

IV

LA CONSTRUCCIÓ (II)

LA REPRESENTACIÓ DE LA NACIÓ CATÒLICA

La confrontació entre la identitat catòlica⁷⁸² i la determinació de la idea de la nació espanyola ha estat una temàtica poc tractada al dedins de la historiografia espanyola, més interessada en la història política en les relacions Església-Estat i sense cap mena d'interès vers la capacitat del catolicisme de pensar nacionalment⁷⁸³. La primera obra dins la historiografia espanyola que abordà la qüestió de la «nacionalització del catolicisme espanyol» fou *Mater dolorosa* de José Álvarez Junco⁷⁸⁴. Tot i que provà de sistematitzar l'anàlisi del pensament catòlic contemporani a pròposit de la identitat nacional, negà la primerenca nacionalització del catolicisme i la seva inserció en una modernitat única, això és liberal. Hom ja ha vist al capítol dedicat als primers inicis historiogràfics que és més que dubtosa a nivell històric la idea d'un nacionalisme exclusivament contemporani i d'un naixement de la nació espanyola *ex nihilo* en l'actualitat contemporània⁷⁸⁵. La nació imaginada per aquesta historiografia solament pot ésser moderna i liberal⁷⁸⁶. Fora d'aquest temps

782. En aquest estudi la «identitat catòlica» no es limita a l'estudi de devocions, pies tradicions i la idiosincràsia de l'ésser cristià europeu (com s'afaiçona a CUEVA, 2001), sinó que s'estudia fins a quin punt la identitat religiosa forma part i pertany a la identitat nacional, en aquest cas, espanyola.

783. Encara quan hi ha un interès historiogràfic devers el pensament catòlic el teleologisme ideològic progressista –marxista o liberal– ha dominat tota anàlisi del fenomen. Hi ha hagut, tanmateix, alguna aproximació que ha intentat de conjugar la història política de les relacions Església-Estat amb el debat de la identitat catòlica d'Espanya a partir de la qüestió de la confessionalitat de l'Estat (Vegeu ALONSO, 2007). Quant als historiadors de l'Església d'origen catòlic, la seva inhibició és absoluta. Vegeu l'estat de la qüestió de la història de l'Església d'Andrés-Gallego per a un exemple d'aquesta inhibició (ANDRÉS-GALLEGO, 1995).

784. Per exemple, al cinquè volum de la gran obra col·lectiva *Historia de la Iglesia en España* (1979) dirigida per Ricardo García-Villoslada no es dedica cap apartat a les relacions entre el catolicisme i la nació espanyola.

785. Vegeu BALLESTER, 2008 pel debat historiogràfic i els casos d'estudi que sostenen aquesta tesi.

786. Aquesta historiografia considera que el romanticisme féu la primera identificació entre nació i catolicisme durant el decenni de 1840 gràcies a la seva difusió en ambients conservadors, especialment a partir de la literatura romàntica (Vegeu ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 383, 386, 391). Malgrat la importància del romanticisme i l'idealisme en la forja del nacionalisme contemporani, es manté la preeminència del liberalisme en la *invenció* de la nació moderna. Això és, la nació nasqué com a col·lectiu de ciutadans que després una evolució conservadora, quasi reaccionària, convertí en nacions essencials, nacions-subjecte (COLOM, 2006b: 742).

i d'aquest espai no hi pot haver cap mena de nació o pensament nacional. L'emprament modern del terme «nació» quant a la identitat catòlica espanyola hi és vist com un element excentrat de les mentalitats i representacions nacionals de la primera meitat del vuitcentisme espanyol; és a dir, preval el judici historiogràfic de l'antagonisme de termes entre «nació» i «catolicisme»: el que és nacional és liberal i modern, mentre que el que és catòlic és absolutista o reaccionari i antic. Es presenta el conservadorisme espanyol —sempre catòlic en aquesta imatge historiogràfica— com una cultura política contrària i adversa a la idea de la nació contemporània i de les representacions nacionals, sense nacionalitzar. Es pressuposa una incompatibilitat d'identitats: el que és catòlic no pot ésser nacional i el que és nacional no pot ésser catòlic, en el sentit identitari del terme. La suposada desconexió entre l'essència catòlica i l'essència espanyola afaïçona un relat maniqueu: es nega l'existència d'una identitat nacional espanyola catòlica⁷⁸⁷. Com que solament hi ha nació, nacionalització i nacionalisme en la modernitat, no hi ha pensament nacional catòlic anterior a aquest període i tampoc hi pot ésser en la modernitat si hom ix del pensament liberal. La modernitat és un monopoli liberal. La tesi historiogràfica assevera que fins a la Restauració, el conservadorisme catòlic hauria estat aliè a la identitat nacional espanyola i a les seves representacions nacionals⁷⁸⁸. I encara hi ha moltes reserves a presentar el moviment catòlic de la Restauració com

⁷⁸⁷ Hom ja ha vist que Gregorio Alonso reconeix l'existència d'una nació catòlica en la Guerra de la Independència, però no acaba de conceptualitzar-la en plenitud, això és, deslligada de les servituds epistemològiques de la *machina d'Antien Régime*, amb una càrrega instrumental de la part del règim monàrquic absolutista (ALONSO, 2008: 78-79). Justament, el mateix autor assevera que la «nació catòlica» fou un subjecte col·lectiu de creació revolucionària, afaïçonat a la Constitució de 1812. Considera que, malgrat la història secular del catolicisme a Espanya, la nació dels catòlics, en tant que expressió únicament contemporània, nasqué en el moment en el qual s'establí la ciutadania moderna a l'ordenament constitucional espanyol. L'article XII de la Constitució de 1812 —ensems amb les constitucions posteriors, el Codi Penal de 1848 i el Concordat de 1851— elevava els catòlics al rang de ciutadans i configurava una mena de nació paral·lela, sense que se n'especifiqui alguna identitat, i que es basava exclusivament de la confessionalitat de l'Estat (ALONSO, 2007: 165-169). Igualment, defineix la nació liberal a partir dels paràmetres de la secularització de l'Estat (ALONSO, 2007: 167, 180-181). En cap moment s'esmenta el moviment catòlic espanyol i el pensament nacional catòlic espanyol com a creadors de ciutadania catòlica al delà dels instruments jurídics.

En uns paràmetres semblants s'expressa M. Cruz Romeo, que reconeix la presència d'un pensament nacional ben articulat a l'obra d'Aparisi. Assumeix que aquesta nació que descriu Aparisi no parteix de la imatge de la nació liberal: en reconeix la seva autonomia conceptual i la seva oposició frontal a l'altre projecte nacional, el liberal. Dues cultures polítiques que, segons Romeo, es disputaven la mateixa nació. Amb tot, Romeo no va més enllà i detura les seves consideracions ací (ROMEO, 2005: 41-42).

Semblantment, Xosé M. Núñez Seixas expressa els seus dubtes que l'Església catòlica fos un ens anacional, reticent a les expressions nacionalistes *modernes*, encara que no analitza el paper del catolicisme en la nacionalització espanyola i, en el fons, supedita aital capacitat de nacionalitzar a una adopció d'un producte de la modernitat (NÚÑEZ SEIXAS, 2006a: 302).

Són Juan Pablo Fusi i Jordi Palafox qui advoquen obertament per reconèixer el paper del catolicisme com un element definidor de la nacionalitat espanyola, inclosa en la modernitat (FUSI; PALAFOX, 1997: 55).

⁷⁸⁸ Álvarez Junco és ben explícit en aquesta idea a ÀLVAREZ JUNCO, 2001: 306. Villacañas va més enllà i arriba a asseverar que el pactisme entre la nació sobirana (liberal) i la nació històrica o antinació (catòlica) a Espanya suposà la debilitat permanent del nacionalisme espanyol (VILLACAÑAS, 2005: 160).

un producte elaborat i acabat al segle XIX i es prova de demostrar la seva culminació doctrinal durant el règim franquista, amb el nom de «nacionalcatolicisme»⁷⁸⁹.

Si aquesta hipòtesi⁷⁹⁰ fos realment certa, caldria pensar en una Espanya que al 1808 empenyé una construcció nacional moderna des del faccionalisme i la manca de pluralitat d'opcions; això és, que solament es plantejà *una* idea de nació i *un* corpus de representacions nacionals en un format i plantejaments contemporanis⁷⁹¹. El pensament contrarrevolucionari és presentat com una amalgama de tot el conservadorisme, catòlic i «prenacional», enfront d'un liberalisme laic i nacional. Aquest retrat de la primera meitat del segle XIX espanyol no s'adequa a una realitat de matisos. D'antuvi, el debat sobre la nacionalització de les *dretes* espanyoles s'ha d'enfocar diferentment, des d'uns plantejaments més propis de l'anàlisi historiogràfica *complexa*. El primer element sobre el qual es pot dubitar és el del concepte de la nacionalització. Usualment, se sol partir de l'existència d'un «patriotisme ètnic» propi del segle XVIII, enunciat per Álvarez Junco. Aquest «patriotisme ètnic», com hom ha vist en l'estudi del pensament catòlic als temps novoseculars vuitcentistes, vol ésser una justificació historiogràfica de l'existència en èpoques anteriors a la modernitat, especialment en l'*Ancien Régime*, d'una identitat nacional. Certament, hi hagué una transformació del pensament nacional propi d'*Ancien Régime* i el pensament nacional contemporani. Hi hagué, també, un període de transició entre un pensament i l'altre. Amb tot, ja s'ha vist que fou una transició força ràpida, malgrat la cohabitació entre *machina* –la vella i la nova– i entre generacions. L'adveniment d'un nou pensament nacional fou palès. Hom ja ha definit adés la noció de *machina*, això és la dimensió i els límits del saber, la capacitat de coneixement i les mentalitats i pensaments plurals que conformen una generació. La *machina* uneix concepcions polítiques i socials oposades en la cerca dels seus punts en comú, la caracterització idiosincràtica de la generació. Tant la idea de la *machina* com la de la generació són imprescindibles per comprendre històricament el fenomen de 1808 i saber destriar el que pertany a la vella generació i

789. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 463-64. LOUZAQ, 2008: 345. MONTERO, 2007: 108-190. Álvarez Junco reconeix que a la fi del Vuit-cents l'assimilació entre nacionalisme i catolicisme ja s'havia consumat (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 459), però estableix una línia de continuïtat massa simple entre el catolicisme espanyol durant la Restauració i durant el franquisme. Hi ha una complexitat major, causada, per exemple, per la recuperació d'actituds nul·lament *modernes*, com les pràctiques regalistes.

790. Amb tot, aquest no és el cas d'Álvarez Junco: «[...] este proceso de nacionalización conservadora se llevaría a cabo gracias a la fusión de la identidad española con el catolicismo; o puestos a ser precisos, gracias a la fusión de una de las interpretaciones en conflicto sobre la identidad española [...]» (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 306-307), si bé que el seu *adamisme* nacional és liberal, no pas conservador catòlic; és a dir, considera que l'essència de la nació espanyola contemporània és i no pot ésser cap altra cosa que liberal. El catolicisme s'emmotllà en un nacionalisme d'origen liberal.

791. Ricardo García Cárcel a *El sueño de la nación indomable. Los mitos de la Guerra de la Independencia* és un dels primers a rompre aquest model historiogràfic (vegeu GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 230).

machina d'*Ancien Régime* i el que pertany a la nova generació i *machina* de la contemporaneïtat vuitcentista.

Encara que tota aquesta construcció discursiva i argumental pugui semblar massa teòrica, té un reflex pràctic en la realitat plural del moment generacional. I és que aquesta pluralitat és la clau: la capacitat de delimitar el que és un fenomen nou, contemporani, i el que és un fenomen vell, de l'antic ordre. Tampoc en aquesta divisió cal aplicar absoluts i estigmes: el que és nou no ha d'ésser necessàriament superior o millor i viceversa. Així, hom es planteja fins a quin punt existí el fenomen de la nacionalització dels catòlics –en el sentit més vague del terme, com si fos un element extern que penetra en una realitat impermeable– dins la *nova* generació de 1808; caldria plantejar-se si hi hagué verament una nacionalització del pensament polític o bé una transformació del pensament nacional. D'altra banda, no hi havia un model epistemològic i polític únics en aquella generació⁷⁹²; hi podien tenir cabuda el liberalisme i el conservadorisme, amb totes les seves variants. El fonament que els unia era l'*actualitat* de la mentalitat i el pensament. En períodes de transformació, com el del primer terç del Vuit-cents, les delimitacions generacionals no solament són complexes, sinó que són de molt poca fiabilitat. El transvasament, la volatilitat dels membres d'una i altra generació –i d'una i altra *machina*– i un cert depassament dels límits epistemològics i generacionals en un i altre costat⁷⁹³ complica l'anàlisi. Sigui com sigui, en línies generals, hom pot trobar aquestes dues generacions –amb notables excepcions– i la seva pluralitat epistemològica. Tenen en comú l'estructura mental, la manera de percebre la realitat. En el cas de la generació de 1808 són *moderns* –*actuals*, segons la nomenclatura no ideològica emprada en aquest estudi– respecte a la generació anterior, que són els representants d'un món que expirava. En conseqüència, el factor discriminador, determinant que permet d'adscriure a la contemporaneïtat un pensament és la seva actualitat, la seva inserció plena i correcta dins la *machina* del moment.

El catolicisme i el conservadorisme espanyols no foren aliens a l'actualitat⁷⁹⁴. Fins i tot es podria dir que cap dels dos fou aliè a la modernitat liberal. La identitat catòlica espanyola no rivalitzà amb la identitat nacional espanyola contemporània. Cal treure de la centralitat histori-

792. Vegeu GARCÍA CÁRCEL, 2007: 221-242 per a una aproximació a aquestes conjeitures.

793. Això és: hi ha membres que, en teoria, haurien d'adherir la nova generació –la de 1808 en aquest cas– que adhereixen els plantejaments de la vella generació. Són membres excèntrats que, per diverses i particulars causes, trenquen l'esquema bipolar de l'enfrontament generacional. Amb tot, no deixen d'ésser fenòmens molt residuals, que no marquen la tònica dominant.

794. En una línia semblant, José M. Cuenca Toribio (CUENCA TORIBIO, 2002: 474) reflecteix la seva preocupació per l'antagonisme historiogràfic habitual de situar l'Església com a obstacle aliè de la modernitat. Ja al 1950, Federico Suárez Verdguer reivindicava l'actualitat del pensament tradicional enfront d'una sobrevaloració del liberalisme (SUÁREZ VERDAGUER, 1988: 24-25).

ogràfica el paradigma dels antagonismes absoluts. El catolicisme i el conservadorisme espanyols s'inseriren plenament a la *machina* del moment, actual⁷⁹⁵. La desaparició de la vella *machina* arribà amb la desaparició física de la generació a la qual s'adscrivia. Les reminiscències de l'*Ancien Régime* epistemològic i de la mentalitat eren més aviat un producte excentrat fruit de la militància d'alguns membres de les noves generacions amb el pensament pretèrit. Aquestes reminiscències es fonien amb el fenomen *modern* de la contrarrevolució a Espanya: el carlisme⁷⁹⁶. En el carlisme se sol veure una *peculiaritat*, una desviació de la modernitat⁷⁹⁷. En aquesta lluita per l'actualitat vuitcentista va existir una permanent conflagració que ha estat a bastament assenyalada i identificada en la historiografia espanyola⁷⁹⁸. Aquesta conflagració permanent⁷⁹⁹ donà dues guerres civils –les anomenades guerres carlines–, la qual cosa permet de visualitzar manifestament el conflicte. És per això que cal fer l'esforç per visualitzar el *centre*, la majoria que roman al marge dels purs extrems i que conformen una realitat política, social, cultural i intel·lectual estable al llarg de tot el Vuit-cents. En aquesta majoria centrada hi ha el catolicisme, que no era segregat pel monopoli carlí⁸⁰⁰. Verament, la contrarrevolució, en si, era un producte de l'actualitat, de la mateixa manera

795. Altrament, no es podria entendre que el segle XIX sigui anomenat una «segona edat confessional» (Vegeu BLASCHKE, 2000).

796. El carlisme fou l'expressió espanyola de la contrarrevolució que es gestà a nivell europeu durant la primera meitat del segle XIX i una part de la segona meitat (CANAL, 2000: 10-11).

797. Quan la historiografia espanyola sol observar el segle XIX des del present pot concebre idees tals com la d'una història lineal, determinista. Cal pensar que el resultat dels esdeveniments és solament un dels resultats possibles i no pas *el que havia d'ésser*. Així, no poden existir desviacions en el resultat històric, atès que no existeix una línia predeterminada.

798. És, en el fons, la lluita dels purs extrems de la revolució i la contrarrevolució, latent o obertament enfrontats al llarg del segle.

799. CANAL, 2000: 9-10.

800. Tampoc fou el carlisme el *tout* de la contrarrevolució a Espanya. A més, el carlisme no fou exempt d'un procés d'adaptació i assumpció d'una plena actualitat (Vegeu CANAL, 2006: 19-21). Així i tot, alguns dels pensadors contemporanis tradicionalistes com Rafael Gamba o Francisco Canals han rebutjat fermament la idea de la modernitat –massa identificada i depenent al liberalisme– i la idea de la nació moderna i el nacionalisme. Rebutgen, en suma, tota la *machina* contemporània i l'actualitat del pensament catòlic, conservador i àdhuc tradicional al Vuit-cents. Preval en ells la noció de l'universalisme de la Cristianitat medieval. Rebutgen tota la civilització eixida del Renaixement. Justament, aquest corrent de pensament tradicionalista del Nou-cents espanyol es vol entroncar amb els pensadors tradicionalistes que Álvarez Junco emprà per negar la modernitat de tot el catolicisme conservador, tals com Ceballos, el P. Alvarado o el P. Magí Ferrer. Semblantment, en el cas del Prof. Francisco Canals, té reserves vers la figura de Balmes per la seva tebior i l'ambivalència que mantingué, segons aquest autor, entre el liberalisme i la reacció –la línia *antiqua-nova* segons la nomenclatura de Canals–, a més de la seva declarada nacionalització, per la qual cosa el filòsof tomista prefereix Donoso Cortés. Fins i tot situa Balmes com un precursor romàntic de la Renaixença catalana, asseveració que hom no comparteix en línies generals (CANALS, 2006: 56-57, 66, 74-75, 113). En el fons, Canals en oposar-se al pensament *antiquo-novo*, s'oposa, en certa manera, a una actualitat de la Tradició, que representa Balmes, i adhereix una altra actualitat de més càrrega reaccionària i, fins i tot, pròpia d'una *machina* que supera el marc de l'*Ancien Régime* per atènyer la Cristianitat medieval. Mes aquesta *machina* pot ésser un reflex de romanticisme i de redescobriments d'un món tradicional ignorat i oblidat en l'època moderna, que tan bé respon a la restauració monàstica francesa de Dom Guéranger. Així, torna a ésser novament un pensament catòlic actual, però divergent amb d'altres models, sense caure en la dinàmica idiosincràtica de la modernitat

que el liberalisme. Si existí un *modernisme reaccionari*, identificat per Jeffrey Herf⁸⁰¹ en el moviment del nazisme durant el primer terç del segle XX, per què no es poden emprar els mateixos paràmetres analítics i identificar correctament el fil de continuïtat d'un conservadorisme catòlic actual i inserit en el seu temps; actual –*modernitzant* o *modernitzat* si es vol dir així⁸⁰²–, ja des del mateix 1808?⁸⁰³

Des de les disciplines de la història i la sociologia del món acadèmic anglosaxó s'ha estat debatent durant llarg temps sobre el paper de la religió en la *modernitat*, i el fenomen de la secularització. En aquest debat s'han acumulat tesis i autors⁸⁰⁴. La teoria més suggerent i que s'apropa a l'exposada aci⁸⁰⁵ és la de Christopher Clark, elaborada en l'obra col·lectiva *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe*. Clark exposa la problemàtica de la dinàmica historiogràfica d'excentrar el catolicisme de la contemporaneïtat, segons uns paràmetres *seculars*, de *progrés* del liberalisme europeu. La modernització de les societats al segle XIX, segons aquesta dinàmica historiogràfica, significava una secularització de la societat i un declivi de la religió, això és, una liberalització social. Per consegüent, no es comprenia el *Catholic revival* ni la seva mobilització arreu d'Europa⁸⁰⁶. Es tractava d'una regressió, una lluita entre Tradició catòlica i Modernitat liberal, entre el passat i el futur⁸⁰⁷. Tot fenomen que eixís d'aquest camí, eixia de la normali-

liberal, amarada, entre d'altres característiques, de la cronolatria enunciada per Jacques Maritain (MARITAIN, 1967: 40-43) i que tanta afectació ha tingut en el debat sobre la «modernitat del catolicisme», que s'ha manifestat en tots els àmbits de pensament (vegeu FORMENT, 1986 per una aproximació a aquest debat).

801. Vegeu HERF, 1984.

802. Els autors que, com Herf, parteixen de la idea d'un *modernisme reaccionari*, pressuposen que l'adaptació de la contrarrevolució als temps actuals passa per l'assumpció de plantejaments de la modernitat. Justament, Francisco Colom (COLOM, 2006a: 47) considera que la *modernidad reaccionaria* és l'assimilació de la idea de la modernitat en l'Església catòlica durant els temps finiseculars vuitcentistes i els novoseculars noucentistes. El nacionalcatolicisme franquista seria un intent de modernització autoritària per a Colom (COLOM, 2006a: 48).

803. La noció de François-Xavier Guerra de «modernitats contraposades» s'empra per al cas de les independències americanes, en les quals hi hagué dos projectes *moderns* –absolutista i liberal– en la configuració de l'emancipació de l'Espanya americana (Vegeu GUERRA, 1992. GUERRA; QUIJADA, 1994. GUERRA, 1995).

804. Vegeu BRUCE (1992), MCLEOD, 1990. 2000. MCLEOD; USTORF, 2003, REMOND, 1998 i SWATOS; OLSON (2000) per al debat sobre la secularització, que pot arribar a uns alts nivells d'esterilitat i d'abstracció i desconexió de la realitat històrica. Amb tot, s'avança per a un coneixement més precís de l'alternativa catòlica a la modernitat liberal i es posen les bases per tal de poder qüestionar la noció de modernitat. Així i tot, sempre parteixen del model liberal d'actualitat, això és, la modernitat.

805. Aquesta tesi vol completar la que s'ha desenvolupat al llarg de tot l'estudi quant a la possibilitat dels catòlics de pensar nacionalment a partir de la ruptura del monopoli del liberalisme en la contemporaneïtat.

806. CLARK, 2003: 12. Els estudis del *Catholic revival* de mitjan del Vuit-cents a Irlanda i a Alemanya palesen la gran potència actual del catolicisme (Vegeu ANDERSON, 1995. LARKIN, 1972)

807. L'historiador considera que el catolicisme no endarrerí ni molt menys la modernització d'Europa, ans al contrari; per a Clark fou una altra modernització, amb uns mètodes profundament actuals. La valora positivament en la popularització de la política i el paper de la dona en la societat del Vuit-cents (CLARK, 2003: 45).

tat⁸⁰⁸. Verament, l'autor presenta els prejudicis analitzats adés. La reflexió de Clark assevera que el catolicisme fou una expressió constant d'actualitat –*modernity* en el llenguatge de Clark⁸⁰⁹– fins a tant d'esdevenir «[...] a competing programme for the management of rapid political and social change.»⁸¹⁰. Clark anomena aquest moviment el «New Catholicism»⁸¹¹, profundament implicat en els canvis i afaiçonaments de les identitats col·lectives: era la guerra de cultures per la conquesta de la contemporaneïtat vuitcentista. Aquesta teoria s'aproxima a la que hom presenta en aquest estudi, si bé que s'obté a partir d'un altre substrat epistemològic i hermenèutic del que s'ha emprat en el cas present. Amb tot, Clark restringeix l'impacte del catolicisme a una guerra oberta contra les alternatives a l'actualitat vuitcentista, sense tenir en consideració la participació epistemològica d'aquests projectes d'actualitat contemporània en el nacionalisme.

Aquestes teories no han de romandre en el buit o l'abstracció, ans en la realitat. I en aquesta realitat s'inscriu el P. Cúndaro i la seva *Historia político-crítico militar*, com hom ha demostrat adés. Amb el prejudici historiogràfic no seria possible de comprendre l'existència d'aquesta obra, el discurs que s'hi basteix i la terminologia que s'hi empra: no encaixa amb els esquemes estàtics d'aquest discurs historiogràfic. El P. Cúndaro fou un exemple d'un catolicisme espanyol *actual*, que pot pensar nacionalment segons els paràmetres de la *machina* del moment. Emprà conceptes propis del pensament nacional contemporani, tals com la sobirania nacional, usualment segregada pels discursos liberals⁸¹². No se'l pot adscriure en un pensament nacional característic del

808. David Blackbourn s'enfronta a aquesta disjuntiva i arriba a la conclusió que l'Església i el catolicisme en la contemporaneïtat han sabut sobreviure i rejevenir-se (BLACKBOURN, 1991: 778), en un exemple que s'escapa, al seu criteri, del que s'hauria de considerar «normal», però que, paradoxalment, és la realitat i normalitat històriques. Aquesta normalitat s'expressa en una idea tan superada a la *modernitat* per la devoció a la Verge Maria (VEGEU CARROL, 1986. 1989. CRANSTON, 1988. PERRY; ECHEVARRIA, 1988. NOLAN; NOLAN, 1989).

809. En algun moment Clark reconeix que la modernitat no és un terme neutre ni adequat per a les definicions científiques, per la qual cosa no s'ha d'emprar com a mesura de les coses. Amb tot, no acaba de rompre amb el llast de la noció de modernitat (CLARK, 2003: 45-46). La seva manca de neutralitat es palesa quan el filòsof catòlic Charles Taylor elabora una supeditació conceptual del catolicisme a la modernitat en el seu estudi de la modernitat catòlica, això és, l'acceptació de l'humanisme liberal per part de l'església (TAYLOR, 1999: 14-19).

810. CLARK, 2003: 13. I l'objectiu final és la consolidació en el poder, aprofitar totes les oportunitats i minimitzar els riscos (CLARK, 2003: 46)

811. Abans d'adoptar el terme del «New Catholicism», cal establir unes cauteles preliminars. Verament, durant el segle XIX s'operaren en l'Església i el pensament catòlic uns canvis molt importants. Malgrat tota aquesta pragmàtica renovada i un pensament en evolució, el catolicisme es mantenia en una línia de continuïtat amb el seu passat immediat i amb el seu passat més remot, amb una homogènia coherència i unitat. A més, eren uns canvis de la magnitud de la *devotio moderna* i l'humanisme a la fi dels temps medievals. En la contemporaneïtat, el catolicisme va mutar molts aspectes que significaven la participació plena en l'actualitat sense transformar o pervertir les essències del catolicisme com pot ésser la doctrina i el magisteri de l'Església, sempre en permanent evolució i renovació. És per això que el New Catholicism solament ha d'indicar l'actualitat del catolicisme en la contemporaneïtat en l'hermenèutica de continuïtat que es desplega el *Catholic revival* vuitcentista.

812. Emperò, com hom ja ha vist, existia tota una noció de sobirania nacional que entroncava amb un populisme escolàstic d'arrel suarista i lligat a l'ordenament jurídic castellà (ANDRÉS-GALLEGO, 2009: 251-256).

Set-cents –el que Álvarez Junco sol anomenar «patriotisme ètnic» o «pensament prenatal»⁸¹³. És la demostració que des del conservadorisme catòlic militant –en el cas del P. Cúndaro, des del trinomi de Déu, Pàtria i Rei– es podia concebre un discurs actual, inserit dins la *machina* de la generació de 1808, elaborada en la contemporaneïtat. Davant aquesta capacitat del catolicisme espanyol de pensar *actualment*, hom palesa que també és capaç de pensar *nacionalment*, segons els paràmetres del nou pensament nacional, contemporani. Si el catolicisme espanyol pogué pensar nacionalment, aleshores pogué accedir al món de les representacions nacionals, punt que des de la historiografia s'ha negat⁸¹⁴.

La susdita negació es basa en tres tesis sobre la construcció ideal de la modernitat liberal, molt ben resumides per Álvarez Junco a *Mater dolorosa*: «[...] tal supervivencia [la de la simbologia i mítica catòliques] se mantuvo, si no en contra, sí relativamente al margen del mito nacional, que era, en aquellas décadas iniciales de la era contemporánea, monopolio de los liberales. Pues la idea de nación llevaba en germen una legitimación laica, autónoma, del Estado, cosa, en principio, poco grata a oídos eclesiásticos, como eran los de casi todos los ideólogos del conservadurismo hispano del momento. Sólo a medida que avanzó el siglo comenzaron a fundarse elaboraciones doctrinales de los núcleos conservadores en los mitos nacionales.»⁸¹⁵. Les tres tesis que exposa l'historiador poden ésser sotmeses a una anàlisi crítica.

La primera tesi es pot refutar a partir d'exemples específics d'autors catòlics pertanyents a la reacció o al conservadorisme que adhereixen plenament les representacions nacionals, les incorporen al discurs i fins i tot en basteixen de noves, originals. L'autor reconeix l'existència d'aquests exemples, però els considera irrelevants quant a la construcció nacional espanyola⁸¹⁶. Aquesta inserció del catolicisme dins les representacions nacionals, adscrites únicament al discurs històric liberal, no impedeix l'existència molt notable de sectors catòlics que adherien la causa contrarrevolucionària del carlisme; encara més si es té en compte la dialèctica entre revolució i contrarrevolució que hi hagué durant la Primera Guerra Civil, que nodria l'un i l'altre bàndol amb sectors diversos radicalitzats pels esdeveniments⁸¹⁷. Si bé que hi hagué elements catòlics rellevants que adheriren la causa contrarrevolucionària del pretendent Carles Maria Isidre⁸¹⁸, també existí un

813. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 129.

814. Vegeu ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 306-308.

815. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 306.

816. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 347.

817. CANAL, 2000: 68-69.

818. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 361.

sector de catolicisme tradicionalista que es mantingué dins el nou règim, sense acceptar el liberalisme i la seva revolució⁸¹⁹, i sense ésser catòlics liberals. Emperò demostraren constantment que pertanyien a l'actualitat amb un pensament nacional plenament vigent, de la mateixa manera que al camp del carlisme. No es pot caure en la temptació d'identificar tota oposició conservadora i catòlica al règim liberal com una oposició a l'actualitat⁸²⁰. Justament, requereix una profunda valoració la participació d'aquest conservadorisme catòlic dins el moderantisme liberal⁸²¹, en tant que política conciliadora o política d'assalt a les institucions liberals⁸²². En aquest cas, això seria la prova fefaent de l'existència d'un conservadorisme catòlic de factura *modernitzant*, al delà de l'actualitat majoritària del catolicisme espanyol.

Amb tot, els historiadors oposats a la tesi de l'actualitat del catolicisme solament han citat en les seves obres aquells escrits d'eclesiàstics en els quals hi hagués una crítica directa a la modernitat liberal, sense estudiar la terminologia, els conceptes emprats i, sobretot, la idea de nació i el grau de nacionalització que, en el fons, és una marca de la seva actualitat i pertinença a la *machina* contemporània. Aquest ús compulsiu de mals exemples ha permès que es parli de «la concepción de la realidad social y política de comienzos del siglo XIX por parte de la derecha prenatal española [...]»⁸²³, sense que es demostrí en cap moment aquesta suposada «prenacionalitat» espanyola dels conservadors catòlics. L'oposició entre la teoria política catòlica i l'ordre natural contra la filosofia racionalista i el pensament liberal deriva directament en una negació del pensament nacional contemporani primerenc dels catòlics⁸²⁴.

819. Fins i tot ja es podria identificar una amalgama de catolicisme conservador i més o menys liberal en les Corts de Cadis (PORTILLO, 2007: 34-35).

820. La temptació consumada a COLOM; RIVERO, 2006: 8. CUENCA TORIBIO, 1974: 572 (per bé que amb el temps aquest autor ha canviat de parer). GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 82. LABOA, 1994: 87-120, 385-399. PELLISTRANDI, 2004: 40-41.

821. Al llarg del present estudi, hom emprarà el terme *moderantisme liberal* per descriure el que Díez del Corral definí com el *liberalisme doctrinari* (DÍEZ DEL CORRAL, 1945). Hom prefereix la definició, molt més restringida de Jover Zamora (JOVER, 1969: 628-629), que se circumscriu més específicament al cas espanyol i a la ideologia liberal, sense incorporar dins les dinàmiques liberals autors de marcada militància i pensament catòlics. Per bé que alguns referents catòlics col·laboressin en governs liberals moderats en alguns intervals, això no significa que calgui adscriure aitals personatges dins la família liberal espanyola; més aviat, caldria parlar d'accidentalisme. La noció de moderantisme de Jover recull aquesta particularitat i sap discriminar aquests personatges amb contactes dins el món moderat, però que no formaven part del moderantisme, atès que no pertanyien a cap de les famílies liberals (vegeu les reflexions de Fusi i Palafox a propòsit de la natura del moderantisme (FUSI; PALAFOX, 1997: 57-58).

822. Fruit d'aquestes actituds polítiques fou el Concordat de 1851, que refeia les relacions amb l'Església Catòlica –sobre la base de la confessionalitat de l'Estat– i regulava els mecanismes d'organització de l'Església a Espanya –en alguns casos, com els instituts de vida consagrada, amb limitacions–, a més de les prerrogatives regalistes de les quals disposava encara el poder civil, tot i l'influx ultramuntà a la Seu Apostòlica (ANDRÉS-GALLEGO; PAZOS, 1999: 99-100).

823. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 366.

824. Álvarez Junco escull els PP. Ceballos, Barruel, de Maistre, Hervás, Panduro, Diego de Cádiz, Simón

La segona tesi parteix del supòsit que l'Estat espanyol modern ha d'ésser establert sota els paràmetres ideals del liberalisme clàssic espanyol⁸²⁵, la qual cosa es pot desmuntar pel pes de l'evidència de l'existència de mants Estats dins el propi Estat liberal del segle XIX espanyol, fins i tot dins l'aparentment homogeni període isabelí. Aquesta segona tesi es lliga indissociablement amb la primera. L'antagonisme historiogràfic que es crea entre modernitat i catolicisme s'accentua a bastament. No es tracta de focalitzar més o menys un autor – l'«antinacional» Donoso Cortés enfront del «nacionalitzador» Jaume Balmes⁸²⁶ –, sinó que s'ateny l'essència pròpia del pensament catòlic⁸²⁷, a través de l'atac directe contra el magisteri de Pius IX. Aquest atac se centra en el *Syllabus complectens precipuos nostrae aetatis errores*, l'índex d'errors dels temps moderns elaborat al 1864, a partir d'al·locucions consistorials, cartes apostòliques i encíclics de Pius IX publicades anteriorment. Álvarez Junco defineix el *Syllabus* com un document que segueix «[...] fielmente lo teorizado por Barruel, Joseph de Maistre, Alvarado o Donoso [...]»⁸²⁸. És una definició molt pobre i indemostrable⁸²⁹.

López i Francisco Alvarado per demostrar aquesta tesi (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 369-376); empra uns autors del «catolicisme de combat» més militant i en els quals pot ésser difícil de trobar-hi idees nacionals, atès que centren el seu discurs en la destrucció argumental de la modernitat liberal i això els mena a rebutjar idees massa significades i segregades pel liberalisme, com la sobirania nacional, plenament rebutjada pel dominic Alvarado (ALVARADO, 1824: 212), i plenament acceptada pel pare franciscà Cúndaro en el seva obra, en una construcció pròpiament catòlica i tradicionalista. Una línia similar a la d'Álvarez Junco, més radical encara, defensa Carolyn P. Boyd (BOYD, 2000: 98-116) que assevera la incapacitat del catolicisme –sempre integrista i de la *machina* d'*Ancien Régime*– de pensar nacionalment, per bé que solament presenta exemples demostratius del moviment catòlic espanyol dels temps finiseculars vuitcentistes espanyols, amb notables exemples d'un discurs històric nacional catòlic ben consolidat i ferm, amb les seves respectives representacions nacionals.

825. Cuenca Toribio és molt crític amb Álvarez Junco en la idea d'un Estat i d'un nacionalisme espanyol de factura exclusivament liberal i progressista (CUENCA TORIBIO, 2002: 474).

826. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 406-407. Segons el prejudici historiogràfic que vol fragmentar i no reconèixer la unitat del moviment catòlic espanyol. En el terreny de la filosofia és especialment notable la tendència a cercar les diferències entre Balmes i Donoso (vegeu GUY, 1985). Donoso sempre és víctima per part d'aquestes faccions historiogràfiques d'una mala anàlisi de la seva figura. Donoso Cortés fou un personatge complex que fluctuà entre el doctrinalisme liberal de la primera època amb una filosofia tradicionalista. Malgrat la seva Fe catòlica, en la seva primera etapa no tingué cap intenció de traslladar-la a l'àmbit polític, a diferència de l'Escola Apològica Catalana de Balmes. Per contra, a partir de 1848, en la seva ruptura amb el moderantisme, Donoso féu un gir decididament catòlic i manifestà un sobrenaturalisme centrat en la teologia de la història i de la política (ALSINA, 1985: 11). Com Balmes, Donoso tampoc adhéu els postulats del «tradicionalisme filosòfic» francès (FRADERA, 1996: 51), encara que era coneixedor de les obres de Bonald i de Maistre (ALSINA, 1985: 224). Fou aleshores que Donoso esdevingué la segona peça clau dins el moviment catòlic espanyol en tota la seva obra i activitat desenvolupada fins a la seva mort al 1853.

827. Per bé que Donoso Cortés i Balmes tenen diferències en els seus plantejaments, comparteixen la militància al moviment catòlic espanyol, en la qual cal insistir, atès que és una prova de la pluralitat d'aquest moviment. Tot essent Balmes determinant en aquest moviment per la seva sistematització del pensament nacional catòlic, Donoso Cortés en fou l'altre vertebrador, especialment en el seu marcat combat antiliberal. Com reconeix el P. Miguel Sánchez, apologeta antikrausista del moviment catòlic espanyol, a Espanya «[...] aparece un genio conocido y respetado en todo el mundo, ese genio es católico y se apellida Balmes o Donoso Cortés.» (SÁNCHEZ, 1862: 30)

828. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 380.

829. Urigüen (URIGÜEN, 1986: 56) ha provat de demostrar a través de les recerques del P. Giacomo Martina SJ

En primer lloc, el *Syllabus* va ser afaiçonat a partir de documents del propi Pius IX, no pas a partir dels teòrics enumerats per Álvarez Junco⁸³⁰. L'historiador explica l'existència de l'encíclica *Quanta cura* i del *Syllabus* sense esmentar en cap moment l'ultramuntanisme; al contrari, prefereix d'explicar aquests documents des del tradicionalisme espanyol, que no tingué influència a la Seu Apostòlica. Per comprendre els documents pontificis de 1864 cal comprendre abans el propi ultramuntanisme. Fou un corrent francès⁸³¹ de pensament catòlic conservador, oposat al gal·licanisme, que defensava la primàcia espiritual i jurisdiccional del poder papal i la uniformitat i centralització del catolicisme⁸³² a fi d'evitar particularismes herètics o poc dogmàtics, que s'allunyaven de la romanitat de l'Església catòlica, especialment a França, on era molt actiu el tradicional gal·licanisme⁸³³, sobretot per entre el catolicisme liberal. L'ultramuntanisme no fou contrarrevolució antiliberal en si; fou en realitat un moviment reformista dins l'Església, que advocava per un canvi essencial de l'estructura catòlica de l'Església. La gran força de l'ultramuntanisme fou la premsa, amb *L'Univers* i Louis Veuillot al capdavant⁸³⁴. Dins l'ultramuntanisme hi hagué grans figures com Joseph de Maistre o Louis de Bonald; això no obstant, també hi militaren personatges com el P. Lamennais –en una primera època, després passà a les files del catolicisme liberal– defensor de postures nacionalistes al dedins de la Seu Apostòlica en pro dels

(MARTINA, 1968) sobre la gènesi del *Syllabus* la importància determinant de Donoso Cortés en la seva elaboració. Urigüen exagera el paper de Donoso. Hom ja ha vist que el primer a demanar un índex de les errors modernes fou el futur Papa Lleó XIII al 1849; Donoso ho féu al 1852, de la mateixa manera que Veuillot, a través del Cardenal Fornari. Més aviat caldria pensar en l'impuls que el moviment catòlic espanyol i els altres moviments coetanis europeus –especialment el francès–, donaren a l'encíclica *Quanta cura* i al *Syllabus* de Pius IX (ORTIZ ESTRADA, 1950); les personalitats solament canalitzen l'expressió de sengles moviments. A més, no s'ha d'oblidar que Donoso morí al 1853, onze anys abans de la redacció del *Syllabus*.

830. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 380.

831. L'ultramuntanisme francès tingué mants contactes amb el tradicionalisme espanyol, inclòs el tradicionalisme no carlí (ALSINA, 1985: 8). Les actituds ultramuntanes foren especialment importants sobretot durant el gran trauma de la persecució i desamortització eclesiàstiques (PAYNE, 2006: 136).

832. I una de les conseqüències fou un augment de la devoció vers el Summe Pontífex (CLARK, 2003: 21). El mateix autor assevera que aquest culte a la personalitat avançava el que més tard es desenvoluparia en els totalitarismes noucentistes (CLARK, 2003: 23. Aquesta afirmació es causa de la confusió entre el reforç i adaptació als nous temps de la històrica devoció dels catòlics devers el Vicari de Crist –l'*auçtoritas* del qual té fonament escripturari: «tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversum eam, et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum in cælis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum in cælis» (Mt 16: 18-19)– amb les idolatries personalistes creades *ex nihilo* pels totalitarismes contemporanis.

833. De gran importància per a l'enfortiment de l'ultramuntanisme francès enfront del gal·licanisme fou l'encíclica de Pius IX *Inter multiplices* de 1853 (ANDRÉS-GALLEGO, 1990: 500).

834. CLARK, 2003: 23-24. La importància de la premsa catòlica ultramuntana fou decisiva en la conformació del moviment catòlic. A més, Pius IX donà suport a la premsa catòlica, per bé que fou ambivalent i fluctuant. L'encíclica *Inter multiplices* de 1853 és un clar exemple de l'aposta de la Seu Apostòlica per la tasca de la premsa (CLARK, 2003: 28. MARTINA, 1986: 168)

polonesos o dels propis italians, o l'abat benedictí Dom Guéranger, restaurador de l'Orde de Sant Benet a França i del cant gregorià en la música sacra catòlica, liturgista i principal ponent de la infal·libilitat papal al Concili Vaticà I. La Companyia de Jesús tingué una importància clau en el desenvolupament de l'ultramuntanisme francès⁸³⁵. En el fons, es tractava de postures molt actuals, molt pròpies de l'època d'un conservadorisme catòlic, enfront de la modernitat liberal i la seva extensió gal·licana. Fou el ver corrent de reforma catòlica dins l'Església, que enfortia les restauracions d'instituts de vida consagrada –segons la nomenclatura actual– i la romanització i centralització de l'Església Universal al voltant de la figura del Beatíssim Pare⁸³⁶. S'estava forjant el catolicisme contemporani, propi de la *machina* moderna⁸³⁷, marcada pels grans moviments, com el litúrgic. O el moviment catòlic, sense adjectius, viscut a Espanya a partir del decenni de 1840⁸³⁸. Certament, era un *New Catholicism*⁸³⁹.

En segon lloc, foren les circumstàncies especialment adverses de la *modernitat liberal* el detonant de la publicació de l'índex d'errors⁸⁴⁰. A partir del *Syllabus*, Álvarez Junco és capaç d'arribar a la conclusió que l'Església Catòlica condemnava el nacionalisme⁸⁴¹. Basa aquesta afirmació en el

835. AUBERT, 1974: 300-318, 327-328. Tot plegat és el que Clark anomena el *Catholic revival* de mitjan de segle: renaixement devocional, litúrgic, apològic, teològic i missional amb una forta centralització romana (CLARK, 2003: 13, 18-19)

836. CLARK, 2003: 19.

837. AUBERT, 1974: 323.

838. Vegeu Andrés-Gallego per a una crònica resum de la força del moviment catòlic espanyol abans del Sexenni (ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 8-13).

839. Francisco Colom i Ángel Rivero (COLOM; RIVERO, 2006: 9) anomenen aquest moviment *catolicismo político* i el restringeixen a una «[...] persecución de una política específicamente católica [...]». És una definició mancada d'alguns elements essencials del *New Catholicism* de Clark i amb una visió del moviment catòlic massa restrictiva.

840. Sense oblidar l'efecte de les revolucions italianes de 1848, la proclamació de la República Romana i l' immediat exili del Papa a Gaeta, l'actualitat de 1864 era especialment conflictiva: els Estats Pontificis havien quedat reduïts al Laci; Napoleó III, el protector dels Estats acabava de tancar un acord amb Itàlia, el gran enemic del Pontífex Màxim; i a França ressorgia de nou amb força el corrent del catolicisme liberal de la mà de Montalembert (NOETHER, 1968: 223). Amb tot, hom no ha de caure en la temptació de distingir dues cares de Pius IX: la d'abans de les revolucions i la de després. Ja a la seva primera encíclica *Qui pluribus* de 1846 deixava ben palesa l'existència de les errors de la modernitat liberal (NOETHER, 1968: 220), la qual cosa no obsta en el tarannà d'obertura i expansió de l'Església en la seva pròpia actualitat, una actualitat alternativa a la liberal.

841. Assevera així l'historiador: «Todo era condenable: el racionalismo, el deísmo, la tolerancia, el liberalismo, el socialismo... y el nacionalismo, bajo la forma de la fundamentación estrictamente laica o natural del poder político.» (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 380). De nou, hom xoca amb una lectura parcial del nacionalisme, en un retrat tan teòric i irreal que no arriba ni a descriure el nacionalisme dels liberals espanyols més tipificats. Aquesta lectura parcial en l'anàlisi d'Álvarez Junco és heretada de González Cuevas (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 134), que al seu torn l'hereta d'Urigüen (URIGÜEN, 1986: 223-225). Per la seva banda, Colom i Rivero parlen de la possible existència d'una nació catòlica com una contradicció etimològica (COLOM; RIVERO, 2006: 9). Això no obstant, alguns historiadors sí que han reconegut que el *Syllabus* no condemnava el liberalisme polític, sinó que oferia un catàleg de principis sobre els quals no es podia construir res (ANDRÉS-GALLEGO; PAZOS, 1999: 180-181), especialment una actualitat catòlica. En el cas de José Andrés-Gallego al 1975 ja recordava que el *Syllabus* no condemnava les llibertats, sinó les llibertats eixides del pensament filosòfic liberal (ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 15).

punt LXXX del *Syllabus*, que condemna l'error de «reconciliar-se i transigir amb el progrés, el liberalisme i la moderna civilització.»⁸⁴². En cap moment s'evoca el nacionalisme. Certament, si hom especula, Pius IX podia haver considerat el nacionalisme com una error moderna. Tanmateix, no ho féu. No solament no considerà el nacionalisme una error moderna, sinó que desenvolupà lentament la posició de la Seu Apostòlica enfront el pensament nacional contemporani. La base era plenament tradicional, a partir de la doctrina de Sant Tomàs d'Aquino, Doctor Comú de l'Església⁸⁴³. Al segle XIX aquest Magisteri culminà amb Lleó XIII i la seva encíclica *Sapientiae christiane* del 10 de gener de 1890. En l'apartat dedicat a «De amore in Ecclesiam et patriam», hom troba l'expressió del Sant Pare quant al nacionalisme. És la plenitud de tot el desenvolupament del pensament nacional catòlic de l'*Orbis Catholicus* al llarg del Vuit-cents. Reivindica un amor ordenat dels deures de la criatura, on l'amor a la pàtria és natural i volgut per Déu, de la mateixa manera que l'amor a l'Església, ambdós d'etern principi⁸⁴⁴. L'amor desordenat a la pàtria seria el nacionalisme d'origen liberal. En unes paraules semblants s'expressà Pius XII en la seva encíclica *Summi Pontificatus* del 20 d'octubre de 1939, això és, en ple inici de la Segona Guerra Mundial. Reclama el manteniment de l'ordre diví en l'exercici de la caritat. L'amor a la pàtria no ha d'impedir que es tingui una idea de fraternitat universal, la Cristianitat, que exemplifica en la Fe de l'Església la unitat natural del gènere humà⁸⁴⁵. El Concili Vaticà II fixà aquest Magisteri a la Constitució Apostòlica *Gaudium et Spes*, de manera genèrica i sense un desenvolupament específic⁸⁴⁶. En un altre ordre de coses, també des de Catalunya es feren aportacions molt remarcables encaminades a fixar la doctrina catòlica sobre la nació i el nacionalisme contemporanis. Mons. Josep Torras i Bages, a partir del magisteri balmesià, que queda palès a *Lq Tradició catalana* –en la línia de Lleó XIII–, reclamà el manteniment de l'ordre natural en el punt d'unió entre els habitants d'un indret, que és la nació, element cohesionador del cos social i entitat d'ordre moral amb l'espirit que l'eleva però amb una necessària base material⁸⁴⁷.

842. *Syllabus*, §X, LXXX (DENZINGER, 1942: §1780). Aquest punt es basa en l'allocució consistorial *Iamdudum* del 18 de març de 1861. Tanmateix, cal tenir en compte que aquesta allocució solament denunciava la secularització al nou Regne d'Itàlia –que havia nascut el 17 de març (CASULA, 1994: 245)– i certes actituds anticlericals, per la qual cosa alguns autors sostenen que en el *Syllabus*, elaborat amb presses després de dotze anys de discussions, hi ha una manca de fonament teòric quant a aquesta qüestió i en tot el posterior desenvolupament conceptual (CLARK, 2003: 28. COPPA, 1979: 140-153. MARTINA, 1986: 326-327).

843. Vegeu SANT TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II-II, q. 101, a. 1 – a. 3.

844. DENZINGER, 1942: §1936a-1936b.

845. DENZINGER, 1942: §2280. Això és el que Colom i Rivero anomena, en una confusió terminològica, la natura «ecumènica» de l'Església (COLOM; RIVERO, 2006: 9).

846. *Gaudium et Spes*, §75. FORMENT, 1998b: 120.

847. TORRAS I BAGES, 1935a: 17-21.

Es palesa que al darrere d'aquesta suposada condemna del nacionalisme per part de Pius IX hi ha un interès particular, que poca cosa té a veure amb la història i que Álvarez Junco presenta com a «conclusió plausible» de la seva parcial anàlisi: «Con el paso del tiempo, y tras no pocas dudas y dificultades, sus sucesores [de Pius IX] han rectificado esa línea. Por suerte, porque de haber continuado por ella la Iglesia católica podía haber terminado en una secta marginal y extravagante, con un número de seguidores más reducido cada año.»⁸⁴⁸. Aquesta afirmació és inacceptable. És una opinió que apareix dins l'anàlisi històrica i que permet de contrastar amb fermesa que tota aquesta anàlisi es basa en un gran prejudici de l'autor —propi de la historiografia espanyola progressista, ja sigui marxista, ja sigui liberal. En cap moment es molesta a recórrer a les dades i a la realitat històrica i prefereix la seva opinió a una anàlisi més desapassionada⁸⁴⁹. Pius IX fou el Papa de la primera reforma contemporània dins l'Església Catòlica. La seva centralització i política romanistes permeteren d'alliberar el clergat de les pressions estatals sobre les esglésies locals i d'encarar la inserció plena del catolicisme dins l'actualitat, amb una regeneració i restauració espiritual, devocional, dogmàtica, doctrinal i litúrgica, segons la Tradició de l'Església. Semblantment, fou un Papa que coincidia amb les aspiracions dels catòlics del seu temps i fou extremadament popular⁸⁵⁰. Lleó XIII continuà aquesta tasca des de posicions més conciliadores⁸⁵¹ i enfortí la regeneració social des de la doctrina catòlica i mantingué el Magisteri pontifici sobre la identitat nacional, com hom ja ha vist. Pius IX adoptà tota classe d'innovacions en tots els camps i se'n serví en la reforma de l'Església. El Concili Vaticà I (1869-1870, interromput per la invasió italiana de Roma) fou l'expressió i culminació d'aquesta reforma, que marcava definitivament l'actualitat catòlica, tradicional. Igualment, el Papat hagué d'encarar la desaparició física del seu poder temporal amb el xoc que patí amb la nova Itàlia nacional, la qual cosa marcà la seva agenda durant llarg temps, amb el sosteniment per part dels fidels catòlics europeus⁸⁵², fins a desembocar en la «qüestió romana» i el «presoner del Vaticà»⁸⁵³.

Després de Pius IX l'Església no va modificar, ni molt menys, la seva «línia», per molt que se cerqui una oposició que no existeix. L'accidentalisme de Lleó XIII, que fou combatut per l'in-

848. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 380-381.

849. Hom coincideix en aquesta crítica amb Cuenca Toribio (CUENCA TORIBIO, 2002: 474), que també valora molt negativament la manca de dades i bibliografia en aquesta anàlisi d'Álvarez Junco.

850. O'CONNELL, 1984: 204.

851. CLARK, 2003: 32.

852. Cal destacar el paper de l'*Obolo di San Pietro* (MARTINA, 1986: 22. VIAENE, 2002: 135).

853. AUBERT, 1974: 548-552.

tegrisme espanyol més ferotge⁸⁵⁴ no representava una transacció amb la modernitat, sinó una adaptació de l'actualitzat Magisteri de l'Església als poders polítics d'aleshores⁸⁵⁵, amb una gran dosi de diplomàcia i tacte que no contradeia el fet que el primerenc impulsor del *Syllabus* vagi ser el propi Pecci al 1849 durant el seu pontificat episcopal a Perugia⁸⁵⁶. De fet, els Papes successius van mantenir-se en el Magisteri de l'Església, que era el Magisteri de Pius IX i de tots els seus antecessors a la Càtedra de Sant Pere, Doctores de l'Església, Concilis, Tradició, etc., sense que hi hagués cap «rectificació». Si es volgués observar l'evolució del Magisteri dels Summes Pontífexs, es palesaria una continuïtat d'aquesta «línia», fins i tot en Lleó XIII, ocasionalment i injusta vist amb simpatia per part d'un sector de la historiografia progressista⁸⁵⁷. La continuïtat del Magisteri de l'Església seria palesament constatada amb Sant Pius X, que condemnà repetidament les errors modernistes —no pas l'actualitat en genèric, atès que el catolicisme i el seu pensament ja eren ben actuals— als seus escrits: identificà l'error a l'encíclica *Pascendi Dominici gregis* de 1907, les enumerà al decret *Lamentabili*, també de 1907, i en regulà la seva eradicació dins l'Església al *motu proprio* «*Sacrorum Antistitum*» de 1910, amb el jurament contra les errors modernistes —*Fusjurandum contra errores modernismi*⁸⁵⁸—, que havia d'ésser rubricat pel clergat i pels professors dels seminaris i les universitats catòliques. Aquesta continuïtat també es va manifestar a l'encíclica de

854. MONTERO, 2007: 104.

855. Oficialment, l'accidentalisme lleoní fou iniciat a l'encíclica *Immortale Dei* de 1885 i teoritzat definitivament a l'encíclica *Libertas, præstantissimum* de 1888, en la qual s'establí el marc de la participació dels catòlics en la política liberal (DENZINGER, 1942: §1931-1936). La base tomista de l'encíclica permetia d'aportar una noció conciliatòria a partir de tota una teoria de la llibertat cristiana aplicada a l'actualitat vuitcentista. En aquesta llibertat cristiana no hi tenia cabuda cap de les prerrogatives de la llibertat moderna —liberal—, tals com la de pensament, impremta, culte o ensenyança (DENZINGER, 1942: §1932). Amb tot, les necessitats contemporànies podien justificar la llicència a participar en règims liberals oposats a fi de contribuir al bé comú, la llibertat de la Santa Mare Església i la prosperitat de la pròpia nació.

856. O'CONNELL, 1984: 217. En aquesta línia historiogràfica de presentar Lleó XIII com una rectificació doctrinal del pontificat de Pius IX, s'ha afirmat específicament que l'accidentalisme lleoní contradeia el *Syllabus* en la qüestió de la participació dels catòlics en la política de règims liberals (DIEGO, 2007: 259). És molt més acurada la definició de Lortz, que considera que l'obertura que significà la tesi de l'accidentalisme es féu a partir del *Syllabus* i mai en contradicció dels seus vuitanta punts (LORTZ, 1982: 448-449).

857. Cal recordar algun dels documents incòmodes del magisteri d'aquest Papa, com les encíclics *Quod Apostolici muneris* de 1878 o *Humanum genus* de 1884. La darrera és una condemna contundent i clara de la francmaçoneria i de les seves ramificacions diabòliques (DENZINGER, 1942: §1859). Justament, la noció diabòlica de la francmaçoneria és molt present al text, de la mateixa manera que un cert substrat antisemita que la literatura catòlica intransigent finisecular, antisemita, lligava indissociablement a la maçoneria. Les obres de l'Abbé Chabauty (CHABAUTY, 1881), de Meurin (MEURIN, 1893) de Mons. Tilloy (TILLOY, 1897) i de l'Abbé Bertrand (BERTRAND, 1903) en són un exemple. Sovint l'estructura teològica d'aquestes obres és doctrinalment errònia. L'afectació de misticisme profètic i el mil·lenarisme hi són molt presents, ambdues formes condemnades per la definició clara de Pius XI sobre el regnat social de Crist i els Novíssims a l'encíclica *Miserentissimus Redemptor* de 1928 (ORLANDIS, 2000: 147-150) i pel rebuig explícit de Pius XII del mil·lenarisme en un decret de 1941 (DENZINGER, 1942: §2285). Vegeu AIRIAU, 2002. MULTON, 2002. ROGALLA VON BIBBERSTEIN, 1976 per una aproximació a la qüestió.

858. DENZINGER, 1942: §2145-2147.

1950 *Humani generis* del Papa Pius XII. Tal volta, Álvarez Junco vagi pensar en el Concili Vaticà II⁸⁵⁹, i en la revolució de l'Església catòlica que acompanyà aquest concili⁸⁶⁰ causada per una hermenèutica de ruptura i el predomini d'algunes errors modernistes que tan havien combatut els Papes anteriors. Sense entrar en les dubtoses qüestions aprovades pel Concili Vaticà II⁸⁶¹, no s'han d'interpretar els documents del Concili a partir d'una hermenèutica de la ruptura, tan pròpia del progressisme eclesial liberal o marxista, sinó a partir d'una hermenèutica de la continuïtat –tal com l'enuncià Benet XVI en el seu discurs a la Cúria Romana del 22 de desembre de 2005– i que és la pròpia de l'Església i la seva ortodòxia que, justament, manté en plena vigència les condemnes del *Syllabus*. En el fons, el discurs d'Álvarez Junco i els autors afins respon no solament a una militància intel·lectual oposada a l'Església Catòlica, sinó que és, fins en un cert punt, un permanent presentisme.

En tercer lloc, és molt important de reconèixer l'existència d'unes *actualitats plurals*. No es pot presentar el liberalisme com l'única forma d'actualitat contemporània. Tampoc es pot presentar el catolicisme liberal com l'única forma de catolicisme actualitzat. El liberalisme és una forma d'actualitat; emperò no fou *la* gran actualitat. L'actualitat d'una nova articulació del conservadorisme catòlic és profundament rellevant, especialment per la transformació i adaptació en la Tradició de tota la seva estructura, actual,⁸⁶² això és, pròpies de la *machina* de les generacions contemporànies⁸⁶³. Existí, com hom prova de demostrar en aquest estudi a partir del nacionalisme i les representacions nacionals una de les formes més remarcables de l'actualitat i en la qual el conservadorisme catòlic participà de bell antuvi, sense una supeditació teòrica o pràctica al liberalisme. L'existència d'aquesta actualitat alternativa es palesa àdhuc en el propi *Syllabus*⁸⁶⁴. No es tractava d'un rebuig absolut a l'actualitat, sinó l'intent de concebre l'actualitat, el món con-

859. Com Álvarez Junco, Colom (COLOM, 2006a: 48). Amb tot, no hi hagué al Concili Vaticà II cap rectificació ni esmena dels preceptes del *Syllabus* (vegeu BRANDMÜLLER; VALIANTE, 2010: 8).

860. PELLETIER, 2002: 8, 17-34

861. Vegeu l'anàlisi crítica de Romano Amerio (AMERIO, 2003). El Prefecte de la recent creada Sagrada Congregació per la Doctrina de la Fe –que heretava l'estructura del Sant Ofici–, el Card. Ottaviani envià el 26 de juliol de 1966 una carta a totes les conferències episcopals a fi de presentar uns necessaris aclariments davant les qüestions de dubtosa ortodòxia del Concili Vaticà II que estaven causant uns severos abusos d'interpretació (OTTAVIANI, 1966: 659-661).

862. Carolyn P. Boyd (BOYD, 2000: 98-103) identifica tot el que és catòlic com propi de l'*Ancien Régime* i tradicionalista, la qual cosa limita a bastament la seva capacitat d'anàlisi, en la qual solament hi ha lloc per als liberals i un indefinit calaix de sastre del que ella anomena «integrastes».

863. L'actualitat del catolicisme no afecta, per descomptat, ni la Revelació, ni la doctrina, ni els dogmes catòlics, ni la Tradició que s'escapen de les dinàmiques mundanes, més pròpies de les tesis modernistes.

864. I, en el fons, aquesta actualitat de l'Església també es palesa en el Pontífex Màxim, per tal com fou el prototip d'un líder plenament contemporani (O'CONNELL, 1984: 204).

temporani, des de la doctrina catòlica⁸⁶⁵. Aquesta fou la interpretació del Bisbe d'Orléans, Mons. Félix Dupanloup que al 1865 publicà *La convention du 15 septembre et l'encyclique du 8 décembre*, una obra en la qual ofería aquesta visió del *Syllabus* i de l'encíclica *Quanta cura* que acompanyava l'índex d'errors moderns⁸⁶⁶. L'obra esmentada rebé l'aprovació i felicitació de la Seu Apostòlica a través del nunci a França⁸⁶⁷, que dies més tard es féu públicament pel propi Sant Pare⁸⁶⁸. Això no obsta que el *Syllabus* vagi generar entusiasme al camp dels ultramuntans francesos –que havien exigit llargament la publicació d'un document pontifici d'aquestes característiques–⁸⁶⁹ de la mateixa manera que per entre els integristes espanyols⁸⁷⁰.

La tercera tesi no és pròpiament errònia, sinó que s'ha de matisar a partir de la refutació de les dues anteriors. Es tracta de la tesi determinant quant a la construcció de les representacions nacionals conservadores i catòliques del pensament nacional contemporani. Aquestes elaboracions doctrinals començaren a aparèixer sistemàticament a partir del començament del decenni de 1840; això no obsta, ni molt menys, l'existència d'elaboracions doctrinals anteriors, unides en un fil de continuïtat discursiu que culminà en la sistematització d'aquest discurs. La dita sistematització no fou un procés aparegut en un no-res epistemològic i hermenèutic, sinó que disposava d'un substrat immediatament anterior que la nodria⁸⁷¹. Tota aquesta antítesi no passa de l'estadi

865. Tanmateix, aquesta manera d'afaiçonar l'actualitat catòlica des de posicions conservadores no deixà de generar sorpresa, estupefacció i àdhuc rebuig, especialment en la rigidesa de les proposicions del Summe Pontífex. Ultramuntanisme francès acollí amb goig l'encíclica *Quanta cura* i el *Syllabus*, mes també hi hagué una reacció favorable des de posicions conservadores moderades (AUBERT, 1974: 280-281). Mons. Félix Dupanloup, Bisbe d'Orléans fou el màxim representant d'aquestes posicions conservadores moderades a França i s'encarregà d'oferir una lectura oberta i diplomàtica del *Syllabus* (ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 15. O'CONNELL, 1984: 213). D'aquesta faisó es desenvolupà el Magisteri de Lleó XIII que, en el fons, continuava aprofundint les línies de Pius IX amb un altre estil (ANDRÉS-GALLEGO; PAZOS, 1999: 182-183).

866. L'obra del Bisbe d'Orléans se centrava en dues línies: una crítica ferotge al conveni francoitalià sobre el futur d'Itàlia i, especialment, de Roma i la qüestió de la capitalitat del nou regne, i la refutació de les crítiques anticlericals al *Syllabus*, amb una defensa discursiva i argumental senzilla i directa, en la línia de les idees del futur Cardenal Newman (O'CONNELL, 1984: 214-216).

867. AUBERT, 1974: 281. NOETHER, 1968: 224. O'CONNELL, 1984: 215-216.

868. Ben aviat, l'obra de Mons. Dupanloup es traduí a diversos idiomes i es distribuí arreu de les diòcesis catòliques, amb la felicitació de més de sis-cents bisbes (AUBERT, 1974: 281. O'CONNELL, 1984: 216).

869. Mons. Dupanloup no pertanyia als ultramuntans. El prelat rebé fortes crítiques dels ultramuntans francesos per la seva interpretació oberta del *Syllabus* que, per contra, com hom ha vist, plagué al Beatíssim Pare (AUBERT, 1974: 281. O'CONNELL, 1984: 215-216), que àdhuc hagué de refrenar l'impuls d'alguns ultramuntans com Veuillot (O'CONNELL, 1984: 216). La figura del Bisbe d'Orléans pot ésser comparable a nivell intel·lectual a la de Balme, amb les prevencions que aquesta comparació comporta.

870. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 381.

871. En certa manera alguns historiadors han reconegut en l'àmbit polític una línia de continuïtat des d'un «tradicionalisme isabelí» (o conservadorisme catòlic), alineat dins el moderatisme polític, amb el moviment catòlic espanyol –neocatolicisme segons la nomenclatura d'aquests historiadors– i la nació catòlica (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 96). Per contra, d'altres autors situen l'aparició del moviment catòlic espanyol del Vuit-cents en una etèria abstracció (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 406-407).

hipotètic si no s'acompanya de proves empíriques. En realitat, han estat les proves empíriques, els distints exemples historiogràfics conservadors de construcció de representacions nacionals les qui han causat la confecció d'aïtal hipòtesi.

Si hom se circumscriu en el present cas d'estudi de la representació nacional dels setges de Girona, es palesa la importància de la creació de les primeres representacions nacionals. Aquestes representacions foren en un primer moment, com hom ha vist, en un format de crònica a cavall de la vivència i la història. Tanmateix, els vers inicis historiogràfics pel que fa als setges de Girona i àdhuc la Guerra de la Independència a Catalunya foren marcadament tradicionalistes i notablement catòlics⁸⁷². Per a l'àmbit regional català el pare oratorià Ramon Ferrer i la seva *Barcelona cautiva* simbolitzà la primera aproximació sistemàtica des de la historiografia a la construcció de representacions nacionals contemporànies. Específicament, la interpretació que ofereix el P. Ferrer dels setges és de quasi plenitud nacional contemporània, això és, l'articulació del seu discurs històric s'afaiçona sota els mateixos paràmetres *actuais* que el discurs històric liberal, si bé que amb un resultat interpretatiu força diferent. Això no exclou, ni en aquest cas, ni en la resta d'exemples del mateix perfil en aquest cas d'estudi una militància política complexa, inserida dins l'òrbita de la contrarrevolució. Aquesta és la complexitat del P. Cúndaro i la seva *Història político-crítico militar*. Elaborada a l'àmbit local gironí, aquesta història narrada per un dels protagonistes de la defensa gironina dels setges⁸⁷³ fou la primera gran sistematització historiogràfica monogràfica de la defensa de Girona de 1808 i 1809. Semblantment, si el llegat historiogràfic del P. Cúndaro no hagués estat tan fràgil, hauria estat la primera gran construcció de la representació nacional dels setges, amb la definició nítida d'un cànon i d'un relat per a la interpretació del fet històric. És la millor prova que la capacitat de pensar nacionalment del catolicisme espanyol no solament era possible, sinó que existí durant els primers decennis del Vuit-cents⁸⁷⁴.

872. El discurs històric catòlic i conservador sobre la Guerra de la Independència fou sempre fet per membres de la nova *machina* contemporània i amb discurs *actual*.

873. Hom recorda que Cúndaro comandà una de les companyies de clergues de la Cruzada Gerundense al 1809 i que, a diferència del P. Ferrer, participà actiuament en les operacions militars.

874. La historiografia espanyola sempre s'ha centrat a demostrar i a emfasitzar l'existència dins la contemporaneïtat del pensament contrarrevolucionari propi de la vella *machina* d'*Ancien Régime*. Aquesta historiografia és víctima d'un concepte desafortunat i maniqueu: el de les dues Espanyes. Aquest concepte ha volgut significar la particularitat espanyola (Vegeu una crítica d'aquest concepte a ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 509. 1995: 266). Amb tot, la història comparada demostra que una polaritat i unes repetides conflagracions civils no fou una peculiaritat espanyola (CANAL, 2000: 9-10. 2004: 37-38). Hom podria parlar de les dues Frances —en realitat es pot parlar de dues Frances (NORA, 1984, 1986a)—, de les dues Alemanyes, de les dues Itàlies (CLARK, 2003: 42) o de les dues Grans Bretanyes. El maniqueisme i la polarització ideològica han existit durant la contemporaneïtat —sigui el segle XIX, sigui el segle XX— arreu d'Europa i també han cristal·litzat en guerres civils, breus o llargues. Les revolucions de 1848 a Itàlia i a Alemanya, la Comuna de París foren veres conflagracions civils de curta durada i de gran polarització social i ideològica. L'accentuació de l'existència òbvia de dos grans bàndols dominants en la política i la societat

A banda d'aquestes dues obres i d'aquests dos autors, per al present cas d'estudi no apareix cap altre exemple fins als primers anys del decenni de 1850. Hom no coneix la causa d'aquest silenci del discurs històric del conservadorisme catòlic. Hom ha de valorar la gran i ràpida difusió, amb molt d'èxit, de la interpretació liberal del fet històric dels setges, també profundament nacional. Verament, la gran quantitat de productes historiogràfics del discurs històric liberal no significà una riquesa i una pluralitat de representacions nacionals dels grans esdeveniments de la Guerra de la Independència; a partir d'un model, la *Historia* de Toreno, la historiografia liberal de la primera meitat del segle XIX confegí mantes obres que repetien aquesta versió, simplificada i a voltes caricaturitzada de la representació nacional de la Guerra de la Independència i, per consegüent, dels setges, a més, sense que seguissin el tòpic cànon liberal. Aquesta dinàmica, com hom veurà, es mantingué durant la segona meitat del segle XIX, la qual cosa allunyà el discurs històric liberal de les novetats metodològiques i teòriques de la historiografia del moment.

Hi ha una possible explicació del silenci catòlic quant a la construcció de les representacions nacionals. Tot discurs històric pot tendir –i tendeix, certament– a l'emprament polític i ideològic de la història i dels seus productes, això és, les representacions nacionals. En el període de conflagració entre la contrarrevolució i les forces liberals revolucionàries, cada bàndol es revestí del seu discurs polític. L'ús polític de la noció de la nació fou característic dels liberals –per bé que no en tingueren el monopoli⁸⁷⁵–; s'oposava l'ens nacional a la monarquia absoluta: la sobirania nacional enfront de la sobirania reial. Encara que, com hom ha vist adès, el catolicisme aplicà al 1808 una noció de sobirania nacional d'arrel escolàstica molt més antiga que la sobirania nacional liberal, després del Trienni liberal la diferenciació dels discursos liberal i conservador fou acusa-

espanyoles és innecessària i s'inscriu dins la visió pessimista i particularista de la història d'Espanya (un exemple d'aquesta interpretació a ÀLVAREZ JUNCO, 2001; ABELLÁN, 1984; i GONZÁLEZ CUEVAS, 2000). Aquesta existència de dues Espanyes es lliga a la negació d'un catolicisme d'actualitat, propi de la *machina* del seu temps. Es minimitza aquell pensament catòlic que trenca aquests esquemes, atès que invalida aquest negacionisme historiogràfic. És per això que el retrat del catolicisme d'aleshores tendeix a maximitzar les grans figures de la reacció contrarevolucionària, més centrades en un discurs polític antiliberal que no pas en un discurs nacional. Estableixen un fil de continuïtat entre aquesta reacció i la reacció setcentista antiil·lustrada (ABELLÁN, 1984: 151-153), a la qual també contribueixen els autors carlins, que s'arriben a oposar a la idea de nació a causa del segrest intel·lectual liberal (vegeu CANALS, 2006: 56 per a un exemple d'aquest exercici). Es crea una confusió entre els pensadors catòlics tradicionals del segle XVIII i els contrarrevolucionaris del XIX, a fi de barrejar èpoques i personatges i concebre una imatge parcial del pensament catòlic, mancat de tota pluralitat epistemològica en aquesta anàlisi. Igualment, el sistema de prejudicis al voltant d'alguns dels articuladors del «catolicisme de combat» de la Guerra de la Convenció i de la Guerra de la Independència que són etiquetats de reacció absoluta en qüestions nacionals trontolla. Per exemple, el P. Diego de Cádiz fou un ardent contrarrevolucionari i defensor de la monarquia absolutista i l'ordre establert. Emperò, verament no podia pensar nacionalment en una contemporaneïtat? Es poden expressar els mateixos dubtes amb Miguel de Lardizábal que, tot i el seu immobilisme i les seves crítiques ferotges a les Corts de Cadis a propòsit de la sobirania nacional no rebutjava l'entitat política de la nació i la seva pròpia sobirania (ABELLÁN, 1984: 166).

875. GARCÍA CÁRCEL, 2007: 230-231.

da i es polaritzaren els extrems, que són els que han estat retratats i tipificats llargament per la historiografia. Tot i que aquesta noció de nació conservadora no degué desaparèixer, sí que passà a ésser secundària⁸⁷⁶. La posterior guerra civil després de la mort de Ferran VII consolidà aquesta tendència. Tanmateix, el ressorgiment del pensament nacional catòlic, conservador i tradicional fou immediat després de la fi de la guerra. En aquest punt hom troba un moviment catòlic espanyol que fou batejat com el neocatolicisme, terme que posteriorment ha passat a la historiografia.

La tercera tesi se sustenta en la creença que fins als decennis de 1840 i 1850 els catòlics no començaren a tenir en consideració la *nació moderna* i *nacionalitzar-se* en paràmetres actuals del Vuit-cents⁸⁷⁷. Segons aquesta historiografia, aquest «moviment nacionalitzador del pensament catòlic» fou el moviment catòlic espanyol, conegut com el «neocatolicisme»⁸⁷⁸. Com hom ha vist, la historiografia espanyola dominant entronca aquest moviment amb el sector més conservador i autoritari del moderantisme liberal⁸⁷⁹. Segons aquesta historiografia, aquest fou el primer moviment ideològic catòlic amb un sentiment nacionalista espanyol actual; fins i tot en el seu origen se l'uneix al liberalisme espanyol, com si tot sentiment nacional hagués de fluir des del pensament liberal espanyol. Aquest fet es causa de l'origen d'una part dels primers membres d'aquest moviment, eixits de militàncies liberals moderades de joventut⁸⁸⁰. Per contra, també se sol emprar el terme «tradicionalisme isabelí» per definir aquest moviment⁸⁸¹. Certament, es pot voler identificar un corrent tradicional –que cobreix des d'un moderantisme catòlic fins a la contrarrevolució– que es mantingué fidel a Isabel II; tanmateix, també caldria identificar aquest suposat «tradicionalisme isabelí» com un pensament conservador i catòlic actual i idiosincràtic, que participa del seu temps, en una altra mena de pugna oberta amb el liberalisme⁸⁸². Això tampoc exclou que majori-

876. La victòria del liberalisme absorbí dins seu el corrent moderat o minoritzà –segons els casos– la idea contemporània de la nació conservadora i catòlica, que caldria cercar dins la facció conservadora i catòlica del moderantisme, no sempre liberal (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 96).

877. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 306.

878. Com ja s'ha dit, aquest terme no té cap connexió amb el *New Catholicism* de Clark.

879. ESTEBAN DE VEGA, 2005: 92. GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 96.

880. URIGÜEN, 1986: 62.

881. SECO SERRANO, 2000: 69. També empra «tradicionalisme possibilista».

882. La historiografia espanyola s'entesta a no reconèixer la pluralitat de l'*actualitat* –la *modernitat*, segons la nomenclatura liberal– i considera que el conservadorisme catòlic espanyol era una posició eclèctica conciliadora entre canvis socials i mentals eixits de la Revolució amb el manteniment de la continuïtat històrica de la monarquia (UBIETO; REGLÀ; JOVER; SECO SERRANO, 1969: 624. GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 97); àdhuc s'obvia la idea de Tradició com a motor de progrés a partir de la seva reproducció i reforma permanent (BUX, 2009: 40-41, 91). O en belles paraules de Joan Lluís Vives, al seu tractat *De anima et vita*: «Doctrina est traditio eorum, quæ quis novit ei qui non novit; disciplina est illius traditionis acceptio... communicatione augetur eruditio» (VIVES, *De anima et vita*, Lib. II, cap. VIII). La visió que s'ofereix en l'historiografia espanyola és simple i molt subordinada al liberalisme i, naturalment, segons la historiografia aquest conservadorisme no és *nacional*.

tàriament la contrarrevolució carlina formés part de la *machina* de l'època.

En aquest punt és molt important de discernir el significat del concepte «neocatolicisme». Per què el catolicisme i el pensament que s'hi lliga en el decenni de 1850 rebé el prefix «neo-»? Fins a quin punt havia canviat respecte al catolicisme de principi de segle? El concepte de neocatolicisme aparegué per estigmatitzar el conservadorisme catòlic oposat al krausisme i el liberalisme progressista del Bienni⁸⁸³. Se'ls presenta com una continuació del pensament catòlic conservador de Balme i Donoso Cortés, però és separat del pensament catòlic del decenni de 1840, com si l'evolució que vagi haver seguit causés una discontinuïtat. En realitat, Balme i els *vilumistes* són tan «neocatòlics» com els «neocatòlics oficials» del decenni de 1850⁸⁸⁴. No es pot emprar aquest terme per definir aquest moviment i el pensament que s'hi associa. Cal encunyar un nou concepte per agrupar aquests personatges distribuïts entre els decennis de 1840 i 1860 i que no signifiqui una solució de continuïtat amb el pensament catòlic anterior. Com hom ja ha vist, Christopher Clark opta pel terme *New Catholicism*. És un terme que conviu amb el de *Catholic revival* de Margaret Anderson i en el qual Clark es basa parcialment per elaborar el seu *New Catholicism*. A mirall del terme de «moviment litúrgic»⁸⁸⁵ i del «moviment catòlic italià»⁸⁸⁶ hom podria proposar el concepte de «moviment catòlic espanyol». Malgrat tot, fóra interessant de recuperar l'ús d'un terme històric com el de neocatolicisme, encara que el mal ús historiogràfic i el seu propòsit original poden oferir una connotada càrrega teòrica. En aquest estudi hom advoca per recuperar aital terme, a partir de la definició que Clark ha elaborat per a *New Catholicism*. Això no obstant, mentre no s'hagi desenvolupat més intensament un debat acadèmic sobre aquesta qüestió, al present estudi

883. Aquest concepte fou llargament recuperat i reivindicat –tot i que mai desaparegué del tot– per Begoña Urigüen (vegeu URIGÜEN, 1986) a fi d'identificar el conservadorisme amb un terme extret dels detractors de la Tradició, el catolicisme i el pensament conservador espanyols. La pròpia autora reconeix que «[...] el vocablo quedó subsumido por una genérica intención insultante y peyorativa [...]. Algo semejante ocurre entre la juventud de nuestros días con la palabra *fascista*.» (URIGÜEN, 1986: 22). Urigüen vol recuperar la puresa del terme i defineix el signicat que tenia per identificar «[...] la ortodoxia católica defendida por un tipo de creyentes [que] no representaba en realidad al verdadero y tradicional catolicismo, sino que era una nueva y sectaria interpretación del mismo.» (URIGÜEN, 1986: 22). Verament, a l'arrel d'aquest terme hi ha una forta càrrega negativa, que l'autora encara accentua més.

884. I encara més: si els personatges que són «oficialment» per a la historiografia espanyola neocatòlics destaquen per la seva mediocritat (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 127), no es pot edificar al seu damunt tot un corrent de pensament de l'entitat que se li vol donar. Amb tot, tampoc hom pot considerar que els exponents «oficials» del neocatolicisme siguin mediocres. Ben cert és que ni Cándido Nocedal ni Antonio Aparisi són uns pensadors de l'alçada de Balme, però no mereixen aquest dur qualificatiu. Segurament, la preeminent activitat periodística i política d'aquest moviment catòlic al decenni de 1850 causa aquesta consideració de mediocre; en el fons, la manca de grans obres que estructurassin el seu pensament marca la valoració historiogràfica pejorativa.

885. El moviment litúrgic aparegué especialment a França de la mà de Dom Guéranger, restaurador de l'Orde de Sant Benet a França i autor de l'obra *l'Année liturgique*. La seva influència i importància anà creixent al llarg del temps, fins a tant que Pius XII li dedicà l'encíclica *Mediator Dei* del 20 de novembre de 1947.

886. Vegeu COVA, 1993.

s'emprarà el terme neutre i vague de «moviment catòlic». Aquest moviment no es pot restringir a la gran eclosió dels decennis de 1840, 1850 i 1860⁸⁸⁷. Tingué una continuïtat durant tot el règim alfonsí de la Restauració, que la historiografia espanyola en els darrers temps ha tendit a etiquetar amb el nom de «nacionalcatolicisme» que, com hom veurà al capítol dedicat a la Restauració, tampoc és adequat. En suma, el moviment catòlic espanyol, com tots els altres moviments catòlics nacionals europeus coetanis, fou la gran expressió del catolicisme vuitcentista a Espanya i suposà un gran revulsiu intel·lectual i polític del catolicisme en la història contemporània d'Espanya, de la mateixa manera que ho fou a Europa. Per al cas espanyol, cal situar clarament en aquest *New Catholicism* l'obra i el pensament de Jaume Balmes.

Jaume Balmes marcà profundament el decenni de 1840. Com que la historiografia ha tendit a separar la dinàmica del moviment catòlic dels decennis de 1840 i 1850, és necessari de defensar la unitat de tot aquest període. És cert que Balmes quedà reclòs, per motius vitals al decenni de 1840; i Donoso Cortés al decenni de 1850, tot i haver viscut solament durant els seus tres primers anys. S'han volgut prendre les revolucions de 1848 com un punt d'inflexió que transformà el catolicisme —de la mateixa manera que, segons la historiografia, transformà el pontificat «liberal reformista» de Pius IX en un pontificat «reaccionari immobilista». Amb molta freqüència la historiografia cerca massa solucions de continuïtat i molt poques línies de continuïtat. Encara que Balmes no sofrís l'experiència colpidora de les revolucions de 1848, l'exili del Sant Pare a Gaeta i, novament, una persecució de l'Església Catòlica, això no suposà una ruptura del pensament catòlic de Balmes amb el pensament catòlic posterior⁸⁸⁸, que era capitanejat pel Donoso Cortés que ja havia consumat la ruptura amb el moderantisme isabelí. Tampoc es pot realitzar l'exercici d'imaginar quina evolució hauria seguit el pensament balmesià si no hagués mort al 1848, abans de les revolucions i abans del Concordat de 1851; no és propi de la història. Jaume Balmes fou el gran membre fundador del moviment catòlic espanyol, en un primer temps, i Donoso en

887. Aleshores es podria parlar específicament de «moviment catòlic isabelí».

888. Aquesta idea de la ruptura de Balmes amb el pensament catòlic posterior —i àdhuc anterior—, es pot intuir en una asseveració de Jaume Vicens Vives sobre el sacerdot vigatà que, d'altra banda, és d'un gran interès. Segons l'historiador, Balmes fou decisiu «[...] en la formació d'una nova expressió de la catolicitat de la terra [...]» (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 199). Vicens Vives no estableix una diferenciació de Balmes amb Donoso (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 264-266) i centra Balmes en una fenomenologia estrictament catalana en tant que nova expressió d'una catolicitat genuïnament catalana, que revitalitzà l'Església catalana —segons Vicens Vives— després de l'erm de la conflagració entre liberals i carlins. Així, Vicens Vives restringeix la tasca intel·lectual de Balmes a Catalunya, tot oblidant la profunda dimensió espanyola del vigatà. Això no obstant, és en aquesta «nova expressió de la catolicitat» on Vicens Vives apunta una idea capital de Balmes que, en cap cas, s'ha de circumscriure a Catalunya, sinó que s'ha d'estendre al territori natural de pensament i actuació balmesians, Espanya, amb les necessàries connexions europees que l'autor cultivà i que eren obligades per a aquesta «nova expressió».

un segon temps. Balmes aconseguí de sistematitzar el pensament catòlic conservador espanyol, forçadament *actual* i *actualitzar*⁸⁸⁹. No s'ha de vincular l'existència del moviment catòlic com una reacció a les revolucions de 1848 i, en la particularitat espanyola, al pensament krausista del progressisme⁸⁹⁰. La gran sistematització de Balmes fou la del ple i definitiu assalt del pensament nacional catòlic a tots els àmbits de la vida social, política i cultura espanyoles, la qual cosa equivalia a la difusió massiva i àmpliament acceptada d'un nacionalisme conservador, tradicional, i profundament catòlic. Sense aquesta sistematització no s'hauria pogut entendre com els catòlics fossin capaços d'acusar els krausistes d'ésser antinacionals, puix que rebutjaven la religió catòlica, essència de la identitat nacional espanyola⁸⁹¹.

Això no obstant, Balmes no hauria pogut sistematitzar aquest pensament catòlic tan actual i si no hagués existit una línia de continuïtat, tal volta silenciosa i poc present en les polèmiques i obres dels decennis de 1820 i 1830; mes palesament forta. En el capítol dedicat a Balmes i a la sistematització del pensament nacional dels catòlics hom presentarà de quina manera el sacerdot i filòsof vigatà aconseguí de concebre el cànon nacional catòlic. Per tant, el moviment catòlic fou un fenomen general: teològic, filosòfic⁸⁹², ideològic, polític i, fins i tot social que marcà la creació i ordenació teòrica i pràctica de l'actualitat catòlica —que, amb un vocabulari liberal es podria anomenar la «modernitat catòlica»—, això és, la concepció fefaent que el conservadorisme tradicional catòlic participava de la *machina* contemporània a través de les noves i novíssimes generacions. El moviment catòlic no fou una novetat teològica o doctrinal⁸⁹³; fou la culminació del pensament

889. Fradera considera que el gir conservador de la cultura liberal espanyola i catalana influí en l'aparició de personatges com Balmes, grans constructors de la *Kulturreligion* de les intel·lectualitats espanyoles, notablement les de Catalunya. L'experiència romàntica i l'evolució de la cultura liberal i les seves elits vers el moderantisme marcaron la generació de l'època isabelina (FRADERA, 2003: 296-298. 2009: 114-115). Per la seva banda, García Cárcel assu-meix que Balmes capitanejà el model d'ordre espanyol vuitcentista del període isabelí, que fou forjat a Catalunya, a despit de la imatge historiogràfica d'una Catalunya isabelina liberal, oberta i progressista, especialment la que ha ofert Jaume Vicens Vives (GARCÍA CÁRCEL, 2007: 273-274).

890. Justament, un dels grans crítics del krausisme, el filòsof neotomista Juan Manuel Ortí, tenia Jaume Balmes com a referent del pensament catòlic actual (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 130).

891. Gabino Tejado formulà aquestes acusacions al 1865 en una campanya contra el krausisme (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 134). Justament, aquestes acusacions que reflecteixen la plena nacionalització dels catòlics espanyols es feren un any després de la publicació del *Syllabus* de Pius IX que, aparentment, rebutjava el nacionalisme.

892. La renovació teològica i filosòfica provingué també de Balmes i de tota l'Escola Apologètica Catalana, amb una gran difusió del neotomisme amb el Cardenal Ceferino González, dominic, al capdavant (ANDRÉS-GALLEGO; PAZOS, 1999: 125).

893. En aquest punt cal recollir les reserves que expressa Alsina sobre les deformacions naturalistes i sociològiques que patí el «tradicionalisme filosòfic» francès i que desembocaren en la pràctica política. Justament, l'autor remarca que el pensament filosòfic i polític de Balmes fou aliè a aquesta influència francesa (ALSINA, 1985: 9), cosa que corrobora Canals (CANALS, 1985: XVII) i Fradera (FRADERA, 1996: 51), encara que tingué mants contactes amb el dit pensament i el moviment catòlic francès (ALSINA, 1985: 5).

catòlic dogmàtic, ortodox i tradicional en els *signa tempora* i en la creació d'una actualitat catòlica⁸⁹⁴, una de les alternatives a la modernitat liberal i secularitzada⁸⁹⁵. Era la culminació per mitjà de l'assalt a la nació per part d'un catolicisme actual, que havia caminat de bell antuvi al costat de la contemporaneïtat, amb la Revolució i amb el liberalisme. Era una construcció autònoma, idiosincràtica i tradicional de l'ésser catòlic contemporani.

La màxima expressió d'aquesta capacitat dels catòlics de pensar nacional es palesa en la construcció de representacions nacionals, ja de la mà dels esmentats PP. Ferrer i Cúndaro. L'actualitat del catolicisme significa l'assumpció d'una identitat nacional segons els paràmetres contemporanis. Tanmateix, de nou es vol situar en Jaume Balmes l'adveniment d'un tímid nacionalisme espanyol conservador i catòlic⁸⁹⁶ i l'anàlisi que s'ofereix és ben limitada. Novament, hom ha d'afirmar que Balmes sistematitzà la línia de continuïtat d'aquest pensament catòlic actual i el conformà a un canó teòric i pràctic⁸⁹⁷.

El catolicisme mai s'oposà en la seva generalitat a la identitat nacional espanyola contemporània: el catolicisme havia estat determinant en la identitat nacional espanyola de l'època moderna i mantingué aquesta funció en la identitat nacional contemporània. Tingué la capacitat d'afaiçonar la seva pròpia identitat, amb els seus respectius canons i representacions nacionals molt diversos i en polèmica constant amb els del pensament liberal. El cas espanyol és molt similar al cas francès, amb la diferència que la historiografia francesa de la *Nouvelle Histoire* sí que ha reconegut l'existència d'una identitat nacional contemporània conservadora i catòlica, en plena rivalització amb la identitat liberal i secularitzada. En aquesta identitat francesa catòlica es palesa clarament l'existència d'unes representacions nacionals pròpies –Clovis, Sainte-Geneviève, Charlemagne, Saint-Louis, Jeanne d'Arc, Vendée⁸⁹⁸, persecució religiosa revolucionària, etc., sense esmentar les noves representacions nacionals que s'anaren succeint i construint al llarg del segle XIX com Lourdes– molt arrelades i en plena oposició a les representacions nacionals liberals i, sectorialment,

894. En aquesta actualitat catòlica també hi té cabuda l'integrisme catòlic –semblant al francès– que s'escindí del carlisme al decenni de 1880 (ANDRÉS-GALLEGO; PAZOS, 1999: 1801-82. CANAL, 2000: 154. CANAL, 2006: 90-93. PAYNE, 2006: 136).

895. Al decenni de 1860 la manifestació de l'alternativa catòlica es féu més palesament evident, especialment durant el Sexenni democràtic, tal com es pot comprovar en la llista de col·laboradors de la revista *La Defensa de la Sociedad*, amb carlins, alfonsins, moderats i catòlics (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 144-145). Ja en aquest decenni el ver aglutinament al voltant del moviment catòlic i de la identitat nacional catòlica posava les bases de la síntesi restauracionista, segon estadi del pensament catòlic conservador contemporani, això és, propi de la *machina* del Vuit-cents.

896. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 407.

897. PAYNE, 2006: 137.

898. Un exemple de la importància de la guerra de Vendée en la formació de la nació catòlica a BILLAUD, 1977.

republicanes i revolucionàries⁸⁹⁹. Així, el catolicisme en si era una representació nacional i una part de les essències de la nació espanyola. El nacionalisme conservador i catòlic sistematitzà el seu pensament i discurs nacionals a partir del decenni de 1840. I sempre, en aquesta definició dicursiva, en aquesta sistematització hom troba el sacerdot i filòsof vigatà Jaume Balmes, el constructor i culminador definitiu del primer estadi⁹⁰⁰ del pensament catòlic espanyol contemporani, plenament actual, alhora que nacional⁹⁰¹.

899. Encara que es puguin adscriure aitals representacions al tradicionalisme i l'ultramuntanisme francesos, no tota l'amalgama tradicionalista era contrarrevolucionària, sinó que aglutinava també els sectors moderats. Sigui com sigui, a nivell de les identitats, el conservadorisme catòlic francès participà plenament de la *machina* contemporània de bell antuvi i així ho reconeix la historiografia més innovadora (Vegeu MARTIN, 1989. 1998. 2001. 2006. 2007. RÉMOND, 1992).

900. Com hom ha explicat adés, el segon estadi fóra el de la síntesi restauracionista, aglutinador del moviment catòlic i el moderantisme liberal en un producte molt depurat i afaïçonat, en gran manera, per Cánovas del Castillo, que basà definitivament la identitat nacional espanyola en l'essència catòlica principi i finalitat de tot fet històric *nacional, no partidista*.

901. Una darrera reflexió s'imposa davant el que hom ha anomenat «el prejudici historiogràfic»: les obres teleològiques que plantegen l'esperit antinacional del conservadorisme catòlic reproduïxen fidelment un dels atacs comuns, històrics i habituals del liberalisme clàssic contra els catòlics (LANGLOIS, 1992: 152-153).

BALMES I LA SISTEMATITZACIÓ DEL PENSAMENT NACIONAL DELS CATÒLICS

No es pot concebre el moviment catòlic espanyol sense Jaume Balmes. El pensament d'aquest autor vertebrava l'essència del catolicisme espanyol del Vuit-cents i el revesteix i el nodreix amb els corrents catòlics *actuels* que hi havia a la resta d'Europa. L'originalitat de Balmes fou tan idiosincràtica que no tingué cap equivalència dins l'Església Catòlica a Espanya⁹⁰². Això no obstant, Balmes recollia el bagatge de la línia de continuïtat catòlica espanyola i el sistematitzava, per confegir-ne un producte propi, amb una petjada profunda i característica. L'originalitat del sacerdot rau en la seva capacitat de transformació d'aquest bagatge i adaptació als corrents més actuals del catolicisme europeu⁹⁰³; i tot plegat sense situar-se dins l'òrbita del catolicisme liberal. En la lectura de Balmes pot trobar-se sempre una actitud accidentalista, que accepta el joc institucional derivat de la revolució liberal, però que es nega a mantenir-ne els resultats. Al llarg de la seva activitat política, Balmes rebutjà sempre les ruptures liberals i advocà per una transformació

902. FRADERA, 1996: 59. Potser Fradera recull l'opinió d'Il·lm. Torras i Bages (TORRAS I BAGES, 1935b: 292). Per bé que Donoso prengué en certa manera el relleu de Balmes dins el moviment catòlic, Balmes ja havia creat plenament la sistematització del pensament nacional catòlic.

903. Per a la noció d'aquesta actualitat no cal atènyer les idees i fórmules polítiques; amb tot, sí que cal esmentar la ferma creença de Balmes en una idea de progrés material, semblant a la idea liberal del progrés. Segons Josep M. Fradera, aquesta idea del progrés és més industrialista que política, atesa la profunda admiració i fixació de Balmes vers la indústria del modern progrés (FRADERA, 1996: 60-61), encara que sempre mantingué una ambivalència clara en aquesta qüestió. Per la seva banda, Jaume Vicens Vives resol la complexitat de la idea de progrés de Balmes, asseverant el seu equilibri recíproc en una actitud política conservadora i progressiva alhora (VICENS VIVES, LLORENS, 1991: 131).

gradual i pacífica del règim liberal en un règim tradicional ben *actual*⁹⁰⁴, on l'Església recuperés el paper que la revolució li havia manllevat⁹⁰⁵. En aquest discurs i manera d'actuar hom constata que l'intercanvi d'idees amb el pensament catòlic francès és molt present en Balmes, especialment el de l'ultramuntanisme en la seva expressió més moderada, això és, la de Mons. Félix Dupanloup, Bisbe d'Orléans⁹⁰⁶.

La comparació entre Mons. Dupanloup i Balmes no és senzilla. Els enemics coetanis de Balmes, després de la publicació del *Pio IX* al 1847 tendiren a titllar-lo d'ésser el «Lammenais español», un dels sacerdots francesos més compromesos amb el catolicisme liberal⁹⁰⁷. Malgrat totes aquestes crítiques provinents de l'integrisme, hom hauria de situar Balmes dins el camp d'una tradició

904. Giner assimila aquest pensament polític balmesià –el pensament conservador llatí, segons la seva nomenclatura– al pensament conservador anglosaxó, per la seva moderació, sentit comú i industrialisme (GINER, 2008: 440).

905. Això passava per la conciliació amb el carlisme i la transformació del règim (URIGÜEN, 1986: 66). Tanmateix, a diferència de l'opinió d'Urigüen, Balmes no fou, ni molt menys, l'exponent del catolicisme liberal espanyol.

906. El P. Josep-Ignasi Saranyana ignora aquesta relació i prefereix de magnificar unes hipotètiques converses que Balmes hauria mantingut amb els cercles del Comte de Montalembert i els catòlics liberals francesos durant el 1847. Fins i tot conjectura la influència dels catòlics liberals belgues (SARANYANA, 1986: 136, 141). Sobre la influència del pensament dels catòlics belgues, Balmes visità el país al juliol de 1845 i mantingué un estret contacte amb tota la seva jerarquia eclesiàstica –inclòs el Nunci, el futur Lleó XIII (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 374)– i conegué el P. Gérard-Casimir Ubaghs i la seva obra, màxim representant de l'escola ontològicoradicalista de Lovaina (ANGLÈS, 1992: 208, 254-255).

907. L'expressió és del religiós mercedari Magí Ferrer, carlí. En realitat, quant a Lammenais, cal recordar que fou un dels primers ultramuntans francesos, forjador dels grans membres d'aquest corrent. Tanmateix, la seva desvinculació posterior i adhesió plena dels postulats del catolicisme liberal el convertiren en l'enemic més acèrrim de l'ultramuntanisme. El P. Magí Ferrer vol establir aquest paral·lelisme (FRADERA, 1996: 334).

Tant el P. Saranyana com Valentí Fiol consideren, fins en un cert punt, encertada aquesta acusació. A parer de l'historiador de la Prelatura de l'Opus Dei, Balmes assumí especialment a partir de 1847 la teoria política de Lammenais i del catolicisme liberal francès, en part a causa de la política de Pius IX als Estats Pontificis. Igualment, també observa la presència de la tradició escolàstica *antiqua-nova* dels jesuïtes de la Universitat de Cervera en aquest pensament del que ell anomena «el segon Balmes», evolucionat del «primer Balmes», que, tanmateix, també situava dins l'òrbita liberal, moderada (SARANYANA, 1986: 138-140). La tesi del «primer Balmes» i del «segon Balmes» és del Cardenal Narcís Jubany (JUBANY, 1977: 19-25) formulada en la Conferència Balmesiana de l'any 1977. Defensa un Balmes liberal en una lectura del *Pio IX*, més enllà de la seva publicística i de la seva doctrina. Quant a l'anàlisi de Valentí Fiol és d'una línia semblant a la del P. Saranyana, amb la insistència d'un Balmes liberal conservador basat en una lectura del *Pio IX* (VALENTÍ FIOL, 1973: 86-91).

La idea d'un «primer Balmes» i d'un «segon Balmes», a banda del teleologisme que conté, ignora que la trajectòria de Balmes romangué estroncada per la seva mort al 1848, per la qual cosa la cerca d'aquest Balmes liberal en un opuscle dedicat a la defensa del Sant Pare més que no pas a l'exposició d'un ideari liberal (LA ORDEN, 1942: 71-72) no deixa de moure's dins l'àmbit de les conjectures possibles, si Balmes no hagués mort al 1848 i hagués pogut viure les revolucions d'aquell any (vegeu l'advertiment de Vicens Vives sobre aquesta qüestió i el perill de les conjectures possibles sobre un Balmes liberal a VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 265); sense obstar l'evidència d'una certa evolució del vigatà per les inquietuds suscitées a partir dels esdeveniments de l'Europa del seu moment.

En realitat, la polèmica que visqué Jaume Balmes durant els mesos de gener i febrer de 1848 s'assembla més a la dels integristes i *meslissos* d'uns decennis més tard, tal com assenyala Fradera (FRADERA, 1996: 336); a més, cal tenir present que en aquell debat se saldaren mants comptes pendants que Balmes tenia amb els seus vells enemics (FRADERA, 1996: 334). Semblantment, hom remet a les conclusions de Josep M. Fradera sobre la teoria política de Balmes per a una anàlisi del vigatà molt més acurada i precisa (FRADERA, 1996: 344-348).

moderada, encarnada pel sector *vilumista*, mal classificat com a «liberalisme ultraconservador», que s'ajusta més a la definició de «tradicionalisme isabelí», que accepta la situació institucional i lluita a partir dels instruments del nou règim per transformar –i subvertir– l'ordre de coses. En uns paràmetres similars es podria situar Mons. Dupanloup per al cas francès. A diferència del que s'ha presentat algunes vegades⁹⁰⁸, Mons. Dupanloup no era el líder del catolicisme liberal⁹⁰⁹, enfront de l'extrem ultramuntà Bisbe de Poitiers, Mons. Pie. Més aviat, caldria ubicar el Bisbe d'Orléans al dedins d'un corrent molt més ampli i vague, conservador moderat, dins les línies del centre del poder⁹¹⁰. En certa manera, Mons. Dupanloup practicava la política que durant el pontificat de Lleó XIII s'anomenà «accidentalisme» –com Balmes–, això és, la transacció amb els Estats liberals europeus finiseculars, que fou severament criticada en el seu temps per l'integrisme catòlic, especialment l'espanyol, la qual cosa suposà una ruptura del carlisme amb l'escisió integrista de 1888⁹¹¹. L'actitud de Mons. Dupanloup coincideix amb la de Balmes⁹¹²: el sacerdot vigatà adheria el corrent més conservador dins les institucions isabelines, mentre que Mons. Dupanloup se situava dins el conservadorisme catòlic moderat, a mig camí entre l'ultramuntanisme integrista i el catolicisme liberal; Balmes cercà durant llarg temps una transacció amb el règim liberal que conduís a una conciliació⁹¹³, de la mateixa manera que el bisbe francès cercà una conciliació entre l'actualitat liberal i l'actualitat catòlica –amb la preeminència de la segona–; finalment, les simpaties ideològiques i sentimentals de Balmes vers el carlisme no tenien una equivalència en Mons.

908. O'CONNELL, 1984: 213.

909. Fou Mons. Sibour, Arquebisbe de París el líder més destacat del catolicisme liberal francès, amb totes les contradiccions pròpies que aquest corrent arrossegava (GABBERT, 1978: 641-646).

910. Les bones relacions amb l'hipotètic poder conservador establert –el II Imperi n'és un paradigma per a França– no obstaven que des d'aquest corrent es fessin crítiques a la gestió, especialment en qüestions eclesiaístiques (O'CONNELL, 1984: 213).

911. MONTERO, 2007: 104. Així i tot, cal matisar les causes de l'escisió integrista de 1888, per tal com l'accidentalisme polític no en fou l'única motivació; els personalismes, el camí emprès pel partit carlí i la noció del tradicionalisme dins el catolicisme en foren algunes de les altres causes (CANAL, 2000: 230-231).

912. Balmes i Dupanloup pertanyien a la mateixa generació. Balmes nasqué al 1810 a Vic en una família de pocs recursos, on passà la seva infància sota una forta influència de la seva mare (CASANOVAS, 1942 (1): 20-23); Mons. Dupanloup nasqué al 1802 a Saint-Félix a l'Alta Savoia i era fill natural d'un noble d'Annecy. Fou criat per la seva mare a París, amb una gran escassetat de mirjans. Són vides paral·leles que se separaren a partir de 1848. Balmes morí a causa de la tuberculosi, mentre que Mons. Dupanloup morí al 1878. No és un detall banal, ja que el prelat francès visqué tot el pontificat de Pius IX, mentre que Balmes solament en conegué els mal anomenats anys «liberals», sense el profund impacte que exerciren sobre el Pontífex i tota l'Església Catòlica les revolucions de 1848; tampoc pogué viure el Concordat de 1851 –pel qual tant havia treballat– o llegir l'encíclica *Quanta cura* i el *Syllabus* de 1864.

913. FRADERA, 1996: 347. Un exemple d'aquesta transacció entre liberalisme i carlisme fou la campanya del matrimoni reial de 1845, això és, el casament d'Isabel II amb el pretendent carlí Carles VI, el Comte de Montemolín (Per a una bona anàlisi d'aquest fet, vegeu CANAL, 2000: 125-128 i BURDIEL, 2010: 159-180). Amb tot, la conciliació balmesiana no s'ha d'interpretar com una transacció entre tradició i modernitat (HINA, 1986: 87).

Dupanloup, que no adheria un sentimentalisme legitimista.

El paral·lelisme entre Balmes i Mons. Dupanloup no es clou ací. Ambdós personatges s'havien conegut a París en una data inconcreta i era manifesta l'admiració del Bisbe d'Orléans cap al sacerdot vigatà⁹¹⁴. La traducció al francès de la *Filosofia fundamental* s'acompanyà d'una carta del Bisbe d'Orléans al traductor, Édouard Manec, amb elogioses referències a Balmes, la seva coneixença i els punts en comú que havien compartien⁹¹⁵. Balmes fou el Dupanloup espanyol i Mons. Dupanloup fou el Balmes francès⁹¹⁶. Ambdós eren apologistes, catòlics conservadors tradicionals i provaren de sistematitzar el pensament catòlic actual dins una actualitat hostil segrestada pel liberalisme. Ambdós personatges creien en l'existència de *les actualitats* i en la defensa de la seva actualitat, la catòlica, separada en el mètode de la pràctica contrarrevolucionària⁹¹⁷. El model d'Església que viuen i reivindiquen és la que es troba dins la *machina* contemporània, sense sucumbir o supeditar-se a *una de les actualitats*. Aquesta fou la coincidència essencial d'ambdós personatges i, fins i tot, el *Pio IX* de Balmes es podria assimilar –amb totes les prevencions més que necessàries– a *La convention du 15 septembre et l'encyclique du 8 décembre*.

És important de situar convenientment la figura de Balmes abans de passar a analitzar el seu pensament nacional catòlic. L'èmfasi en el paral·lelisme amb Mons. Dupanloup es causa de la necessitat de defensar l'actualitat de Balmes, dins les línies exposades adés del projecte d'actualitat catòlica, a més de la seva filiació ideològica al del·là del marc espanyol. Després d'haver presentat aquesta actualitat en línies generals, cal abordar l'un dels seus aspectes més rellevants: la sistematització del pensament nacional i nacionalista del catolicisme espanyol, expressat –com el pensament liberal– en representacions nacionals. Hom ja ha vist més amunt l'existència d'un substrat de pensament nacional contemporani i de representacions nacionals catòliques molt primerenques pel que fa a la representació nacional dels setges. En les mateixes línies, hom ha defensat que el prevere fou el primer autor catòlic que sistematitzà aquest pensament i conformà el discurs nacional en el moviment catòlic espanyol. Malgrat les crítiques i reserves expressades en

914. VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 370.

915. CASANOVAS, 1942 (II): 143. La primerenca traducció de les obres de Balmes al francès permeté una ràpida difusió de les seves idees. En el cas que hom ha esmentat, es tracta d'una reedició de la dita obra al 1855. Tanmateix, quant a les relacions Balmes-Dupanloup és interessant de remarcar la immediata traducció al francès del *Pio IX* al 1848 i del seu èxit ràpid.

916. Cal recordar que aquesta comparació no es realitza en el camp del pensament filosòfic, ben aliè a Mons. Dupanloup.

917. El Venerable Torras i Bages compara Balmes amb el Cardenal Newman (TORRAS I BAGES, 1935b: 291), un contemporani del Bisbe de Vic i de tarannà conciliador i accidentalista, a part d'haver estat una figura molt propera a Lleó XIII i al seu Magisteri.

aquest capítol, l'autor que dissenyà la primera anàlisi del pensament nacional de Balmes fou José Álvarez Junco. Tanmateix, com ja s'ha explicat anteriorment, l'historiador veu Balmes com un principi del discurs nacional catòlic actual i no pas com la culminació sistemàtica d'aquest discurs⁹¹⁸. Semblantment, la caracterització que elabora Álvarez Junco del discurs nacional balmesià se situa en una posició d'inferioritat respecte al «ver nacionalisme», que per a l'autor és liberal. Per a l'historiador, Balmes té la creença romàntica de l'existència d'uns ens nacionals que protagonitzen la història humana i que se sostenen en unes essències històriques tradicionals –en el cas d'Espanya la religió catòlica i la monarquia⁹¹⁹. Quants autors liberals, romàntics, i dels quals es reconeix la seva plena actualitat i plena nacionalització podrien entrar en aquesta noció d'un ens nacional basat en essències històriques? No fou aquest el fonament nacional –exclosa la radical puresa– que aparegué ja en els debats sobre la nació i la sobirania nacional a les Corts de Cadis?

En un altre ordre de coses, Álvarez Junco recull l'anàlisi de Joaquín Varela Suanzes sobre Balmes. Si bé que aital autor en defensa la seva actualitat, sosté aquesta qualitat balmesiana en la capacitat del sacerdot vigatà d'inhibir-se de la universalitat de l'Església catòlica expressada en la defensa de la noció de la «Cristianitat»⁹²⁰. Això es traduiria, segons Varela Suanzes, en dos fenòmens: la separació de la política de la religió i l'atomització de l'autoritat del catolicisme en partícules nacionals desvinculades de la civilització catòlica. El producte final fóra «l'intens nacionalisme» de Balmes⁹²¹. Per molt que l'objectiu de Valera Suanzes sigui el de reconèixer l'actualitat de Balmes⁹²², no es pot passar a atacar la noció d'universalitat catòlica del vigatà, atès que és una irrealitat que desdibuixa Balmes. El prevere diu ben clarament a *Pío IX*: «El mundo civilizado es inteligente, rico, poderoso, pero está enfermo; le falta moral, le faltan creencias; la impiedad trabaja por establecer un funesto divorcio entre la religión y el progreso material e intelectual, divorcio que amenaza el porvenir de la sociedades modernas. El cristianismo, a más de traer a los hombres la salud eterna, salvó al mundo de una ruina completa; sólo él puede salvarle por segunda vez de los males que lo amenazan.»⁹²³. Hi ha la universalitat catòlica de la Cristianitat i

918. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 407. Evoca l'historiador l'ús sistemàtic de Balmes del terme «nació» en un sentit contemporani. Mostra una certa admiració vers un sacerdot catòlic tan profundament nacionalista, sense entrar en cap moment a estudiar d'on provenia aquest discurs nacional.

919. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 407. L'autor prova de reduir la plenitud del discurs nacional de Balmes.

920. Citat a ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 407. L'original és VARELA SUANZES, 1988: XXIX.

921. VARELA SUANZES, 1988: XLVII-L.

922. És l'exercici contrari de Begoña Urigüen, que considera que Balmes fou incapaç de conèixer la realitat de l'Espanya de la seva època (URIGÜEN, 1986: 74)

923. BALMES, 1926f: 344.

es manté intacta l'autoritat moral de l'Església a la civilització catòlica⁹²⁴. No es pot incidir en el nacionalisme de Balme en tant que un particularisme oposat a aquest principi catòlic⁹²⁵; altrament, es desdibuixa l'autor⁹²⁶.

El pensament nacional de Balme no es pot definir a la contra de les essències catòliques. Partint de l'actualitat catòlica, hom pot trobar el discurs idiosincràtic de Balme; i no solament de Balme, ans de tots els catòlics contemporanis. L'originalitat i la importància del pensament balmesià rau en la seva capacitat de sistematització del discurs nacional dels catòlics espanyols⁹²⁷. No establí aquest discurs sistemàtic a cap obra; no es pot trobar cap article que tracti monogràficament aquesta qüestió. Tanmateix, el discurs nacional de Balme impregna cadascuna de les seves obres polítiques i socials. Té el discurs interioritzat i l'expressa sense necessitat de centrar-hi l'atenció. L'acceptació natural de la nació espanyola d'idees històriques –no pas essències històriques com assevera Álvarez Junco– és palesa al llarg de la seva trajectòria.

Abans de passar a analitzar el pensament nacional de Balme, caldria delimitar més específicament a quina nació cal adscriure el pensament balmesià. El teleologisme de la historiografia nacionalista catalana ha cercat tradicionalment de revestir de catalanisme totes les grans figures de la història de Catalunya, a fi de convertir-les en precedents dignes i dignificadors del catalanisme contemporani del segle XX. Es tracta d'un exercici que s'ha practicat amb Balme⁹²⁸ i, compulsivament, amb el moviment de la Renaixença. De la mateixa manera que Adolf Blanch, Víctor

924. «Grandes efectos suponen grandes causas; efectos universales requieren causas universales [...]» (BALME, 1926f: 303). En aquesta línia, el Venerable Torras i Bages explicita que el cristianisme és l'*unum necessarium* de la nació i la societat, a fi de perfeccionar el seu creixement espiritual i moral: és la forma substancial de la nació (TORRAS I BAGES, 1935a: 34).

925. Aquest atomisme s'expressa, atès que és inherent del nacionalisme, però no oblida mai Balme la civilització catòlica. Casanovas (CASANOVAS, 1942 (II): 143) recorda que Balme tenia aquest principi en una conversa que mantingué amb un vell Chateaubriand, transcrita pel biògraf. Tal volta es podria assimilar el nacionalisme que concep Balme al nacionalisme que Francisco Canals teoritza per a Torras i Bages –el seu model de pensador català contemporani–: considera que el catalanisme de Torras i Bages, a part d'ésser una expressió plenament ortodoxa de la Tradició catòlica i catalana, era un instrument d'inculturació de la Fe catòlica (CANALS, 2006: 118-119).

926. No és el cas de Fradera: «El Balme de 1843 és capaç de madurar la seva reflexió per entendre la naturalesa de les societats del segle XIX, el sentit del canvi històric i del progrés, en termes francament coincidents als de la burgesia de l'època. A la vegada, però, és capaç de demanar-se pel lloc que hi ocupa la religió i demanar-se quines han de ser les pautes culturals i morals que les organitzin.» (FRADERA, 1996: 175). En la descripció hi manca el caràcter catòlic essencial de Balme, que fa innecessària la reflexió sobre les seves «preocupacions religioses». Amb tot, Fradera situa en un universalisme les idees i propostes de Balme, sense que el seu pensament nacional el clogui dins la nació espanyola.

927. En paraules del Bisbe Torras i Bages, un «pensament nacional clar» (TORRAS I BAGES, 1935b: 293)

928. El P. Hilari Raguier, OSB, (RAGUIER, 1983: 179-218) ha provat de presentar Balme com un pensador catalanista del segle XIX, sense èxit (FRADERA, 1996: 185). La tesi dels «dos nivells de personalitat» i l'omissió de tants aspectes controvertits per a un suposat perfil catalanista de Balme invaliden una hipòtesi teleològica i profundament anacrònica. En una línia semblant s'ha expressat Horst Hina (HINA, 1986: 87-92).

Balaguer o Lluís Cutchet tingueren un arrelat sentiment regionalista d'amor a la terra catalana, Balmes no en fou una excepció. Com en els autors de la Renaixença, de la mateixa manera que en els precursors romàntics coetanis del vigatà, per a Balmes l'expressió regionalista catalana és la forma més depurada de nacionalisme espanyol⁹²⁹, que té el deure de nacionalitzar la resta del territori⁹³⁰: «Sin que reprobemos el que se procure sacar partido de las oportunidades que vayan ofreciendo las vicisitudes políticas, opinamos que no es la causa de Cataluña de tal naturaleza que haya menester identificarse con determinada bandera política; [...] Tanto dista de convenir a los intereses de Cataluña el aislarlos en ningún sentido, que antes bien es de la mayor importancia quitarles o disminuirles al menos ese carácter de provincialismo que llevan en la actualidad: es necesario nacionalizarlos [...]»⁹³¹. Aquesta idea de Balmes entronca amb una altra de les línies mestres del seu pensament polític: la nacionalització de la política espanyola, és a dir, la superació del faccionalisme polític per establir un autèntic govern nacional amb unes polítiques nacionals⁹³². S'observa que Balmes desaconsella la pràctica del faccionalisme polític per part dels catalans, de la mateixa manera que el provincialisme actiu com a motor de reivindicació⁹³³.

929. La síntesi d'aquesta idea balmesiana es pot trobar en la següent sentència sobre els catalans: «Sin olvidar su título de españoles, recuerdan con orgullo y placer el de catalanes.» (citat a FORMENT, 1998b: 134). Per la seva banda, el P. Saranyana cerca en Balmes el que ell anomena un «nacionalisme regionalista», tot obviant el pensament balmesià sobre el particularisme i la seva idea sobre la inserció política de Catalunya a la nació espanyola (SARANYANA, 1986: 129), que tan manifestament sentencià Jaume Vicens Vives (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 265-266).

930. Verament, amb aital expressió regionalista, es podria assumir el lligam que el Prof. Canals estableix entre Balmes i la Renaixença (CANALS, 2006: 113). Amb tot, el lligam que més sòlidament existeix és el que l'entronca amb els autors del moviment catòlic espanyol que participaren a la Renaixença, com Víctor Gebhardt. Cal discernir entre l'herència principal, indubtable, al moviment catòlic, i una hipotètica herència en un regionalisme català liberal, que és molt més complexa i de difícil demostració.

931. BALMES, 1925c: 99.

932. Alguns exemples a BALMES, 1926e: 122 i BALMES, 1926b: 34-35.

933. Aquesta recomanació no va en perjudici del caràcter particular regional dels catalans (BALMES, 1925b: 26-28). Fradera veu en aquesta definició de l'actuació catalana en la política espanyola la clau del discurs balmesià de la inserció política de Catalunya a Espanya —per tal com la inserció nacional no és qüestionada (FRADERA, 1996: 184). L'historiador emprà un fragment de Balmes molt significatiu en aquesta línia: «No intentemos mostrar a Cataluña el partido político a que le conviene inclinarse, ni pretendemos indicarle que deba mantenerse ajena a todos ellos; esto fuera poco menos que imposible, y la dañaría en vez de favorecerla. Sólo hemos dicho que le importa no constituirse *ciego instrumento* de ninguno; significándole con esta expresión el peligro que corre de ser explotada en diferentes sentidos y de servir sin provecho propio a la ambición de nacionales y extranjeros. Cuando en momentos críticos y de exasperación oiga hablar de independencia, convénzase desde luego que se trata de engañarla con esperanzas imposibles de realizar; cuando se le insinúe la conveniencia de levantar otro pabellón como hiciera allá en los disturbios de 1640, no dude que se la seduce astutamente para hacerle cometer un acto de rebeldía que mancillara su honor y que pagarían con desprecio y desdén los dueños de la enseña enarbolada; cuando se le diga que es posible resucitar sus antiguos fueros, convocar sus Cortes y obligar a los monarcas de Castilla a que hagan pronunciar su antigua fórmula: *Plau al senyor Rei*, crea firmemente que se la brinda con ilusiones incompatibles con el espíritu del siglo y con nuestras propias costumbres; y, por fin, cuando se intente persuadirla que el mejor modo de alcanzar justicia es la insurrección y la violencia, rechace con indignación las péfidas sugerencias que quizás inducen al crimen para gozarse en el feroz placer de verle castigado con fuego y sangre.» (BALMES, 1925c: 101-102). Catalunya forma part d'Espanya i ha de cuidar els seus interessos. El camí que ha de seguir és el de la naci-

En si, la definició de Catalunya implica l'adscripció de la regió a una nació, Espanya, justificada per la història i la pròpia essència de Catalunya. S'entreu la nacionalització de Balmes, en una línia que recorda a la dels membres de la Renaixença⁹³⁴. A *Pensamientos sobre literatura, filosofía, política y religión* (1844) Balmes expressa en síntesi dos principis fonamentals del seu pensament nacional: «En tanto como se habla del espíritu del provincialismo en España no sé que hasta ahora haya fijado su carácter, ni aun probado su existencia»⁹³⁵. En aquesta sentència Balmes nega l'existència del provincialisme, això és, el particularisme regional allunyat del regionalisme que ell defensava i practicava per a Catalunya⁹³⁶. El provincialisme és una ficció, un invent per a Balmes. La història presenta exemples de la manca de base del provincialisme, especialment l'exemple de la Guerra de la Independència: «Ni en Cataluña, ni en Aragón, ni en Valencia, ni en Navarra, ni en las Provincias Vascongadas se alzó el grito en favor de los antiguos fueros. Independencia, patria, religión y rey, he aquí los nombres que se vieron escritos en todos los manifiestos, en todas las proclamas, en todo linaje de alocuciones; he aquí los nombres que se invocaron en todas partes

onalització d'aquests interessos i abandonar postures egoistes de particularismes rupturistes o anacrònics (el malvat provincialisme evocat per Balmes és ben palès a BALMES, 1925d: 183-189), tal com el sacerdot exposa adés. Com bé diu Fradera, la participació catalana a la nació espanyola contemporània –i fins i tot la de l'època moderna– era consumada i no es podia concebre cap altra via (FRADERA, 1996: 184, 186). Amb tot, no s'ha de voler limitar l'espanyolitat dels catalans en una simple qüestió d'interessos. Ni Balmes, ni la Renaixença es poden encaixar en aquest instrumentalisme materialista. Hi ha l'emotivitat de pertànyer al col·lectiu nacional espanyol i a la seva història, i d'ésser alhora una de les peces claus d'aquest col·lectiu (vegeu FORMENT, 1998b: 135)

934. Cal distingir clarament el període de la Renaixença de l'etapa dels primers romàntics catalans. Balmes fou un coetani d'aquest romanticisme català, que tampoc se separa en gran manera de les línies del romanticisme espanyol. S'hi poden comptar el primer Antoni de Bofarull, Cortada, Ferrer i Subirana, Martí d'Eixalà, Piferrer, Quadrado, Roca i Cornet, el primer Rubió i Ors i Tió (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 264. FRADERA, 1996: 53-55. 2003: 113-123). Certament, hi ha una connexió entre aquests romàntics i la futura Renaixença; emperò les línies generals de la Renaixença i la seva estructuració intel·lectual –que ja significà una forta autonomia del romanticisme espanyol– no es consumà fins al decenni de 1850. Igualment, al terreny filosòfic, cal negar l'adscripció del vigatà a l'Escola Filosòfica Catalana que s'inicià amb Martí d'Eixalà (ANGLÈS, 1992: 303. CANALS, 1985: XVI. FORMENT, 1997: 536). Caldria parlar en aquest cas d'unitat d'actituds, no pas d'unitat de continguts, tal com proposa el P. Batllori (BATLLORI, 1959: 187), a més de la coneixença i amistat que establiren a la Universitat de Cervera Balmes i Martí (ANGLÈS, 1992: 279).

935. BALMES, 1925e: 208.

936. El jesuïta i historiador P. Batllori ofereix una interpretació diferent, més forçada. Considera que Balmes desitjava un cert provincialisme –en la terminologia balmesiana– per a Catalunya. Balmes mai advocà per un particularisme català, ans per un regionalisme català, dins el marc de la nació espanyola. El P. Batllori vol remarcar un cert sentiment de catalanitat de Balmes, sense caure en les tesis del Balmes catalanista del P. Raguer. Balmes tenia un sentiment de catalanitat, però passava per una forta espanyolitat racional i emocional, que el jesuïta omet (BATLLORI, 2002: 99). En una línia semblant, més centrada en l'oposició Estat-província s'ha expressat Horst Hina (HINA, 1986: 146) El regionalisme català segons Balmes ha d'ésser el tradicional, allunyat de la idea de separació, que és una deformació de la modernitat revolucionària i que advoca per un particularisme nihilista i revolucionari, en ruptura amb la tradició i la unió amb la identitat nacional espanyola (CANALS, 2006: 56-63. FORMENT, 1998b: 139-140). Tanmateix, la unitat nacional és tan important per a Balmes que, malgrat la supervivència de la defensa d'un regionalisme tradicional català, advoca per una reafirmació permanent de la nacionalitat espanyola per part dels catalans, sense matisos (FORMENT, 1998b: 139).

con admirable uniformidad.»⁹³⁷. Si no hi ha aquest particularisme, s'imposa la següent qüestió i segon principi fonamental del pensament balmesià: «¿Hay en España verdadera nacionalidad? ¿Sí o no? ¿En qué consiste, sus causas, sus indicios? He aquí apuntado el objeto de una extensa obra.»⁹³⁸. Balmes mai féu aquesta obra, ni respongué de manera explícita aquestes preguntes. Tanmateix, sí que deixà escampada per la seva obra el discurs nacional que mai compilà, per bé que sí que el va sistematitzar, amb la simplicitat de l'assumpció natural d'una realitat obvia per al filòsof vuitcentista.

La primera referència que cal recollir i analitzar sobre l'existència de la nacionalitat espanyola aparegué a *El protestantismo* (1840). És una breu menció dins els capítols dedicats a la superioritat del catolicisme i la seva importància en la formació de la civilització europea i tots els fonaments virtuosos d'aquesta. No solament és, de nou, la prova de l'actualitat de Balmes, sinó també del seu discurs nacional consolidat:

«No, no es verdadera esa doctrina degradante, esa doctrina que decide de la legitimidad por el resultado de la usurpación, esa doctrina que a un pueblo vencido y sojuzgado por cualquier usurpador le dice: 'Obedece a tu tirano, sus derechos se fundan en su fuerza, tu obligación en tu flaqueza.' No, no es verdadera esa doctrina que borraría de nuestra historia una de sus más hermosas páginas, cuando, levantándose contra las intrusas autoridades del usurpador, luchó por espacio de seis años en pro de la independencia, y venció, por fin, al vencedor de Europa. Si el poder de Napoleón se hubiese establecido entre nosotros, el pueblo español hubiera tenido después el mismo derecho de sublevarse que tuvo en 1808; la victoria no habría legitimado la usurpación. Las víctimas del 2 de mayo no legitimaron el mando de Murat; y, aun cuando se hubieran visto en todos los ángulos de la península las horribles escenas del Prado, la sangre de los mártires de la patria, cubriendo de indeleble ignominia al usurpador y a sus satélites, hubiera sancionado más el santo derecho del levantamiento en defensa del trono legítimo y de la independencia de la nación.»⁹³⁹

Entronca amb la línia de continuïtat catòlica de pensament nacional espanyol. S'expressa en uns termes similars als dels PP. Cúndaro i Ferrer; no és un discurs nou o innovador i se situa dins

937. BALMES, 1926a: 112. Balmes reprèn en aquest mateix article una directa i dura negació dels provincialismes a Espanya. Per a Balmes les regions «perifèriques» no aixecaren la bandera del particularisme, especialment durant la Primera Guerra Civil, la qual cosa provoca un atac furibund a una suposada nostàlgia dels furs. Balmes creu que des dels ajuntaments fins al govern nacional, passant per les diputacions provincials, tot tendeix a la unitat i a l'acció unitària nacional, sense particularismes i en plena i absoluta espanyolitat (BALMES, 1926a: 117-119).

938. BALMES, 1925e: 208.

939. BALMES, 1925a: 24-25.

la interpretació catòlica i tradicional de la Guerra de la Independència, com els seus predecessors. Amb tot, la defensa emotiva i entusiasta de la Guerra de la Independència inclou una visió negativa, que enllaça amb la Primera Guerra Civil: «¿Por ventura ha dejado de correr sangre española en los hijos de este suelo? La generación que ha luchado con guerra intestina y que ha visto lastimar la independencia nacional, ¿no es acaso la misma que prodigando sus tesoros y su sangre venció al vencedor de Europa?»⁹⁴⁰. La Guerra de la Independència fou una lluita noble i justificada de la nació contra l'invasor i usurpador francès, però obrí alhora els mals de l'Espanya contemporània⁹⁴¹: «El dos de mayo es un excelente punto de vista para conocer las causas de la situación de España; [...] Allí acaba una época y comienza otra. [...] Los que quieren enlazar la causa constitucional de España con el levantamiento del dos de mayo, adelantan la fecha; trasladan aquel grande alzamiento nacional a la triste época de los motines y pronunciamientos. [...] No es verdad que el pueblo español se levantase por una libertad política de la cual no tenía ni podía tener ninguna idea; pero tampoco es verdad que la nación española se hallase en 1808 gloriosa y pujante; antes por el contrario, el estallido de la indignación popular reconocía por una de sus causas principales la vista del abatimiento y de la mengua a que nos condujera un gobierno indigno de regir los destinos de una nación grande y generosa.»⁹⁴². La nació que presenta Balmes és d'una gran profunditat històrica, que pot tenir una certa semblança a l'essencialisme de la nació-subjecte de Lafuente i de l'academicisme de la Restauració. No considera que la nació nasqués amb la contemporaneïtat i situa el seu naixement a l'inici dels temps. Tanmateix, sí que reconeix la mutabilitat de la nació –tot mantenint una línia en la representació d'una idealitat– al llarg dels temps i és per això que esmenta la nova època⁹⁴³. En aquesta mutabilitat, el Dos de Maig és una data de glòria nacional en la qual la nació s'aixecà i expressà el seu pensament en plena unió. Estableix Balmes aquesta remarca en contraposició al faccionalisme i el partidisme posteriors, dels *pronunciamientos* i de la Revolució. Semblantment, no dubta a elogiar i a criticar alhora la generació de 1808: a ella deuen l'esclat per la independència nacional, emperò també la guerra civil posterior de set anys.

Pel que fa a les causes de la lluita espanyola contra l'invasor, Balmes és molt explícit: «[...] vive todavía la generación que tomó parte en aquella lucha inmortal, y ella nos atestigua que la España se lanzó a la arena del combate al mágico grito de religión, rey, patria e independencia; y

940. BALMES, 1926c: 12.

941. Aquesta visió s'acosta a la que construí Cánovas i el moviment catòlic durant la Restauració.

942. BALMES, 1926c: 12-13.

943. En identificar aquesta nova època, Balmes està identificant la nova generació, la nova *machina*; l'actualitat.

aunque su testimonio no existiera, podríamos asegurar lo mismo; puesto que los sagrados objetos que se invocaban eran los únicos que conocían los españoles.»⁹⁴⁴. El trinomi que ja evocaven els PP. Cúndaro i Ferrer a les seves cròniques reapareix ací. I novament: «[...] los bisoños soldados españoles peleaban impertérritos con los veteranos imperiales que venían orlados con los trofeos de la Europa vencida, y cuando las grandes capitales de Europa y sus más inexpugnables fortalezas se habían humillado ante los ejércitos franceses, contemplando sus triunfantes entradas con asombro y espanto, Zaragoza, Tarragona y Gerona burlaban con su constancia y denuedo todos los esfuerzos del valor, de la experiencia y del arte. Nadie ignora cuáles eran las grandes ideas que pusieron a la sazón en movimiento al pueblo español: *Religión, Patria y Rey*.»⁹⁴⁵. És l'únic esment de Balmes a la resistència gironina. La línia de continuïtat del discurs històric catòlic i conservador s'expressa en Balmes amb tota la seva fortalesa argumental que aporta l'autor. Les idees de la nació espanyola que concep Balmes foren el motor de l'aixecament nacional contra el francès, especialment la de la religiositat i la de la monarquia⁹⁴⁶. Justifica l'explicació pel testimoniatge dels actors; mes proclama que, sense el testimoniatge, hom podria asseverar la mateixa cosa, per tal com són les idees històriques d'Espanya. El discurs de Balmes entronca amb el seu passat, el dels actors-cronistes de la guerra que afaïçonaren les primeres representacions nacionals de la Guerra de la Independència; emperò també entronca amb el seu futur, el de la representació nacional sintètica de la guerra construïda durant la Restauració.

El discurs històric balmesià de la Guerra de la Independència té tanta importància com el discurs històric de la postguerra, això és, tot el que succeí de 1814 fins a l'actualitat del vigatà:

«Vencimos a Napoleón, salvamos la independencia; pero las naciones no viven de la independencia ni de victorias; necesitan un gobierno, y desgraciadamente se combinaron varias causas para que no le tuviéramos. Con el sacudimiento de 1808 y la continuación de la guerra hasta 1814, nos pusimos en comunicación con la Europa, de la cual habíamos estado casi separados por espacio de tres siglos: precisamente la inmediata comunicación fué con la Francia, donde las doctrinas disolventes habían sido llevadas hasta la última exageración; y así lejos de enseñárenos principios de orden y de mejoras gubernativas, se nos inocularon máximas de anarquía y desconcierto. [...]

»La influencia de las doctrinas disolventes debía ser contrariada por la monarquía: des-

944. BALMES, 1926c: 14.

945. BALMES, 1925g: 122.

946. BALMES, 1925b: 26-29. L'autor nega explícitament que la idea de llibertat fos present en les motivacions per l'aixecament nacional de 1808 contra els francesos (BALMES, 1925b: 30-31)

graciadamente, la flojedad, el desconcierto, los malos hábitos que se habían arraigado en España en los anteriores al de 1808, lejos de disminuir el mal, contribuyeron a su aumento. No tuvimos un monarca que supiese levantarse a la altura de las circunstancias, que comprendiese a la nación que le estaba encomendada, ni a la Europa de la cual formábamos parte. ¿Qué sucedió? ¡Triste es decirlo! Ningún pensamiento grande, ninguna medida nacional, una política pequeña a merced de las intrigas, nunca delante, siempre a remolque de los acontecimientos. De aquí el desgobierno que tuvimos desde 1814 a 1820; de aquí la anarquía desde 1820 a 1823; de aquí las exageraciones, el exclusivismo, la imprevisión hasta 1832; de aquí por fin el triste legado de una guerra civil, de una revolución, de un profundo desquiciamiento que nos aflige todavía y que nos afligirá durante muchos años.»⁹⁴⁷

El pessimisme impregna la reflexió balmesiana. Després de l'esclat d'unió nacional al 1808, la disgregació s'imposà en la història espanyola i no aconseguí cap altra cosa que la inestabilitat, el mal govern i una crisi crònica, tot culminat per una guerra civil i una revolució. En un sol mot: és la decadència espanyola en el seu punt més baix⁹⁴⁸. Balmes anuncia l'hermenèutica que l'academicisme de la Restauració aplicà a la renovada epistemologia de la Guerra de la Independència, amb ambivalències i matisos similars, que fluctuen de la visió negativa a la positiva. La idea de la Guerra de la Independència com un lloc de memòria ideal de la unió nacional fou repetida i aprofitada a bastament a l'obra de Balmes. Era la seva imatge amonestadora: des de la més gran representació nacional espanyola alliçonava la política contemporània espanyola i provava d'influir-la amb objectius i ideals més elevats.

La conseqüència més feridora de la desunió és la fractura i enfrontament sagnant entre les faccions polítiques espanyoles, que destrueix la nació, el seu ordre i la seva moralitat. Balmes exigeix vehementment una reconciliació en pro de la nació i la seva prosperitat i una superació de tot interès partidista o de desunió. En aquesta crida, el sacerdot vigatà formula una predicció del futur de la nació: «La sangre vertida hasta ahora será funesta semilla de la que se ha de verter en adelante: en pos de unos disturbios vendrán otros disturbios, en pos de unas venganzas vendrán otras venganzas; y la nación de los héroes del *dos de mayo* arrastrará una existencia convulsiva, ofreciendo en medio de la Europa el desolante espectáculo de las repúblicas de América.»⁹⁴⁹. La unió no ha de significar un retorn al passat. Balmes no és un nostàlgic i el seu desig d'unió

947. BALMES, 1926c: 14-15.

948. És la reunió del millor i el pitjor moment de la història nacional. Vegeu BALMES, 1926b: 30.

949. BALMES, 1926c: 20.

nacional es causa del seu accidentalisme i voluntat conciliadora, que cerca un gran acord que permetin el desenvolupament i el progrés material, intel·lectual i moral de la nació espanyola, segons la tradició. Tanmateix, encara que cerqui aquest ideal, és conscient que l'Espanya de l'època se n'allunya i és per això que elaborà la susdita previsió catastrofista. Això no obstant, en tant que catòlic, creu que la intervenció de la Divina Provindència és la que, en darrer terme, ha volgut aquesta situació per a la nació⁹⁵⁰.

La visió pessimista de la situació espanyola i de la seva pròpia història no impedeixen que l'esperança balmesiana aparegui sempre al costat d'aïtal visió antagònica. L'aixecament nacional de la Guerra de la Independència és la representació nacional d'unió del poble espanyol predilecta de l'autor. L'emoció de Balmes en evocar la guerra i la seva natura palesen la seva gran capacitat de pensar nacionalment: «La idea de erigir un monumento en los campos de Bailén [...] es una idea altamente nacional en sí misma, digna de que la apoyen todos los españoles. En este punto nosotros nos olvidamos de que hayan sido los promovedores de ella nuestros adversarios políticos. Monumentos de esta naturaleza contribuyen a sostener el espíritu de nacionalidad, son un recuerdo a las generaciones presentes de lo que hicieron las generaciones pasadas y en momentos de peligro alientan a imitar hechos heroicos que salvaron la independencia de la patria.»⁹⁵¹. La Guerra de la Independència és alguna cosa més que una evocació esperançadora de les velles glòries espanyoles; en el record, en la memòria de la guerra, Balmes creu que hi ha els elements essencials d'unió dels espanyols, que li fa asseverar que en aquest punt hi ha acord amb els rivals polítics. L'ús polític de la guerra en tant que representació nacional és el que roman per a la unió nacional albirada per Balmes. En suma, és el nacionalisme l'instrument d'unió de la nació, a imitació dels més grans moments de la pàtria. És un clar exemple de la radical actualitat de Balmes i el seu pensament nacional, catòlic i conciliador. És, també, un exemple de la seva sistematització d'aquest pensament nacional, que en Balmes trobà la seva màxima i depurada expressió.

Per tal d'obtenir una unió dels espanyols al voltant d'una representació nacional, Balmes ofereix una recepta de tot allò que un mecanisme de representació nacional ha de tenir i no ha de tenir: n'exclou el faccionalisme dels partits, atès que no són nacionals –es constata novament l'aversion balmesiana vers el sistema de partits–; reclama un caràcter autènticament nacional –més ben dit, transversal– del producte, a fi que plagui totes les faccions polítiques espanyoles; lligat al punt anterior, el producte s'ha de dissenyar de manera que no sigui modificat per règims futurs; el

950. BALMES, 1926b: 25.

951. BALMES, 1926e: 121.

producte ha d'ésser fidel a l'esperit històric que vol representar; el producte s'ha d'exposar al judici de tots els espanyols; finalment, la senzillesa i la grandesa han de guiar tot producte eixit d'un mecanisme de representació nacional⁹⁵². En aquest breu article dedicat a l'erecció d'un monument commemoratiu de la Batalla de Bailén, el sacerdot vigatà recull l'essència de les característiques d'un producte eixit dels mecanismes de representació nacional. La sistemàtica definició i aplicació espontània i no planificada del discurs nacional catòlic i conservador és d'una gran concreció i riquesa que s'estén arreu de l'obra de Balmes, als passatges més amagats i poc coneguts. A més, l'ús de la representació nacional de la Guerra de la Independència demostra no solament la seva plenitud nacional, sinó també, per enèsima vegada, la seva actualitat, en recórrer a un lloc de memòria, la propietat de la qual és, aparentment, del liberalisme espanyol. Balmes és la millor expressió i heretat del pensament nacional catòlic espanyol contemporani, tal com s'ha palesat en les figures ja estudiades ací dels PP. Cúndaro i Ferrer.

Emperò, el nacionalisme de Balmes no es clou dins la Guerra de la Independència. El filòsof s'endinsa a les profunditats històriques nacionals per continuar construint les representacions nacionals catòliques i conservadores; o, almenys, per estirar el fil de la línia de continuïtat del dit pensament. La nació balmesiana no s'allunya, discorre en paral·lel a la nació liberal. Comparteixen la fixació per la història nacional espanyola que ofereix uns referents polítics per al present.

952. Balmes aplica aquestes regles que hom sintetitza i generalitza ací al projecte de monument de Bailén de 1846. És molt interessant de reproduir l'original de l'autor:

«[...] es preciso que en su ejecución des-/aparezca la mano de los partidos, y no se vea otra cosa que la España. Quien humilló en Bailén a las águilas imperiales no fueron los partidos, que entonces, ¡triste recuerdo!, entonces no existían; quien las humilló fué la nación, al grito de su independencia. Es preciso, pues, que el monumento sea de tal naturaleza que en ninguna de las grandes vicisitudes que pueden caer sobre nuestra infortunada patria, los partidos que a su turno vayan siendo vencedores, no tengan nada que reprender en el monumento, que todos lo miren como una prenda de nacionalidad, y que jamás pueda ser derribado ni *variado* por manos españolas.

»Estas observaciones no las hacemos sin objeto; deseáramos que la subscripción fuese más numerosa y más rápida, y sospechamos que una de las causas que entorpecen la marcha de esta grandiosa empresa sean los recelos, probablemente infundados, pero siempre atendibles, de que el monumento no sea lo que debe ser. El monumento de Bailén ha de ser tal cual lo hubieran puesto los españoles de 1808, levantados en masa contra los ejércitos franceses. Lo que ellos hubieran expresado, esto debemos expresar nosotros: ni más ni menos.

»¿Qué medio se ofrece para disipar todo recelo? Uno muy sencillo: idear el monumento; sujetarlo al juicio del público por medio de la discusión; y cuando se pueda decir *esto será*, no habrá un español que no contribuya gustoso. Nosotros, desde luego, diremos nuestra opinión: grandor y sencillez. Grandor como corresponde a un monumento nacional; sencillez como cumple a todo lo grande. El objeto del monumento sólo debe estar expresado por una inscripción lacónica que transmita a las generaciones venideras el hecho inmortal.»

(BALMES, 1926e: 121-123)

Cal remarcar que el finançament de l'erecció del monument es feia, segons la pràctica de l'època, per subscripció popular (o nacional). Encara que Balmes no ho expressi clarament, es podria afegir a la llista de regles que s'han de seguir en l'elaboració d'un producte de representació nacional: la participació popular.

Amb tot, a diferència del sistema essencialista de la nació-subjecte, Balmes observa que existeixen un caràcter, unes idees lligades indissociablement a la noció d'Espanya⁹⁵³. Per al sacerdot, la Revolució espanyola de 1836 havia obert la porta a unes idees radicals i dissolvents de la idealitat espanyola, de la mateixa manera que eren radicals i dissolvents de la resta d'idealitats europees. El resultat de l'assumpció del liberalisme espanyol fou, segons Balmes, la destrucció del substrat tradicional i l'alienació del poble i el costum⁹⁵⁴; és a dir, els nous règims eren excentrats i necessitaven reprendre el caràcter nacional que havien vulnerat i atacat durant la Revolució⁹⁵⁵.

Balmes no retrata pas les essències de la nació espanyola, sinó les idees de la nació espanyola, per la qual cosa no arribà a construir mai un sistema essencialista. Cerca el caràcter típicament espanyol dins la seva història. I el troba en les idees de monarquia, catolicisme i pàtria –el conegut trinomi. Hi cal combinar, naturalment, una bona dosi de Divina Providència: «Pero en la carrera de la vida de las naciones como los individuos han de resignarse a los designios de la Providencia, que dispone de la suerte de los imperios: es preciso tomar los hechos, no como se quisieran, sino como son. Es necedad el mecerse en vanas esperanzas, es temeridad querer estrellarse con-/tra la fuerza de las cosas, es cobardía el abatirse en presencia del infortunio, y prostarse, y llorar. La España se salvará si ella propia se salva; si no, no; [...]»⁹⁵⁶. No deixa de tenir en compte «l'infortuni espanyol» com a clau explicativa de la seva història, al del·là d'aquest prototip de l'ésser d'Espanya: «Y con justicia se indigna el que siente correr en sus venas sangre española, al pensar en el infortunio, en el inmenso infortunio de esta nación, grande en sí misma, y achicada, y abatida, y perdida por los que la han gobernado. Y es lo peor que el infortunio no es de ayer: está en nuestra época, pero está también en nuestra historia.»⁹⁵⁷. Balmes exemplifica la decadència de la nació dels Reis Catòlics a Carles IV. Veu la Guerra de Successió com una mostra de la força del poble espanyol, enfront dels mals governs que han expressat la culminació de l'infortuni. La voluntat i la força del poble espanyol es tornaren a expressar a la Guerra de la Independència «[...] mientras borramos la afrenta del trono derribando a un miserable [Josep Bonaparte] [...]»⁹⁵⁸. Malgrat la visió negativa

953. En la síntesi del pensament nacional de la Restauració aquest caràcter, aquestes idees seran conceptualitzades en les essències espanyoles, el que conforma l'ésser d'Espanya, la nació-subjecte, molt més ben representada pel sistema lafontinià. Si es confonen les idees de Balmes amb les essències, es podria pensar que en l'autor existí una base romàntica, tal com reclama Canals (CANALS, 2006: 113).

954. El pensament catòlic purament balmesià continua expressant aquesta classe de postulats (CANALS, 1995: 256-269)

955. BALMES, 1926*d*: 48.

956. BALMES, 1926*b*: 26-27.

957. BALMES, 1926*b*: 29.

958. BALMES, 1926*b*: 30.

que té dels successius governs espanyols, la veneració devers la institució monàrquica es manté en l'autor⁹⁵⁹. Després del millor moment de la nació en la Guerra de la Independència i del pitjor moment en les conseqüències de la guerra, Balmes analitza la present situació espanyola; de nou, la idea de la unió nacional i la recuperació del caràcter espanyol –en una harmonització entre el poder polític, el poder social i la religió⁹⁶⁰– marquen el seu discurs⁹⁶¹. El discurs polític de Balmes no és solament profundament nacional i nacionalista; també és profundament presentista. Empra la història per oferir solucions al present, la qual cosa no és, ni molt menys, una pràctica aïllada.

Pel que fa a la idea monàrquica de la nació espanyola, Balmes dedica mantes obres a presentarla com la clau formativa del caràcter nacional espanyol: «[...] en las ideas y en los sentimientos de la sociedad española está hondamente arraigada la monarquía; [...]»⁹⁶². Per a Balmes, el concepte de la monarquia és «[...] una idea y un sentimiento sociales, como la satisfacción de una necesidad reclamada por las costumbres, como emblema de la unidad gubernativa que algunos suponen imposible para España.»⁹⁶³. La monarquia és un caràcter espanyol per la seva tradició, per ésser connatural de la forma nacional espanyola, perquè és el símbol de la unitat – i alhora també és forja de nacionalitat espanyola– i perquè és el millor sistema de govern possible. Balmes ofereix tota una hermenèutica històrica d'un interès capital per justificar aquesta tradició monàrquica, lligada al sentit d'unitat i conformació nacional. En aquesta interpretació, la monarquia arriba a tenir més importància que el catolicisme en la idealitat formativa de la nació: «Bien extraño fuera por cierto que, en una na-/ción cuya monarquía es de origen tan remoto que se pierde en la obscuridad de los tiempos, no tuviesen profundo arraigo las ideas y los sentimientos monárquicos; porque aun cuando las invasiones de los pueblos del Norte, las de los árabes y las guerras que a ello fueron consiguientes, modificaron y variaron mucho la forma del poder, no cabe duda que la idea de la monarquía sobrevivió a todos los trastornos, viéndose de esto una clara y hermosísima prueba al levantarse en Covadonga el trono de Pelayo, después que según todas las probabilidades debía haber perecido para siempre el solio español con el desastre de Don Rodrigo a las orillas del Guadalete.»⁹⁶⁴.

La projecció de la monarquia en la història d'Espanya esdevé el factor decisiu de l'estructura

959. Tal com ha d'ésser en el cas de Balmes, respectuós escolàstic, segons la doctrina de Sant Tomàs, exposada a *De regno*, a propòsit del règim monàrquic.

960. FRADERA, 1996: 227.

961. BALMES, 1926b: 34-35.

962. BALMES, 1926a: 120.

963. BALMES, 1926a: 121.

964. BALMES, 1926a: 106-107.

formativa nacional⁹⁶⁵. És una institució immemorial, connatural i tradicional peça clau de la nacionalitat espanyola i la seva supervivència al llarg de la història; aquest procés es desplega plenament en la consumació de la síntesi nacional de la restauració. Malgrat el que es desprèn del text, aquesta monarquia no pot ésser solament una institució de factura reial; necessita una idea addicional de gran transcendència: la religió. La religió catòlica ha tingut tanta influència en la construcció de la nació espanyola que n'és una idea pròpia, que «[...] de ningún modo puede compararse a la de otras naciones de Europa.»⁹⁶⁶. És l'essència de civilització que, com la monarquia, forma part de la tradició de la nació espanyola i n'és connatural⁹⁶⁷: sense catolicisme no hi ha Espanya. A més, la catolicitat s'erigeix en el necessari motor de regeneració de la nació en la contemporaneïtat de Balmes⁹⁶⁸. Vertebrada alhora el caràcter de l'altre pilar d'espanyolitat que és la monarquia. La monarquia espanyola de Balmes és cristiana, catòlica i s'oposa als *altres projectes* històrics polítics i de civilització de la península, que *no són* Espanya. «Donde se ven reunidos algunos cristianos para hacer frente a los sectarios de Mahoma, allí se presenta un rey; [...]»⁹⁶⁹. Pelayo i la reconquesta es presenten com la reconstitució d'Espanya. En aquesta reconstitució, Espanya recorre a la monarquia, en tant que institució nacional pròpia, patró d'articulació de la nació i la seva sobirania. A més, aquesta nació és catòlica i ací rau l'altre pilar d'Espanya. Balmes ja esbossà aleshores un ésser d'Espanya que, després de la invasió musulmana, es trobava fracturat. Balmes considera contranatural aquesta fractura, mes necessària i inevitable per la situació de la nació. En cada unitat política atomitzada hi veu un reflex del caràcter nacional: «A la sazón la monarquía no podía ser una, porque no lo consentía la situación del país, ocupado en gran parte por los sarracenos; pero a medida que éstos andaban cejando hacia las orillas del Mediterráneo, las provincias se reunían bajo un mismo imperio. León y Castilla, Cataluña y Aragón presentan este fenómeno, y los monarcas que conquistan a Granada miran sometida a su cetro la España entera.»⁹⁷⁰. Tot i la fragmentació, el procés històric i el substrat comú empenyia aquestes entitats atomitzades a la unió i a la superació del provincialisme –ja siguin particularismes, ja sigui el federalisme. Els tres segles posteriors als Reis Catòlics avalen la importància de la idea

965. Malgrat el que Mn. Ramon Baucells assevera en la seva «Conferència balmesiana» de Vic de 1940 en la qual manifesta la preeminència de la unitat religiosa per damunt de la unitat geogràfica i la unitat política, això és, la monarquia (BAUCELLS, 1940: II-16).

966. BALMES, 1925b: 12

967. FORMENT, 1998b: 127.

968. BALMES, 1925b: II.

969. BALMES, 1926a: 107.

970. BALMES, 1926a: 107.

monàrquica nacional unificada i la seva popularitat per entre el poble espanyol. En aquesta línia, Balmes interpreta l'aixecament de 1808 com una expressió contra el mal govern i no pas contra la monarquia. La resposta popular i la resposta de les províncies fou unànime en la defensa de la institució nacional d'unitat⁹⁷¹.

Cal afegir en aquesta anàlisi de la idea monàrquica nacional de Balmes, la noció de la «forma popular de la monarquia». El sacerdot vigatà considera que la monarquia espanyola acumulà massa furs, llibertats i institucions populars de manera prematura i que això suposà la seva fi, per tal com pertorbaven l'ordre i l'harmonia. Per a Balmes l'ordre és més important que la tradició i tot⁹⁷². L'origen d'aquestes institucions populars es causava de l'atomització provocada per la invasió musulmana i el sorgiment dels distints regnes catòlics espanyols. La disfunció d'aquestes institucions amb la unió fou ben palesa i provocà conflictes de gran cruïlla, com la qüestió dels *comuneros* de Castella o la revolta catalana de 1640. En suma, aquestes disfuncions són per a l'autor una altra expressió del provincialisme⁹⁷³. Amb tot, Balmes no deixa de criticar l'excessiva acumulació de poder en mans del monarca, que usurpava el poder a la «influència de la nació». Balmes observa aquest fenomen d'ençà la unió dels Reis Catòlics⁹⁷⁴.

Hom ha vist la projecció de la nació en el passat que Balmes realitza a través de les seves institucions *nacionals* i unitàries. Tanmateix, Balmes també féu una projecció present i futura de les estructures nacionals i unitàries per a la qüestió italiana. A l'obra *Pio IX*, el sacerdot dedica un capítol a estudiar la «independència» d'Itàlia. Per a Balmes és l'exemple d'una nacionalitat dèbil, que no ha sabut crear una gran unitat nacional com Àustria, França, Anglaterra –Gran Bretanya, en realitat–, Espanya, Prússia i Rússia⁹⁷⁵. L'atomització provincialista d'Itàlia ha estat causada no solament pel propi esperit de la nacionalitat, sinó també per les contínues intervencions estrangeres que, a parer de l'autor, encara continuen i han d'influir decisivament en el futur de la nació italiana. En la tasca de la unificació, Balmes pensa que solament el Piemont-Sardenya, els Estats Pontificis o les Dues Sicíles poden exercir algun paper rellevant⁹⁷⁶. Si hom té present que Balmes

971. «La nación, pues, se levantó al grito de ¡Viva el rey!...» i «La aparición de innumerables juntas en todos los puntos del reino, [que] lejos de indicar el espíritu de provincialismo, sirvió para manifestar más el arraigo de la unidad monárquica [...]» són alguns exemples del discurs històric nacional balmesià (BALMES, 1926a: 111).

972. BALMES, 1925a: 198-199.

973. BALMES, 1925a: 200-202.

974. BALMES, 1925a: 203.

975. Aquesta és la llista que ofereix Balmes (BALMES, 1926f: 282). Hom vol remarcar que no parla en cap moment de la nacionalitat alemanya i obvia el fenomen nacionalista germànic.

976. El P. Batllori considera que Balmes assumia les premisses del Risorgimento italià (BATLLORI, 1959: 114-116).

acabà el *Pío IX* al desembre de 1847, és comprensible que adverteixi dels perills immediats d'una revolució arreu, especialment si arribava a París i a algun dels tres Estats italians esmentats⁹⁷⁷. Balmes s'inclina pel lideratge pontifici en la unificació italiana: veu en el Sant Pare i la Santa Mare Església els elements més importants de cohesió de la nacionalitat italiana i els que ofereixen més garanties d'independència nacional⁹⁷⁸. Balmes clou aquesta anàlisi del present i del futur d'un escenari nacional amb una comparació de la situació italiana amb la situació espanyola al 1808; la Guerra de la Independència és una viva i constant representació nacional espanyola que Balmes empra sistemàticament. En aquest cas, l'exemple espanyol és el que ha de seguir —en línies generals i sense els problemes que s'hi lliguen— el poble italià contra Àustria i la seva opressió, amb la complicitat del lideratge nacional, això és, el Sant Pare⁹⁷⁹.

Sense abandonar l'anàlisi del present i del futur d'un escenari nacional, cal abordar sense complexos la importància de la figura del sacerdot vigatà en el pensament nacional del catolicisme europeu. La seva sistematització del discurs nacional catòlic fou tan important i tan impactant que rebé a finals de maig de 1848 una consulta pontificia sobre el dret de les nacionalitats i de la seva independència, de la seva inalienabilitat i imprescriptibilitat i de fins a quin punt era admissible i fins a quin punt es podia exercir⁹⁸⁰. La Seu Apostòlica demanava el consell de Balmes en la política de l'Església vers els fenòmens nacionals i nacionalistes⁹⁸¹. Al cas italià s'afegí les qüestions irlandesa⁹⁸² i polonesa. Pel que fa a la qüestió polonesa, una delegació havia demanat l'ajut papal davant la insurrecció polonesa del març-maig de 1848 a Posen i la seva regió⁹⁸³. La ràpida traducció i difusió del *Pío IX* havia fet Balmes molt popular en la seva defensa del Summe Pontífex i de la seva política⁹⁸⁴. La clara, directa i sòlida anàlisi nacional de Balmes per a la qüestió italiana devia haver impactat a Roma i se cercà l'opinió d'un personatge que estava esdevenint un ver especialista i forjador del pensament nacional catòlic. La mort de Balmes truncà l'evolució i continuïtat

977. BALMES, 1926f: 283. Balmes visqué la Revolució de 1848 a França, però morí abans de la revolució a Roma i l'exili del Sant Pare a Gaeta.

978. BALMES, 1926f: 286.

979. BALMES, 1926f: 286.

980. L'original en llatí diu: «Quæritur quid sentiendum sit de jure nationalitatis ejusque independentiæ, quod ajunt esse inalienabile et imprescriptibile; et quatenus admitendum et quomodo exerceri possit?». Extret de FRADERA, 1996: 338.

981. La Santa Seu havia tingut coneixement de l'obra *Pío IX* al gener de 1848. El Secretari d'Estat en demanà dues còpies al Delegat Apostòlic de Madrid el 17 de gener de 1848. Igualment, l'obra tingué una incidència i difusió a Itàlia, més enllà de la Seu Apostòlica (BATLLORI, 1959: 119, 126-127)

982. BATLLORI, 1959: 114.

983. FRADERA, 1996: 337.

984. LA ORDEN, 1942: 71-72.

d'aquest pensament. No se sabrà mai quin impacte haurien tingut en el seu pensament les Revolucions de 1848. Tampoc hom sabrà si s'hauria mantingut en la línia accidentalista i tradicionalista de Mons. Dupanloup o hauria evolucionat vers postures més contrarrevolucionàries o, per contra, més liberals⁹⁸⁵. Fos com fos, ha romàs el seu discurs nacional actual i el seu gran impacte contemporani i posterior.

Balmes fou la figura central del pensament catòlic espanyol del segle XIX. Fou l'expressió d'una actualitat epistemològica i hermenèutica per al catolicisme i així afaiçonà aital moviment. El tret més distintiu d'aquest moviment fou la sistematització d'un pensament nacional espanyol catòlic. Balmes fou determinant en aquesta sistematització. No fou una creació *ex nihilo*, sense substrat: partia de tot el substrat del discurs nacional catòlic contemporani que s'havia construït al llarg dels primers decennis del segle XIX. Hom ja ha presentat en aquest estudi dues mostres concloents d'aquesta capacitat dels catòlics de pensar nacionalment en la contemporaneïtat. Sense la línia de continuïtat d'aital pensament⁹⁸⁶, no seria possible de comprendre Balmes; en realitat, la figura de Balmes no hauria existit.

L'arrelament del sentiment nacional espanyol en Balmes és d'una gran fortalesa, com hom ha pogut constatar en el present anàlisi del seu pensament. El seu nacionalisme espanyol apareix sistemàticament; i sistemàticament construeix Balmes el discurs nacional dels catòlics i, en un futur, de síntesi nacional restauracionista. Es tracta d'un nacionalisme que pot semblar que tendeix a l'essencialisme, això és, que parteix de l'existència d'unes essències naturals d'ençà uns temps immemorials en les quals neix la nació, si és que un ésser com la nació pot néixer en un pensament nacionalista essencialista. Per contra, Balmes no és un essencialista; tampoc arriba a concebre una nació-subjecte; per comprendre per què el seu discurs nacional tendeix a semblar essencialista, cal comprendre la filosofia del vigatà. En el seu sistema filosòfic exposat al *Filosofia fundamental*, Balmes articula el seu pensament a partir de les veritats ideals⁹⁸⁷ en una representació per idealitat, de base tomista⁹⁸⁸, aplicada a la història nacional. És en aquest sentit metafísic que cal interpretar els caràcters nacionals definits per Balmes, tals com la monarquia i el catolicisme, ensems amb

985. El P. Batllori (BATLLORI, 1959: 126) i el P. Saranyana (SARANYANA, 1986: 142-143) conjecturen que Balmes podria haver tendit a postures més liberals mentre que Jaume Vicens Vives considera que Balmes representava l'equilibri moderat i reformista del català mitjà, de tarannà assenyat (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 264-266). Per la seva banda, José Andrés-Gallego presenta la hipòtesi d'un Balmes que hauria participat a la transformació contrarrevolucionària (ANDRÉS-GALLEGO, 1990: 496).

986. Que, s'endinsa, d'altra banda, en el pensament nacional dels segles XVII i XVIII i tota la tradició de l'Església quant a l'amor a la pàtria.

987. BALMES, 1925f: 65.

988. BALMES, 1925f: 122-132.

la Tradició, que és el lligam dels caràcters i esperit de progrés que les fa perviure d'un segle a l'altre. Així, fora de l'essencialisme clàssic, es pot identificar un construccionisme en el pensament balmesià. Si bé que les idees són immutables i determinades des de l'inici dels temps, la nació es troba en permanent construcció i en permanent canvi de relacions amb el seu propi caràcter. Balmes accepta que els esdeveniments històrics –guiats per la Divina Providència– puguin canviar temporalment una part de la natura de la nació. Per exemple, la invasió musulmana fou la fi de la monarquia unificada i el cristianisme arreu del territori nacional; emperò retornà, després del ressorgiment de les idees nacionals –el renaixement d'Espanya en una representació per idealitat– en una nova conformació històrica: la dels provincialismes, és a dir, els regnes cristians nascuts de la desintegració visigòtica, que Balmes anomena «regnes cristians espanyols». La història provocà la fi de la unió –la característica principal i formativa d'una nació com l'espanyola, garantida per la idea monàrquica–, però féu aparèixer diferents retrats d'aquest ésser en atomitzacions de la nació –els susdits regnes–, que són l'expressió obligada per la història i la Providència del provincialisme espanyol, en l'accepció balmesiana. Per a Balmes el provincialisme fou un estadi contranatural de la nació, que estava condemnat a desaparèixer per la reunificació de tots els regnes cristians espanyols en *la monarquia espanyola*, única. Aquest fet provocà l'existència de particularismes molt arrelats, mes contranaturals en la seva factura, atès que vulnerava l'ésser nacional espanyol. Per a Balmes aquests particularismes provocaren mants problemes a Espanya. Per contra, també la idea monàrquica unificada patí deformacions i mutacions perverses que la modificaren negativament. Balmes manifesta moltes vegades la seva animadversió devers uns quants monarques. Però sempre valora positivament la institució, de la mateixa manera que el sentiment monàrquic del poble espanyol, que respon sempre contra el govern i no pas contra la monarquia en cas d'instabilitat, crisi o mala gestió.

El discurs nacional de Balmes no es detura en la definició d'aquesta idealitat espanyola en format de representació nacional; recorregué a la història recent espanyola, sota el monopoli liberal, per afaïonar les representacions nacionals catòliques: la Guerra de la Independència. En realitat, Balmes no pretenia construir unes representacions nacionals pròpies del no res, sinó que entroncava amb la línia de continuïtat del discurs nacional catòlic, especialment la dels cronistes institucionals-clericals com els PP. Cúndaro i Ferrer, que eren el seu precedent. La Guerra de la Independència esdevé un referent constant en el discurs nacional de l'autor, que ho considerava la millor expressió de la nacionalitat espanyola. Igualment, Balmes participa a bastament de les representacions nacionals lligades a la guerra, com el Dos de Maig, Bailén o els setges de Saragos-

sa i Girona. No arribà mai a analitzar els setges de Girona, però els fonaments establerts per a les altres representacions nacionals permeten de comprendre la idea que Balmes tenia de la Guerra de la Independència i que és aplicable als setges gironins, en tant que part de la gran representació nacional fundacional de l'esmentada guerra.

D'altra banda, el sacerdot tenia molt clares les línies que havia de seguir la construcció de les representacions nacionals en els seus distints mecanismes. En aquest punt rau la gran evidència de la plenitud de la capacitat de pensar nacionalment de Balmes i de la sistemàtica que aplicava. El desig d'expressió de la nacionalitat menaren Balmes a projectar el seu discurs nacional als grans reptes del moment, com fou el cas de la unificació italiana. El desplegament del pensament nacional de Balmes s'havia fet per etapes: havia començat per la delimitació del caràcter nacional espanyol i la relació amb la història i la construcció històrica de la nació a partir de les seves idees; més endavant abordà el present nacional espanyol i l'articulació de l'espirit nacional catòlic i tradicional en l'actualitat; a la fi, Balmes teoritzà sobre el futur d'uns certs casos de reunificació o independència nacional –segons la nomenclatura balmesiana– com el d'Itàlia. Aquesta tercera etapa roman interrompuda per la seva mort al 1848 i solament s'apuntà a l'obra *Pío IX*.

Tot el pensament nacional de Balmes s'edifica sobre dues idees que, d'antuvi, semblen antitètiques: l'emotivitat tan evocada per Balmes en l'exercici de la nacionalitat i la racionalitat d'aquell qui vol sistematitzar la noció de nació. Per al sacerdot vigatà, el sentiment nacional era inalienable i el poble espanyol l'havia potenciat espontàniament en els grans moments de la història nacional; d'altra banda, la freda anàlisi científica evidenciava l'existència d'un construccionisme –o progrés– nacional i social que calia extrapolar al present i al futur per a una millor anàlisi nacional i social, alhora⁹⁸⁹. Era l'articulació extrema del pensament catòlic de l'actualitat, aplicat sectorialment a la qüestió nacional del passat, del present i del futur. La dualitat del pensament nacional balmesià es causa de la dualitat del personatge: Balmes sucumbia a l'amor patriòtic⁹⁹⁰ en mantes qüestions, com la idea de nació, però la severa analítica de la qual disposava el dirigia per camins de fred i desapassionat retrat⁹⁹¹. Aquest dualisme balmesià es conservà sempre i impregnà tot el seu discurs, en el qual existeix la part emotiva i la part racional, unides i entrelaçades. En suma, Balmes assumia i participava plenament de l'actualitat –en tots els aspectes– i es mantenia dins un genuí espectre catòlic i tradicionalista, els quals s'inserten a la perfecció en la dita

989. FRADERA, 1996: 320.

990. No és una emotivitat romàntica, ans de la pietat i virtut tomistes en l'ordre de l'amor natural i sobrenatural (FORMENT, 1998b: 121-123).

991. És la paradoxa que enuncia Fradera (FRADERA, 1996: 347).

a actualitat. Era la línia de continuïtat de l'actualitzat catolicisme de principis del Vuit-cents que s'erigia definitivament en l'alternativa a l'actualitat liberal. I encara més: aquesta actualitat tenia una vera acció i missió redemptora del món contemporani, a través de la missió de l'Església de Crist, situada al delà de les èpoques històriques i les seves dinàmiques mundanes i limitades⁹⁹².

Si Balmes és un dels fundadors del moviment catòlic espanyol com hom asseverava a l'inici d'aquestes conclusions, tots els autors, idees i tesis elaborades posteriorment dins aquest moviment reflectiren el sistema balmesià, el pensament balmesià, la nació balmesiana. La seva aplicació es féu evident a partir del decenni de 1850⁹⁹³. Pel que fa a l'existència d'una historiografia catòlica —connectada directament amb el posterior academicisme restauracionista—, les seves històries nacionals, amb les seves debilitats —per exemple, la conservació de l'origen mitològic d'Espanya a mans de Túbal— i les seves forteses —l'elaboració d'un nou discurs històric catòlic, sistemàticament nacionalitzat⁹⁹⁴, més enllà d'un discurs històric lligat a les glòries nacionals com la Guerra de la Independència— seguiren fidelment la sistematització balmesiana i entroncaven amb el pensament nacional catòlic de principis de segle, que alhora entroncava amb tota la tradició del pensament nacional d'*Ancien Régime*, sense que aquesta línia de continuïtat signifiqués una permanent i mecànica vindicació de l'*Ancien Régime*⁹⁹⁵. Les històries nacionals de José Amador de los Ríos, de Francisco Belmar, d'Antonio Cavanilles, de Víctor Gebhardt en serien

992. En aquesta mateixa línia s'expressa Fradera per definir l'originalitat balmesiana (FRADERA, 1996: 59). En realitat, Balmes no inventava absolutament res; la seva gran capacitat intel·lectual, política i religiosa li permetia de sistematitzar, polir i culminar un pensament que existia en la línia de continuïtat del catolicisme espanyol i, encara més, del catolicisme europeu, sobretot el francès, del qual en rebé fortes influències del moviment ultramuntà.

993. Hom vol recordar que, segons la historiografia espanyola, el moviment catòlic espanyol — el «neocatolicisme», segons la seva nomenclatura— nasqué al 1855 (vegeu URIGÜEN, 1986).

994. En part es podria considerar vàlida l'expressió de l'historiador francès Benoît Pellistrandi pel que fa a la historiografia catòlica: representà la *nacionalització de la Fe*. Tot i l'exageració que hi ha al darrere —la Fe ja es va nacionalitzar en el sentit contemporani amb l'adveniment de la nova *machina*— i l'errori paper secundari atorgat a la monarquia —que xoca amb el sistema catòlic i balmesià—, és un bon exemple per mostrar la sistematització del moviment catòlic. Assevera Pellistrandi que «Il est vrai, par ailleurs, qu'en Espagne la définition de la Nation se heurte à la diversité des territoires et des peuplements [el provincialisme balmesià]. Face à cette pluralité, le catholicisme trace les voies d'une synthèse non polémique. En montrant que l'élan vital de l'Espagne historique s'est incarné dans une lutte pour l'unité de la foi et la défense de la société chrétienne, ces académiciens et historiens nationalisent la foi. Datant la naissance de la nation espagnole de la conversion de Recarède et des premiers conciles wisigothiques, ils font de la longue lutte contre les musulmans la reconquête de l'Espagne par les authentiques Espagnols, dissociant un temps territoire et peuplement au profit de la concordance entre nationalité et religion. L'achèvement de cette épopée, qui débouche sur la réalisation de l'unité dynastique et politique, est la réponse à cette énigme espagnole de la diversité. La victoire des Rois Catholiques à Grenade devient le modèle permanent de réussite de la Nation. De nouveau, territoire, peuplement et religion son homogènes.» (PELLISTRANDI, 2004: 221).

995. La historiografia progressista ha considerat que aquesta *historiografia tradicionalista* —segons la seva nomenclatura— només tenia l'objectiu de defensar i justificar l'antic règim feudal i l'absolutisme (CIRUJANO; ELORRIAGA; PÉREZ GARZÓN, 1985: 132-133).

un exemple⁹⁹⁶. Era la gran contraofensiva historiogràfica –i nacionalista– envers el discurs històric liberal que fins aleshores havia dominat i havia eclipsat l'actual pensament nacional del conservadorisme catòlic. I, per descomptat, amb aquest discurs històric propi arribaren un deversall de representacions nacionals, que ja existien però que adés eren sistematitzades.

En el cas d'aquest estudi, hom presenta dos autors catòlics que tractaren els setges de Girona al 1808 i 1809 i oferiren una representació nacional conservadora i catòlica que entronca amb el del P. Cúndaro, per bé que la majoria de les fonts que s'empraren eren d'origen liberal, la qual cosa estableix unes grans limitacions epistemològica i hermenèutica. Víctor Gebhardt fou un dels historiadors més rellevants que començà a reconstruir les representacions nacionals dels setges des d'un discurs històric nacional catòlic. Exemplifica a petita escala, el gran moviment historiogràfic del moviment catòlic espanyol iniciat per Balmes, que anunciava l'adveniment restauracionista de la síntesi nacional.

996. Álvarez Junco considera que aitals autors no podien pensar nacionalment perquè reflectien el «patriotisme ètnic» setcentista, segons la nomenclatura i prejudicis historiogràfics de l'autor. Si bé que identifica prou correctament els elements que formen el discurs històric nacional catòlic, no accepta que fos autènticament «modern», ni nacional (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 417-431). Quant a Cavanilles, López-Vela (LÓPEZ-VELA, 2004: 200) el considera un autor proper al pensament balmesià.

LA HISTORIOGRAFIA CATÒLICA I EL BAGATGE EPISTEMOLÒGIC LIBERAL

La confecció de les històries nacionals de factura catòlica segons la sistematització de Jaume Balmes obrí el camí a la forja no solament d'un discurs històric amb personalitat interpretativa i epistemològica, sinó també a la irrupció d'unes representacions nacionals amb un caràcter conservador⁹⁹⁷. Tanmateix, aquesta definició solament es pot defensar en la teoria, per tal com la pràctica presenta un teixit historiogràfic molt menys ric i original. El cas d'estudi dels setges de Girona –i, per extensió, de la Guerra de la Independència– mostra que no hi hagué la voluntat ferma dels historiadors catòlics de forçar una ruptura epistemològica clara amb el discurs històric nacional del liberalisme espanyol⁹⁹⁸, llevat de la tímida revisió empresa per Adolf Blanch a la seva obra *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado* de 1861. Encara que Balmes havia donat una gran importància a la Guerra de la Independència en tant que representació nacional privilegiada, la historiografia posterior no aconseguí de sortir de la influència de les grans obres de la família liberal, de la mateixa manera que no va saber dotar-se d'un discurs propi, que trenqués definitivament el cànon liberal⁹⁹⁹. Cal sumar a aquest llast i limitació de la

997. Com hom ha vist adés, la historiografia progressista ha etiquetat aquestes representacions nacionals de tradicionalistes, pròpies de l'absolutisme d'*Ancien Régime* (CIRUJANO; ELORRIAGA; PÉREZ GARZÓN, 1985: 132).

998. Hom ha d'aclarir que per a d'altres èpoques històriques l'anàlisi catòlica és capaç d'emprar el seu propi sistema epistemològic, sense una dependència liberal tan forta.

999. Verament, com que la historiografia del moviment catòlic no s'acompanyà de cap metodologia nova o idiosincràtica, no fou capaç d'eixir dels paràmetres epistemològics i hermenèutics liberals. Solament el *Cataluña* de Blanch prefigurà la línia de la futura historiografia de la Restauració que sí que adoptà una nova metodologia històrica –la positivista–, la qual cosa li permeté no solament de confeccionar els seus paràmetres epistemològics propis –que afecten determinantment el cànon de la representació nacional–, sinó que també pogué observar críticament

historiografia del moviment catòlic la seva poca voluntat de revisar críticament l'obra històrica liberal espanyola, més enllà de l'afaiçonament d'interpretacions alternatives i oposades a les liberals. La incompletesa del discurs històric catòlic rau en aquesta punt específic: la manca de voluntat de concebre un discurs global, exclusiu i idiosincràtic. En el fons, aitals obres catòliques no tenien la necessitat de revisar els plantejaments epistemològics liberals, per tal com no desitjaven d'emprendre una revisió historiogràfica quant a la Guerra de la Independència.

L'un dels motius que empenyé la historiografia catòlica a acceptar el sistema epistemològic del discurs històric liberal pel que fa a la representació nacional de la guerra fou el dels punts d'unió entre ambdós corrents, això és, la pràctica assumptió compartida del nacionalisme espanyol – hom no ha d'oblidar que és sempre una *ideologia transversal*– la comoditat de l'emprament d'un sistema epistemològic ja elaborat és palesa¹⁰⁰⁰; tanmateix, aquesta falta de criticisme historiogràfic i, en part, ideològic, comportà una relativa fractura en la línia de continuïtat del pensament nacional catòlic, almenys en la part vinculada a l'epistemologia de la guerra i els esdeveniments històrics destacats. El discurs nacional catòlic més primerenc havia confeccionat una epistemologia pròpia, amb un cànon d'esdeveniments històrics molt característic. Si bé que la interpretació de la guerra es mantingué en aquesta línia de continuïtat conservadora i catòlica, es perdé la riquesa del cànon d'esdeveniments històrics que s'hi associava i que no es recuperà fins a l'adveniment de la historiografia de la Restauració i el seu revisionisme historiogràfic, a banda de l'esforç de Blanch per elaborar una nova epistemologia de la guerra en la seva especificitat catalana, que fou mitjanament reeixida.

Es lliga al susdit bagatge liberal epistemològic la lentitud del desenvolupament d'una historiografia catòlica i conservadora que elaborés les respectives històries nacionals. No es pot parlar ni molt menys d'una discontinuïtat, però sí que cal tenir en consideració que l'aparició d'històries nacionals de factura catòlica fou irregular. Certament, existiren mantes obres que tenen present el discurs nacional catòlic; tanmateix, després de la sistematització balmesiana al decenni de 1840 el desenvolupament d'aitals històries mantingué el ritme i no fou fins als darrers anys del decenni de 1850 que començaren a aparèixer de manera constant produïdes amb la interpretació conser-

les obres anteriors, exercici que la historiografia catòlica generalment no féu, a excepció de Blanch. A més, aquesta crítica historiogràfica li permeté de recuperar algunes obres originals desconegudes o oblidades, com les dels PP. Cúndaro i Ferrer, que també encarnen la línia de continuïtat d'un pensament nacional catòlic.

1000. En aquest punt es podrien reprendre les asseveracions crítiques a Álvarez Junco i les seves conjectures tan negatives i guiades pel prejudici sobre la historiografia catòlica (vegeu-ne un exemple concret a ÀLVAREZ JUNCO, 2001: 431). Com hom ha vist adés i com hom veurà més endavant, la nacionalització dels catòlics és manifestament clara i reeixida.

vadora de la història nacional i les representacions nacionals que s'hi relacionen. Això no suposà la fi de les històries nacionals liberals, però sí que fou l'inici del seu declivi i la pèrdua manifesta del seu monopoli historiogràfic. De la mateixa manera que el discurs històric nacional catòlic existí durant l'hegemonia de la historiografia liberal, el discurs històric nacional liberal existí durant l'hegemonia –amb reserves hom empra aquest terme– de la historiografia de l'academicisme restauracionista. Finalment, hom no ha d'oblidar que la historiografia catòlica tingué una relativa curta durada, atès que durant el Sexenni democràtic ja patí la transformació vers la síntesi de la historiografia de la Restauració. Foren aproximadament uns vint anys de durada, de gran intensitat, però amb fluctuacions i limitacions que, malgrat tot, aconseguiren de superar-se amb l'adveniment i la consolidació del discurs històric de l'academicisme de la Restauració.

De tot el que s'acaba d'exposar se n'extreu una conclusió: a la pràctica historiogràfica, allunyada dels models purs i ideals –Toreno per als liberals, Balmes per als catòlics–, els cànons liberal i catòlic es dilueixen en un mar d'històries que tenen mants punts de contacte i que, en el fons, solament la vaguetat d'alguns grans conceptes epistemològics i hermenèutics permeten d'adscriure-les a un corrent historiogràfic determinat. L'ortodòxia que usualment cerquen els historiadors en els autors i les seves obres acaba essent una construcció realitzada a partir d'aquells models ideals que permeten de dissenyar les grans classificacions arbitràries. Certament, les obres ací estudiades pertanyen a la historiografia catòlica, amb el seu bagatge epistemològic liberal, llevat del *Cataluña* de Blanch i el seu esborrany de sistema epistemològic propi; tanmateix, aquest bagatge és un senyal que, tot i tenir els autors unes idees que guien els seus relats històrics, el seguiment d'un model ideal no és una qüestió fonamental; més aviat, ha estat una qüestió fonamental de la historiografia que els ha estudiat, necessitada de classificacions pedagògiques que, així, han simplificat i empobrit la riquesa d'aitals obres i dels seus autors. La historiografia sol cercar la puresa a les obres analitzades a partir del susdit model ideal i no reacciona gaire bé davant la immensa massa d'obres i autors vuitcentistes que se situen en una *mediocritas* interpretativa, de mal classificar. Quan hom efectua les caracteritzacions generals d'una tendència historiogràfica espanyola del Vuit-cents, és bo de recordar la fragilitat de la separació pura entre un cànon liberal i un cànon catòlic, que solament funciona en aquells autors que forjaren verament un sistema canònic que serví d'inspiració i de guia orientativa per als autors coetanis i de classificació estricta i separadora per a una historiografia posterior.

Per al present cas d'estudi, s'han escollit els autors més destacats de la historiografia del moviment catòlic per a la representació nacional dels setges de Girona. La majoria d'aquests autors per-

tanyen ja a la generació de 1868 o la comencen a inaugurar i generalment adhereixen el moviment catolicisme. Hom pot distingir els autors segons la seva procedència. Del món local procedeix un anònim, J. B. R., que al 1868 publicà una breu obra monogràfica del setge de 1809, en una lectura catòlica estrieta, focalitzada en gran manera al trinomi, la qual cosa li dóna una sabor carlina. No es tracta, ni molt menys, d'una obra rellevant dins la historiografia catòlica, però n'és l'únic exponent local. De l'àmbit regional provenen Adolf Blanch i Víctor Gebhardt. Adolf Blanch no fou pròpiament un historiador militant del moviment catòlic, però el seu *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado* de 1861 és un exemple d'un canvi epistemològic i hermenèutic d'entitat del discurs històric catòlic, que anuncia ja les grans línies de la nova historiografia de la Restauració i la representació nacional de la guerra produïda. Quant a Víctor Gebhardt, fou l'únic historiador catòlic que confeccionà una obra dedicada als setges de Girona, guanyadora als Jocs Florals de Barcelona de 1868 d'un premi especial dedicat a la millor història dels setges gironins. Acompanya la seva obra monogràfica, la interpretació global de la Guerra de la Independència que ofereix a la seva *Historia general de España y sus Indias* de 1864-1867. Cal destacar, també, que l'obra anònima i la de Gebhardt foren escrites en català.

Finalment, de l'àmbit nacional no prové cap autor. Alguns dels millors exemples representatius de la historiografia catòlica de l'àmbit nacional com de José Amador de los Ríos (*Historia crítica de la Literatura española*, 1861-1865), Francisco Belmar (*Reflexiones sobre la España*, 1861), Antonio Cavanilles (*Historia de España*, 1860)¹⁰⁰¹ i José Ferrer de Couto (*Crisol histórico español y Restauración de glorias nacionales*, 1862) no contenen ni els setges ni la Guerra de la Independència en les seves obres; al contrari, defugen la història espanyola recent. Fins i tot alguns defugen la història moderna d'Espanya i se centren en l'Espanya medieval. Es tracta d'un símptoma notable el d'observar el silenci d'aquests autors catòlics nacionals que eviten la història més moderna; també és simptomàtic que les històries catòliques que sí que tracten la Guerra de la Independència provinguin, en exclusiva, de l'àmbit regional català, que s'identifica amb força amb les glòries nacionals de la història recent. En el fons, és una limitació més d'aquesta historiografia, que veia amb temor el predomini historiogràfic liberal en la Guerra de la Independència i evitava aquesta representació nacional, almenys en els autors que provenen de l'àmbit nacional, no pas en els autors catalans.

De l'àmbit gironí prové una obra anònima, sobre l'autor de la qual només coneixem les inicials, que fou publicada al 1868. No es coneix l'origen de l'obra ni de quin ambient pogué

1001. En el cas d'Antonio Cavanilles, la seva mort deixà inacabada la *Historia de España*.

eixir. Això no significa, però, que no es pugui caracteritzar la seva tendència historiogràfica i la ideologia que conté. Per a la confecció, l'autor usà unes fonts bibliogràfiques generals, totes elles liberals i liberalprovincialistes. Són llistades a la fi de l'obra les fonts emprades. Hom hi troba la *Historia* de Balaguer, el *Cataluña* de Blanch, la *Historia general de España* editada per Eduardo Chao (1853)¹⁰⁰², una obra no identificada de Cortada, que podria ésser la *Historia de España: desde los tiempos más remotos hasta 1839*¹⁰⁰³, la *Historia General* de Lafuente, *Las Glorias Nacionales* de Patxot i la *Historia* de Toreno. Com la resta d'autors de la historiografia catòlica, l'anònim recorregué a obres d'autors liberals per afaïçonar la seva història dels setges, de les quals n'extreu els esdeveniments històrics destacats de l'epistemologia liberal. Eren, d'altra banda, les obres a l'abast.

El discurs històric d'aquest anònim s'inscriu dins el discurs històric catòlic, en una possible i suposada adscripció política tradicionalista i incideix a bastament en el trinomi tradicional, tal com es palesa en l'autor: «May, may deuria l'home agafar l'arma quant la guerra es resultat de indignes passions, mes quant la patria y 'l rey perillan quant es insultada la religió de nostres pares; ¡oh, sí! llavors deu aixecarse tothom com un sol home y combátrer al enemich qu'intenta destruí alguna d'eixas institucions sagradas»¹⁰⁰⁴. Més enllà del que es desprèn del text, tot són conjectures i hipòtesis amb una gran debilitat. La interpretació que ofereix aquest anònim és molt simple i bàsica, per la qual cosa és fort difícil d'analitzar amb més profunditat el seu discurs històric. De moment, hom solament pot dir que la interpretació té una semblança carlina, dins un clar discurs catòlic. Sense més coneixements que aquests, hom no pot presentar cap altre idea pel que fa a aquest text.

Si la divisa que regeix el discurs és «Déu, pàtria i rei», no ha d'estranyar que sigui per això que lluiti Girona: «¡¡Girona!!... Flamant Numancia que demostrares que quant se manté viu l'amor patri, res hi val. / ¡Tú serás sempre l'orgull dels catalans! ¡tú l'exemple de las ciutats modernas! ¡tú l'admiració dels pobles veniders!!...»¹⁰⁰⁵. La ciutat té un cert paper actiu, de la mateixa manera que els seus habitants. Els gironins i la ciutat tenen el seu espai i protagonisme, encara que s'acaben destacant més els líders i cabdills militars –amb Álvarez de Castro al capdavant– que els

1002. Aquesta història editada per Chao és la unió de diverses històries d'Espanya confegides en èpoques distintes: la de Juan de Mariana, amb la continuació de José Manuel Miñana, la de Floridablanca sobre Carles III i la seva època i la del Comte de Toreno sobre la Guerra de la Independència. El propi Chao hi afegí un apèndix amb la història actual del moment.

1003. La *Historia de España* de Cortada del 1842 és l'única obra de l'autor en la qual hi ha una vera representació dels setges de Girona.

1004. B. R., 1868: 3.

1005. B. R., 1868: 62.

defensors anònims i la multitud popular. Álvarez és el gran heroi dels setges, l'omnipresent cap suprem que és allà on hi ha l'acció més destacada. Cada defensor és un Álvarez, un putxinel·li que mou el general: «Digne descendent de sos antepassats, conservá fins al extrem aquell pundonor á tota prova y encar qu'á voltas altiu, sempre amable; sent aixó causa de la cega confiansa qu'ab ell tenian los Gironins»¹⁰⁰⁶. Tota acció seva era encertada, com el ban que amenaçava d'afusellar tot aquell que volgués capitular. B. R. ho veu com una mesura encertada i que ajudà a consolidar la voluntat de sostenir la defensa de Girona: «Aquest bando que tant bè mostra l'esperit del héroe Álvarez, fou publicat per éll quant se vejé que s'acostaba l'enemich; é influí y no poch, porque's sostingués tant lo siti.»¹⁰⁰⁷. D'altra banda, els fets que destaca l'autor del setge de 1809, com el 19 de setembre, també tenen la mà d'Álvarez, conductor i salvador de tot i de tothom. Finalment, el tractament dels francesos és molt negatiu. Al text es palesa la voluntat de retratar-los com un exèrcit absolutament derrotat: «[...] entrá l'exércit francés per la porta d'Areny á pèndrer posesió d'aquells munts de ruinas, 'hont sols regnava la mort y aquells veteranos qu'havien passat prop las pirámidas d'Egipte, qu'havian ab sas petjadas fet tremolá el colós del Nort, quedaren murs y admirats al véurer aquells carrers convertits en cementiris, ab sas casas arruinadas y negras, al véurer l'extrema miseria en que la ciutat se trobava, detenint no obstant en son rápit vol á la orgullosa áliga que per tot lo mon s'estenia. ¡Llavors lo francés va compèndrer que la Espanya no seria sèva may!»¹⁰⁰⁸. Són, a més, tan pèrfids com els francesos, els afrancesats, els col·laboracionistes: «De Dèu lo cástich caigui sobre los vils traidors, vils instruments del enemich, que sacrifican tho tot á un grapat d'or, venen d'un modo indigne la sang dels seus germans, sols per deshonra de sa terra.»¹⁰⁰⁹. Aquesta obra anònima, amb un marcat discurs nacional catòlic és un bon exemple de la transversalitat del catolicisme, que aglutina el pensament catòlic nacional, més enllà de les seves opcions polítiques i ideològiques, atesa la seva hipotètica *semblança* carlina. Igualment, es palesa la feblesa de la interpretació que s'ofereix dels setges i, per extensió, de la Guerra de la Independència.

El primer historiador provinent de l'àmbit regional català és Adolf Blanch i Cortada (Alacant, 1832 – Barcelona, 1887). Blanch fou una de les figures fundadores dels Jocs Florals al 1859, per bé que n'és una figura poc estudiada. Al 1868 en fou mestre en gai saber i al 1869 el president. Cultivà la poesia en castellà i en català, recollida i publicada l'any després de la seva mort per Joan Sardà.

1006. B. R., 1868: 8.

1007. B. R., 1868: 9.

1008. B. R., 1868: 59.

1009. B. R., 1868: 9.

En aquesta activitat cultural al 1861 ingressà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual en fou el secretari. Fins i tot, amb Antoni de Bofarull publicà al 1867 una *Gramàtica de la lengua catalana*. Llicenciat en dret i en lletres per la Universitat de Barcelona la seva dedicació professional s'encarà vers els estudis econòmics. Fou el secretari del Foment de la Producció Nacional, fundat al 1869. Des d'aquesta i altres plataformes d'estudis econòmics, Blanch es convertí en el gran representant intel·lectual de la patronal catalana¹⁰¹⁰. Fou un gran defensor del proteccionisme, tal com es palesa per les seves contribucions a la revista *La Verdad económica* i a la secció d'economia de *La Renaixensa*¹⁰¹¹. Durant la Restauració fou membre de la «candidatura antialmiralliana» (o «candidatura no política») a la presidència del Primer Congrés Catalanista de 1880, la qual cosa palesa l'evolució del pensament nacional del personatge¹⁰¹².

Al 1861 publicà, sota la supervisió de Roca i Cornet, la seva principal obra històrica, *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado*. La irrupció a l'inici del decenni de 1860 del *Cataluña* és d'una gran importància: fou la primera obra que des del discurs històric catòlic apostava per una mínima revisió de l'epistemologia que bastia aital discurs i la representació nacional de la Guerra de la Independència. No hi havia hagut cap revisió del cos de les fonts i del coneixement que sobre la guerra es tenia d'ençà la seva confecció per Toreno a la *Historia*. Tanmateix, la revisió no es limità solament a l'epistemologia del discurs històric liberal que el discurs històric catòlic tenia com a bagatge, ans afectà de manera important l'hermenèutica de la guerra dins aquest discurs històric, atès que per primera vegada la interpretació de la guerra coincidia amb un cos epistemològic propi, mínimament revisat. L'obra de Blanch se circumscriu ja en el canvi de *machina* del decenni de 1860 i la irrupció de les noves concepcions que se'n deriven. Amb tot, el *Cataluña* de Blanch se situa encara a mig camí entre el discurs històric catòlic amb un bagatge epistemològic liberal i el nou discurs històric propi d'un pensament nacional de síntesi que serà característic de la Restauració que al dit decenni també començava a despuntar a l'obra de Gómez de Arce sobre la guerra¹⁰¹³. El *Cataluña* apostà decididament per una revisió del discurs històric liberal, a partir d'uns postulats que ja s'aproximen als del positivisme. A més,

1010. FRADERA, 2003: 254.

1011. També és interessant d'esmentar el pròleg que féu Blanch dels *Escritos económicos* de Joan Güell i Ferrer publicats al 1880. Allí queda palesament sintetitzat tot el pensament econòmic de l'autor i el seu manifest alineament amb les elits econòmiques i industrials catalanes.

1012. CATTINI, 2007: 129. La candidatura antialmiralliana estava formada pels sectors catalanistes —que no eren exclusivament catalanistes en el sentit estRICTE del moment— més o menys moderats, amb alguna excepció.

1013. Michonneau considera que Blanch fou un producte «liberalprovincialista» més del decenni de 1860, enquadrat dins el cànon liberal (MICHONNEAU, 2005: 198. 2008: 82).

la revisió s'afaiçonà des d'uns principis de moderació catòlica, com els que aportaven el propi perfil de Blanch, la supervisió de Roca i Cornet i la pròpia evolució de la intel·lectualitat catalana romàntica. Tanmateix, en cap moment Blanch plantejà el seu estudi en clara ruptura amb el bagatge epistemològic liberal; tampoc féu un ús compulsiu d'aquells *leitmotiven* propis de la historiografia catòlica. Tant en les formes com en el fons, Blanch s'aproxima de l'estil i del contingut de la historiografia de la Restauració.

És interessant de comparar el *Cataluña* de Blanch amb el volum de la *Historia General* de Lafuente dedicat a la Guerra de la Independència, atès que ambdós estudis foren publicats al mateix any. En Lafuente es palesa que per a la guerra no ha abandonat el cànon liberal de Toreno, encara que l'eclecticisme romàntic domina en la resta de l'obra; en Blanch s'està produint una tímida transició no solament en el seu discurs històric, ans en el seu pensament nacional, la qual cosa ofereix un producte historiogràfic que ja és diferent d'un de contemporani com el de Lafuente. A més, cal tenir present que l'obra de Blanch fou un producte eminentment regional català, per la qual cosa la importància d'un cert discurs provincialista afegeix un altre element de diferenciació, vista la defensa que Blanch elabora del patriotisme del Principat en una *captatio benevolentiae* que redacta a les conclusions del *Cataluña* i dirigida al Príncep d'Astúries, Alfons de Borbó: «[...] Cataluña ha sido en todos los tiempos una de las [provincias] que mas se hayan sacrificado por la patria y por el rey.»¹⁰¹⁴ Blanch participa de l'exaltació de les glòries catalanes, com hom veurà en l'anàlisi de la seva obra, sense procedir a una crítica del castellanisme exacerbada que, per exemple, Balaguer sí que denunciava insistentment, com s'ha explicat adés. En el fons, Blanch és proper a la idea regionalista de Balmes que guiava els grups conservadors i catòlics catalans. La reivindicació de les glòries catalanes mitjançant la seva «historia provincial»¹⁰¹⁵ no obsta en l'enaltiment de l'Espanya nacional a la qual pertany la Catalunya regional, que solament recorda el lloc privilegiat que ocupa en la nació.

Per a la revisió que emprengué Blanch del cos epistemològic de la representació nacional de la guerra i, concretament, dels setges de Girona, emprà a bastament les fonts i la bibliografia disponible aleshores. Per contra, esmenta poques vegades l'origen d'algunes afirmacions i de molta informació presentada a l'obra, a part de l'absència d'una anàlisi crítica d'aquestes fonts i d'aquesta bibliografia emprades. A banda de la documentació utilitzada de la Junta Central, de la

1014. BLANCH, 1861b: 477. Una expressió similar pel que fa a l'annexió de Catalunya a França i la seva departamentalització a BLANCH, 1861b: 463.

1015. BLANCH, 1861a: IV.

Junta Superior de Catalunya, de la Junta de Defensa de Girona i de la premsa de l'època, especialment el *Diario de Gerona*, Blanch esmenta la *Historia de las operaciones* de Cabanes, el *Barcelona cautiva* del P. Ferrer, la *Historia militar* de Minali, el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego, la *Guerra de la independencia* de Miguel Agustín Príncipe i la *Historia* de Toreno. La més citada és l'obra de Minali. Tanmateix, Blanch emprà el *Manifiesto* de Satué i és possible que consultés l'original de la *Historia* del P. Cúndaro, ja que cita una frase d'Álvarez que només és recollida a l'obra del franciscà¹⁰¹⁶. Amb aquestes fonts recuperades i una revisada bibliografia, Blanch confegí un relat revisat de la Guerra de la Independència a Catalunya i, per extensió, dels setges de Girona de 1808 i 1809. El principi que guia la construcció del relat no és solament de servir com a història provincial catalana dins la nació espanyola, sinó que, a partir d'un cert criticisme, corregir el cos del relat a fi de revestir-lo de veracitat, fiabilitat i exactitud, sense que això vagi significar d'eixir d'una influència del bagatge epistemològic liberal. Així i tot, el relat de Blanch fou capaç de reprendre alguns fets històrics que el cànon liberal havia ignorat o desconeixia.

Aquesta construcció epistemològica de la representació nacional de la guerra i els setges s'acompanyà d'una hermenèutica pròpia. No es pot asseverar que l'hermenèutica de la guerra derivi del resultat d'un nou cos epistemològic que conduís a una hermenèutica específica. Blanch té el seu pensament nacional i una representació nacional particular del fet històric. La limitada revisió de l'epistemologia del discurs històric liberal li permeté de sortir parcialment del bagatge liberal, per la qual cosa la nova epistemologia s'articulà al voltant del discurs històric de l'autor i de la historiografia catòlica. Així, el *Cataluña* de Blanch presenta una hermenèutica catòlica, idiosincràtica, on les causes tradicionals de l'aixecament espanyol contra el francès en són el principal element. L'historiador català assevera que foren «[...] los nobles sentimientos de religion y de / patria [...]»¹⁰¹⁷ els que marcaren la lluita contra l'invasor durant el 1808 i el 1814. Caldria incloure-hi el voler d'independència d'Espanya, davant «la perdida de su nacionalidad»¹⁰¹⁸ que amenaçava «[...] la integridad del territorio español y la dinastía de sus reyes[...]»¹⁰¹⁹, i el rei¹⁰²⁰. Així, hom obté religió, pàtria i rei, la fórmula del trinomi habitual. Blanch afaiçona un discurs històric catòlic, que tendeix a la inconcreció, això és, a esmentar el trinomi de causes de l'aixecament nacional sense que hi hagi una connaturalitat ideal o essencial espanyola sinó que es res-

1016. La cita a BLANCH, 1861a: 455.

1017. BLANCH, 1861a: I-II.

1018. BLANCH, 1861a: II.

1019. BLANCH, 1861a: III.

1020. BLANCH, 1861a: 123-124.

tringeix a un discurs amarat d'un profund sentit d'ordre, tal com corresponia a algú que defensà durant tota la seva trajectòria els interessos de la patronal. Al primer paràgraf de la introducció del *Cataluña* apareix explícita la idea d'ordre: «[Los catalanes] ante todo debian obedecer á su rey, y le obedecian aun cuando vieran que de hacerlo así mataban su libertad, aun cuando conocieran que alargaban las manos á las cadenas opresoras.»¹⁰²¹. O bé: «La patria, la religion, la familia y la propiedad, todo fué conculcado y escarnecido por un ejército de gente desenfrenada y codiciosa de todos paises, lanzado por nuestro mal á la conquista de la infortunada España; [...]»¹⁰²². Així, hom pot observar la crítica de Blanch als mals del segle, que ja havia denunciat Balme en un altre estil: «La marcha del siglo ha traído consigo, como es de ver, una modificación notable en los principios y en los sentimientos: las guerras y los desengaños políticos han apagado en gran parte la llama del entusiasmo en todos los conceptos; la inundacion de nuevas y encontradas doctrinas han, si no destruido del todo, á lo menos debilitado la fuerza y la unanimidad del sentimiento [de nacionalidad].»¹⁰²³. L'únic mecanisme que permet la salvació de la nació és la Providència, una catòlica Providència divina que sosté els principis espanyols i premia, malgrat tot, els heroics sacrificis de la Guerra de la Independència¹⁰²⁴.

En aquest sentit, la lluita de Girona participa de les mateixes característiques que la lluita nacional: «[...] reveló la inmortal Gerona cuanto era capaz de hacer por la patria y por sus instituciones, por la libertad y por la religion, y por el legítimo monarca [...]»¹⁰²⁵. Com en les altres històries del període, Girona i Saragossa són comparades amb Numància i Sagunt respectivament¹⁰²⁶. Blanch situa l'autèntica força de la ciutat en el sentiment nacional i el trinomi, més que no pas en la força militar d'aquesta, alhora que teoritza la dèbil defensa de la plaça al 1808¹⁰²⁷. En aquesta lectura dels setges, Girona canalitza la part local de la força de la nació, expressada en la manifestació vigorosa del trinomi en la defensa dels gironins de la seva ciutat. Guanyen per a Girona i per a Catalunya la seva llibertat i la seva il·lustre grandesa¹⁰²⁸. És el sacrifici, l'oblació que permet la salvació de la pàtria del mal que encarnen els seus enemics i invasors. Cadascun dels defensors forma part d'una jerarquia d'herois nacionals, per entre els quals Álvarez a la terra

1021. BLANCH, 1861a: 123.

1022. BLANCH, 1861a: I.

1023. BLANCH, 1861a: II.

1024. BLANCH, 1861a: I-II.

1025. BLANCH, 1861a: 133.

1026. BLANCH, 1861a: 375, 401.

1027. BLANCH, 1861a: 376-381.

1028. BLANCH, 1861a: 146.

i Sant Narcís al cel¹⁰²⁹. Tothom forma part d'aquesta casta d'herois¹⁰³⁰; ningú n'és exclòs, llevat dels traïdors, com Tomàs de Puig, qui fou prefecte del Departament del Ter¹⁰³¹. I, a la fi, aquests herois són els que converteixen no ja Girona, sinó Catalunya en el millor baluard d'Espanya¹⁰³².

Com hom ja ha dit adés, els herois tenen una jerarquia en el relat de Blanch. Álvarez ocupa una de les posicions més altes, al dessota del *Generalísimo* Sant Narcís. És un heroi superior als altres pel seu rang i per les seves responsabilitats. Això no obstant, és un heroi proper, que s'esmerça per tal de defensar la plaça com els altres¹⁰³³, sense que el seu lideratge l'encimbelli en una etèria superioritat divinal. Álvarez es pot confondre per entre els altres herois, almenys els qui no són anònims. El *León de Gerona* esdevé un líder que no empetiteix les gestes dels altres herois i solament té el lideratge de la plaça i la capacitat d'expressar de la millor manera el sentiment de tots els defensors¹⁰³⁴. El que elevà Álvarez per damunt de la resta de defensors fou el seu martiri al castell de Sant Ferran a mans dels francesos. Blanch segueix fidelment el relat de Satué i reproduïx la mort per enverinament, sense que hi hagi cap anàlisi crítica d'aquesta narració¹⁰³⁵, o bé la contrastació amb d'altres versions. Amb la mort martirial d'Álvarez, Blanch cau en la construcció d'una imatge molt diferent de la que havia donat del General fins aleshores; àdhuc abandona el to martirial de la mort d'Álvarez per passar al de l'oblació d'un déu transfigurat, com si de Jesucrist es tractés: «Pero así como la humanidad de Jesus se transfiguró en el Tabor, llegó también su plazo á la de Alvarez para transfigurarse en Gerona. Dos naturalezas parecian existir en él, y en aquella ciudad inmortal desapareció completamente el hombre para ostentarse solamente el dios.»¹⁰³⁶. L'exageració arriba a uns límits inusitats i sobra de veure que en un relat tan amarat del discurs històric catòlic es pugui confegir una comparació tal d'Álvarez amb el Crist, amb les conseqüències que podia tenir¹⁰³⁷. La imatge d'Álvarez, a la fi, acaba ocupant una part important de l'espai dels altres herois.

Una de les característiques més interessants de l'obra de Blanch és el cos de fets històrics destacats dels setges. En aquest punt es palesa el resultat de la limitada revisió de Blanch del relat de

1029. BLANCH, 1861a: 400.

1030. BLANCH, 1861a: 435.

1031. BLANCH, 1861a: 459.

1032. BLANCH, 1861b: 458-459.

1033. BLANCH, 1861a: 398.

1034. BLANCH, 1861a: 400, 435.

1035. BLANCH, 1861a: 460. 1861b: 462.

1036. BLANCH, 1861a: 461.

1037. Aquest passatge és una blasfèmia segons la doctrina i la moral catòliques, per tal com no es poden afaiçonar comparacions d'una criatura amb el Redemptor.

la representació nacional dels setges. El cert positivisme de Blanch desplega una gran quantitat de detalls i de matisos en el relat de la defensa de Girona, però és capaç d'elaborar un espai propi per a alguns fets històrics que fins aleshores havien estat ignorats o desconeguts. Els esdeveniments més destacats que aporta Blanch a la narració seran habituals en el discurs històric de la Restauració, però ja ho havien estat en les cròniques dels PP. Ferrer i Cúndaro: el *Generalísimo* Sant Narcís¹⁰³⁸, la qüestió de les defenses prèvies de la ciutat¹⁰³⁹ o l'exaltació en termes patriòtics i religiosos de la *Cruzada Gerundense*¹⁰⁴⁰. Un esment a part mereix la qüestió de l'alliberament de Girona. Blanch teoritza que un cos expedicionari podia haver forçat l'aixecament del tercer setge entre el novembre i el desembre de 1809¹⁰⁴¹, tal com havia defensat amb vehemència el P. Cúndaro. Com Gómez de Arce i Grahit, els tres grans esdeveniments dels setges són la defensa de Montjuïc, el *Gran Dia de Gerona* i la fam dels darrers mesos del setge de 1809. Això no obstant, l'historiador no ofereix grans descripcions, com és el cas de la fam de la ciutat¹⁰⁴², i de vegades reproduïx el relat d'un altre historiador, com és el cas del 19 de setembre de 1809, que el manlleua íntegrament de Toreno¹⁰⁴³. Ací es palesen els límits de la revisada epistemologia de la representació nacional dels setges.

Finalment, els assetjants francesos són presentats com una gent «desenfrenada y codiciosa»¹⁰⁴⁴. No solament s'articula un odi vers el francès, sinó que Napoleó encarna tot el mal. Davant l'heroisme dels gironins, els catalans i els espanyols, el francès n'és llur antagonista. No tenen ni honor, ni paraula, ni llei, ni costum ni creença: solament cobdícia i crueltat¹⁰⁴⁵. El català, per natura, és hostil al francès segons Blanch. En la Guerra de la Independència, Catalunya experimentà totes les calamitats possibles, fins i tot la separació de la nació per convertir-se en una província francesa, la qual cosa és una aberració històrica a causa de l'espanyolitat catalana i l'enemistat sempiterna amb el francès¹⁰⁴⁶. Les dosis de gal·lofòbia són notables, en la línia que presentarà Antoni de Bofarull a la seva *Història crítica*.

Adolf Blanch encarna la figura d'un historiador que solament encaixa correctament en el

1038. BLANCH, 1861a: 135.

1039. BLANCH, 1861a: 376-381.

1040. BLANCH, 1861a: 394.

1041. BLANCH, 1861a: 463-465.

1042. BLANCH, 1861a: 449.

1043. Vegeu BLANCH, 1861a: 435-438.

1044. BLANCH, 1861a: 1.

1045. BLANCH, 1861b: 463.

1046. BLANCH, 1861b: 464.

perfil del pensament de l'ordre. No adhereix amb militància el moviment catòlic i el seu discurs històric, sinó que l'emprament d'aquest discurs es deriva de la seva profunda noció d'ordre i la cerca d'un discurs que l'estructuri històricament¹⁰⁴⁷. La seva obra sobre la Guerra de la Independència exemplifica aquest interès prioritari per l'ordre, al dessorre de qualsevol hermenèutica. Adopta una hermenèutica catòlica i l'acompanya d'un cos epistemològic tímidament revisat, sota un influx metodològic proper al del positivisme academicista de la Restauració. En si, aquest cos epistemològic té més importància que la interpretació oferta en la representació nacional, llevat de la idea de l'ordre que els espanyols hagueren de defensar prioritàriament durant la Guerra de la Independència. Si l'ordre significa religió, pàtria i rei, Blanch adoptarà sense dubtar-ho el trinomi de causes tradicionals de l'aixecament espanyol, que no li és donat pròpiament per la revisió crítica de les fonts, sinó pel seu sentit conservador de l'ordre. Així, el seu pensament nacional catòlic es vincularà solament per la dita idea. La manca de convicció no es causa en aquest cas d'un positivisme exacerbant sinó de la natura de l'autor. Amb tot, el discurs històric de Blanch prefigura en molts punts la síntesi transversal de la Restauració, ensems amb un ús limitat de la seva metodologia històrica. En un altre ordre de coses, Blanch aposta per una defensa de l'espanyolitat de Catalunya en la història, per la qual cosa presenta un regionalisme en la línia del de Jaume Balmes. Situa Catalunya com el baluard de l'espanyolitat enfront els enemics nacionals i com el centre de gravitació de l'esperit patriòtic, sense oblidar que una glòria espanyola a Catalunya és, en primer lloc, una glòria catalana; i una glòria catalana sempre és espanyola. No hi ha cap possibilitat de reivindicació a l'estil de Balaguer, més enllà de l'estricta exaltació de la Catalunya espanyola.

L'altre historiador provinent de l'àmbit regional català és Víctor Gebhardt (Barcelona, 1830 – 1894). Llicenciat en dret i gestor al llarg de la seva vida de diverses companyies ferroviàries, Gebhardt fou un prolífic historiador, traductor i articulista –especialment a *El Correo Catalán* y àdhuc redactor del *Diario de Barcelona*–, membre corresponent de la Real Academia de la Historia i membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Per entre les seves obres d'història, destaquen la *Historia general de España y sus Indias* publicada entre 1864 i 1867, *La Tierra Santa* (1878-1879) o *Los dioses de Grecia y Roma* (1880-1881). Igualment, fou traductor a l'espanyol de mantes obres d'apologistes catòlics francesos: *Filosofía de las leyes bajo el punto de vista cristiano* (traducció de 1865) de Louis Bautain, *La Iglesia romana y la revolución* (traducció de 1867) de

1047. Josep M. Fradera indica que aquesta era la voluntat de la classe dirigent catalana: extirpar qualsevol conflicte de la història per exaltar solament les valors convenients (FRADERA, 2003: 120).

Jacques Crétineau-Joly o *Les Monges de Occidente* (traducció de 1865-1867) de Montalembert¹⁰⁴⁸. També fou un personatge rellevant de la Renaixença i participà als Jocs Florals de Barcelona, ja fos en els propis Jocs o amb la responsabilitat de secretari.

Al voltant de Gebhardt s'ha creat un debat sobre la seva adscripció ideològica, que fluctua entre el carlisme i el conservadorisme catòlic «isabelí». Segons ha indicat Toledano, el seu cercle de sociabilitat fou carlí, amb col·laboracions amb la premsa adscrita a aquest moviment —a *La Convicción* de 1870 a 1873— i amb càrrecs de gestió a l'Ateneo Católico Monárquico de Barcelona, el principal centre carlí de la ciutat¹⁰⁴⁹. Verament, després de presentar una succinta biografia del personatge, hom coincideix amb l'eclecticisme que enuncia Álvarez Junco quant a Gebhardt¹⁰⁵⁰. Almenys, en la vessant polivalent i polifacètica del personatge. Queda ben clar que Gebhardt no formaria part d'un suposat corrent «liberalprovincialista» dins el qual l'adscriu Michonneau¹⁰⁵¹. Si hom parteix de la definició que ha forjat en aquest estudi de la noció de moviment catòlic, no hi ha cap contradicció entre la militància carlina de Gebhardt i el seu discurs històric. La tesi de Jordi Canal sobre l'amalgama contrarrevolucionària és molt escaient en aquesta qüestió. Si el carlisme era un centre de protesta amb interessos diversos i motivacions múltiples¹⁰⁵², en un moment de gran trasbals i perill com el del Sexenni, és comprensible que un personatge com Gebhardt vagi poder adherir aquest «centre de protesta»¹⁰⁵³. L'amalgama revolucionària carlina creixia en aquests moments en els quals existia una amenaça vera per al catolicisme i minvava en la seguretat de la Fe catòlica a la nació —com en la Restauració. En el fons, Gebhardt presenta un perfil que pot recordar al de Balmes, emocionalment pres pel carlisme, mes racionalment militant «isabelí»¹⁰⁵⁴. Gebhardt fou l'expressió d'un conservadorisme catòlic transversal, al delà de militàncies polítiques aparentment antagòniques, però que tenen mants punts de contacte i que no tenen uns límits definits. En realitat, per a l'anàlisi del discurs històric de Gebhardt no és

1048. Els autors i les obres escollides per Gebhardt són significatives, atès que palesen el seu eclecticisme, propi de tots els historiadors catòlics del període. Crétineau-Joly fou un legitimista francès, ultramuntà militant; Bautain fou un moderat ultramuntà; i, en el cas de Montalembert, Gebhardt escollí l'obra d'un autor que ja havia evolucionat vers els postulats del catolicisme liberal i que s'havia pronunciat a favor del règim isabelí i en contra del carlisme.

1049. TOLEDANO, 2007: 556.

1050. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 491.

1051. MICHONNEAU, 2005: 199. 2008: 83. Michonneau arriba a afirmar que Gebhardt —de la mateixa manera que els altres autors «liberalprovincialistes»— presenta una nació espanyola de ciutadans-soldats que lluiten per la llibertat i no pas per la religió.

1052. CANAL, 2000: 121.

1053. Justament, les dates de l'activa militància carlina de Gebhardt coincideixen amb les del Sexenni: escrigué a *La Convicción* de 1870 a 1873 i fou bibliotecari de l'Ateneo Católico Monárquico de Barcelona al 1870.

1054. GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 170.

recomanable de concebre una categoria absoluta on enquadrar-lo¹⁰⁵⁵; la que més li escau quant al seu pensament és la de catòlic, sense especificar la militància política específica.

A l'obra monogràfica dels setges de 1868, *Lo siti de Girona en l'any 1809*, escrita en català, hom pot resseguir aquest pensament nacional catòlic de l'historiador, de la mateixa manera que es pot resseguir a la seva *Història general* de 1864-1867¹⁰⁵⁶. Tanmateix, la presència de la *Història* de Toreno –el màxim referent de la historiografia liberal– evidencia el bagatge epistemològic que sofria la historiografia del moviment catòlic, fins i tot en un estadi tan tardà, tan proper a l'academicisme restauracionista com el 1868, quan aquesta generació ja prenia una idiosincràsia deferenciada. El discurs històric catòlic es restringeix novament a «lo recort de Girona y son martiri penyora que'ns obligui á la fè en Deu y á l'amor á Catalunya.»¹⁰⁵⁷, una extracció mancada del trinomi tradicional. El catolicisme i el patriotisme són els primers instruments interpretatius dels setges i els qui suporten el pes de la construcció de la representació nacional, amb una remarcable absència del tercer element del trinomi, la monarquia. No significa una absència important¹⁰⁵⁸, per bé que és significativa. En realitat, «Déu i Pàtria» és el lema que acompanya el títol de l'obra. Malgrat les diferències, Gebhardt s'insereix dins el pensament nacional balmesià i és un exemple de la reeixida sistematització nacional que caracteritzà el moviment catòlic, al delà de les distintes i plurals focalitzacions dels autors d'aquest corrent¹⁰⁵⁹.

Entrats ja dins l'estudi de *Lo siti de Girona en l'any 1809*, poques fonts esmenta l'autor. Explícitament hom troba la *Història militar* de Minali¹⁰⁶⁰ i, implícitament, el *Cataluña* de Blanch i la *Història* de Toreno. Deixant de banda la crònica de l'actor que és dels setges Guillermo Minali, les altres dues obres són d'autors liberals. Això no obstant, la presència del *Cataluña* de Blanch és particular: es tracta d'una obra extreta del discurs històric liberal, escrita per un membre de

1055. És per això que, a diferència de Pellistrandi (PELLISTRANDI, 2005: 77) i Esteban de Vega (ESTEBAN DE VEGA, 2006: 289) hom no considerarà l'existència d'una historiografia carlina.

1056. Cal remarcar l'èxit d'aquesta obra dins el món catòlic, tal com explica Mariano Esteban de Vega (ESTEBAN DE VEGA, 2006: 290), especialment durant els temps finiseculars. La síntesi restauracionista permetia la difusió i èxit d'aquestes creacions. Fins i tot, Fernando Wulff equipara el seu èxit al de la *Història General* de Lafuente (WULFF, 2003: 119).

1057. GEBHARDT, 1868: 64.

1058. Si hom seguís al peu de la lletra Álvarez Junco, seria impensable que la «retrograda» i «poc nacional» historiografia catòlica obviés el trinomi tradicional (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 362-364), sinó que és una evolució del pensament nacional conservador i catòlic que ix dels rígids paràmetres interpretatius que havien marcat el pensament nacional. Aquest fet ja s'havia constatat en Balmaes, que magnifica el paper de la monarquia i la nació, mentre que, en aquest cas, Gebhardt focalitza en la religió.

1059. Esteban de Vega reconeix que Gebhardt comparteix l'hermenèutica balmesiana sobre la Guerra de la Independència (ESTEBAN DE VEGA, 2006: 294). En un sentit semblant ja s'havien expressat Paloma Cirujano, Teresa Elorriaga i Juan S. Pérez Garzón (CIRUJANO; ELORRIAGA; PÉREZ GARZÓN, 1985: 163).

1060. GEBHARDT, 1868: 62.

la Renaixença, de l'àmbit regional català –com Gebhardt–, que empra per primer cop un cert i tímida crítica de les fonts i de la historiografia liberal¹⁰⁶¹. A despit del predomini d'obres liberals, l'ús de la primera obra revisionista –posteriorment represa per Antoni de Bofarull i la seva *Historia crítica*– és un símptoma de l'evolució del moviment catòlic, que parteix sempre del bagatge liberal, que ofereix la seva pròpia interpretació sense sortir del cànon epistemològic liberal, però que comença a revisar aital bagatge liberal, amb una hermenèutica pròpia, sense que es consumi una solució de continuïtat rupturista, ans una transformació en el susdit sistema epistemològic, vist que el discurs històric catòlic procedeix d'una altra actualitat. L'objectiu d'aquesta història del setge de 1809 era pedagògic: es tractava de difondre, per encàrrec de l'Ateneu Català, una escena de patriotisme –espanyol– català. És per això que la seva divulgació fou àmplia i l'obra conegué fins a tres edicions, la darrera de les quals al 1873.

La interpretació de Gebhardt no féu grans aportacions per al coneixement dels setges. Amb tot, la seva interpretació catòlica sí que fou una aportació important, especialment si es té en compte l'àmbit del qual procedia. Encara no s'havia redactat cap obra monogràfica de la Guerra de la Independència o, més concretament dels setges de Girona, des de la historiografia catòlica. Gebhardt fou el primer autor que ho féu. I ho féu des de la seva doble pertinença al moviment catòlic i al moviment de la Renaixença, que la historiografia ha presentat com un moviment liberal i provincialista¹⁰⁶², dues qualitats que no són presents en Gebhardt. Igualment, hom no ha d'oblidar que l'historiador catòlic ja havia tractat molt succintament els setges a la seva *Historia general de España* de 1863¹⁰⁶³. També cal remarcar que la primera obra del moviment catòlic sobre els setges de Girona s'escrigué a la fi de l'existència d'aital moviment. El discurs històric sintètic de la Restauració ja despuntava: aquell 1868 sortí publicat el primer volum de la *Guerra* del Brigadier Gómez de Arce, que es convertiria en la principal obra de l'academicisme de la Restauració sobre la Guerra de la Independència. En Gebhardt és palesament clara la línia de continuïtat del pensament nacional catòlic, tan nítid en els PP. Cúndaro i Ferrer. En la variant de l'historiador barceloní s'opta per focalitzar el patriotisme i el catolicisme. Desapareix la llibertat i tot es torna heroisme, tal com la línia de continuïtat catòlica havia ressaltat a bastament. Alhora, en Gebhardt s'observa la línia de continuïtat historiogràfica de la síntesi del discurs històric de la Restauració i

1061. S'ha considerat (CATTINI, 2007: 117) que Gebhardt fou l'expressió d'una història positivista a Catalunya, la qual cosa no coincideix amb la seva metodologia historiogràfica.

1062. MICHONNEAU, 2005: 199. 2008: 83.

1063. Vegeu GEBHARDT, 1863: 544-547. Tot i així, l'autor no arriba a esbossar la seva interpretació d'una manera clara i, en alguns moments, el relat es podria confondre amb el de qualsevol historiador liberal que vagi haver pres la *Historia* de Toreno com a model.

la consolidació d'una indubtable representació nacional conservadora dels setges de Girona.

La diferència més notable entre el catòlic Gebhardt –i part de la historiografia catòlica¹⁰⁶⁴– i l'academicisme de la Restauració es troba en el paper que s'atribueix als gironins. Mentre que, com es veurà, el discurs històric catòlic exalta la lluita popular, Gebhardt la supedita a la voluntat d'Álvarez de Castro, que pren tot el protagonisme i situa en un segon terme el paper dels gironins: «[...] 'l general ab aquellas feréstegas paraulas vá endevinar lo seu pensament y'l posá per obra; 'l caràcter brau del cabdill corresponia bé al caràcter brau de son poble»¹⁰⁶⁵. No hi ha una supeditació d'Álvarez al poble gironí. El general interpreta la desdibuixada i quasi inexistent voluntat popular de lluita i odi contra l'invasor i actua segons el seus principis. En conseqüència, la capitulació final de Girona és presentada com un acte que Álvarez no hauria permès mai i nodreix la llegenda de la traïció de la junta militar de Girona encapçalada per Julián de Bolívar¹⁰⁶⁶. La junta militar apareix recoberta de deslleialtat, mentre que els prohoms i elits gironines es presenten fidels al general. I la mort del general, l'assumpció final de la glòria pel martiri que uneix el màrtir de la pàtria amb el màrtir de la religió, Sant Narcís, tots dos compartint repòs eternal a la casa de Déu de Sant Feliu la Major¹⁰⁶⁷.

Pel que fa als esdeveniments més destacats del fet històric, aquests es restringeixen als més notables del cànon liberal: la fam i el 19 de setembre, amb l'afegit original de les celebracions religioses. El 19 de setembre rep una descripció exhaustiva i força literària. Apareixen herois amb nom (la majoria oficials)¹⁰⁶⁸, amb diàlegs reproduïts, tots inventats. Hi ha una certa voluntat de construir un relat. Culmina la narració d'aital faisó: «Era ja vespre y encara's sentia 'l retró dels canons; mes en lo cor dels entussiasmats vencedors no ressonava com veu d'estermini, ans bé com joyosa salva que galajava la posta de sol del que verament fou y será sempre'l GRAN DIA de Girona.»¹⁰⁶⁹. La fam, per la seva banda, rep una importància molt notable, per tal com esdevé la causa de la rendició gironina, ensems amb la manca de municions: «[...] foren solsament la fam y la falla de municions las qui rendiren la ciutat; sens ellas cada carrer hauria sigut un camp

1064. No és el cas del sistematitzador Balmes que té molt present la figura del poble en l'acció de la Guerra de la Independència, en un paper central i cabdal.

1065. GEBHARDT, 1868: 21.

1066. GEBHARDT, 1868: 60. Se situa, sense saber-ho, al costat del P. Cúndaro i la seva idea de traïció a Álvarez i a Girona.

1067. GEBHARDT, 1868: 64.

1068. Sobta l'absència dels defensors eclesiàstics.

1069. GEBHARDT, 1868: 46.

de lluyta, cada casa una ciutadela, y Deu sab si á n'als francesos los hauria reíxit la batalla.»¹⁰⁷⁰. I, a la fi, els actes religiosos són presents a tota escena de lluita o quotidianitat gironina: sempre hi ha una Santa Missa, un *Te Deum* d'acció de gràcies o una pregària col·lectiva en algun punt de la ciutat. Quant al tractament que reben els francesos, aquests representen l'antagonisme de les valors espanyoles, això és, la religió catòlica: «[...] los soldats d'En Napoleon, y sobre tot los francesos, a més de ser enemichs de la nostra patria, ho eran, segons ben clar ho mostravan ab llurs fets y paraulas, del Deu que Espanya adorava [...]»¹⁰⁷¹. I encara més: «[...] que per ser capellá ó frare no's dexava en la nostra terra de ser espanyol y ciudadà, y que las paraulas religió y patria anavan sempre ensemps' en los llavis y en los cors dels nostres pares [...]»¹⁰⁷². Napoleó hi té un cert protagonisme i és presentat com la bèstia negra, el gran criminal afortunat: «En Napoleon de França havia ja comés en nostra terra la més vergonyosa de sas iniquitats, que foren moltes [...]»¹⁰⁷³. Enfront d'aquest enemic, Catalunya es convertia en «[...] paladí de la fé cristiana y de la llibertat d'Europa [...]»¹⁰⁷⁴. Semblantment, els creients-patriotes gironins, catalans i espanyols són «superiors» als francesos, puix que no foren derrotats per les armes franceses. Foren mals conjunturals els que acabaren amb la fortalesa del gironí, no pas la força francesa.

Víctor Gebhardt fou un historiador del moviment catòlic que visqué la seva plenitud i la posterior transformació en la síntesi transversal de la Restauració. És el retrat paradigmàtic del catòlic i conservador, amb un nítid discurs històric nacional sistematitzat, balmesià, i amb el bagatge epistemològic liberal, elaborat des de la regió catalana¹⁰⁷⁵. La seva interpretació dels setges ofereix una representació nacional que, tot i la dependència epistemològica del cànon liberal, comença a rompre'l i edificar el seu propi sistema epistemològic, ja proper al nou cànon transversal i sintètic de la Restauració¹⁰⁷⁶. És l'expressió més depurada de la línia de continuïtat del pensament

1070. GEBHARDT, 1868: 64.

1071. GEBHARDT, 1868: 21.

1072. GEBHARDT, 1868: 22.

1073. GEBHARDT, 1868, 7.

1074. GEBHARDT, 1868: 8.

1075. Amb una dinàmica catalana. Per bé que les diferències ideològiques i interpretatives amb els historiadors catalans coetanis de la Renaixença com Balaguer o Cuchet –que va quedar en segona posició en el premi dels Jocs Florals de Barcelona que guanyà Gebhardt al 1868–, la seva decidida construcció de la nació espanyola des de la regió, a partir de l'exaltació de les glòries regionals –amb un elevat sentiment d'espanyolitat a través de la identitat catalana– els uneix en l'objectiu de construir unes representacions nacionals espanyoles des de i per a Catalunya, la qual cosa constata la pluralitat de la participació catalana als projectes nacionals espanyols, no solament en l'esdeveniment històric de la Guerra de la Independència –que és la finalitat dels autors esmentats–, sinó també en el seu temps, a través de la idea estructurada de nació concebuda a partir de les representacions de la història nacional, sota el principi de la diversitat en la ferma i expressada unitat nacional espanyola.

1076. Amb algunes particularitats més pròpies de la representació nacional dels PP. Cúndaro i Ferrer, més que

nacional dels catòlics, amb les limitacions pròpies d'aquesta historiografia¹⁰⁷⁷. La dedicació específica de l'autor a presentar una interpretació ampliada de la representació nacional dels setges el converteix en el representant d'aquest corrent historiogràfic, encara que la seva obra se situï al límit cronològic de l'existència del moviment catòlic. La focalització específica de l'historiador en la valor essencial del catolicisme revesteix d'un gran sentit religiós la lluita gironina de 1809 i, per extensió, la Guerra de la Independència. No solament demostra la pluralitat que existeix dins el discurs històric catòlic, sinó que palesa la tendència del pensament espanyol conservador a reivindicar fermament l'essència catòlica de la nació; sense abandonar la monarquia, la religió es revestia d'una major transversalitat, que allunyava l'essencialisme nacional dels avatars polítics, especialment a les portes del Sexenni i l'explosió i confrontació de projectes polítics que hi hagué. Gebhardt és, en suma, partint del paradigma del moviment catòlic, l'exemple del rumb del academicisme canovista, amb les seves fortaleces i les seves debilitats. És la transició que es consumava al 1868, després d'un ràpid ascens i culminació d'aquesta historiografia al decenni de 1860.

*

* * *

De Jaume Balmes a Víctor Gebhardt discorre l'existència d'un moviment en construcció, d'un moviment en constant transformació i d'un moviment en permanent contradicció. Són les tres essències fonamentals de la historiografia del moviment catòlic espanyol, que no es pot comprendre sense el que hi ha *abans* i *després*. Des de la sistematització balmesiana de les representacions nacionals de la Guerra de la Independència fins al discurs històric de Gebhardt, amb el consegüent bagatge epistemològic liberal hom pot trobar tot el pensament nacional catòlic desplegat. La desinhibició del catolicisme espanyol, indubitablement nacional, hàbilment sistematitzat i erràtica i desigualment exercit es materialitzà amb força en un dels tres àmbits geogràfics: la regió, això és, Catalunya, que esdevingué l'avançada de la construcció de la primera representació nacional conservadora sistematitzada i definida de la Guerra de la Independència, amb les seves especificitats regionals pròpies —que són, alhora, indrets de memòria nacionals—, és a dir, la representació nacional dels setges de Girona al 1808 i 1809. La important implicació dels autors catòlics catalans, començant per Balmes i acabant a Gebhardt, passant per un anònim i per Adolf Blanch, amb la representació nacional de la Guerra de la Independència és un xoc molt notable, que

no pas del Brigadier Gómez de Arce.

1077. Com en el cas de Balmes, la historiografia progressista ha retratat Gebhardt com un membre més de la «minoritària historiografia tradicionalista», constituïda per tal de justificar l'absolutisme i preparar el seu retorn (CIRUJANO; ELORRIAGA; PÉREZ GARZÓN, 1985: 127, 132-133, 156-157, 163).

palesa la radical actualitat nacionalista de la historiografia catòlica catalana, que no desatén en cap moment les representacions nacionals de la història recent i no es refugia en representacions nacionals d'èpoques més confortables –per bé que no pas menys nacionals. El moviment catòlic català irromp en el cor d'una representació nacional segregada per la historiografia liberal i en reivindica la interpretació i l'hermenèutica conservadores i catòliques, partint del cànon epistemològic del propi discurs històric nacional liberal. A excepció de la tímida revisió epistemològica de Blanch, la historiografia catòlica no havia reprès decididament el bagatge propi de la línia de continuïtat del pensament nacional dels catòlics, tal com era als temps novoseculars vuitcentistes.

Per arribar a aquesta tesi, ha calgut recórrer un llarg camí analític i de revisió historiogràfica. Emperò, per comprendre el discurs històric restauracionista, la seva existència i la seva gran fortalesa, era necessari de conèixer una etapa buida i ignota de pensament nacional dels catòlics. D'altra banda, les obres *incòmodes* d'una historiografia conservadora i catòlica, sense adscripció, deixava uns seixanta anys del segle XIX sense l'existència d'un pensament nacional conservador i catòlic actual. No es tracta de requerir per imperatiu conjectural la seva existència; es causava dels distints fenòmens historiogràfics deslligats i excardinats de la gran historiografia liberal espanyola vuitcentista i incapaç d'encaixar en una magmàtica i irreal «historiografia reaccionària». L'exercici d'aquest estudi no ha estat el de crear un monstre interpretatiu teleològic, sinó d'encaixar les peces d'una sinuosa i complexa línia de continuïtat del pensament nacional contemporani dels catòlics, dels PP. Cúndaro i Ferrer al sistemàtic i actual discurs nacional balmesià. Tot l'esborrany d'aquest moviment catòlic explicat, descrit i analitzat ací és una gran hipòtesi desenvolupada a partir de casos que han permès de traçar la conjectura en l'àmbit del pensament nacional i la participació en la *machina* contemporània dels catòlics i conservadors espanyols del segle XIX. No és un objectiu en si i aital hipòtesi requereix d'una important i constant revisió confeccionada a partir d'altres aspectes del moviment catòlic, al delà dels que es lliguen estrictament al pensament i al discurs historiogràfic. El tast empíric sobre el qual se sosté l'edifici teòric hipotètic és més aviat una invitació a la recerca i al debat, no pas un absolut clos, definitiu, canònic i dogmàtic. Almenys, el dibuix del moviment catòlic espanyol, el pensament nacional dels catòlics ha satisfet en aquest estudi els mínims de la qüestió clau quant a la construcció historiogràfica de la representació nacional dels setges de Girona: què hi ha més enllà de la historiografia liberal? I abans de l'academicisme restauracionista? La resposta és aquest moviment catòlic, complex, ambivalent, ambigu i conceptual i empíricament problemàtic; mes roman nítida la palesa capacitat dels catòlics de pensar nacionalment en la contemporaneïtat, abans, durant i després del liberalis-

me espanyol, en tant que *una de les* actualitats d'aquesta contemporaneïtat espanyola, i europea.

V

LA SÍNTESE

LA REPRESENTACIÓ NACIONAL TRANSVERSAL DE LA
RESTAURACIÓ

Per comprendre el pensament nacional de la Restauració, cal conèixer d'antuvi la idea de la *unitat*. No es tracta adés d'evocar la unitat nacional, política, social, econòmica, etc. Cal atènyer la unitat en el sentit tomista del terme¹⁰⁷⁸. La unitat, ensems amb la comprensió, és la base de la *síntesi*. La disjunció, dislocació del pensament nacional espanyol d'ençà l'adveniment de la *machina* i la generació de 1808 provocà la constitució d'unes ideologitzacions progressives de la idea d'Espanya. Fou una oposició inusitada en la història de la construcció de l'ésser nacional espanyol. Per consegüent, les representacions nacionals eixides de la història i la memòria d'Espanya en la contemporaneïtat, notablement en la Guerra de la Independència, es fracturaren en la seva construcció vuitcentista per esdevenir dues idees separades: la liberal i la catòlica. Per bé que hom ja ha vist que el retrat de pensaments purs oposats desapareix a la realitat, persisteix, almenys, malgrat tot, en el seu disseny general una hermenèutica distingible que tendeix a la separació. Verament, aquest fou l'esperit de la *machina* de la generació de 1808, que perdurà fins al 1868. Una generació llarga, una primera contemporaneïtat extensa. El canvi generacional s'operà amb la revolució de 1868, amb l'esclat final de les friccions entre els purs oposats. Foren les oposicions entre aquests extrems que rupturaren la nació i assumiren, per enèsima vegada, la representació historiogràfica de les dues Espanyes. Enmig de la combustió dels purs historiogràfics —que han esdevingut els cànons de les ideologies—, es confegí en el pensament nacional espanyol la unitat. No es tractava d'una noció o idea nova: en si, aquesta unitat ja havia existit d'alguna manera al substrat del règim isabelí¹⁰⁷⁹. Això no obstant, calia que les dues representacions nacionals assu-

1078. MARITAIN, 1932: 30.

1079. Obviant l'etapa de 1833 a 1844 en la qual hi hagué una permanent persecució de l'Església a Espanya. I, malgrat la política de «reparació» endegada a partir de 1844, mai s'assumí plenament el pensament nacional catòlic dins el règim, per la qual cosa romangué al defora de les institucions, per molt moderades que vagin poder ésser

missin la unitat i la comprensió, això és, la síntesi, la conciliació. En l'autèntica síntesi no hi ha conflagració, no hi ha oposició essencial d'idees i pensaments; en la vera síntesi s'uneix en substància, no pas en l'oposició o la victòria d'una de les idees en lluita. És per això que de la revolució de 1868, de la destrucció mútua dels purs extrems n'eixirà la síntesi del pensament nacional espanyol vuitcentista; en suma, n'eixirà la síntesi de la nació espanyola contemporània, a partir de la pròpia construcció que al llarg dels primers decennis del Vuit-cents s'afaiçonà. Aquesta síntesi necessitava d'una nova generació¹⁰⁸⁰, acompanyada d'una *machina* pròpia i nova, que fos capaç de superar l'oposició de purs ideològics per tendir a la unitat de la idea, que és la nacionalitat. La Restauració monàrquica de Cánovas del Castillo fou la síntesi de la nació espanyola¹⁰⁸¹, a partir de les dislocades representacions nacionals vuitcentistes que construïren el pensament nacional contemporani de l'ésser d'Espanya. De la nació liberal i de la nació catòlica en sorgí el somni balmesià de la unitat¹⁰⁸², de la síntesi: la nació, sense adjectius. És el que la historiografia ha anomenat el «nacionalcatolicisme».

L'historiador italià Alfonso Botti forjà al 1992 el nou significat de «nacionalcatolicisme»¹⁰⁸³. El concepte eixí del substrat franquista i noucentista per atènyer tota l'època contemporània i definir una ideologia política i religiosa de la dreta espanyola¹⁰⁸⁴. Es traça una línia de continuïtat del pensament contrarrevolucionari dels temps novoseculars vuitcentistes fins al franquisme. El nacionalcatolicisme seria l'actualització i recuperació del pensament reaccionari catòlic, amb la incorporació de novetats i transformacions fonamentals d'ençà els temps finiseculars vuitcentistes i que comportaren la plena nacionalització de l'Església espanyola a partir del *Desastre*¹⁰⁸⁵. En

(ALSINA, 1985: 103, 116-117)

1080. Jaume Vicens Vives també reconeix l'existència d'aquesta generació, tot i que la caracteritza molt diferentment (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 203-205).

1081. Segons Fernández Almagro la conciliació fou estrictament política i s'expressà en la monarquia constitucional de factura liberal-conservadora (citat a PIQUERAS, 2008: 335). És una limitació conceptual d'aital dinàmica, general i de profunda transformació sintètica.

1082. Jaume Balmes, en un article titulat «La unión y el dos de mayo», publicat el 6 de maig de 1846 a *El Pensamiento de la Nación* defensava ja la síntesi en la unitat i la comprensió. Reconeixia «la profunda desunión que trava- / -ja a los españoles» (BALMES, 1926c: 11-12) i considerava que «en todo país hay desórdenes, hay conspiraciones y sublevaciones contra el gobierno, cuando éste no se halla cimentado en una base anchurosa [...]» (BALMES, 1926c: 18). El vigatà assumeix la divisió d'Espanya, justament a través d'una representació nacional com la del Dos de Mayo i advoca fermament per la unitat en les qüestions nacionals a partir de l'establiment d'un govern ampli, sintètic, verament nacional.

1083. Fins aleshores, es prenia el nacionalcatolicisme com les «idíl·liques relacions» entre l'Església espanyola i el règim franquista.

1084. BOTTI, 2005: 196. Una ideologia «peculiar», segons l'autor, que fou a l'inici antiestatista i després estatista i profundament centralitzadora (BOTTI, 2008: 267-268).

1085. BOTTI, 2005: 204.

aquest punt de transformació, tant Botti com Álvarez Junco situen Marcelino Menéndez Pelayo a l'origen d'aquesta creació del nacionalcatolicisme espanyol. Ambdós historiadors asseveren que el nacionalcatolicisme és el nacionalisme de la dreta espanyola, comú als conservadors, tradicionalistes, reaccionaris, falangistes catòlics i tecnòcrates¹⁰⁸⁶. Oposen aquest nacionalisme espanyol al nacionalisme espanyol liberal, l'original i autèntic, segons el parer d'aquests historiadors. És el nacionalisme que verament ha forjat la nació espanyola, que és liberal i democràtic¹⁰⁸⁷. En realitat, com que el terme parteix d'un prejudici historiogràfic contra el catolicisme espanyol, obvia la profunditat històrica i la força del concepte. Partint d'una idea construccionista de la nació espanyola, es pot palesar l'existència d'un nacionalcatolicisme a la monarquia dels Àustries, en tant que supeditació de la religió al pensament nacional espanyol i, en conseqüència, als seus interessos i al poder reial que l'exerceix. Verament, aquest fóra l'autèntic nacionalcatolicisme, desplegat reiteradament al llarg dels segles. Aquesta definició de nacionalcatolicisme es contraposa a l'essència del moviment catòlic espanyol del Vuit-cents, per tal com no hi ha una supeditació de la religió a la nació; més aviat, la religió sosté la nació, sense relacions de servitud. El terme nacionalcatolicisme no s'adequa en cap cas a la realitat del pensament nacional espanyol del segle XIX. A més, el seu estret lligam amb un prejudici historiogràfic¹⁰⁸⁸ i un ús compulsiu per definir les relacions entre l'església i el règim franquista, el converteix en un recurs conceptual poc recomanable.

No es pot afirmar com ho fa Álvarez Junco que la nació espanyola «[...] podía ser una idea aceptable, bajo la condición de reorientar la construcción mítica de la nación hacia su completa identificación con el catolicismo.»¹⁰⁸⁹. Al darrere d'aquesta sentència es neguen els principis teòrics fonamentals del present estudi tals com la construcció *llarga* de la nació, al delà de la contemporaneïtat, la preeminència de les representacions nacionals catòliques en la idea contemporània de la nació i l'innegable substrat històric de la religió catòlica en la identitat nacional espanyola, al llarg de tots els temps. Són uns principis que col·lisionen amb una historiografia que parteix de la reducció del pensament nacional espanyol a un sistema de cànons ideològics antitètics, sovint preparats a partir d'emocions, teleologismes i presentismes historiogràfics que han tingut un gran

1086. BOTTI, 2005: 205.

1087. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 458-459. BOTTI, 2005: 205. DIEGO, 2007: 253.

1088. No es pot obviar el teleologisme que s'amaga al darrere de la formulació de nacionalcatolicisme. De la mateixa manera que amb el neocatolicisme, aquest terme té un significat pejoratiu, d'estigmatització d'un nacionalisme clerical inadaptat als «temps moderns» i a la moderna nació liberal. Sigui per al cas del franquisme, sigui en la definició de Botti, el nacionalcatolicisme és un instrument d'involució de les dretes espanyoles per a la subversió de la identitat nacional espanyola natural, això és, la liberal.

1089. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 459.

predomini a l'Espanya del Nou-cents. En el fons, hi ha una idea general excintrecista, que situa el pensament catòlic en una posició d'inferioritat respecte al pensament liberal, alhora que s'estableix un fossar infranquejable entre ambdós. Altrament, no es podria comprendre que un jesuïta com García de Cortázar asseveri que «el mito católico, el credo del nacionalcatolicismo, elaborado por Menéndez Pelayo al declinar el siglo XIX [...] surge durante la primera etapa de la Restauración (1876-1898) [y] va a ser la base definitiva sobre la que se asienta el nacionalismo español hegemónico durante el siglo XX.»¹⁰⁹⁰. Es palesa la unanimitat a valorar el nacionalcatolicisme com una expressió única de la dreta espanyola i a identificar-la en el règim de la Restauració, com si fos l'encarnació d'una reacció catòlica aliena a la *vera nació* i a la *vera tradició liberal* espanyola. Álvarez Junco retrata la Restauració com la fusió entre els mal anomenats «neocatòlics» i els defensors de l'ordre social conservador¹⁰⁹¹. El retrat d'Álvarez Junco vol estigmatitzar la Restauració com un règim conservador, gairebé reaccionari, que renega de l'essència liberal del Vuit-cents. I entre la Restauració i el nacionalcatolicisme, el franquisme, passant per Primo de Rivera.

De la mateixa manera que en aquest estudi s'ha prescindit de l'ús del terme «neocatòlic», caldrà prescindir també del terme «nacionalcatòlic». Havent definit el moviment catòlic espanyol al capítol dedicat a la representació de la nació catòlica, s'observa que aquesta definició també és vàlida per al període dels temps finiseculars vuitcentistes. En realitat, es tracta del mateix moviment catòlic, però amb alguns canvis substancials d'importància. Si bé que la definició és la mateixa, hi ha dues novetats importants: hi ha hagut un canvi generacional absolut i el catolicisme ha aconseguit una presència institucional dins el règim imperant. Si Balmes en fou el màxim exponent, el sistematitzador del pensament nacional catòlic, Marcelino Menéndez Pelayo fou el màxim exponent i desenvolupador del pensament nacional en un moviment catòlic que participa d'un reconeixement global¹⁰⁹² en una Espanya que *concilia, comprèn i unifica*, això és, que esdevé sintètica en tots els seus camps¹⁰⁹³.

1090. Intervenció a les sessions sobre la identitat nacional espanyola a l'època contemporània de la Fundació Ortega y Gasset.

1091. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 440.

1092. En aquest reconeixement global, certament, calgué afaiçonar, com indica Eduard Valentí Fiol, una inversió de la secularització endegada (VALENTÍ FIOI, 1973: 45). Tanmateix, la complexitat d'aquesta vaga noció de secularització és palesa quan es trasllada a l'autèntic esperit del canvi operat en aquell reconeixement global del moviment catòlic, això és, l'oposició entre modernitat i l'actualitat de la tradició catòlica; o en el llenguatge d'Enrique Tierno Galván, entre modernisme i tradicionalisme (TIERNO GALVÁN, 1962: 75). Si hom sostreu la idea d'un progrés inevitable i ascendent de la modernitat i d'una secularització de les successives *machine*, no queda tan clar que el segle XIX fos el darrer estadi de la secularització europea i el darrer escenari de la confrontació entre el modernisme i el tradicionalisme anunciats per Tierno Galván (TIERNO GALVÁN, 1962: 79).

1093. Callahan (CALLAHAN, 2002: 33-38) reconeix que la Restauració fou el compromís en una monarquia constitucional liberal de la inclusió d'una gran majoria, que incloïa el moviment catòlic espanyol. En aquesta

La Restauració monàrquica vertebrada per Cánovas del Castillo partí del model liberal espanyol moderat –o conservador, si es vol¹⁰⁹⁴. Aquesta fou la base fundacional i reguladora d'aquest règim, que no es pot oblidar en cap moment¹⁰⁹⁵. L'Església, per la configuració de l'Estat, adquiria una vera oficialitat i, a diferència del passat, uns instruments per exercir-la¹⁰⁹⁶. Tanmateix, es tractava d'una Església oficial en un Estat liberal, que mantenia prerrogatives regalistes i desitjava de neutralitzar els debats sobre la «qüestió religiosa»¹⁰⁹⁷. És una configuració novella del règim liberal, que incorpora plenament la major part del moviment catòlic dins el sistema i revaloritzat

mateixa línia s'expressa Varela Suanzes (VARELA SUANZES, 2009a: 55) en considerar que la Constitució de 1876 suposà un esforç de conciliació de la família liberal en un institucionalisme bàsic, que ja havia estat dissenyat en part –i n'era d'alguna manera hereva aquesta constitució de la Restauració– a la Constitució de 1845. També Julio de Cueva referma la importància del centre i la moderació en el naixement de la Restauració (CUEVA, 2003: 182).

En realitat, cal tenir present la importància del desenvolupament que el liberalisme polític tingué durant el règim isabelí, per tal com hi hagué projectes de conciliació –sense síntesi. Tot i que el primer intent conciliatori arribà a l'etapa de 1854-1868 de la mà del projecte polític de la Unión Liberal (YLLÁN, 1985: 200), amb el catòlic Bravo Murillo com a President del Consell de Ministres (1851-1852) també hi hagué un intent d'incorporar el catolicisme, encara que en aquest cas es realitzava no pas des d'un punt de vista conciliador, ans d'oposició al caràcter liberal del règim (FUSI; PALAFOX, 1997: 60). Fruit de la política de Bravo Murillo fou el Concordat de 1851 i un projecte de Constitució de 1852. La diferència amb la Restauració fou no solament l'exercici de síntesi, sinó la generalitat d'aquesta síntesi i unitat, que anà al delà de la política i les institucions.

En aquest punt cal matisar algunes afirmacions d'historiadors (SÁNCHEZ AGESTA, 1953: 255 i SECO SERRANO, 2000: 100) que han considerat Balmes, Donoso i Pidal partidaris de la Constitució de 1845 i, en el cas de Donoso i Pidal, inspiradors del text. Balmes considerà la reforma constitucional a la seva llarga sèrie d'articles a *El Pensamiento de la Nación* tímida i incompleta; Donoso i Pidal tampoc s'inclinaren ni per la defensa del text, ni per la seva articulació, atès que s'allunyava a bastament de les seves aspiracions, més enllà d'una ferma declaració d'ordre i una sobirania matisada, insuficient per als seus plantejaments polítics. Tanmateix, sí que cal afirmar que d'ençà el 1845 la persecució de l'Església catòlica es moderà (ALSINA, 1985: 103, 114-115).

1094. Però aplica unes teories conceptuals allunyades del pensament liberal i la modernitat, com és el cas de «restauració». Segons Calvo Serer, la idea de la restauració extreu tota la formalitat revolucionària i destructora i construeix a partir d'un procés «[...] que tiene todo el ímpetu creador de la vida del espíritu.» (CALVO SERER, 1952: 32); és a dir, que concebeix una idea de síntesi que aglutini sota una epistemologia i una hermenèutica comunes –no pas úniques– els grans sistemes de pensament i d'ideologia de la nació, que romanen unides sota la unitat d'un pensament nacional transversal. La síntesi del pensament nacional espanyol suposà la cohabitació dels pensaments polítics majoritaris que afavorissin aital síntesi i una restauració, que no ha d'ésser la contrarrevolució proclamada per Calvo Serer (CALVO SERER, 1952: 32). Les forces de revolució en quedaven excloses, per bé que per qüestions de pertinença a la mateixa *machina* i generació puguin compartir un substrat comú quant al pensament nacional, tot no essent cohabitats en la transversalitat restauradora.

1095. Amb tot, certament hi ha un rebuig del krausisme, atès que el krausisme no fou el sistema filosòfic del liberalisme, ans d'una part del liberalisme espanyol. Verament, durant la Restauració la síntesi contribuí a l'ascens del neotomisme no solament dins l'academicisme, sinó també en la filosofia política del règim. Si hi ha síntesi, no hi ha d'haver cap sorpresa a la presència del neotomisme dins els cercles intel·lectuals i en els fons del règim (vegeu YLLÁN, 1985: 261 per una expressió de la temor que desperta a una certa historiografia la importància del neotomisme del Cardenal Ceferino González, OP, als temps finiseculars vuitcentistes).

1096. Paradoxalment, aquests instruments es basaven en el Concordat de 1851, de factura isabelina, però d'iniciativa catòlica, de Bravo Murillo (Vegeu SÚAREZ VERDAGUER, 1963 per a una aproximació a l'origen del Concordat).

1097. CALLAHAN, 2002: 38. Naturalment, aquesta qüestió aixecava les crítiques i les ires dels purs extrems, tals com l'integrisme o el republicanisme. I l'Església mantenia encara una certa desconfiança vers les autoritats (LOUZAQ, 2008: 347).

en el món intel·lectual, profundament academicista en aquell període¹⁰⁹⁸. Aquest fet no es pot convertir en una «expressió governamental del catolicisme espanyol i un clar retrocés respecte al règim isabelí, liberal»¹⁰⁹⁹. A més, tampoc es pot reduir la Restauració a un simple esperit pragmàtic, sever i inflexible¹¹⁰⁰. Davant aquests retrats historiogràfics, els historiadors cauen en la temptació teleològica i ideològica –per les clares afinitats de la historiografia liberal i marxista– a focalitzar la seva atenció als purs extrems, a aquells sectors situats al defora de la síntesi de la Restauració¹¹⁰¹. En aquest cas, se sol maximitzar l'extrem republicà i progressista de l'època, encarnat en el produïte krausista de la Institución Libre de Enseñanza¹¹⁰² i els seus intel·lectuals, que hom anomena el «romanent liberal» en un capítol de la present part d'aquest estudi¹¹⁰³ i que, malgrat tots els desitjos historiogràfics, assumeix, com li pertoca, la *machina* de la seva generació quant a la representació nacional del seu discurs històric. Amb tot, els plantejaments dels liberals de Sagasta –en part, d'herència progressista– mostraren el ver caràcter d'unitat i conciliació del règim, per tal com l'Església i el moviment catòlic, durant els governs liberals, continuaren mantenint la mateixa presència i importància¹¹⁰⁴.

L'expressió política catòlica afí a la síntesi del nou règim fou Alejandro Pidal y Mon¹¹⁰⁵ i la seva Unió Catòlica (1881-1884). L'aventura de crear un partit catòlic de centre que recollís l'esperit de la conciliació tingué l'objectiu d'unir tots els catòlics espanyols¹¹⁰⁶. Rebé el suport de Lleó XIII i

1098. És interessant de recollir l'anàlisi de Juan Pablo Fusi i Jordi Palafox sobre la incapacitat del catolicisme espanyol finisecular vuitcentista de construir una potent i prestigiosa intel·lectualitat catòlica. Asseveren aquests autors que fou la cultura liberal la que dominà i que la cultura eclesiàstica fou molt deficient. (FUSI; PALAFOX, 1997: 157). Hi ha una confusió entre cultura catòlica i cultura eclesiàstica. Justament la Restauració demostra la potència d'una cultura catòlica assumida en la síntesi restauracionista, al delà de l'estament clerical, que encara assolí un major desenvolupament i prestigi durant el primer terç del Nou-cents.

1099. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 440-441.

1100. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 445. Contrasta amb Varela Suanzes (VARELA SUANZES, 2009a: 67) que defensa la idea d'un règim que assumeix la identitat catòlica des de la confessionalitat per no rompre amb la part més rellevant de la identitat històrica nacional d'Espanya.

1101. És per això que, per exemple, Vicens Vives, considera que la intel·lectualitat espanyola i catalana mai adherí aquell règim (VICENS VIVES, 1984: 163). Era un règim de compromís, únicament una garantia d'ordre per a la burgesia catalana (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 287)

1102. MORALES MOYA, 2008: 233.

1103. Aquest «romanent liberal» durant la Restauració significà un liberalisme de factura progressista, no incorporat en part a la síntesi i refugiat al republicanisme i a la francmaçoneria espanyola, tal com s'estudiarà més endavant.

1104. CALLAHAN, 2002: 40.

1105. Malgrat els xocs amb el carlisme i l'integrisme, Pidal y Mon fou deixeble del Cardenal Ceferino González, OP, i un defensor de la restauració tomista i la neoescolàstica (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 164-165).

1106. Ja havia estat aquest l'objectiu de Balmes, a qui Pidal y Mon considerava un «[...] apóstol de la paz, de conciliación y concordia, entre las verdades eternas de la religión y las necesidades científicas de su tiempo, entre las tradiciones necesarias y gloriosas de nuestra nacionalidad y las aspiraciones del porvenir, entre los españoles chapados a la antigua y la inexperta juventud que anhelaba impaciente lanzarse por los nuevos y desconocidos

una part de l'episcopat espanyol¹¹⁰⁷. Tanmateix, el pur extrem carlí integrista rebutjà la proposta i combaté permanentment Pidal y Mon, la Unión Católica i l'«accidentalisme» polític de Lleó XIII¹¹⁰⁸, atès que l'integrisme no acceptava cap mena de transacció amb un règim liberal i, encara menys, un Borbó isabelí al tron¹¹⁰⁹. La incorporació del catolicisme¹¹¹⁰ al règim de la Restauració pagà un preu elevat: la fractura definitiva del moviment catòlic espanyol. L'enfrontament entre Pidal y Mon i Cándido i Ramón Nocedal suposà la divisió no solament del clergat i l'episcopat espanyol, sinó també dels seglars¹¹¹¹. L'experiència de la Unión Católica no triomfà al defora de Madrid¹¹¹² i es plantejà per primer cop la militància política del catòlic, a qui s'exigia forçadament l'engagement carlí¹¹¹³. El pur extrem catòlic s'identificava i prenia una forma idiosincràtica¹¹¹⁴. En suma, la integració del moviment catòlic al règim de la Restauració no fou fruit de pragmatisme canovista, sinó del procés d'unitat, de síntesi que la Restauració concloïa i materialitzava¹¹¹⁵; tampoc fou un fruit directe de l'«accidentalisme» lleoní¹¹¹⁶. Possiblement, la historiografia aline-

derroteros, entre las dos Españas llamadas a combinarse para formar unidas la gran tradición española» (PIDAL Y MON, 1887: 23). El partit agrupava personalitats com el Marquès de Mirabel, León Carbonero, el Comte d'Orgaz, León Galindo de Vera o Juan Manuel Ortí (ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 16). Igualment, el vigatanisme catòlic també adherí el partit (BONET; MARTÍ, 1990: 42-48).

1107. ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 17. CUEVA, 2003: 182. El suport de Lleó XIII s'expressà amb anterioritat a la publicació de les seves encíclics *Immortale Dei* de 1885 i *Libertas, praestantissimum* de 1888.

1108. L'integrisme catòlic respongué d'una manera uniforme a la política accidentalista lleonina en una sistemàtica campanya de premsa catòlica intransigent arreu d'Europa. Espanya fou un escenari més d'aquesta campanya (CLARK, 2003: 33-34).

1109. GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 176. Amb tot, això no esborra el caràcter unitarista, comprensiu i sintètic de la Restauració a nivell del seu pensament.

1110. El propi Lleó XIII aconsellà Pidal y Mon d'adherir-se al partit de Cánovas (ANDRÉS-GALLEGO, 1975: 19-20). Així, al 1884 Pidal entrà al govern amb la cartera de Foment.

1111. L'enfrontament arribà a tals nivells que el Sant Pare Lleó XIII hagué de dedicar l'encíclica *Cum multa* del 8 de desembre de 1882 monogràficament a aquesta qüestió. En ella, el Summe Pontífex recordà la necessitat de la unió entre els catòlics, les relacions que s'havien de mantenir entre la religió i la política, l'actitud del clergat respecte a la política, les normes que havien de guiar la creació d'associacions catòliques i la conducta de la premsa catòlica. Es tracta de tot un manifest del posterior accidentalisme lleoní aplicat al cas espanyol.

1112. Per bé que recollí diversos suports episcopals, a més d'alguns sectors intel·lectuals i aristocràtics (vegeu MAGAZ, 1990)

1113. CALLAHAN, 2002: 43.

1114. L'enfrontament dels Nocedal amb Pidal y Mon fou el preludi de la ruptura del carlisme al 1888. La separació –violenta i traumàtica– de la facció integrista del partit suposà la definició nítida del pur extrem catòlic que mantenia un combat antiliberal intransigent –que enllaçaven amb el combat de 1808 com Mn. Félix Sardá (SARDÁ Y SALVANY, 1885: 209) en un intent de mantenir una mobilització permanent en pro de la Fe i de l'Església (MOLINER, 2001: 108)–, mentre que el pretendent i el partit adoptaven una via de certa moderació i conciliació. La ruptura de 1888 fou de curta durada, atès que durant el decenni de 1890 el retorn de destacats integristes fou constant i el carlisme retrobà la seva força a partir d'una actualització del seu combat polític, que culminà amb el que s'ha anomenat el «carlisme nou» (CANAL, 2006: 77-87).

1115. Altrament, no es podria seguir la línia de continuïtat d'aquest moviment en els posteriors projectes polítics catòlics dels decenniis de 1910 i 1920 (DIEGO, 2007: 260).

1116. L'accidentalisme lleoní era fortament rebutjat per l'integrisme, que el considerava una expressió de cato-

ada amb les tesis d'Álvarez Junco se sent incòmoda amb un règim que restaurà el catolicisme al cor de la idiosincràsia nacional espanyola –en la seva expressió política i amb unes conseqüències socials¹¹⁷–, al costat del liberalisme, que l'havia estat ocupant en solitari d'ençà la revolució de 1836 durant els darrers quaranta anys.

Doncs, per caracteritzar la Restauració quant al pensament nacional, cal parlar de nacionalisme transversal i no pas de nacionalcatolicisme. El nacionalisme és el comú denominador de totes les faccions polítiques i el punt central d'unitat, síntesi i conciliació. És un terme asèptic, precís i molt més adequat a la realitat de la Restauració canovista. Amb el nou règim es culminà el procés que s'havia endegat al decenni de 1860 de convergència, de síntesi del discurs històric nacional liberal amb el discurs històric nacional catòlic. Partint de l'existència d'un «cànon liberal» i d'un «cànon catòlic» especialment assentat en els models ideals dels purs extrems, la creació lenta d'un pensament nacional transversal i conciliador fou la dinàmica pròpia del decenni de 1860, àdhuc del de 1870 per, albirar finalment el reconeixement i la seva elevació a nacionalisme oficial amb l'adveniment de la Restauració monàrquica. El discurs històric nacional de la Restauració en fou el producte més depurat i més representatiu d'aquest pensament nacional de síntesi liberal i catòlica¹¹⁸.

Les arrels de la síntesi entre les construccions liberal i catòlica s'han de cercar a la Guerra d'Àfrica de 1859-1860. La guerra contra el Marroc representà l'inici de la unitat del cos nacional a partir de la representació de la nació espanyola, en aquest cas, en una guerra externa. Una vera *ideologia transversal de nació* acostà ambdues representacions nacionals¹¹⁹. La confluència de pensaments es forjà d'antuvi en la qüestió nacional fins a albirar uns anys més tard la síntesi política de la Restauració. Davant el retrat –prejudici– historiogràfic d'un pensament nacional espanyol segregat pel liberalisme, no ha d'estranyar que Álvarez Junco afirmi que «[...] el proceso de construcción del nacionalismo español había sido una tarea llevada a cabo, en las primeras décadas de siglo, por liberales y progresistas, y en cambio las fuerzas más conservadoras se habían mantenido fieles a la tradicional justificación del poder político a partir de la legitimidad dinástica y la defensa del catolicismo, guardando serias reservas ante la teoría, sospechosamente laica y democrática,

licisme liberal (CLARK, 2003: 33-35. SUÁREZ CORTINA, 2008: 246).

117. FUSI; PALAFOX, 1997: 156.

118. Hom vol remarcar que en cap moment s'està parlant de *catolicisme liberal*.

119. JOVER (JOVER, 1984: 14-15) considera que la guerra serví per al prestigi exterior i per a la cohesió interior. És una interpretació limitada, però amb fortuna historiogràfica. Cal tenir present la pròpia creença en l'expedició per part d'aquells que la iniciaren; no tot pot ésser freda planificació i estratègia racional. L'emotivitat i la fervor nacional tingueren un paper molt important en aquesta guerra.

de la soberanía popular. En 1859, sin embargo, la posibilidad de embarcarse en una reedición de la 'cruzada contra el moro' hizo cambiar las cosas. La asociación entre españolismo y catolicismo hizo atractivo el nacionalismo para muchos de los que antes desconfiaban de él.»¹¹²⁰. Aquesta cita il·lustra el discurs històric d'Álvarez Junco que, al llarg d'aquest estudi hom ha revisat a bastament. Ací apareix una idea nova: la Guerra d'Àfrica fou l'inici sorprenent i quasi «màgic» de la capacitat del catolicisme espanyol de pensar nacionalment. De copdescuit, una campanya militar de caràcter colonial despertà l'interès dels catòlics per a la nació, atès que representava novament una croada contra l'infidel musulmà. La idea de croada esdevé clau en l'anàlisi d'Álvarez Junco: els catòlics «[...] insistirían en esta interpretación de la historia patria identificada con el catolicismo y movilizarían a la opinión a partir de una afirmación de la identidad nacional que era, a la vez, un llamamiento a la cruzada.»¹¹²¹. És a dir, el pensament nacional dels catòlics passa per la representació de la nació contemporània a partir de la representació històrica (i nacional) de la reconquesta. Per a l'historiador, es tracta d'una anomalia espanyola; emperò, aquesta anomalia aconseguí de «nacionalitzar el catolicisme espanyol». La vera idea colonial, això és, liberal, que podia tenir Espanya era la de la civilització, com molt bé exemplifica, a parer de l'historiador, Emilio Castelar, com si el republicà encarnés l'autèntic pensament liberal. De nou sorgeixen els purs extrems per definir els conceptes generals, els cànons. Álvarez Junco concebeix la idea civilitzadora del colonialisme com una idea europea, pròpia de l'imperialisme europeu finisecular vuicentista¹¹²². En aquesta comparació, Álvarez Junco ignora la gran importància de la idea de l'evangelització i la missió en l'imperialisme europeu, la qual cosa romp l'especificitat anòmala espanyola. L'evangelització fou la croada contemporània. En el cas espanyol, l'evangelització contemporània entroncava amb una dinàmica idiosincràtica que encara la justificava més i concebia una representació nacional més depurada. Durant tot el Vuit-cents, la idea evangelitzadora fou d'una gran força a França i d'una importància capital per difondre l'obra colonial i missional a la metròpoli. Entre 1816 i 1870 es crearen vint-i-dues congregacions missioneres a França i l'estructura organitzativa fou extremadament necessària per a la construcció de les societats colonials; i per a la *liberal* materialització de la missió «civilitzadora»¹¹²³. No es pot crear una distinció pura

1120. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 514.

1121. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 515.

1122. Amb tot, malgrat la idea de civilització del projecte colonial, Álvarez Junco la considera una ruptura quant als orígens del nacionalisme occidental, això és, constitucionalisme, sobirania «popular» i drets de l'home (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 503).

1123. GIRARDET, 1972: 36-39. L'autor és molt clar en aquesta qüestió: «[...] celui qui porte la Croix du Christ sur les terres lointaines y porte en même temps, explicitement ou implicitement, le drapeau de son pays.» (GIRARDET,

entre la missió civilitzadora i la missió evangèlica. A les societats europees d'origen catòlic –i no tan catòlic– la civilització s'acompanyava sempre de l'evangelització i l'evangelització s'acompanyava sempre de la civilització. L'imperialisme europeu s'expressà en termes religiosos i no s'ha de perdre en cap moment aquesta dimensió. Espanya seguí la dinàmica europea vuitcentista, amb l'afegit històric que revestia millor les expedicions colonials i confegia una representació nacional més sòlida.

Certament, en la Guerra d'Àfrica hi hagué la primera demostració sistemàtica d'un pensament nacional unitari. Álvarez Junco se sorprèn que el novel·lista realista –i en la joventut, militant anticlerical i republicà– Pedro Antonio de Alarcón confegís un discurs patriòtic i catòlic després de la batalla de Tetuan¹¹²⁴. Tampoc hauria de sorprendre que fos conseller d'Estat amb Alfons XII durant la Restauració. No hi pot haver cap sorpresa. No hi hagué un gir conservador. El catolicisme no començà a pensar nacionalment a partir de 1859-1860. Hom ja ha analitzat llargament aquestes qüestions als capítols precedents. Al decenni de 1860 començà a manifestar-se el procés de síntesi de les dues construccions de les representacions nacionals espanyoles del Vuit-cents. La representació liberal i la representació catòlica s'uniren i es compregueren. En aquell moment de síntesi consumada nasqué el nacionalisme transversal o unitari de la Restauració.

La història i la historiografia foren el pilar de la consolidació d'aquest pensament nacional transversal durant la Restauració. Durant tot el Vuit-cents, la historiografia tingué un paper clau en la construcció de la representació de la nació. Com hom ha vist, aquesta doble construcció, basada en els models liberal i catòlic partia d'un substrat únic i de l'existència d'una història sense categories conceptuals, elaborada des del *no-canon* i amb una gran lleugeresa, que solament es recolza en un fort sentiment nacional i que tendeix a reconèixer una *ideologia transversal de nació* al dessorre de tota altra interpretació. No es pot reduir el fenomen historiogràfic de la Restauració a una simple reproducció a gran escala i amb suport oficial d'aquesta historiografia sense categories conceptuals i discursos històrics ideològics¹¹²⁵; sí que n'heretà una idea de nació. La representació de la nació se centra en ella mateixa, en la seva essència i existència, èxits i dissorts, més que no pas en les seves característiques i el seu pensament idiosincràtic. Això no obsta que

1972: 37-38). De la Restauració francesa a la III República, la missió catòlica fou una missió colonial, profundament nacional, sense deixar d'ésser en cap moment, profundament catòlica.

1124. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 515. La conclusió que extreu l'historiador és la transformació del nacionalisme espanyol en «neocatolicisme». Observa, segons la seva anàlisi, un anorreament del nacionalisme liberal en un patriotisme catòlic tardà, mes de gran força i impacte.

1125. O en un «[...] esfuerzo erudito de acumulación documental, al servicio de una ideología conservadora» (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 171).

alguns dels intel·lectuals més remarcables de la Restauració com Marcelino Menéndez Pelayo continuessin la tasca del pensament nacional catòlic de bastir les essències de la pàtria a partir de la identitat catòlica d'Espanya.

La tasca historiogràfica s'encarnà notablement en una institució privilegiada pel món oficial de la Restauració: la Real Academia de la Historia. Fou un dels principals centres de pensament polític i cultural de la Restauració¹¹²⁶. Amb la Restauració la RAH culminà el seu procés d'establiment d'un nou desenvolupament historiogràfic que esdevenia oficial amb el règim alfonsí¹¹²⁷. No es tracta d'una adaptació a la nova realitat social i als nous paràmetres culturals restauracionistes: la RAH reflectia en si l'essència del nou règim i estava preparada per irradiar el seu coneixement i, especialment, el seu discurs històric nacional en una societat i a una intel·lectualitat ben receptives¹¹²⁸. Cánovas del Castillo havia ingressat a la RAH al 1860¹¹²⁹. Simbòlicament, l'ingrés del futur vertebrador de la Restauració exemplificava la direcció del món cultural acadèmic espanyol, més enllà dels purs extrems de l'esquerra i de la dreta. Així, al llarg del decenni de 1860 aquesta acadèmia fou la més ben situada per convertir-se en l'avantguarda cultural, política i nacional del projecte de la Restauració¹¹³⁰. Els eixos de la historiografia restauracionista suprimien tota combustió, tot sentit ideològic¹¹³¹, tot debat filosòfic fins a crear i definir la «història nacional», sintètica de l'ésser d'Espanya. El discurs del rei Alfons XII en una sessió extraordinària del 29 de juny de 1879 de recepció al monarca palesa aquest objectiu, això és inculcar «[...] al pueblo español ese amor patrio, ese sentimiento de propia dignidad; hacedle comprender que quien supo vencer en Granada, en Otumba, en Pavía, en Lepanto y en tantas otras gloriosas empresas, aún puede dar

1126. PEIRÓ, 2006: 90.

1127. PEIRÓ, 2006: 92. PELLISTRANDI, 2004: 195-196.

1128. PEIRÓ, 2006: 93. En aquest context s'emmarcà el projecte de Cánovas del Castillo de publicar una *Historia General de España* adequada a la nova metodologia i els nous paradigmes historiogràfics —amb una epistemologia i una hermenèutica pròpies, sintètiques—, redactada només per acadèmics i que pogués substituir l'obra de Lafuente, que es considerava superada, envellida i poc científica (PASAMAR, 2010: 111). Malgrat els objectius inicials, el projecte quedà inacabat (LÓPEZ-VELA, 2004: 202-203).

1129. PELLISTRANDI, 2004: 194. Cánovas ingressà a l'acadèmia durant la Guerra d'Àfrica. El seu discurs d'ingrés tractà sobre la dominació espanyola a Itàlia. Mes no oblidà la guerra colonial del moment. Arriba a considerar que l'expansió africana és la natural de la nació espanyola, a qui la Providència havia imposat l'expansió americana, feixuga, excepcional i desproporcionada (citat a PELLISTRANDI, 2004: 194). La Guerra d'Àfrica no era solament un factor d'unitat dels espanyols, sinó també la recuperació d'una genuïna política espanyola.

1130. Peiró (PEIRÓ, 2006: 90) defineix la Real Academia de la Historia com la millor plataforma dels conspiradors alfonsins durant el Sexenni per difondre el seu ideal i, passivament, preparar un nou règim de conciliació i unitat per a Espanya.

1131. És el que Pasamar (PASAMAR, 2010: 98) anomena l'obsessió per l'erudició i la història narrativa, positivista. Aquesta erudició no solament significà una via per a la professionalització de l'historiador, sinó que suposà la superació de la que Pasamar anomena «old philosophical history» (PASAMAR, 2010: 103).

hermoso ejemplo presentándose á los ojos de los demás pueblos como modelo de fe inquebrantable, de moralidad en las costumbres, de respeto á la ley, de amor á la ciencia y al trabajo; [...]»¹¹³². El pensament nacional ix de tota interpretació, de tota construcció hermenèutica de la idea nacional a partir de la representació; verament, la representació se centra en la nació en si mateixa. La nació no esdevé un subjecte a definir: és, malgrat la definició, malgrat les seves característiques. L'ésser no es lliga a una hermenèutica ideològica o teleològica, sinó que s'insereix en una epistemologia de la idiosincràsia nacional. El subjecte, l'ésser, exigeix l'exaltació no pas per les seves possibles qualitats, ans per la seva pròpia existència. L'apologia no és de la fe de la nació; ho és de la nació, que esdevé model de virtuts sense que hagi de sofrir una dialèctica de legitimació del seu ésser. És l'amor patriòtic esmentat per Alfons XII. No interessa la color de la nació; interessa la nació. Amb tot, no és banal que la nació vagi poder ésser model de virtuts per als súbdits de la monarquia restaurada. L'ésser d'Espanya, a despit del seu vestit positivista, científic i acadèmic no pot fugir la instrumentalització sintètica de la Restauració: Fe, moralitat, llei, ciència, treball i el gran amor patriòtic. Són les màximes d'un règim d'ordre que necessita crear el seu propi caràcter, que va més enllà de la simple màxima de l'ordre. La síntesi de la representació liberal i de la representació catòlica suposava la superació d'ambdues i la dissolució en un projecte molt més ampli: heus ací la causa dels eixos instrumentals de la nació restauracionista. La història es convertia en una història de civilització en la qual la nació era el subjecte històric principal¹¹³³. Formava part del nou moviment historiogràfic positivista¹¹³⁴, ensems amb una àmplia noció de civilització ibèrica, que tingué el seu reflex, des de postulats historiogràfics distints, amb el portuguès amb Oliveira Martins¹¹³⁵. En el cas espanyol, la història nacional es fonamentava en «[...] hechos sólidamente comprobados con datos y documentos de incontrovertible autoridad»¹¹³⁶, això és, el mètode positivista. És, en suma, la *nació per la nació*; una *ideologia transversal de nació*.

El poder acadèmic fou decisiu en aquest exercici desfermat de nació per la nació. L'academisme historiogràfic –per extensió, l'oficialisme historiogràfic– tingué una gran importància en la construcció del pensament nacional sintètic de la Restauració¹¹³⁷. La tasca encomanada requeria

1132. Citat a ANÒNIM, 1877: 310.

1133. PEIRÓ, 2006: 123.

1134. JOVER, 1998: 343.

1135. JOVER, 1998: 345, 353.

1136. VIDART SCHUCH, 1894: 27-28.

1137. En aquesta construcció, un estudi de la militància política dels acadèmics del període 1875-1897 mostra la presència aclaparadora dels partits del règim (Liberal-conservador i liberal fusionista) a la RAH, amb catorze dels vint-i-un membres. (extret de PEIRÓ, 2006: 221). Es palesa l'harmonia entre la intel·lectualitat acadèmica i el

al seu damunt. Alhora, la RAH sapigué conquerir la societat a través d'una política de difusió i d'una sòlida xarxa de clientele acadèmiques¹¹³⁸. Nogensmenys, sense un substrat adequat, hauria estat una tasca impossible. Així, a partir del decenni de 1880, Espanya comptava amb una sòlida xarxa acadèmica arreu del territori i un control gairebé absolut de tots els mecanismes de producció i difusió del discurs històric i del pensament nacional: la història es professionalitzava i s'obria a les tendències actuals d'Europa¹¹³⁹. El desplegament fet, ja es podia pensar i repensar la nació: enaltiment patriòtic i neutralització històrica¹¹⁴⁰. Tanmateix, això no suposà un estancament, sinó que, bastida la síntesi, hom tenia definits els límits del pensament nacional restauracionista; dins aquest pensament tot era possible: corrents, opinió, debats. Era la «República de les Lletres» de la Restauració, jerarquitzada, controlada i erudita¹¹⁴¹. Les regles del joc eren precises i les xarxes clientelars que dominaven la política de la Restauració també dominaven la cultura restauracionista a partir del fonament academicista¹¹⁴².

Això no obstant, aquest academicisme hagué de néixer amb una idea original, que eixia dels paràmetres establerts: la de la decadència¹¹⁴³. Fou justament Cánovas del Castilla qui dedicà mantes pàgines a aquesta qüestió. Es tracta d'una temàtica personal de l'historiador, que supera els límits de l'academicisme restauracionista, per tal com ja sorgí al 1854, quan Cánovas solament tenia vint-i-sis anys amb la publicació de la *Historia de la Decadencia de España desde el advenimiento al trono de Don Felipe III hasta la muerte de Don Carlos II*. En aquesta obra primera de l'historiador s'esbossa l'extinció de la glòria espanyola als segles XVII i XVIII –amb una extensió natural vers el segle XIX– i la ruïna de la monarquia dins el context europeu. La pèrdua del poder

no poder monàrquic.

1138. Peiró (PEIRÓ, 2006: 95-102) detalla aquesta tasca de difusió i conquesta socials: la creació del *Boletín de la Real Academia de la Historia*, la creació de mants premis –alguns d'ells de notable prestigi–, la difusió periòdica dels treballs de la RAH, una política de subvencions efectiva –gràcies al decidit suport governamental–, la dinamització del mercat editorial i el mecenatge d'algunes de les grans obres d'història nacional, la consolidació del poder cultural i polític de les acadèmies, el control de la majoria de càrrecs governamentals dedicats a la instrucció o a la cultura –amb el consegüent control dels cossos docents–, el control del patrimoni històric i artístic i dels museus nacionals, la reproducció regional i local de l'estructura acadèmica, o l'apadrinament de mantes societats polítiques i culturals, algunes de projecció imperialista (fou aquesta activitat colonialista la que afavorí la celebració al 1880 de la Conferència de Madrid).

1139. PASAMAR, 2010: 98, 103-104.

1140. PEIRÓ, 2006: 118.

1141. PEIRÓ, 2006: 193. S'enquadren i organitzaven al dèllà de la RAH i l'academicisme uns «savis dispersos» (PEIRÓ, 2006: 225).

1142. Aquest predomini es palesa en la configuració aleshores de l'Ateneo Científico Literario y Artístico de Madrid (VILLACORTA, 1985: 57).

1143. El present estudi no té la intenció de realitzar una anàlisi en profunditat de la noció canovista de decadència. Vegeu YLLÁN, 1990 i ABAD, 1990 per a una aproximació a aquest terme.

i la grandesa d'Espanya en aquells temps són, per a Cánovas, els símptomes de la decadència espanyola en la història¹¹⁴⁴. És una decadència històrica, però no es tracta d'una decadència permanent, atès que Cánovas és optimista quant a l'avenir nacional: «España puede ser todavía una gran nación continental y marítima, uniéndose pacífica y legalmente con Portugal su hermana, comprando ó conquistando á Gibraltar tarde ó temprano, y extendiéndose por la vecina costa de África.»¹¹⁴⁵; per bé que hi veu encara el perill d'una accentuació de la decadència en un segle de «[...] fructífero trabajo y de adelantos materiales [...]» que planteja un «[...] nuevo período histórico para España.»¹¹⁴⁶. Hi ha hagut la decadència d'Espanya en la història; mes el segle XIX pot capgirar la situació.

La noció de la decadència d'Espanya fou persistent al llarg de tota la segona meitat del Vuitcents i s'accentuà i maximitzà a partir del *Desastre*. Era una manera particular de pensar la nació i algun autor sosté que aquesta noció creà una escola històrica¹¹⁴⁷ i un prejudici historiogràfic de llarg abast¹¹⁴⁸. L'academicisme restauracionista s'impregnà d'aquest complex discurs canovista –que paradoxalment ix dels esquemes historiogràfics d'aïtal academicisme– i, gràcies als seus mecanismes, passà a la mentalitat espanyola de l'època i es connectà amb la noció de la decadència de la «raça llatina»¹¹⁴⁹ que al decenni de 1870 havia aparegut amb força. Aleshores, al 1870, Cánovas revisà¹¹⁵⁰ la idea de la decadència espanyola i afirmà que aquesta havia superat el marc espanyol per atènyer el marc racial llatí: significava la immersió del present en un procés històric de decadència¹¹⁵¹. En Cánovas havia desaparegut qualsevol optimisme. Espanya patí la decadència en el passat; en el present, tot el món llatí es troba en evident decadència davant els pobles germànics i l'emergent raça eslava¹¹⁵². En aquesta ampliació de la noció canovista de la decadència al 1870, el concepte es vinculà a la història de les civilitzacions que l'academicisme

1144. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1992: 757-758.

1145. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1992: 760.

1146. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1992: 760.

1147. FERNÁNDEZ ALMAGRO, 1951: 558-560.

1148. Es podrien posar molts exemples de la manera com aquest prejudici impedí de pensar correctament no solament la Restauració, sinó tot el segle XIX. En la historiografia catalana actual ha estat molt important el pensament crític i negatiu de Jaume Vicens Vives sobre el Vuitcents (VICENS VIVES, 1984: 187).

1149. JOVER, 1998: 335, 340-341.

1150. Aquesta revisió del concepte s'afaiçonà en un discurs a l'Ateneo de Madrid el 26 de novembre de 1870, pocs dies després de la proclamació d'Amadeu I com a Rei d'Espanya.

1151. JOVER, 1998: 334-339. Cal incloure esdeveniments com la derrota francesa a la Guerra Francoprussiana o l'entrada de les tropes italianes a Roma.

1152. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1884*a*: 3-52. Segons Jover (JOVER, 1998: 335) el sistema de Ranke és present en el pensament de Cánovas.

restauracionista promocionava, en la qual la nació-subjecte s'endinsava en les profunditats d'una psicoanàlisi historiogràfica que afectà fortament els historiadors capdavanters de la Restauració com Cánovas del Castillo. O Marcelino Menéndez Pelayo¹¹⁵³. Fou un dels pessimismes que visqué l'Europa *fin-de-siècle*. Amb tot, en Cánovas es pogué constatar una certa esperança en la «raça llatina» a partir de 1882, quan l'historiador manifestà¹¹⁵⁴ una revifalla dels pobles llatins, vist el redreçament que havien experimentat França i Itàlia¹¹⁵⁵. S'efectuà, doncs, una revisió de l'esquema de la idea de la decadència d'Espanya i dels pobles llatins. A més, aquesta nova força expansiva llatina, s'enllaçà amb l'expansionisme colonial europeu, això és, la força de la civilització i la seva capacitat d'irradiació d'aïtal civilització¹¹⁵⁶. En aquest context d'expansió, Cánovas es pregunta pel paper d'Espanya en aquest rejuveniment dels pobles llatins. La resposta del polític-historiador és molt clara: la decadència és insuperable, malgrat la passada història gloriosa¹¹⁵⁷.

Així, l'antagonisme entre els distints pobles europeus queda aparcat momentàniament en pro de l'empresa civilitzadora. Es tracta de la mateixa idea que el propi Cánovas havia evocat al 1860 durant la Guerra d'Àfrica, això és, la idea de la Croada i l'evangelització dels pobles de terres africanes, asiàtiques i pacífiques. Plantejava aquesta nova Croada en tant que mecanisme de supervivència de les grans nacions cristianes, segons el disseny de la Divina Providència. D'aquesta manera se superava la qüestió de la decadència dels pobles llatins enfront dels pobles germànics i es traçava una nova divisió entre civilització i barbàrie que tant de moda estava en aquells temps finiseculars europeus. Per tant, la decadència se superava a partir de la capacitat de les nacions civilitzades d'evangelitzar, és a dir, de civilitzar i de participar de la gran gesta comuna de la humanitat. Encara que se superés la decadència dels pobles llatins, Espanya s'enfonsava en la decadència, sense que pogués incorporar-se a les «[...] naciones expansivas, absorbentes, que sobre sí han tomado el empeño de llevar a término la ardua empresa de civilizar el mundo entero [...]»¹¹⁵⁸. La decadència d'Espanya és una realitat del present nacional, de la mateixa manera que ho és del passat nacional. La Restauració solament havia atenuat el procés històric –vital– de la

1153. JOVER, 1998: 345.

1154. Fou un discurs pronunciat també a l'Ateneo de Madrid el 6 de novembre de 1882. Vegeu CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1884b: 9-97.

1155. L'historiador es refereix a l'ocupació francesa de Tunísia i el consegüent establiment d'un protectorat (1881) i la incorporació d'Itàlia al sistema de la Triple Aliança (1882).

1156. L'estadista evoca aquesta dinàmica en tant que tendència comuna de totes les nacions civilitzades i novetats històrica (CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1884b: 74-97). L'imperialisme europeu és l'eix de l'optimisme canovista que s'oposa al pessimisme evocat al seu discurs de 1870.

1157. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1884b: 93.

1158. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1884b: 83-84.

nació-subjecte¹¹⁵⁹. I després de les espurnes d'il·lusió de 1882, el *Desastre*.

La Guerra de la Independència es lligà de bon principi al concepte de la decadència d'Espanya. Tanmateix, Cánovas no la presentà ni com la culminació dels mals d'Espanya, ni com el seu origen posterior; al contrari. A la guerra «[...] el carácter español se mostró de repente tan poderoso como en sus mejores días [...]»¹¹⁶⁰. Significava l'esperança d'una recuperació i de l'arribada d'un nou període històric per a la nació, en el qual ressonessin «[...] la fortaleza y el esfuerzo moral del siglo XVI [...]»¹¹⁶¹. Naturalment, tal com hom ha vist, amb l'evolució i revisió del concepte de la decadència i l'extensió a tot el segle XIX, la guerra passà a retratar-se amb ambivalència. En aquest exercici fou molt remarcable l'aportació de Marcelino Menéndez Pelayo. L'intel·lectual fou el paradigma del pensador i erudit del moviment catòlic espanyol inserit dins la síntesi restauracionista. Era el principal hereu de Balmes¹¹⁶² i el seu pensament nacional marcà de manera decisiva la representació nacional catòlica d'Espanya, plenament desplegada i incorporada en la societat finisecular espanyola i l'oficialisme governamental i acadèmic¹¹⁶³. Elaborà a la seva *Historia de los heterodoxos españoles* un retrat de la guerra a partir de l'ambivalència esmentada. El 1808 representava el desvetllament de la nació després d'un pesat son d'un segle, de decadència extrema, misèria i rebaixament moral¹¹⁶⁴. Fou un desvetllament violent i sagnant, mes gloriós: «Pero ¡qué despertar más admirable! ¡Dichoso asunto, en que ningún encarecimiento puede parecer retórico! ¡Bendecidos muros de Zaragoza y Gerona, sagrados más que los de Numancia; asperezas del Bruch, campos de Bailén, épico juramento de Langeland y retirada de los 9.000, tan maravillosa como la que historió Jerofonte, ¿qué edad podrá oscurecer la gloria de aquellas victorias y ¿de

1159. JOVER, 1998: 352.

1160. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1992: 760.

1161. CÁNOVAS DEL CASTILLO, 1992: 760.

1162. El propi Menéndez Pelayo reconegué l'admiració vers el vigatà i el deute intel·lectual i polític devers el sistema balmesià (MENÉNDEZ PELAYO, 1956: 26-33). Amb tot, no es pot oblidar que fou deixeble directe de Milà i Fontanals durant la seva formació a la Universitat de Barcelona i que participà en el moviment de la Renaixença, al costat dels membres catòlics i conservadors (HINA, 1986: 214-215).

1163. Menéndez Pelayo encarnava l'esperit de la fallida Unión Católica, per bé que se l'ha de considerar un catòlic tradicionalista, que té al centre del seu pensament la tradició catòlica, que és la tradició nacional espanyola. Justament, en Menéndez Pelayo es pot observar la importància de la Restauració en tant que règim conciliador i unitari, per tal com l'intel·lectual vertebrà i donà suport al nou poder a través de la seva activitat política accidentalista al costat del partit de Cánovas i per la seva inserció en els màxims ressorts de l'academicisme restauracionista (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 172), sens perjudici de les crítiques obertes contra l'eclecticisme del règim o els liberals de Sagasta. A despit de la seva militància al partit liberal-conservador, Menéndez Pelayo fou un furibund detractor del liberalisme i l'heterodòxia a Espanya –en la línia dels apologistes catòlics dels decennis precedents–, sense que mai s'identifiqués amb el projecte polític del carlisme, la qual cosa palesa que el moviment catòlic espanyol no fou mai el monopoli dels carlins; fins i tot l'intel·lectual elaborà dures crítiques cap a la «cultura carlina» (MENÉNDEZ PELAYO, 1956: 20-21).

1164. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 413.

aquellas derrotas, si es que en las guerras nacionales puede llamarse derrota lo que es martirio, redención y apoteosis para el que sucumbe y prenda de victoria para el que sobrevive?»¹¹⁶⁵. Les essències d'Espanya ressorgien després de la llarga decadència. Era un esclat, una conflagració entre l'ésser d'Espanya¹¹⁶⁶ i les forces i idees disgregadores, dissolutives. La pròpia lluita era idiosincràtica de la tradició espanyola: «[...] en lo irregular consistió la grandeza de aquella guerra, emprendida provincia a provincia, pueblo a pueblo: guerra infeliz cuando se combatió en tropas regulares o se quiso centralizar y dirigir el movimiento, y dichosa y heroica cuando, siguiendo cada cual el nativo impulso de disgregación y de autonomía, de confianza en sí propio y de enérgico y desmandado individualismo, lidió tras de las tapias de su pueblo, o en los vados del conocido río, en las guájaras y fraguras de la vecina cordillera, o en el paterno terruño, ungido y fecundizado en otras edades con la sangre de los domeñadores de moros y de los confirmantes de las cartas municipales, cuyo espíritu pareció renacer en las primeras juntas. La resistencia se organizó, pues, democráticamente y a la española, con ese federalismo instintivo y tradicional que surge en los grandes peligros y en los grandes reveses, y fue, como era de esperar, avivada y enfervorizada por el espíritu religioso, que vivía íntegro a lo menos en los humildes y pequeños, y caudillada y dirigida en gran parte por los frailes.»¹¹⁶⁷. La nació reprenia el seu esperit original; es purgava de les corrupcions que l'havien menat a la ruïna i renaixia amb una gran força. Revivia les grans gestes gràcies a la recuperació de les seves essències. És per això que Saragossa i Girona eren un reflex atemporal de Numància i esdevenien un nou altar de l'ésser nacional etern, que es materialitzava en la defensa de sengles ciutats. L'autoorganització de la lluita contra l'invasor també responia a una essència d'Espanya. Amb tot, la base de la recuperació era la fonamentació religiosa de l'ésser d'Espanya. Tal com el propi autor recordava en el famós epíleg que clou la seva *Historia*, Espanya era «[...] martillo de herejes, luz de Trento, espada de Roma, cuna de San Ignacio...; esa es nuestra grandeza y nuestra unidad: no tenemos otra.»¹¹⁶⁸. Espanya era perquè tenia la unitat. L'ésser d'Espanya es basava en la unitat d'essències i valors. No podria existir «sin unidad de clima y producciones, sin unidad de costumbres, sin unidad de culto, sin unidad de ritos, sin unidad de familia, sin conciencia de nuestra hermandad ni sentimiento de nación [...]»¹¹⁶⁹. Això

1165. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 414.

1166. En Menéndez Pelayo es palesa la transformació de la idea d'Espanya del pensament catòlic, que assumeix plenament la nació-subjecte.

1167. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 414.

1168. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 834.

1169. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 832.

no obstant, la unitat bàsica que vertebrava la nació espanyola era la religió: «Sólo por ella adquiere un pueblo vida propia y conciencia de su fuerza unánime, sólo en ella se legitiman y arraigan sus instituciones, sólo por ella corre la savia de la vida hasta las últimas ramas del tronco social.»¹¹⁷⁰. I, és clar, «Esta unidad se la dio a España el cristianismo.»¹¹⁷¹.

En aquest gran sistema conceptual de Menéndez Pelayo de la Guerra de la Independència hi ha, però, el que significà d'altra banda la lluita contra el francès. L'heterodòxia i la dissolució de l'ésser d'Espanya continuà actuant, tant en els afrancesats com en els liberals reunits a les Corts de Cadis. El gloriós desvetllament espanyol comportà també l'accentuació dels mals que havien arruïnat la nació, per la qual cosa s'obrí la porta a una decadència extrema. L'obra d'uns i altres consumà la divisió d'Espanya «[...] en dos bandos iracundos e irreconciliables; llegó en alas de la imprenta libre, hasta los últimos confines de la Península, la voz de sedición contra el orden sobrenatural lanzada por los enciclopedistas franceses; dieron calor y fomento al periodismo y las sociedades secretas a todo linaje de ruines ambiciones y osado charlatanismo de histriones y sofistas; fuese anublado por días el criterio moral y creciendo el indiferentismo religioso, y, a la larga, perdido en la lucha el prestigio del trono, socavado de mil maneras el orden religioso, constituidas y fundadas las agrupaciones políticas no en principios, que generalmente no tenían, sino en odios y venganzas o en intereses y miedos, llenas las cabezas de viento y los corazones de saña, comenzó esa interminable tela de acciones y de reacciones, de anarquía y dictaduras, que llena la torpe y miserable historia de España en el siglo XIX.»¹¹⁷². Per consegüent, la guerra que havia comportat el renaixement espanyol i el desvetllament després de dos segles de decadència menà a la pitjor de les decadències, que és la del Vuit-cents.

La pessimista visió del present històric d'Espanya que ofereix Menéndez Pelayo a partir dels mals eixits d'un moviment tan prometedor com el *levantamiento* de 1808 i la lluita contra l'invasor s'emmarca en el pessimisme finisecular espanyol. L'intel·lectual escrigué aquestes reflexions al 1882, al mateix any en el qual Cánovas revisava la seva hipòtesi sobre la decadència de la raça llatina, alhora que refermava la creença en el procés històric de la decadència en què es trobava immersa Espanya fins a la realitat actual de la Restauració¹¹⁷³. El «problema de España» es convertí, malgrat l'esperit d'aquella generació, en la seva obsessió i pitjor malson. La síntesi, unitat i conciliació del pensament espanyol i la seva materialització en el règim de la Restauració no

1170. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 832.

1171. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 833.

1172. MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 484-485.

1173. JOVER, 1998: 346, 353.

aconseguí de capgirar el pessimisme finisecular que, d'altra banda, no era exclusiu d'Espanya¹¹⁷⁴.

Aquest fou el context dins el qual la historiografia espanyola en els seus distints nivells –nacional, regional i local– confeccionà la síntesi, la crítica i la depuració epistemològiques i hermenèutiques sobre la Guerra de la Independència. Verament, els breus esments de la guerra que Menéndez Pelayo realitza a la seva *Historia* il·lustren la generalitat de la nova representació de la guerra. L'intel·lectual catòlic solament anuncia el que els historiadors especialitzats desplegaran en les seves obres. Encara que la representació nacional de Menéndez Pelayo fos catòlica, participa de tots els elements propis de la síntesi restauracionista. A nivell nacional, José Gómez de Arteche féu l'obra rectora de la representació nacional sintètica sobre la guerra; a nivell regional, Antoni de Bofarull provà d'evolucionar vers una representació de transició; a nivell local, Emili Grahit i Enric Claudi Girbal, des de les seves limitacions, difongueren a la Girona dels fills dels defensors la síntesi del pensament nacional espanyol que l'academicisme i la intel·lectualitat espanyoles havien afaïçonat¹¹⁷⁵.

1174. Una ullada a la literatura europea finisecular vuitcentista permet de palesar l'estat d'abatiment de la *civilització*, que començà a desenvolupar una ansietat quant a la sensació de degeneració de les societats europees, en les quals es considerava que existia una malaltia crònica i general en l'organisme social que calia extirpar a fi de poder-se *regenerar* (HENNEGAN, 1990: 188).

1175. Al marge queda el romanent liberal, servat pels republicans.

§II

SÍNTESI, CRÍTICA I DEPURACIÓ LES GRANS HISTÒRIES DE LA RESTAURACIÓ

Com hom ha vist, amb tota la fonamentació teòrica i metodològica, l'academicisme restauracionista disposava dels instruments necessaris per procedir a la creació d'una sòlida alternativa historiogràfica a la representació nacional liberal de la Guerra de la Independència¹¹⁷⁶. La síntesi nacional establia el marc del discurs històric del període, que tant bé representava la generació de 1868. Superada l'epistemologia i l'hermenèutica pròpiament liberals, l'academicisme edificà una història nacional que retorna a les fonts, que les supedita a una anàlisi crítica positivista, que entronitza unes noves valors nacionals, que teixeix una forta xarxa de clientel·les historicoacadèmiques al llarg del territori i que situa el subjecte nacional al centre del relat històric, ensems amb un estudi de l'ésser d'Espanya al llarg dels temps. En suma, el nou pensament nacional transversal i sintètic aplicat a la història, que esdevé el cronista de la vida de la nació, el seu narrador preeminent i privilegiat.

En aquest context aparegué la *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814* (1868-1903) del Brigadier i membre de la RAH José Gómez de Arteche. Igualment, hom troba a l'àmbit regional català la *Historia crítica de la Guerra de la Independencia en Cataluña* (1886) de l'historiador Antoni de Bofarull, membre de la Renaixença catalana. Bofarull és l'exemple d'un intel·lectual de transició entre els dos discursos històrics, el liberal i el transversal restauracionista.

1176. Hom divergeix de la consideració de Lafoz, Toledano i Peiró sobre la manca de novetats historiogràfiques sobre la Guerra de la Independència durant la Restauració (Vegeu LAFOZ, 1996: 21-34. TOLEDANO, 2007 i PEIRÓ, 2008: 37).

És un cas d'evolució des d'unes postures liberals i provincialistes cap a un incipient academicisme restauracionista que no arriba a consumir-se. Són dos grans exemples, espanyol i català, de la historiografia de la Guerra de la Independència durant la Restauració, que exemplifiquen les dinàmiques i les línies generals d'actuació de la historiografia espanyola durant aquell període.

LA HISTÒRIA CRÍTICA DE LA GUERRA DE LA INDEPENDÈNCIA: ANTONI DE BOFARULL

La primera gran obra d'un encuny propi de la historiografia de la Restauració sobre la Guerra de la Independència arribà de la mà d'Antoni de Bofarull al 1886. La *Historia crítica de la Guerra de la Independencia en Cataluña* és el primer testimoni d'un nou discurs històric, en aquest cas aplicat a una part d'Espanya. No deixa d'ésser significatiu que la primera revisió de la Guerra de la Independència a partir dels patrons del nou discurs històric oficialista de la Restauració arribés de Catalunya. En realitat, Bofarull partia d'un precedent català: Adolf Blanch i el seu *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado* de 1861. Com hom ja ha vist, Blanch féu des d'un discurs històric catòlic d'ordre la primera revisió, tímida, del cos epistemològic del cànon liberal de la representació nacional de la guerra. L'exercici historiogràfic de Bofarull fou verament una revisió: s'afaiçona una anàlisi crítica de les fonts i dels referents historiogràfics disponibles per al coneixement de la guerra a Catalunya¹¹⁷⁷. El gran objectiu de Bofarull fou el de superar la *Historia* de Toreno, de la mateixa manera que Gómez de Arceche, encara que el desig d'anàlisi crítica a Bofarull és marcadament més accentuat. A diferència del General¹¹⁷⁸, Bofarull començà a fer-ho dins la Restauració i begué plenament del discurs i de l'ambient afaiçonat per l'academicisme oficial¹¹⁷⁹. Amb tot, la construcció discursiva històrica de Bofarull no s'insereix plenament en el discurs històric transversal de la Restauració. Bofarull elabora exclusivament una crítica de les obres d'història precedents, a fi de retenir un coneixement més depurat i positivista sobre la Guerra de la Independència¹¹⁸⁰. El relat històric que se'n deriva no esdevé pas una narració

1177. MICHONNEAU, 2008: 84.

1178. Gómez de Arceche rebé l'encàrrec d'elaborar una història de la Guerra de la Independència al 1862, durant el regnat d'Isabel II.

1179. A diferència del que s'ha afirmat des de la historiografia nacionalista catalana (CATTINI, 2007: 88-89), Bofarull no s'enfrontà als plantejaments historiogràfics de la Restauració. Es magnifica el sentiment regional de Bofarull i alguns dels seus contemporanis, a fi d'edficar una suposada alternativa historiogràfica a l'espanyolista del règim alfonsí. En tant que membre del que Borja de Riquer ha anomenat l'«escola conservadora catalana» (RIQUER, 2001: 134-135, 152-153), existeix un fil de continuïtat entre aquesta forma de moderantisme anticentralista i el conservadorisme canovista català, en el qual Bofarull es podria incloure. Això no obstant, cal tenir present l'enfrontament entre les elits intel·lectuals i polítiques catalanes amb la Cort i amb els polítics i les polítiques canovistes d'ençà el primer moment del règim, que ja entroncaven amb el desencís conservador català amb el moderantisme isabelí (RIQUER, 2000: 113)

1180. Bofarull, a parer d'Stéphane Michonneau, fou el primer historiador positivista català (MICHONNEAU,

lineal dels fets, sinó que és una contrastació i comparació de dades i autors que acaben produint un discurs més analític que no pas històric. Això és, a diferència de Gómez de Arteche, que manté un equilibri entre el relat històric lineal i l'anàlisi interpretativa, Bofarull prescindeix de la importància de la narració dels fets i se centra en la informació que ofereixen les fonts i els distints autors. Presenta el que diuen, ho critica i acaba prenent partit per un d'ells. És ben remarcable que Bofarull sempre acabi prenent partit per Adolf Blanch i el seu *Cataluña*. Es tracta de l'obra més ben considerada per part de Bofarull quant a la guerra. Mereix no solament tota la seva confiança, sinó que àdhuc copia unes quantes parts de l'obra a la seva *Història crítica*¹¹⁸¹. Quan hom observa la dependència¹¹⁸² per part de Bofarull del *Cataluña* de Blanch, hom pensa que es tracta, en el fons, d'una obra complementària de la primera; és a dir, l'obra de Bofarull elabora l'anàlisi crítica de les fonts i de la bibliografia que Blanch no féu. Bofarull acabà la tasca de Blanch en la seva assumpció plena d'una metodologia positivista.

La biografia del personatge permet d'entendre bona part de la seva idiosincràtica manera d'actuar a la *Història crítica*. Antoni de Bofarull i de Brocà (Reus, 1821 – Barcelona, 1892), nebot de l'historiador romàntic Pròsper de Bofarull¹¹⁸³, fou un dels membres que més temps dominaren el romanticisme català i la Renaixença, en tant que historiador, dramaturg i poeta. Fou el principal impulsor dels Jocs Florals de Barcelona¹¹⁸⁴, membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, membre corresponent de la Real Academia de la Historia i arxiver entre 1852 i 1868 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La seva tasca històrica principal –més enllà de la novel·la històrica¹¹⁸⁵– se centrà en la redacció entre 1876 i 1878 de l'obra de nou volums la *Història crítica (civil y eclesiàstica) de Cataluña*. En realitat, la *Història crítica* de la Guerra de la Independència vol ésser la continuació de l'obra de 1876. En tant que historiador amb la voluntat de revestir la

2007: 32).

1181. Quan Bofarull actua així, que no és pas un exercici aïllat al llarg de la *Història crítica*, sempre indica l'origen del text, sense atribuir-se cap mèrit que pugui pertànyer a Blanch.

1182. Bofarull és sincer: «[...] el Sr. Blanch, quien sabiendo aprovecharse del útil conjunto que se ponía á su disposicion para presentar el cuadro especial de Cataluña en la guerra de la Independencia, contrajo el principal mérito de ordenar cronológicamente los hechos, de manera, que salvo determinadas intermitencias, puede tomarse como guía del texto de su trabajo [...], si bé que reconeix que «[...] adolece de escasez crítica, y en ella se ha perpetuado con demasiada facilidad lo que en aquellos tiempos pudo convenir que pareciese indudable [...]» (BOFARULL, 1886: 10-11).

1183. Cattini (CATTINI, 2007: 86) considera Pròsper de Bofarull el fundador de tota l'escola històrica romàntica catalana, en el que hom anomena el primer moment del romanticisme català.

1184. La idea de la restauració dels Jocs Florals sorgí al novembre de 1858 de la iniciativa de Bofarull, que ben aviat comptà amb Rubió i Ors per començar a materialitzar-la (GHANIME, 1995: 113).

1185. En el camp de la novel·la històrica, Bofarull fou el primer autor d'una novel·la històrica en català, *L'orfeta de Menargues o Catalunya agonisant* de 1862. En aquesta obra l'autor oferia un lament davant la descatalanització de la societat catalana i la pèrdua del seu passat (FRADERA, 2003: 205).

història d'erudició, fou un gran competidor, detractor i enemic de Víctor Balaguer, a qui acusava de no ser rigorós en les seves produccions històriques, que refutà sistemàticament¹¹⁸⁶. Més enllà de la seva notable obra literària i de les traduccions al castellà de les cròniques de Jaume I, Pere el Cerimoniós i Ramon Muntaner, Bofarull tingué també un interès vers l'estudi de la llengua catalana en dues ocasions, una de les quals en companyia d'Adolf Blanch: *Gramàtica de la lengua catalana* de 1867. Aquesta obra en col·laboració amb qui havia confegit al 1861 l'obra que Bofarull considerava de referència sobre la Guerra de la Independència a Catalunya és una constatació de l'amistat entre dos personatges que pertanyen als cercles de la Renaixença. La biografia de Blanch exposada adés permet de corroborar l'existència no solament d'una afinitat, ans d'una amistat.

L'adscripció de Bofarull dins el moviment de la Renaixença complica l'anàlisi del pensament nacional de l'historiador. Ha estat considerat com un dels majors representants del provincialisme català¹¹⁸⁷. L'evolució posterior de l'autor permet de palesar que el provincialisme no significava una connexió immediata amb el sorgiment finisecular vuitcentista del nacionalisme català: Bofarull, com d'altres intel·lectuals catalans de la Renaixença tan emblemàtics –i antagònics de Bofarull– com Balaguer no feren l'aparentment inevitable transició nacionalista catalana i mantingueren un pensament nacional espanyol i espanyolista. Romangueren en un estadi provincialista que en si mateix tenia prou entitat com a projecte català, regional; i adscrit al projecte nacional espanyol¹¹⁸⁸. D'altra banda, la *Història crítica* de Bofarull ha estat considerada una expressió tòpica del sector liberal de la Renaixença¹¹⁸⁹. Bofarull no estructura en cap moment dins la seva *Història crítica* un discurs històric liberal. En realitat, no fou l'historiador un liberal com Balaguer, sinó un moderat, un producte d'aquella intel·lectualitat catalana romàntica i del consegüent gir con-

1186. FRADERA, 2003: 32, 120.

1187. HINA, 1986: 146-147. Aquest autor defensa que el provincialisme dels homes de la Renaixença era el motor de la recuperació de la consciència de la individualitat nacional catalana. Hina, exponent estranger de la historiografia nacionalista catalana valora el provincialisme com un moviment polític insatisfactori des del punt de vista històric –que és el punt de vista teleològic catalanista–, però que permeté el naixement del nacionalisme català.

1188. Se sol situar Bofarull dins un suposat grup d'historiadors catalans encarregats de reconstruir historiogràficament el passat *nacional* català i oferir una visió alternativa de la historiografia oficial espanyola (CATTINI, 2007: 249). Ni Bofarull, ni Balaguer, ni la resta d'historiadors catalans adscrits al romanticisme català o a la Renaixença encaixen en aquest perfil teleològic del nacionalisme català. Certament, Bofarull contribuï a historiar el passat *regional* català, sempre dins la història nacional espanyola i la seva historiografia, encara que hi hagués diferències de mètode o diferències de perspectiva. No s'ha de pretendre d'analitzar l'heterogeni romanticisme català o l'heterogenia Renaixença des del teleologisme catalanista i els esdeveniments posteriors. Els historiadors –liberals o conservadors– romàntics i de la Renaixença feren història i exaltació *regional*, mai *nacional*, com s'ha explicat més amunt al capítol corresponent. El marc de la identitat i el pensament nacionals foren sempre espanyols i és palès, sens perjudici del sentiment regional, a tots els autors.

1189. MICHONNEAU, 2005: 199.

servador que sofrí¹¹⁹⁰. Així, un Bofarull provincialista i conservador fou el que assumí al 1886 la tasca d'historiar la Guerra de la Independència a Catalunya i de revisar críticament –i amb una ferma metodologia positivista– el cànon liberal de Toreno. En aquesta revisió, Bofarull construí un cos epistemològic per a la representació nacional de la guerra basat àmpliament en el de l'obra d'Adolf Blanch. Bofarull, en conseqüència, adoptà un cos epistemològic que provenia d'un altre membre de la Renaixença, provincialista i conservador catòlic. Tanmateix, no adoptà en cap cas la interpretació de Blanch sobre la guerra; tampoc en confegí una de nova. Bofarull no definí cap hermenèutica per a la seva base epistemològica crítica i revisada¹¹⁹¹. La tasca de Bofarull a la *Història crítica* se cenyeix a un exercici positivista, centrat en una crítica historiogràfica sense que s'acompanyi d'un relat. El positivisme de Bofarull és una de les principals característiques que la historiografia ha assenyalat de la seva obra. Es contraposa a l'obra de Balaguer, profundament romàntica i allunyada de tot criteri científic històric. Tanmateix, l'obra positivista, crítica i rigorosa de Bofarull no aconseguí mai la favor del públic¹¹⁹². Això no obstant, en el moment de la redacció i publicació de la *Història crítica* existia una historiografia positivista i academicista dins les xarxes intel·lectuals de la Restauració en la qual Bofarull s'inserí; emperò Bofarull no adoptà mai l'hermenèutica dominant en aquests corrents acadèmics i optà per mantenir una actitud historiogràfica que solament participava d'un dels elements de la historiografia transversal i sintètica de la Restauració.

La varietat de les fonts emprades per Bofarull és molt important. Ensenms amb Gómez de Arceche, fou un dels autors que tractà un cos més ampli de fonts primàries i referències bibliogràfiques, per bé que roman en una *segona posició*, darrere el Brigadier Gómez de Arceche. Com hom ja ha explicat, hi ha dues obres que són emprades amb preferència al dessorre de les altres: la *Història* de Toreno i el *Cataluña* de Blanch. L'una és l'obra que s'ha de revisar i que es va matissant, corregint i criticant al llarg del text; l'altra és la base principal per a la descripció factual que l'historiador accepta com a veraç i fiable. Les altres fonts usades són els *Journaux des sièges faits ou soutenus par les Français dans la péninsule de 1807 à 1814* (1836) del francès Jacques Belmas, el *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* (1814) de l'assetjador alemany A. W. Bucher, la *Història de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de la usurpacion ó sea de la independencia de España* de Francesc Cabanes, el *Barcelona cautiva* del P. Ramon

1190. FRADERA, 2009: 114.

1191. VILALLONGA, 2008b: 152-153.

1192. CATTINI, 1995: 115. S'ha remarcat especialment l'oposició entre un Bofarull erudit i un Balaguer divulgador (CASASSAS, 2004: 161-186)

Ferrer, tota la documentació de Blas de Fournás que hi havia dipositada a l'Arxiu Municipal de Girona¹¹⁹³, la *Historia del siti* de Gebhardt, un article no especificat d'Enric C. Girbal¹¹⁹⁴, un altre article no especificat d'Emili Grahit¹¹⁹⁵, la *Historia militar de Gerona* de Guillermo Minali, el *Sitio de Gerona. Ejército de Cataluña 1809* de C. de Montzey¹¹⁹⁶, el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego, l'obra historicoliterària *Historia del siti de Girona en l'any 1809, endereçada a les classes populars* de Joaquim Riera i Bertran, el poema *In perpetuam memoriam* (1813) de Jaume Rodoreda, el *Journal des operations de l'armée de Catalogne en 1808 et 1809* (1821) del General Saint-Cyr, el *Manifiesto* de Satué de 1816, la *Historia del Consulado y del Imperio* (en castellà al 1858) d'Adolphe Thiers i el diari del General Verdier, un dels assetjadors francesos.

Quan hom entra a l'estudi, anàlisi i avaluació de les parts de la *Historia crítica* dedicades als setges de Girona al 1808 y 1809, es palesen les aportacions innovadores i les limitacions de l'obra de Bofarull. L'historiador féu aportacions concretes al coneixement dels setges. Fou la primera obra eminentment positivista que tractà tot el fet històric dels setges. Com Emili Grahit, segueix un ordre estricte cronològic, dins el qual desplega les visions i opinions dels diferents autors, les matisa, critica i acaba explicant, usualment, en paraules de Blanch què va passar realment. Les aportacions particulars de Bofarull s'emmarquen a bastament en la dinàmica de Gómez de Arce i en comparteixen bona part. Com el Brigadier, l'autor sosté que Girona disposava d'unes bones defenses durant els setges, gràcies a l'esforç del cos d'enginyers i dels gironins¹¹⁹⁷, que una gran part del mèrit de la defensa de la ciutat ha de caure a l'oblidat Julián de Bolívar¹¹⁹⁸ i, finalment, sentència que Álvarez de Castro no va morir enverinat. Hom desconeix si l'historiador havia consultat el *Discurso en elogio* de Gómez de Arce publicat al 1880 on ja s'afirmava aital idea. Sigui com sigui, Bofarull romp el seguiment del relat de Blanch i sosté, a partir de l'examen de les fonts, que Álvarez no podia haver mort enverinat, tal com «[...] la imaginación popular y el encono patriótico han pintado.»¹¹⁹⁹. Així i tot, no pot deixar de dir que «[...] murió de venenos,

1193. Aquesta documentació fou la base gairebé única de la *Reseña* sobre els setges d'Emili Grahit, però hom palesa que Antoni de Bofarull l'havia emprada primer. Per entre aquesta documentació cal afegir la premsa de l'època dels setges: el *Diario de Gerona* i el *Correo de Gerona*, a part de correspondència diversa de la Junta de Defensa de Girona i la Junta Superior de Catalunya i la Central.

1194. S'intueix que podria ésser «Cruzada gerundense», publicat al 1880 a la *Revista de Gerona*.

1195. Pel context hom dedueix que podria ésser «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria», de 1880-1881.

1196. És molt probable que emprés la traducció al castellà feta per Enric C. Girbal a la *Revista de Gerona* al 1882.

1197. BOFARULL, 1886: 394.

1198. BOFARULL, 1886: 522.

1199. BOFARULL, 1886: 536.

que veneno hubo de ser para una voluntad de hierro como la suya, para una tenacidad épica en cuyo cumplimiento el mismo héroe se recreaba, verse sumido en un lecho, dominado por una fiebre nerviosa [...]. Triple veneno, ciertamente, pues, el que iba aniquilando el espíritu de Álvarez [...]»¹²⁰⁰. La retòrica li evita de negar taxativament la teoria de l'enverinament, però rebutja l'enverinament directe. En un altre ordre de coses, per entre aquestes aportacions historiogràfiques, hom remarca un extens tractament de l'aixecament de 1808 a Girona¹²⁰¹. En realitat, és l'únic fet destacat al llarg de tota la narració, per tal com la faisó cronològica de l'obra n'impedeix qualsevol rellevància factual¹²⁰².

La principal problemàtica amb la qual hom xoca en analitzar l'obra de Bofarull és la d'establir una hermenèutica dels setges. Verament, l'autor té una idea dels setges de Girona que es lliga a la seva idea general de la Guerra de la Independència. Tanmateix, aquesta interpretació no ix en un relat històric, atès que l'autor no construeix cap relat. Com que l'objectiu principal de Bofarull és únicament de revisar críticament les fonts i les obres de referència sobre la guerra, desatén en gran manera tot el discurs històric, encara que és possible de resseguir-ne algunes traces. Per trobar el discurs històric del personatge, cal navegar per entre algunes revisions i crítiques de les –segons ell– idees preconcebudes i errònies sobre els setges. La idea principal del seu dèbil discurs històric és la del paper determinant dels gironins a la lluita nacional per la independència: «Para nosotros, deseando adivinar la causa de la resolución de Alvarez, y á fin de desvanecer el exclusivismo con que se ha querido hacer de lo sucedido en Gerona una gloria militar (militar en sentido de tropa), una hazaña del ejército español, concediendo poquísima parte al país, que es el alma de todo, hay que aclarar antes qué podían ser esas fuerzas con que contara el que habia de general en jefe en Cataluña, y qué tropas y gente sean las que acompañaron á Alvarez al tomar la heroica resolución.»¹²⁰³. Com hom veurà a Gómez de Arce, el paper dels gironins, l'esforç popular dels defensors fou la peça clau de l'heroisme dels setges. A diferència del discurs del Brigadier, Bofarull defineix una separació entre població i exèrcit. No crea un únic cos de defensors i es decanta notablement vers els defensors populars: «[...] el comportamiento anterior de los gerundenses y el ardor patrio que dominaba á los que se encerraban dentro de los gloriosos muros, pobre del que hubiera soltado la menor expresion en contra de la causa nacional tan perfectamente simbolizada en aquella ciudad, pobre del traidor, espia ó afrancesado que se introdujera y hablara sin discre-

1200. BOFARULL, 1886: 537.

1201. BOFARULL, 1886: 78-85.

1202. És el cas del *Gran Día de Gerona*, que passa completament desapercbut.

1203. BOFARULL, 1886: 395.

cion entre tantos leales y decididos patriotas [...]»¹²⁰⁴. La defensa popular de Girona fou motivada pel patriotisme espanyol; mes Bofarull hi introduí una nota catalana: «La defensa de Gerona es una gloria española, pero es tambien una gloria catalana.»¹²⁰⁵. En aquest punt s'expressa vivament el caràcter provincialista català de l'autor. La seva inserció dins la historiografia de la Restauració, amb l'assumpció d'una metodologia i de la creació d'un cos epistemològic per a la representació nacional de la guerra, no significa una ruptura amb la historiografia romàntica i *renaixentista* catalana, ja fos liberal, ja fos conservadora catòlica. La interpretació en clau regional catalana que ofereix Bofarull recorda en gran manera a la de Blanch al seu *Cataluña*.

La interpretació de Bofarull acaba, a la fi, enaltint la lluita popular gironina i el lideratge d'Álvarez de Castro en un escenari propici. Supedita el paper d'Álvarez al dels gironins: «Sí! el jefe de la Vanguardia que, francamente hablando, no habia tenido hasta entonces grandes ocasiones en que lucirse, calcularia que la defensa de una plaza pudiera hacerle inmortal, y así prefiriendo á aquel cargo el de Gobernador de Gerona, como la experiencia le aleccionaria de la capacidad de los habitantes en los dos sitios anteriores, y le daba cada dia ejemplos de patriotismo y valor de los que le rodeaban, sabiendo esto, seguro habia de estar de la facilidad de su propósito [...]»¹²⁰⁶. Aquesta idea no era nova i hom la podia trobar en un autor liberal com Cutchet i la seva *Historia del siti*. És un discurs efectiu, però que roman molt poc desenvolupat i en un estadi primigeni. Tampoc en aquesta interpretació hi faltava una certa dosi d'historicisme:

«El chasco llevado por los conquistadores de fortalezas en todas partes ante la bicoca de Gerona fué el gérmen de un pasmo que sucesivamente y en mayor escala habian de ir experimentando los soldados del Imperio, en este suelo, regado ya con sangre de franceses en otros siglos, en Cataluña, vanguardia de España en su defensa. Por él hubieron de conocer los hombres reflexivos de las huestes invasoras, así los que tuviesen algun conocimiento en Historia, como los que ignorasen hasta la de su casa, y serian los más, que la raza catalana no habia degenerado de su antigua y constante fama, y que aquel ejemplo, en la gran funcion bélica que se preparaba, venia á ser como una sinfonia de bellos motivos de otros dias, anuncio de la grande obra que desde entonces se iba á representar, y cuyo desenlace ó epílogo acabaria por ser verdaderamente trágico á los perturbadores de

1204. BOFARULL, 1886: 399.

1205. BOFARULL, 1886: 478. I clou: «No olviden esta santa verdad los indiscretos y veleidosos que más de cien veces han echado en cara á los catalanes su falta de patriotismo y de amor á la unidad nacional, que entienden ellos á su manera» (BOFARULL, 1886: 479). És una reproducció fidel del sentiment del «doble patriotisme» del provincialisme català, que expressa regionalment la seva adscripció a la nació espanyola.

1206. BOFARULL, 1886: 397.

la paz.»¹²⁰⁷

Girona exerceix el paper que tradicionalment ha tingut –de la mateixa manera que la patriòticament espanyola Catalunya– de baluard nacional enfront de l'enemic francès. La defensa de Girona es basa en l'esforç popular patriòtic dels seus habitants, que al 1809 i 1809 fou màxim i tingué un líder propici a aquell esperit. En cap moment hi ha cap referència a alguns dels elements més cabdals del discurs històric de la Restauració, com les essències nacionals espanyoles eternes –com la religió–, la valor militar i el producte d'aquella lluita: l'heroisme. Tampoc adopta un o alguns elements del cànon liberal. No hi ha cap referència a la llibertat com a valor que guiava els defensors, juntament amb el patriotisme. L'ambigüitat positivista de Bofarull es consuma. O tal volta caldria pensar en la inexistència dels cànons ideològics i en una pràctica d'indefinió hermenèutica, o sigui, en la superació de la construcció de la representació nacional?

En darrer terme, l'historiador català ofereix una bona dosi de gal·lofòbia al llarg del text que és inusitada per al període, en el qual es preferia de desar al calaix aquest tipus d'expressions a fi d'unes millors relacions amb el país veí. Bofarull reitera al llarg del temps la inferioritat moral dels francesos en comparació als espanyols: «¡Dichosa vanidad francesa! Siempre ha creído aquella raza, á pesar de los escarmientos, que solo ellos son hombres y los demás, niños.»¹²⁰⁸. O bé: «[...] solo el desórden y la vergüenza coronan la obra de los invencibles, quienes no tienen más recurso, al verse burlados, que arrojarse por la pendiente, huyendo en busca del campamento más inmediato. A ser esta hazaña al revés, de seguro que la perpetuaran los franceses en mármoles y en bronces, y se hiciera trompetear por la fama hasta los más apartados extremos de Europa; pero los nuestros se contentaron con la satisfaccion de sacrificarse por la patria [...]»¹²⁰⁹. La moderació i l'absència d'opinions es trenquen en abordar el tractament dels francesos, on Bofarull descarrega mants prejudicis i crítiques més emotives que racionals.

Al llarg d'aquesta breu anàlisi, hom ha pogut comprovar que la *Història crítica* de Bofarull és d'un perfil complex, que no és fàcil de classificar dins la *machina* i l'ambient historiogràfic en la qual fou confegida. L'obra de Bofarull no encaixa plenament als paràmetres academicistes de la Restauració. Per bé que comparteix un substrat epistemològic i una metodologia, opta per una absència d'hermenèutica, que tendeix a la construcció d'una història àtona, sense relat, en el qual solament hi ha lloc per una vindicació de la participació catalana en la lluita nacional espanyola

1207. BOFARULL, 1886: 94.

1208. BOFARULL, 1886: 423.

1209. BOFARULL, 1886: 429.

contra l'invasor francès. En el fons, el producte final és guiat en tot moment per l'ambigüitat i l'ambivalència, per la situació de l'autor entre dos mons, entre dues generacions¹²¹⁰, àdhuc, per tal com es trobava en uns temps en els quals la generació de Bofarull no tenia un control eminent de la intel·lectualitat, encara que sí que mantenia unes certes posicions privilegiades. La *Història crítica* és fruit del bagatge històric passat i de l'actualitat historiogràfica —la moda historiogràfica, si es vol— present. Així, Bofarull pot proclamar per l'anàlisi crítica del positivisme acadèmic espanyol de l'època¹²¹¹ que s'ha superat la visió de Toreno¹²¹². Amb tot, l'adopció d'una part important d'elements de la història nacional transversal i sintètica de la Restauració, Bofarull roman un autor en permanent transició, ancorat en un esperit del decenni de 1860. És per això que pot semblar que hi hagi una pèrdua de conceptes propis de l'epistemologia i l'hermenèutica històriques de la Restauració i la impressió d'un cert empobriment de la interpretació que ofereix Bofarull. Fins i tot, ací hom podria arribar a pensar que des de la regió, Catalunya, la intel·lectualitat emprava un camí diferent al de la intel·lectualitat espanyola, especialment si es compara amb l'obra insígnia de la història de la Guerra de la Independència com és la de Gómez de Arceche. Formalment, ambdós autors, amb tantes notables diferències es mantenen adscrits a un mateix cos acadèmic, a un mateix cos historiogràfic que palesa, en el fons, la seva pluralitat.

LA HISTÒRIA MONUMENTAL DE LA GUERRA DE LA INDEPENDÈNCIA: GÓMEZ DE ARTECHE

El producte historiogràfic més rellevant de la Restauració fou la gran obra del General de Brigada José Gómez de Arceche *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814*. Iniciada al 1868 i acabada al 1903, aquest vast treball de catorze volums fou la principal aportació de l'academicisme històric de la Restauració a la Guerra de la Independència. La voluntat d'aquesta obra és clara: vol esdevenir el referent en la història de la Guerra de la Independència¹²¹³. Sota l'excusa que no s'havia elaborat la història *militar* de la Guerra de la Independència¹²¹⁴, l'oficialisme i Gómez de Arceche justificaren l'existència d'una nova història sobre la guerra que, no solament havia de marcar un nou discurs històric per a l'academicisme de la Restauració, sinó que havia de superar el marc establert per l'obra de referència sobre la guerra fins aleshores: la *Història*

1210. VILALLONGA, 2008b: 157.

1211. HOCQUELLET, 2008: CXVII-CXVIII.

1212. BOFARULL, 1886: 7-8.

1213. PASAMAR, 2010: 101-102.

1214. FERNÁNDEZ SAN ROMÁN, 1868: XIV-XV.

del levantamiento, guerra y revolución en España del Comte de Toreno¹²¹⁵. Es consumà, per consegüent, una revisió de l'esdeveniment històric, tal com ja havia fet Antoni de Bofarull a la seva *Història crítica*. La superació de l'epistemologia i l'hermenèutica del discurs històric liberal era absoluta¹²¹⁶. Gómez de Arceche rebé oficialment l'encàrrec de confegir una història de la guerra al 1862, durant el regnat d'Isabel II¹²¹⁷. És una dada transcendent, per tal com hom comprova que el discurs històric nacional transversal de la Restauració no començà a afaïçonar-se amb l'articulació en si del règim, ans sobrepassa la vida d'aquest, fins a tant d'atènyer l'etapa final del regnat d'Isabel II. Això es causa del lligam a una generació específica i la seva *machina*, més que no pas a un règim específic. Semblantment, aquest canvi de discurs històric s'acompanyà d'un canvi de metodologia històrica, amb la irrupció del positivisme en la història. L'obra de Gómez de Arceche s'inscriu plenament al positivisme històric, amb l'ús de pràctiques pròpies de l'*ars historica*, tals com l'ús de referències bibliogràfiques i la crítica historiogràfica, com hom ja ha vist amb Antoni de Bofarull a la seva *Història crítica*. Aquest positivisme i circumscripció *quasi* estricta a les fonts, ensems amb la nova hermenèutica oferta sobre la guerra representen d'alguna manera una solució de continuïtat amb el bagatge liberal i la interpretació que oferia de la guerra; almenys significa l'adveniment d'una nova comprensió nacional de la Guerra de la Independència, que ix del «cànon liberal», de la mateixa manera que també ix del «cànon catòlic» per abordar una síntesi historiogràfica.

José Gómez de Arceche y Moro de Elexabeitia (Carabanchel, 1821 – Madrid, 1906)¹²¹⁸ fou un dels deu membres de la Real Academia de la Historia d'extracció militar¹²¹⁹. General d'Artilleria a l'Estat Major¹²²⁰ i responsable de la documentació relacionada amb la Guerra de la Independència a l'arxiu del Depósito de la Guerra¹²²¹, acadèmic de la RAH d'ençà el 1871 i senador

1215. HOCQUELLET, 2008: CXVII-CXIX.

1216. Hom vol recordar que, quant a l'epistemologia, el discurs històric catòlic no aconseguí d'afaïçonar la seva pròpia i sempre emprà la del discurs històric liberal, la de Toreno.

1217. FERNÁNDEZ SAN ROMÁN, 1868: XXI-XXII. Aquest encàrrec fou oficialitzat per la Real Orden del 26 d'abril d'aquell 1862.

1218. Gómez de Arceche, malgrat que va néixer prop de Madrid, era d'origen basc.

1219. PELLISTRANDI, 2004: 294.

1220. Ocupà la sotssecretaria d'Estat a la Guerra al 1865 i al 1868. Posteriorment, durant la Restauració, rebé el grau de *mariscal de campo* al 1877, després d'haver estat l'aide-de-camp del rei (PELLISTRANDI, 2004: 396).

1221. Aquest servei creat al 1810 com a dependència del cos d'Estat Major recopilava i conservava la documentació històrica i topogràfica per a un ús militar. L'arxiu fou creat al 1873 i agrupava les seccions geogràfica i històrica. El Depósito de la Guerra fou suprimit al 1931 i al 1939 els seus fons passaren al recentment constituït Servicio Histórico Militar.

per Guipúscoa a la legislatura de 1884-1885¹²²² –posteriorment fou un senador vitalici– pel Partit Liberal-conservador de Cánovas del Castillo, fou un representant d'una tendència historiogràfica d'unitat nacional conceptual que s'havia anat afirmant al llarg del decenni de 1860 i que culminaria amb la Restauració, règim que volia encarnar les mateixes valors d'unitat i conciliació. Gómez de Arteche fou la manifestació militar en la historiografia academicista de la Restauració. Fou un dels pocs militars espanyols dedicat plenament als estudis històrics. Cal tenir ben present la seva condició de militar, per tal com es pot considerar l'expressió del pensament nacional dels militars espanyols. El Brigadier no solament representa l'academicisme de la Restauració, sinó que és l'element insígnia de la intel·lectualitat militar del període i d'aquell règim¹²²³. A despit de la natura positivista de l'obra de Gómez de Arteche, no es pot menystenir la profunda simpatia de l'autor vers els fets narrats. Encara que això pugui ésser la tònica general de les obres dedicades a la Guerra de la Independència durant el Vuit-cents, en aquest cas, més enllà de l'emotivitat i el sentiment nacionals, hi ha la qüestió del prestigi nacional d'Espanya a través de les armes, tal com correspon a un militar com Gómez de Arteche. És una memòria nacional militar que hom pot resseguir d'ençà les cròniques de Cabanes i Nieto Samaniego o les apologies de Satué fins al Brigadier base¹²²⁴. El prestigi nacional se cerca al passat per a projectar al present i il·lusionar el futur. A més, en aquesta tasca s'intenta de presentar sense solucions de continuïtat¹²²⁵ i, en el cas de Gómez de Arteche, sense la idea de la decadència de Cánovas, la qual cosa és una variant important respecte al discurs històric de la Restauració. D'altra banda, el prestigi nacional no es projectava solament a l'interior d'Espanya, sinó que maldava per eixir a l'exterior; o almenys per rebutjar la imatge exterior de la nació. El General tenia la ferma convicció que la historiografia estrangera havia construït una imatge falsa que calia esmenar amb la veritat dels fets. És una de les causes per les quals emprengué la redacció de la història sobre la Guerra de la Independència,

1222. ANÒNIM, 1885: 1.

1223. PELLISTRANDI, 2004: 295. La intel·lectualitat militar no és necessàriament la que s'expressa en forma d'articles a la premsa del moment, la que participa a la política nacional –ja sigui a les Corts o en ministeris, ja sigui a partir del *pronunciamiento*–; aquesta *intelligentsia* militar també accedí dins el món acadèmic oficial, de la mateixa manera que participà en el món cultural espanyol, notablement de la Cort, encara que fos minoritària. Cal separar d'aquesta intel·lectualitat militar la intel·lectualitat *militaritzada*, això és, persones que tingueren una carrera militar amb els seus respectius estudis, però que retornaren a la vida civil. Així, la composició de la RAH palesa que la intel·lectualitat militar per al període de 1874 a 1910 solament aportà dos membres numeraris; per contra, la intel·lectualitat militaritzada tingué dotze membres, que representava un 14% dels membres totals del període (PEIRÓ, 2006: 183, 192)

1224. En aquesta línia de continuïtat hi ha un buit que ocupa els decenni centrals del segle XIX, en els quals l'absència de militars-narradors –si és que Nieto i Satué poden ésser considerats historiadors– és absoluta. Gómez de Arteche fou el primer militar que reemprengué la tasca d'historiar la guerra des d'aquesta òptica.

1225. PELLISTRANDI, 2004: 297.

on desmunta les tesis i opinions dels historiadors estrangers. Se suma, així, aquesta causa, a la de la revisió del discurs històric liberal fins aleshores dominant i bastit sobre l'obra de Toreno, amb l'afegitó de la metodologia positivista emprada.

En tant que culminació historiogràfica de la síntesi restauracionista quant a la Guerra de la Independència, l'obra de Gómez de Arceche esdevé el servidor del pensament nacional transversal. A la base, l'ésser d'Espanya en el temps. Les essències de la nació són el substrat que permet de conèixer les causes de la història de la nació, des dels seus èxits fins als seus fracassos. I, per descomptat, els motius de la invasió i l'aixecament de 1808. El motor de la vida nacional en la història no recau en el progrés i la construcció en si, ans en la divina Providència¹²²⁶ que guia i condiona la història de la nació, que no esdevé ni progressiva ni exponencial, sinó cíclica, segons la voluntat de Déu. No és un discurs aliè al discurs històric liberal, atès que durant la fervor de la Guerra d'Àfrica es revisqueren novament exaltacions providencialistes –si bé que no necessàriament catòliques– quant a l'avenir nacional¹²²⁷. En realitat, tampoc la noció de la perennitat de les essències i valors espanyoles al llarg del temps –que permeten d'establir l'associació Sagunt-Numància amb Saragossa-Girona¹²²⁸– fou una novetat de la Restauració. Es tracta d'un discurs que al delà de l'adscripció faccional és nacional. Dins aquest cànon, els setges de Girona són un excel·lent exemple d'unitat nacional sense clivelles, alhora que és la representació ideal de la passada glòria nacional que es vol projectar al present i al futur nacionals i a l'interior i a l'exterior de la nació. Un esdeveniment històric amb els ingredients dels setges de Girona eren el cas paradigmàtic on es podia desplegar el pensament nacional sintètic de la Restauració.

El cos central del relat històric de Gómez de Arceche sobre el setge de 1809 se situa al setè volum de l'obra, publicat al 1891. El militar dóna una gran valor als setges gironins i els posa a la mateixa alçada que els setges de Saragossa. Fins aleshores, el mercat historiogràfic disposava de poquíssims grans relats històrics sobre els setges gironins, que pràcticament es restringien al de la *Historia* de Toreno. L'aparició d'un nou gran relat històric sobre els setges en una obra sobre la guerra a nivell nacional oferia llarg temps després un nou marc de comprensió general. A més, l'obra de Gómez de Arceche era la primera que posava dins una gran història sobre la guerra totes les fonts disponibles sobre els setges gironins. I és que l'ús sistemàtic i referenciat de fonts primàries i productes historiogràfics és un dels aspectes més importants per al coneixement dels

1226. FERNÁNDEZ SAN ROMÁN, 1868: v-vi.

1227. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 509-524. SECO SERRANO, 1984: 23-69.

1228. PELLISTRANDI, 2004: 295.

setges. A diferència, com hom veurà, d'Emili Grahit, Gómez de Arce no amaga cap font i no es restringeix a les fonts gironines. Una de les principals és el *Dietario del Sitio de Gerona*, una obra manuscrita de Juan Pérez Claras, a la qual tingué accés a través de Celestí Pujol Camps, numismàtic i historiador gironí, membre de la Real Academia de la Historia. És un document inèdit que, ara per ara, només emprà Gómez de Arce. Cap dels historiadors gironins del període empraren aquest dietari, la qual cosa és prou xocant. D'altres fonts que usa en exclusiva Gómez de Arce són el també inèdit *Diario Histórico, Militar, Político y Económico del último sitio de Gerona* de Carlos Bermanedi, una memòria manuscrita del Tinent d'Artilleria José Medrano y Treviño, la *Histoire de la révolution d'Espagne et de Portugal* (1829¹²²⁹) de l'alemany Andreas von Schepeler i la *Storia delle campagne e degli assedj degl'italiani in Spagna dal MDCCCVIII al MDCCCXIII* (1827) de l'assetjador italià Camillo Vacani. És un cos d'obres inèdites molt remarcable, que demostra la voluntat del General espanyol d'arribar a construir una obra positivista de la Guerra de la Independència amb un emprament sistemàtic de fonts originals. La resta de fonts que hom troba són el poema *Immortali et heroicae Gerundae in ejusdem oppugnationis ab exercitu gallorum* de Ramon Balart¹²³⁰, els *Journaux des sièges faits ou soutenus par les Français dans la péninsule de 1807 à 1814* (1836) del francès Jacques Belmas¹²³¹, el *Cataluña* de Blanch, el *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* (1814) de l'assetjador alemany A. W. Bucher, la *Historia de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de la usurpacion ó sea de la independencia de España* (1809) de Francesc Cabanes, la inèdita *Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona* (1816) del P. Cúndaro, la *Historia del siti* de Cutchet, tota la documentació de Blas de Fournás que hi havia dipositada a l'Arxiu Municipal de Girona¹²³², la *Historia del siti* de Gebhardt, l'article «Cruzada gerundense» d'Enric C. Girbal publicat a la *Revista de Gerona* al 1880, un article no especificat d'Emili Grahit¹²³³, la *Historia del sitio de Gerona* (1815) i la *Relación histórica de las defensas de Gerona en 1808 y 1809* (1820) de Miguel de Haro, la *Historia militar de Gerona* (1840) de Minali, el *Sitio de Gerona. Ejército de Cataluña 1809* de C. de Montzey¹²³⁴, el *Memorial histórico*

1229. La primera edició en alemany fou a Berlín al 1826.

1230. Fou publicat a la *Revista de Gerona* al 1894.

1231. De tots els autors estrangers que utilitza Gómez de Arce, aquest és el que li mereix una millor opinió (GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 187).

1232. Aquesta documentació fou la base gairebé única de la *Reseña* sobre els setges d'Emili Grahit.

1233. Pel context hom dedueix que podria ésser «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria», de 1880-1881.

1234. La versió que emprà Gómez de Arce fou l'original en francès que es publicà al 1875 a la *Revue Militaire Française*. Hom emprà ací la traducció al castellà feta per Enric C. Girbal a la *Revista de Gerona* al 1882.

(1820) de Nieto Samaniego, el poema *In perpetuam memoriam* (1813) de Jaume Rodoreda, el *Journal des operations de l'armée de Catalogne en 1808 et 1809* (1821) del General Saint-Cyr, la *Historia del Consulado y del Imperio* (en castellà al 1858) d'Adolphe Thiers, la clàssica *Historia* de Toreno i el diari del General Verdier. Sobta l'absència molt destacada de la *Historia crítica* de Bofarull i el *Barcelona cautiva* del P. Ferrer.

Al delà de l'aportació que suposa la dita revisió de tota la Guerra de la Independència, els capítols de la *Guerra* dedicats als setges de Girona ofereixen aportacions historiogràfiques puntuals. Es tracta d'unes aportacions renovadores, que en el seu moment no van tenir cap mena de ressò, però que gairebé cent anys després, la historiografia gironina que es vol marxista va presentar com a pròpies davant el que considerava les *mentides històriques* sobre els setges¹²³⁵. Aquestes aportacions puntuals suposen un xoc molt major que la correcció de dades i dates de matís, irrelevantes. D'una banda, hom troba sengles reivindicacions de dos militars oblidats en la defensa de Girona: el General Joaquín de Mendoza i el Tinent del Rei Julián de Bolívar. Gómez de Arceche en reivindica no només el seu patriotisme¹²³⁶, sinó el seu paper durant els setges, especialment quant a Bolívar, governador de la plaça durant els dos primers setges, que, tal com explicita l'autor, ningú ha valorat «[...] el mérito que D. Julián de Bolívar pudo contraer en los dos primeros, cuando, á pesar de no estar basada en motivo ninguno justo ni plausible la destitución del gobernador, fué por exigencias del pueblo mismo elegido para el mando de la plaza [...]»¹²³⁷. D'una altra, hi ha les anàlisis d'estratègia militar. Un per un, els caps militars implicats al setge de 1809 són avaluats per l'historiador i en presenta la gestió, les potencialitats no aprofitades i les alternatives dels esdeveniments, la qual cosa esdevé tota una lliçó d'estratègia militar¹²³⁸. A diferència dels altres historiadors, Gómez de Arceche és capaç de conèixer sobre el tema del qual parla, sense caure en unes inexpertes vaguetats. Igualment, tal com hom veurà amb un historiador propagandista republicà, Enrique Rodríguez Solís, el paper dels guerrillers Clarós i Rovira és inserit dins el fet històric dels setges que, fins aleshores, no havia rebut una correcta atenció¹²³⁹. Finalment, la gran aportació particular del general és a propòsit de la mort d'Álvarez de Castro. Per bé que Cutchet

1235. Vegeu PUIG, 2007 per a un exemple d'aquest discurs.

1236. Molt ressaltat per a Mendoza (GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 355).

1237. GÓMEZ DE ARTECHE, 1875: 611.

1238. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 460-464.

1239. L'interès que el Brigadier mostra devers la guerrilla té una especial justificació. Per a Gómez de Arceche és l'essència de la guerra popular, de la manera nacional de fer la guerra, ja des de l'inici dels temps històrics –i l'inici de la vida de la nació espanyola. La guerrilla és una de les essències fonamentals d'Espanya, que s'ha manifestat sempre en les invasions estrangeres, dels cartaginesos als francesos (GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 6-9).

ja ho havia afirmat, Gómez de Arteche fou el primer historiador a demostrar que el governador de la plaça de Girona no fou enverinat; a més, presenta tots els texts dels testimonis i historiadors que el van precedir per elaborar una anàlisi historiogràfica sobre aquesta qüestió. L'autor la deixà resolta en un apèndix de l'obra monogràfica que escrigué dedicada a la vida d'Álvarez:

«¿A qué, pues, se le traía, separándole de su ayudante y de sus criados, se le conducía con tantas precauciones y se le alojaba en cuadra tan lóbrega é inmundada? Es indudable que con un objeto siniestro; y el más probable es el de someterle á un tribunal en el sitio mismo en que se quería suponer había cometido un delito, y donde quería castigársele para escarmiento de sus indomables compatriotas

[...]

«Mas por eso mismo, y á pesar de tanto y tanto documento expresando la opinión de haber sido Álvarez asesinado, toma la nuestra rumbo diferente. Aquélla es la más generalizada y tuvo naturalmente origen en el espectáculo del cadáver cárdeno y escuálido del General, tendido en unas parihuelas, *cama imperial* que sostenia, sin embargo, la mole de un gigante valor y de noble y generosa pertinacia, terror que habia sido de los mismos que así lo insultaban ahora, que ya no podia defenderse. Esa opinión, además, creció y se hizo casi universal á impulsos del patriotismo, que la explotó para la continuación y el éxito de la guerra. ¿Qué podia, con efecto, encender más los ánimos de los españoles, de los catalanes sobre todo, que la noticia de alevosía tan cobarde?»¹²⁴⁰

Per a Gómez de Arteche la veritat històrica i el patriotisme no són renyits: el seu relat no deixa d'ésser nacionalista per negar l'enverinament d'Álvarez. És un exemple del científisme positivista al servei de l'ésser d'Espanya, que s'acaba expressant: «[...] el varón insigne cuyo valor extraordinario, inteligencia masculina y noble pertinacia, más que inquebrantable y más que inflexible [...] había jurado odio eterno a los enemigos de su patria: su conducta de entrega del castillo de Barcelona y su campaña del Ter y del Fluviá le habían grangeado un alto concepto de carácter y de experiencia militar, y, con él, la adhesión de las tropas que mandaba y la confianza de los gerundenses [...]»¹²⁴¹. A despit del mètode positivista, l'al·legoria nacionalista del *León de Gerona* emergeix sempre a la superfície¹²⁴². I és que al damunt d'aquest personatge basteix Gómez de

1240. GÓMEZ DE ARTECHE, 1880: 153.

1241. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 137-138.

1242. Més exemples de la lloa d'Álvarez aparentment poc rigorosa i en falsa contradicció amb el positivisme a GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 193, 204-205, 458-460. A les pàgines 458-459 l'historiador arriba a qualificar de «millor general d'Europa» i ho defensa a partir de proves empíriques.

Arteche l'expressió de l'heroisme dels defensors, en tant que *primus inter pares* de la lluita dels gironins. L'heroisme es basa en «la virtud militar [...]; el patriotismo [que] busca en los motivos que lo provocan forma con que exhibirse; la lealtad, el espíritu religioso [y] la abnegación [...]»¹²⁴³. Tot un codi moral que difon el general a través del relat històric que amaga una voluntat política molt marcada; sobretot si l'heroisme és la valor, la pauta dominant dels patriotes gironins de 1808 i 1809, que ha de continuar en aqueixa línia de continuïtat de la història i el caràcter nacionals espanyols.

La representació que s'ofereix del *León de Gerona*, s'insereix sense problemes dins la lectura dels setges que elabora Gómez de Arteche. La lectura dels setges és la visió que hom té de Girona dins l'engranatge nacional espanyol: «Como que mientras subsistan en el mundo ideas de patriotismo y honor militar, con la aspiración generosa á satisfacer los ideales que el orgullo de raza y el desapropio genial provocan, el nombre de Gerona servirá en España para excederse en las manifestaciones de las virtudes que atesora la Nación, y en el extranjero de ejemplo para sacar á salvo los más sagrados fueros de la integridad y de la independencia patrias»¹²⁴⁴. De nou, «[...] la hazaña de la ciudad del Ter es un florón más en la corona entretegida con los brillantes atributos de Numancia, Calahorra y Zaragoza [...]»¹²⁴⁵, això és, un exemple de la línia de continuïtat al llarg de la història de les essències espanyoles¹²⁴⁶. Hom ja ha descrit a l'inici del capítol l'ésser d'Espanya, aquest subjecte històric que esdevé el centre de la història, que neix amb la història a partir d'una divina Providència que el sostindrà sempre. En la seva vida cíclica al llarg dels temps, aquest ésser nascut adult, definit i amb unes essències immutables veurà com la fortuna o la ruïna li arribaran, depenent no solament de la divina Providència, sinó també de la seva virtut essencial, això és, el desplegament en plenitud de les essències de l'ésser d'Espanya en el temps. Això determina la seva vida i construcció històriques. En la síntesi restauracionista, algunes essències, valors fonamentals més notables són la religió, la monarquia, la unitat, la raça, el poble i l'heroisme. I totes elles se supediten a l'esperit nacional, patriòtic; al servei de l'ésser d'Espanya i la seva glorificació.

Aquesta lectura dels setges té com a fonament el paper dels gironins, això és, l'essència del poble. La defensa del poble de Girona és la clau de comprensió de la lluita patriòtica per la independència espanyola. De la mateixa manera que la gesta gironina connecta amb l'heroisme de l'espanyol al llarg de la història –amb l'assimilació amb Numància, principalment–, Gómez de

1243. GÓMEZ DE ARTECHE, 1880: 7.

1244. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 135.

1245. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 136.

1246. PELLISTRANDI, 2004: 296-297. VILALLONGA, 2008b: 147.

Arteche també hi afegeix la lluita secular de Girona en tant que porta d'Espanya, avantguarda de la defensa nacional¹²⁴⁷. I és que «mientras Gerona se mantuviera inexpugnada, era opinión hecha tradicional en Cataluña, que / sería indiferente se perdiese el resto de la provincia; tradición fundada en el éxito de más de 20 sitios sufridos por aquel baluarte de nuestra independencia nacional.»¹²⁴⁸. Es constata la línia de continuïtat històrica, de glòria nacional i d'essència espanyola inalterada. Mes, quina era aquella essència? Per als gironins, l'historiador militar ho veu molt clar: «[...] honor militar, [...] y la guarda en todos en cuanto constituye una nacionalidad, la patria, la familia y el altar de sus mayores.»¹²⁴⁹. Són les valors eternes, tradicionals; molt pròpies, en el fons, d'aquell discurs de síntesi nacional del qual es trobava amarat Gómez de Arteche.

L'encarnació d'aquests ideals pels quals lluitaren els gironins s'expressà en la Cruzada Gerundense. Aquesta «patriótica idea» és valorada molt positivament per l'autor, atès que representa la màxima organització popular, comparable a les guerrilles¹²⁵⁰. Dins aquesta anàlisi nacionalista de la Cruzada, hom hi troba l'avaluació de la companyia femenina d'aquest cos popular, que s'expressa en els mateixos termes que per a la Cruzada¹²⁵¹. El punt culminant d'aquest patriotisme popular es troba al relat del *Gran Día de Gerona*. És significatiu que per explicar els sentiments en aquell moment tan decisiu del setge –i que és la màxima manifestació de l'heroisme dels defensors– escullí Gómez de Arteche un fragment de l'obra de Miguel de Haro, defensor que ofereix a la seva crònica una lectura liberal del fet històric. En realitat, més enllà de la diferència ideològica, el nacionalisme espanyol compartit entre liberals i catòlics, permet que en la síntesi nacional restauracionista, es valorin els mants punts de contacte, com aquest, en els quals un relat és intercanviable¹²⁵².

La valor dels gironins és tan admirada per part de Gómez de Arteche que arriba a dir que entre els gironins «[...] sucedía lo contrario que suele acontecer en los sitios de las grandes plazas, donde la mayor atención de sus gobernadores se cifra en contener los arranques naturales en un pueblo que se ve cons- / treñido á soportar los peligros y las privaciones de la guarnición. Allí no; el vecindario estimulaba con su desprendimiento á la constancia en la tropa, sin dejar, además, de participar de los riesgos que afrontaba en la defensa armada de las brechas y demás puestos de la

1247. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 144.

1248. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 145-146.

1249. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 146.

1250. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 165-168.

1251. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 201-204.

1252. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 392-393.

plaza.»¹²⁵³. Dins el relat del general no hi ha cabuda per a les alternatives i les dissidències. El cos popular gironí era homogeni en la seva actuació per la pàtria i les valors essencials de la nació. La historiografia academicista de la Restauració que representa Gómez de Arteche fou, tal volta, la que millor incorporà el poble dins la lluita nacional que significaren els setges gironins de 1808 i 1809: era l'esforç de la síntesi i la unitat, en benefici de les quals, desapareixia la combustió interna i la dissidència. En realitat, la historiografia liberal, segons el cànon de la *Historia* de Toreno, no tractava pas malament el poble i tenia una bona inserció nacional –i liberal. Amb tot, la construcció historiogràfica depurada de l'academicisme de la restauració maximitzà el discurs nacional a fi de conciliar les dues grans idees nacionals d'Espanya i retornar a la unitat nacional en la representació de la nació espanyola. En aquest procés, la Guerra de la Independència esdevé el centre de la unitat hermenèutica, per tal com havia significat al llarg del Vuit-cents l'esdeveniment històric que, malgrat la unió consumada de la nació en la lluita contra l'invasor, havia establert el germen de la divisió interna i la fractura ideològica¹²⁵⁴. Per consegüent, el poble unit, el cos popular de la guerra, és l'element principal de la lluita, ja que representa l'esperit d'unió de la representació. Emperò, no es pot reduir el poble a un mecanisme de conciliació, sinó que en el discurs històric sintètic de la Restauració el poble és l'essència que actualitza i preserva l'ésser d'Espanya en els temps històrics. El poble té la doble condició d'essència eterna de la nació i d'artífex de l'ésser –sense ser l'ésser–, atès que en el poble s'encarna la seva acció, la seva supervivència i la seva glòria; o la seva decadència.

Pel que fa als fets més destacats del setge de 1809, Gómez de Arteche estableix els esdeveniments canònics de la memòria nacional. En realitat, era una tasca que el general feia en paral·lel als literats i els historiadors locals gironins, sense oblidar el bagatge del Vuit-cents. I coincideixen. Hom troba la defensa i presa de Montjuïc, el 19 de setembre –*Gran Dia de Gerona*– i la fam que assotà la ciutat durant els darrers mesos. Són tres fets. El primer permet de desplegar l'anàlisi militar, el segon l'heroisme, i el tercer les calamitats d'un setge i l'estoïcisme gironí. Són parts de la gran epopeia dels setges, que permeten de focalitzar en algun aspecte concret de l'esdeveniment nacional. L'excel·lent estratègia militar espanyola, a Montjuïc¹²⁵⁵; l'heroisme nacionalpopular, al 19 de setembre¹²⁵⁶; i la gran prova per al patriotisme dels defensors en la situació límit de la fam i

1253. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 443-444.

1254. Fins i tot, la historiografia restauracionista arribà a conciliar les posicions quant a les Corts de Cadis i la Constitució de 1812, per bé que amb una certa ambigüitat.

1255. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 196-200.

1256. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 386-406.

les malalties¹²⁵⁷. Encara que el general espanyol pugui emfasitzar alguns fets dins el setge de 1809, el seu relat és lineal i molt equitatiu; això és, contempla l'esdeveniment històric del setge com un tot indivisible. Aquestes parts integrants d'una totalitat no es poden aïllar en detriment del relat general, per la qual cosa no hi ha diferències, en el fons, amb d'altres esdeveniments menors. Almenys, a diferència de Grahit –com hom veurà–, Gómez de Arteche manté la idiosincràsia d'aquests fets particulars rellevants.

Finalment, el darrer element d'anàlisi de la *Guerra* de Gómez de Arteche és el del tractament que reben els francesos a l'obra. En un principi, en un discurs tan nacionalista no hi pot haver un bon tractament d'uns enemics que, a més, són enemics *essencials* de la nació¹²⁵⁸. Els francesos, a través de l'exportació de les seves idees, provaren de pervertir les essències espanyoles¹²⁵⁹. Això no obstant, Gómez de Arteche no mostra la gal·lofòbia de Bofarull i no emet valoracions pejoratives sobre els ocupants. Sí que pot qualificar-los de vanitosos i arrogants¹²⁶⁰, però àdhuc pot corregir els excessos contra els francesos d'alguns historiadors¹²⁶¹. Globalment, Gómez de Arteche manté una actitud ponderada i, malgrat el seu discurs històric nacional procliu a l'atac contra els francesos, el seu positivisme l'allunya, en la mesura possible, d'aquest tractament pejoratiu de l'enemic.

A les primeres pàgines del primer volum de la magna obra, el brigadier Gómez de Arteche afirmava:

«El carácter especial de un pueblo se da á conocer, igualmente que en su historia general, en la de cada uno de sus períodos mas notables.

»Esto se observa en España y tan clara y distintamente, que admira á cuantos propios y extraños se han dedicado á estudiar nuestra historia patria. En cualquiera de los tan varios y magníficos sucesos que la constituyen, se hacen sentir, por reciente que sea, las mismas virtudes, iguales vicios y usos semejantes á los que ilustraron á nuestro pueblo primitivo ó causaron en ocasiones su servidumbre.

»Uno de esos sucesos es la guerra de 1808 á 1814, / generalmente llamada de la *Indepen-*

1257. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 424-428, 436-446.

1258. Per exemple la religió i l'ortodòxia que s'hi lliga. L'historiador militar presenta aquesta idea amb una forta virulència. Per a ell, els francesos eren «[...] discípulos de aquella exótica enciclopedia formada por el error y el orgullo humano contra lo más sagrado de la conciencia y los deberes que á todo ciudadano imponen la religión y el verdadero celo por la patria y la familia.» (GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 514). L'atac no és pas contra els francesos, sinó contra la ideologia que tenien, segons l'autor, els francesos que envaïren la península, que representaven tot un antagonisme per a l'ésser d'Espanya.

1259. FERNÁNDEZ SAN ROMÁN, 1868: IX.

1260. GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 196.

1261. És el cas de Minali, a qui corregeix (GÓMEZ DE ARTECHE, 1891: 401).

dencia; acontecimiento que siendo el mas grandioso de los tiempos modernos, revela á la vez y resume los rasgos mas sobresalientes del genio ibérico en sus excelencias y defectos. »Por eso al emprender el exámen de aquella dilatada lucha, necesitamos remontar nuestras observaciones hasta alcanzar los primeros destellos de la historia, y siguiendo su luz, cada vez mas viva, podremos irnos despues explicando las causas fundamentales de una resistencia que sorprendió á los muchos que, deslumbrados ante el poderío del invasor, ni la previeron entonces, ni mas tarde supieron darse cuenta de ella.»¹²⁶²

Aquest és el pòrtic amb el qual obrí Gómez de Arceche la seva gran obra sobre la Guerra de la Independència. Com hom ha vist adés i durant l'anàlisi de la narració sobre els setges que afaixonà l'historiador militar, tota la història d'Espanya, des de la prehistòria fins a l'actualitat respon a un caràcter, a unes essències eternes. Els setges de Girona de 1808 i 1809, com la Guerra de la Independència en si, no deixen d'ésser l'expressió contemporània d'aquest caràcter immortal dels espanyols. Aquest discurs de la nació-subjecte en la història és el fonament de la historiografia acadèmica de la Restauració, que desplaça les ideologies del poble i la societat espanyols per centrar-se en l'ésser d'Espanya i les seves essències immortals, amb virtut, amb vici, actuacions semblants. No es tracta ja de la interpretació historiogràfica –i la metodologia positivista– de Gómez de Arceche o de la Real Academia de la Historia¹²⁶³, sinó que ateny el pensament nacional d'una generació, amb la seva *machina*, que causa una epistemologia i una hermenèutica específiques¹²⁶⁴. Ja no hi ha ni liberals ni catòlics, hi ha espanyols i l'essència catòlica en forma part determinant¹²⁶⁵, de la mateixa manera que una idea d'independència i llibertat que no han de recaure necessàriament en una significació liberal pura, pròpia dels extrems. Gómez de Arceche fou un ver representant d'aquella generació, la seva conciliació i el seu projecte polític. No és que se sotmeti o faci seu el discurs polític i històric del règim, sinó que s'hi integra per la seva pròpia idiosincràsia. Sota els paràmetres susdits al llarg de l'exposició feta ací i el que hom ha presentat de la introducció de l'obra del General, es palesa el pensament històric sobre la Guerra de la Independència: la manifestació gloriosa de l'ésser d'Espanya en l'exercici virtuós de les seves valors immortals. I la història positivista ho ratifica a través de proves veraces i fiables, que reconstrueix fidelment el passat¹²⁶⁶. Els setges de Girona s'integren en aquesta lectura i no hi ha cap fissura, car

1262. GÓMEZ DE ARTECHE, 1868: 1-2.

1263. PELLISTRANDI, 2004: 297-298.

1264. VILALLONGA, 2008b: 150.

1265. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 439-440.

1266. HOCQUELLET, 2008: CXVIII.

tot és síntesi i unitat. Pertany a aquesta representació de la història nacional i té aquest esdeveniment històric concret de la guerra la categoria de *nacional*, al delà dels qualificatius ideològics. Aquesta fou la representació de la nació transversal de la Restauració, que dominà tant a l'àmbit nacional, com al local, passant per l'àmbit regional.

EL RESSÒ LOCAL
LA HISTORIOGRAFIA GIRONINA DE LA RESTAURACIÓ

Les dinàmiques esbossades per les grans obres de la Guerra de la Independència s'acompanyaren de les dinàmiques pròpies del món local¹²⁶⁷. Segueixen els mateixos patrons: el retorn a les fonts des d'un positivisme al servei de l'ésser d'Espanya, la creació d'unes noves epistemologies i hermenèutiques i la síntesi historiogràfica. La idea principal que guià les històries locals de la Guerra de la Independència fou la superació dels treballs passats. En el cas de Girona, hi havia la voluntat ben manifestada pels seus membres de construir allò que, segons ells encara no s'havia construït: la història definitiva dels setges de Girona. Els mètodes foren absolutament positivistes, però es palesa l'adscipció a la xarxa clientelar acadèmica de la Restauració i la recepció certament parcial dels grans preceptes marcats per la Real Academia de la Historia i la «República de Letras» de la Cort. Emili Grahit en fou l'artífex principal. Fou, quant al pensament nacional en la localitat, l'intel·lectual més destacat en la *parva* «República de Letras» gironina. Tanmateix, per entre aquests historiadors restauracionistes gironins s'operà una diferència notable respecte als

1267. HOCQUELLET, 2008: CXIX. A diferència del que afirma Hocquellet, per al cas gironí aquest desvetllament no arribà a la tardana data de 1908 (el centenari de la guerra), sinó que es produí ja al decenni de 1880. Si bé que el plantejament d'una «[...] història local [que] alcanzó envergadura de història nacional [...]» és molt correcte, l'afirmació de Hocquellet crea un buit de gairebé trenta anys, tota la primera etapa de la Restauració. Verament, aquest autor s'està referint al cas particular de la Guerra de la Independència, mes el centenari s'hauria de concebre com la culminació d'un procés que es conformà al llarg de tota la Restauració. Per al marc teòric general sobre la construcció nacional al món local i a la regió vegeu els treballs de referència per al nacionalisme espanyol a NÚÑEZ SEIXAS, 2001 i ARCHILÉS, 2006a.

grans historiadors de la Cort: afaïçonaren una ruptura radical amb la historiografia passada¹²⁶⁸; establiren un aïllament historiogràfic. El nacionalitzat món local historiogràfic gironí no reflectí mai als seus treballs els resultats de les grans obres coetànies –Gómez de Arteche, Bofarull–; tampoc cercà de contestar les grans obres pretèrites, ja fossin espanyoles, ja fossin catalanes. Com si fos un any zero, Emili Grahit i Enric Claudi Girbal prescindiren de la resta de la historiografia, passada i present. Es tancaren dins una font, gironina, i dins un discurs, espanyol i espanyolista, sense estar en connexió amb els grans centres intel·lectuals espanyols.

Aquestes característiques menaren l'historiador gironí Lluís M. de Puig al 1976 a identificar aquesta historiografia gironina de la Restauració amb l'etiqueta d'«Escola de Girona»¹²⁶⁹. Hom es pregunta si es poden considerar ambdós autors dins una hipotètica escola historiogràfica gironina. Si es té en consideració el nombre de membres i els deixebles posteriors, la resposta és negativa. No va poder existir una escola historiogràfica gironina; existiren dos historiadors rellevants en l'estudi de la Guerra de la Independència a Girona i la seva regió. No tingueren cap deixeble. I, mentre que Girbal era historiador –i cronista oficial de la ciutat, per la qual cosa tractava d'altres temàtiques històriques–, Grahit era un advocat i polític de professió, afeccionat a la història. Les individualitats tenen molta més importància ací que un hipotètic col·lectiu d'historiadors gironins¹²⁷⁰. La intel·lectualitat local que es formà segons els paràmetres generacionals –i restauracionistes– fou el col·lectiu que aixoplugà l'activitat històrica de Grahit i Girbal.

LA HISTÒRIA MONUMENTAL DE «LOS SITIOS»: EMILI GRAHIT

Sens cap mena de dubte, l'historiador que ha passat per ésser el més prestigiós i conegut dels setges de Girona fou i és Emili Grahit i Papell (1850-1912). Probablement, és un dels millors representants, ensems amb Enric Claudi Girbal, dels homes de la seva generació a Girona. Tot el seu perfil hi respon, per bé que molts aspectes de la seva vida no puguin ésser encara coneguts¹²⁷¹. Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona al 1871, de l'estada a la ciutat comtal hom en pot recollir la seva vinculació als cercles intel·lectuals de la Renaixença, especialment la Jove Catalunya. Col·laborà amb l'òrgan del moviment, *La Renaixensa*, amb una certa assiduitat durant

1268. HOCQUELLET, 2008: CXVIII. VILALLONGA, 2008a: 620.

1269. PUIG, 1976: 171-176. Per definir aquesta escola historiogràfica emprà els qualificatius de «positivista» i «romàntica». Verament, el qualificatiu «romàntic» és absolutament excenrat en aquest cas; el de positivista es pot acceptar amb alguns matisos que cal aplicar a Girbal.

1270. Tal volta Puig imagini que els historiadors gironins d'aquells anys formin una escola historiogràfica, cosa que és poc probable a causa de la seva condició d'«erudits» en comptes d'historiadors.

1271. NADAL, 2003: 57.

els primers temps. Retornat a Girona al 1873, emprengué l'exercici de l'advocacia, alhora que començava a cultivar la seva faceta d'historiador afeccionat i a introduir-se amb força dins el món polític i intel·lectual gironí. Així, al 1872 ja era per entre els fundadors de l'Asociación Literaria de Gerona i al 1876 feia reviure la Sociedad Económica de Amigos del País, de la qual n'ocupà el càrrec de censor, i al 1905 el de president. La seva vinculació amb el món gironí li féu perdre a poc a poc els lligams amb els cercles barcelonins que havia freqüentat anys abans. Aquesta evolució de Grahit comportà l'abandonament de les seves idees de joventut. La principal conseqüència fou la seva separació del moviment de la Renaixença i dels entorns de sentiment regional. Per tradició familiar, Grahit pertanyia a l'òrbita del Partit Liberal¹²⁷². A partir del decenni de 1890 el seu enfrontament amb el moviment catalanista era manifest i l'advocat es mantenia en el nacionalisme espanyol transversal de la Restauració, on l'exaltació de la província significava la millor exaltació de la nació espanyola. Encara que el catalanisme d'aleshores no propugnava, ni molt menys, una ruptura de la nació espanyola, els seus projectes polítics xocaven amb la mentalitat centralista de Grahit, en harmonia amb la idea centralitzadora de la Restauració. Grahit era un exemple d'elit local canovista, liberal, conservadora que no emprengué la via de la lluita reivindicativa¹²⁷³, ni del pas al moviment regionalista. Grahit havia participat a la Renaixença i de la part liberal del moviment; i havia tingut un sentiment provincialista¹²⁷⁴. El sentiment regional català fou substituït en els temps finiseculars per un amor a la província administrativa, a la localitat, compatible amb el patriotisme espanyolista. Per exemple, Grahit negava tota unió de les quatre províncies catalanes. Igualment, situava la història, la natura i les costums de la «región gerundense» dins Espanya, i no pas dins Catalunya¹²⁷⁵. La província de Girona era distinta i separada de qualsevol altra entitat dins la nació espanyola¹²⁷⁶. Grahit no abandonà mai la línia de continuïtat d'una iden-

1272. Aquesta dada no ha pogut ésser corroborada per les fonts.

1273. Riquer, 2001: 151.

1274. Michonneau, 2005: 200.

1275. Es tracta d'un exemple del fenomen descrit per Xosé M. Núñez Seixas, en el qual es palesa que el conservadorisme espanyol es refugià en la província a fi d'evitar les evolucions *sospitoses* d'alguns provincialismes/regionalismes com el català (Núñez Seixas, 2006a: 308).

1276. Les revelacions de Grahit palesen la seva ruptura amb qualsevol sentiment regional català: «Si yo dispusiera de tiempo bastante, os contaría, señores, la historia de la región gerundense. La veríais con vida propia, contraria a los movimientos de otras regiones, y siempre dispuesta a sacrificarse por la patria. [...] Veríais sus instituciones municipales, que bien pudieran servir hoy como tipo, reformadas con arreglo á las exigencias de los tiempos; veríais sus parlamentos, sus sinodos y hasta sus instituciones peculiares en el derecho civil; y en fin veríais como realmente la naturaleza, las costumbres y la historia, evidencian que la región gerundense ha de ser, dentro de la nación española, una provincia, distinta y separada, sin dependencia ni sujecion á otra alguna.». La nota que penja d'aquest paràgraf no deixa cap mena de dubte de l'espanyolisme de Grahit: «Las grandes provincias propenden fácilmente al separatismo. Los gobiernos deben rechazar la tendencia barcelonesa de suprimir las provincias de Gerona, Tarragona y Lérida. La centralización de Barcelona, sería terrible y acabaría de absorber la poca vida que

titat espanyola forta, en harmonia amb una subordinada, particular i complementària identitat regional que, en aquest cas, és la gironina davant el camí que emprenia el moviment catalanista finisecular. D'altra banda, la seva voluntat política es palesa en la seva activitat com a alcalde de Girona entre 1887 i 1891. La convulsa política municipal gironina causà el seu nomenament com a president de la corporació, que dirigí fins a la seva dimissió el 25 d'abril de 1891. Les discussions i els enfrontaments polítics existents el portaren a abandonar el càrrec, amb un cert compliment de la política de l'alternança política que existia durant el sistema de la Restauració. Amb tot, seguí a la política activa i conservà l'acta de regidor durant llarg temps¹²⁷⁷, sense que això no evités una crítica al règim municipal¹²⁷⁸.

L'obra històrica de Grahit, de la mateixa manera que la seva activitat política, s'emmotlla en els paràmetres de la mentalitat de la generació de la Restauració. El punt principal d'inserció d'Emili Grahit en l'academicisme restauracionista s'efectuà a partir d'un rigorós mètode positivista. La força del positivisme és tan intensa en Grahit que la interpretació del fet històric, la representació nacional derivada es troba amagada en qualque línia inusitada de la vasta producció historiogràfica de l'autor. La dèbil hermenèutica de Grahit té la plena seducció sintètica del nacionalisme transversal alfonsí, amb un desenvolupat ésser d'Espanya. Com en la *Guerra de Gómez de Arceche*, les essències de la nació són l'eix del discurs històric de Grahit en l'especificitat local. L'ésser d'Espanya es concreta en Girona per expressar la seva omnipresència fins en els més petits racons de la nació. A diferència de Gómez de Arceche, el positivisme de Grahit el convertí en un compilador més que no pas un historiador, la qual cosa desdibuixa a bastament la idea de la nació-subjecte i el seu hipotètic esforç sintètic. La seva tasca, confessada a la seva monumental obra de 1.600 pàgines dedicades als setges de Girona al 1808 i 1809, fou la d'agrupar el màxim de fonts a les quals havia tingut accés i publicar-les per a un estudi posterior: «No nos proponemos escribir la historia de los sitios de Gerona; nuestra idea es dar tan solo á la imprenta una numero-

les queda á las regiones catalanas. El recuerdo de la antigua Generalidad ó Diputación nada tiene de glorioso, y si fué exigente en el cobro de tributos, ni una sola mejora, ni un palmo de carretera dió en cambio á Cataluña, después de haber derramado el oro en luchas de carácter separatista. Debe distinguirse entre las aspiraciones de Barcelona y las del resto del principado.» (GRAHIT, 1897: 19-20). La crítica vers el moviment regionalista català és ben palesa.

1277. NADAL, 2003: 60-63.

1278. Grahit proposava l'establiment d'un sistema oligàrquic i fortament centralitzat a l'àmbit municipal. Advocava per suprimir els municipis de menys de 2.000 habitants. Volia la creació de consells municipals que escolliessin l'alcalde i els regidors dels consistoris municipals. Aquests consells s'havien d'elegir de la següent manera: la meitat dels seus membres per sufragi universal directe; una quarta part serien exalcaldes que conservarien el càrrec de conseller de manera vitalícia; i la resta eixirien d'un col·legi electoral format pels majors contribuents i les grans il·lustracions municipals. (GRAHIT, 1897: 19-20).

sísima reunión de noticias y documentos, para que otros puedan hacerlo.»¹²⁷⁹. Grahit *compilava* les fonts existents a l'àmbit local gironí i deixava, immodestament, a mans d'un historiador de l'avenir la feina de construir el relat i el discurs històric a partir del que ell havia recopilat. La interpretació dels setges que afaïçona Grahit solament es pot trobar a l'article final de la sèrie de 1880-1881 i al discurs del certamen de l'Asociación Literaria de Gerona de 1896, tal com hom veurà més endavant.

Mantes obres deixà l'advocat i polític gironí per al coneixement dels setges. La majoria d'elles es troben a les pàgines de la *Revista de Gerona*. Començà amb algun estudi sobre fets puntuals de l'ocupació napoleònica de la ciutat, com el «Paso de la Reina de Etruria por la ciudad de Gerona en 1808» (1876-77), o «La Gazette de Gironne» (1878). Traçten els anys immediatament anteriors o posteriors a la capitulació gironina. Grahit, encara, no s'atrevia a entrar de ple al fet històric dels setges. Entre 1880 i 1881 es publicà a la dita revista una sèrie d'articles titulats «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria». En aquest cas, l'autor aborda l'aixecament antifrancès de 1808 a Girona i els dos primers setges d'aquell mateix any que patí la ciutat. Tampoc, de nou, gosà d'historiar el setge de 1809. Això no es consumà fins al 1894, tretze anys després. Grahit havia de recopilar. Tenia la ferma voluntat de conèixer i presentar totes les fonts primàries a les quals pogués accedir. Mentrestant, publicà a la *Revista de Gerona* una breu història de «Las murallas de Gerona» (1889) i un estat de «La plaza de Gerona en 1794» (1889). Semblantment, desvetllà una de les seves fonts principals per a l'obra que preparava en un article de 1890: «El general Don Blas de Fournás y su Diario del sitio de Gerona en 1809». Finalment, al 1894 arribaven els dos volums sobre els setges de Girona. Grahit evità de qualificar l'obra d'«Història»: *Reseña histórica de los sitios de Gerona en 1808 y 1809*. Tot i que la narració comença amb els fets de la Guerra Gran, Grahit dedica més de 900 pàgines al setge de 1809, del qual encara no havia dit gairebé res¹²⁸⁰. Ben aviat, es publicà el susdit resum dels dos volums de la *Reseña histórica* al 1896, amb els passatges més importants. En suma, unes 1.600 pàgines passaren a ésser 239 pàgines. Clouen la bibliografia de Grahit el discurs del mateix any 1896; un article de 1902 confegit a partir d'una part de la documentació de la junta de Gerona («La Junta de Gerona en sus relaciones con la Cataluña en 1808 y 1809») i publicat a la *Revista de la Asociación Artístico Arqueológico Barcelonesa*; un article de to sentimental, «Recuerdos del Sitio de Gerona. La

1279. GRAHIT, 1894 (1): 10.

1280. Això no obstant, Grahit havia fet sengles incursions al fet històric del setge de 1809 a «Recuerdos del sitio de Gerona de 1809», publicat al 1862 a l'òrgan gironí del Partit Liberal *L'g Lucha*, i a «La capitulación de Gerona en 1809», publicat a la *Revista Histórica* al 1876. No són, emperò, treballs d'entitat com els que seguiren.

última salida», publicat al 1905 a *Armonia*; i un article inèdit que Josep Grahit i Grau, fill de l'historiador, publicà al 1959, en el si del 150è aniversari dels setges. Es palesa la dedicació d'Emili Grahit vers el fet històric dels setges de Girona i les seves contribucions al seu coneixement, si bé que cal traçar una divisió entre la producció finisecular del Vuit-cents i la del novell Nou-cents. La del Nou-cents ja s'emmarcà en un context canviant quant a la percepció de la representació i del fet històric dels setges, la qual cosa també canvia el tractament i enfocament que l'autor donà a aquests treballs, que presenten un cert exhauriment i unes mostres de fatiga.

A llarg de tots els estudis susdits, Grahit treballà normalment amb les mateixes fonts. És a la breu introducció de la *Reseña histórica* de 1894 on hom troba l'única llista més o menys unificada de les fonts que Grahit emprà per a aquella obra, o que havia emprat per obres anteriors. La majoria d'elles tenen una procedència única: l'Arxiu Municipal de Girona. La tasca de Grahit s'havia centrat a la recerca de les fonts originals que es trobessin dins l'arxiu, per la qual cosa ell mateix es reduí dràsticament el cos bibliogràfic disponible, fet ben volgut per l'historiador. Algunes de les fonts foren fonamentals per al treball de Grahit i hi basa tot el pes de les seves recerques. Així, hom troba els manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona —que ja havia emprat abundantment per a la seva sèrie d'articles «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria»— i els exemplars del *Diario de Gerona* per als anys de 1808 i 1809. Són dos dels tres pilars de Grahit¹²⁸¹. El tercer pilar fou una troballa inesperada de l'autor dins el mateix arxiu: «En el mismo archivo tuvimos la fortuna de encontrar otro arsenal de / noticias y documentos, con los trabajos, apuntes y notas que para escribir una obra semejante á ésta tenía reunidos D. Blas de Fournás, uno de los principales defensores de Gerona. Forman cinco volúmenes, tres encuadernados y dos solo en paquetes. Los tres primeros encierran, una copia de multitud de documentos relativos al sitio de 1809, extractos del *Diario de Gerona*, copia de documentos y curiosidades de fecha posterior aunque pertenecientes al asunto y un extracto de la obra del P. Ferrer titulada *Barcelona Cautiva* en todo lo que en ella se ocupa del mismo sitio. Los dos paquetes encierran un *dietario* de las operaciones militares hasta el 4 de septiembre, con muchos apuntes y relaciones; y el segundo la correspondencia mediada entre Fournás y varios jefes militares y justicias de los pueblos, parte originales y parte en un estenso y minucioso copiadore.»¹²⁸². Grahit havia trobat el més gran suport que podia imaginar. Un compilador anterior li havia facilitat a bastament la feina. L'historiador feu principalment del llegat de Blas de Fournás. Fins i tot hom s'ha de plantejar si podria haver

1281. GRAHIT, 1894 (1): 8-9.

1282. GRAHIT, 1894 (1): 9.

existit aquest Emili Grahit sense els cinc volums de documentació del militar, que al 1864 la vídua d'aquest donà a l'Ajuntament de Girona¹²⁸³. La complexitat de la seva missió s'alleugeria i passava a ésser un *continuador* del treball de Fournás. És per això que Grahit no s'estava d'afirmar, amb un cert orgull, que: «Para la coordinación de nuestro trabajo, hemos prescindido por completo de la multitud de reseñas históricas en nuestros tiempos publicadas, acerca los sitios de Gerona en 1808 y 1809 y nos hemos concretado á los documentos originales, y á las publicaciones y obras debidas á los mismos que fueron actores ó testigos de tan grandiosos acontecimientos [...]»¹²⁸⁴. En aquesta línia s'emmarca l'emprament de les altres cròniques dels actors dels setges: Bucher (*Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809*, editat al 1814), Cúndaro (*Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona*, inèdita, publicada al 1887 a la *Revista de Ciencias Históricas*), de Haro (*Relación histórica de las defensas de Gerona en 1808 y 1809*, de 1820), Lafaille (*Memoire sur la campagne du Corps Armées des Pyrenées Orientales commandes par le General Autresme en 1808, suivi d'un préces des campagnes de Catalogne de 1808 à 1814, et de notes historiques sur les sièges de Barcelone et de Gérone*, de 1826), Minali (*Historia militar de Gerona*, de 1840) i Nieto Samaniego (*Memorial histórico*, de 1820).

Per bé que pot semblar que Grahit és sincer en les seves fonts, no és així. L'historiador positivista es vol presentar net i lliure de tota intepretació anterior, de tot el bagatge historiogràfic precedent. Grahit coneix molt bé les obres anteriors o coetànies a la seva. Sota el positivisme, Grahit excusa un comportament inusitat a d'altres historiadors de l'academicisme de la Restauració: el menyspreu dels altres productes historiogràfics; fins a tant, que Gómez de Arce és el gran absent a les obres de Grahit, malgrat que el podia i el devia conèixer perfectament. És com si l'historiador gironí volgués erigir-se en l'únic gran historiador hagut i per haver. Vol maximitzar els seus mèrits d'historiador-investigador positivista. El que ell imagina com una fortalesa –la de basar-se o dir que es basa únicament en la font– és, en realitat, una feblesa de la seva condició d'historiador, atès que no era un mètode absolutament vàlid en aquell panorama historiogràfic. I és que Gómez de Arce i, especialment, Bofarull no solament anaren a cercar la font, sinó que tingueren en una gran consideració les obres anteriors i coetànies; les analitzen i critiquen científicament, per tal d'identificar els punts febles, els oblits i les incorreccions que contenen, alhora que detecten les tesis dels autors. Tant Gómez de Arce com Bofarull revisen la *Historia* de Toreno; Grahit no. Toreno tractà els setges a la seva obra i Grahit, amb la informació de la qual

1283. GRAHIT, 1890: 24.

1284. GRAHIT, 1894 (I): 8.

disposava podia haver revisat en profunditat l'obra del liberal. Per consegüent, a part dels única-ment esmentats Toreno i Gómez de Arteche, és segur que també emprà Antoni de Bofarull i la seva *Historia crítica de la Guerra de la Independencia en Cataluña* (1886), encara que no ho digui. Justament, hom ja ha vist que Bofarull havia usat un dels articles de Grahit per a la seva obra¹²⁸⁵. A aquesta llista hom hi pot sumar Blanch, Gebhardt, Cutchet, el propi Girbal —un altre oblidat de Grahit, que, a més, se suposa que era un dels membres destacats de l'«Escola de Girona»— i tants d'altres historiadors del període.

Malgrat aquestes mancances, Emili Grahit féu una interessant aportació historiogràfica per al coneixement de les fonts primàries locals del fet històric dels setges de 1808 i 1809, si bé que Adolf Blanch primer i Bofarull i Gómez de Arteche després ja hi havien accedit¹²⁸⁶. La feina de Grahit no era exempta d'una certa vanitat que es troba al rerefons de les pàgines introductòries de la seva *Reseña*¹²⁸⁷. Com que Grahit no cita cap historiador de la Guerra de la Independència i com que menysprea els historiadors anteriors per parcials i per no conèixer bé les fonts primàries, Grahit es pot erigir com el gran historiador dels setges, clau i determinant. Això és un missatge per a un món local, en el qual el gironí podia tenir un prestigi gràcies a aquesta habilitat encobridora d'uns suposats «competidors». Si Gómez de Arteche i Bofarull són inexistents per al coneixement històric dels setges de 1808 i 1809 i Toreno ja està superat per la recerca històrica i l'ardu treball positivista, solament queda Grahit com el gran historiador.

Deixant de banda les ocultacions de Grahit, el seu treball de compilador tampoc no és exempt d'errors de metodologia notables, que ja no es poden disculpar en uns temps que començava a ésser habitual la pràctica de les referències. Tot tenint un esperit molt meticulós i curós en la presentació de les fonts a la *Reseña histórica* de 1894, no assenyalava a cap de les 1.600 pàgines l'origen dels documents. Es limita a donar una mínima estructura a l'ordre de les fonts. Aquesta estructura es basa en una crònica del dia a dia dels setges. Cada dia incorpora un extracte del *Diario de Gerona* referent a aquell dia, un apartat titulat «Sucesos del sitio», on s'amalgamen tots els documents trobats per Grahit i, si s'escau, un apartat titulat «Noticias de la actual provincia de Gerona», o de qualsevol altre indret d'Espanya. Si Grahit hagués inclòs les referències de tot el material utilitzat, la *Reseña histórica* seria una excel·lent guia del fons dels setges de 1808 i 1809 de l'Arxiu Municipal de Girona.

1285. BOFARULL, 1886: 91-92.

1286. Tots tres autors empraren el famós fons de Blas de Fournás.

1287. GRAHIT (I), 1894: 8-9.

Grahit reflectia el discurs històric nacional de la Restauració, tal com ho demostra l'actitud patriòtica popular dels gironins: «Dos veces intentaron los aguerridos ejércitos de Napoleón sofocar el movimiento patriótico de nuestra ciudad y en ambas fueron vencidos y humillados al pié de nuestros muros. Poco les importó á nuestros abuelos que el ejército español fuese varias veces derrotado en las batallas campales que se dieron: ellos sin amedrentarse, continuaron organizando y sosteniendo la lucha, apesar de hallarse en un rincón de la península y muchas veces incomunicados con el ejército y con el gobierno de la na- / -ción; ofreciendo al fin á la admiración del mundo entero, el sacrificio inmenso del memorable sitio de 1809. La defensa de Gerona contribuyó extraordinariamente á dar fé en la victoria que al fin se alcanzó como término de la guerra de la independencia [...]»¹²⁸⁸. És a dir, Girona s'aixeca plenament voluntària per defensar la nació espanyola, només la nació espanyola. No apareix la llibertat. La defensa gironina i la seva fervor patriòtica fou obra exclusiva dels gironins i les seves institucions. És la mateixa conclusió a la qual arribava a la fi dels articles dedicats al «Levantamiento de Gerona»:

«Hemos visto por último gobernarse Gerona por si misma, cubrir con los pechos de sus hijos los muros de su estenso recinto, sufragar todos los gastos de la guerra, comunicar el fuego del entusiasmo á los pueblos de la provincia, y completar y aumentar con los naturales de la misma aquellos reducidos cuerpos que la guarnecian, como para aspirar á que en la gran defensa de 1809 todo fuese debido al mismo territorio, en el que se puso á prueba lo que puede el amor á la patria.

»Cuán cierto es lo que acabamos de decir, se demuestra con la reseña que hoy termina, sin que sea nuestro ánimo rebajar en lo más mínimo el extraordinario mérito de los entendidos y prudentes militares que dirijieron la defensa de 1809, ni ménos poner en duda el heroismo del General ilustre que con ella se inmortalizó.

»Pero sea como fuere, habrás visto el carácter esencialmente popular del levantamiento de Gerona en favor de la independencia del país, carácter que no sé borró un instante siquiera y que se presenta hasta en los mismos momentos de la rendición.

»Los grandes hechos no se improvisan. Sus causas son de la mayor importancia y sin su estudio en vano el hombre buscará una / explicacion que le satisfaga. Pues bien, nosotros hemos investigado y detallado con la mayor minuciosidad las causas del sitio de 1809, del suceso más grandioso que registra Gerona en sus gloriosos fastos, y de ellas deducimos que si el General Alvarez pudo desplegar su heroísmo, si los Jefes pudieron demostrar su

1288. GRAHIT, 1894 (II): 764-765.

valor y sus conocimientos y la guarnicion toda brillar con aquella inquebrantable constancia y aquella severidad de ánimo que parece imposible mantuvieran; en una palabra, si pudo llevarse á cabo una de las defensas más memorables que registra la historia militar de las naciones, fue porque el vecindario todo, sin distincion de sexos ni edades, preferia la muerte á la rendicion, hasta el punto de que [...] se llevó á cabo contra su voluntad.»¹²⁸⁹.

Completa aquesta visió, alguns passatges del seu discurs al Certamen de l'Asociación Literaria de Gerona:

«Todos los pueblos tienen su día de gloria. Gerona los cuenta en gran número, descollando entre ellos la epopeya que durante la guerra de la Independencia tuvo aquí el sangriento desarrollo [...]»¹²⁹⁰. I també: «Cada vez que visito la capilla que levantaron nuestros pasados, como religioso mausoleo para el patrón del obispado, siento fortificarse mi ardiente amor á Gerona y me asalta en confuso tropel el recuerdo de sus glorias. Allí veo sintetizados, con severo é imponente mutismo, los dos grandes sentimientos que dominaban á los gerundenses en la epopeya que os he recordado: el mártir santificado de la fé de Jesucristo, acojiendo amoroso bajo su mismo techo al mártir de la pátria.»¹²⁹¹.

D'aquests curts fragments es desprenen molts aspectes de la representació nacional que Grahit elabora quant als setges. La representació es basa en el caràcter popular de la lluita¹²⁹². Les essències immortals d'Espanya es troben notablement diluïdes, atès que la defensa de la nació es converteix en l'únic motor de la lluita. Encara que Grahit és l'expressió local del discurs històric de l'academicisme restauracionista, és un discurs simplificat, que ha perdut una part important del seu significat. L'ésser d'Espanya és quasi inexistent. Es pot intuir que l'historiador en té una certa noció; emperò no apareix al relat. La glòria i l'heroisme nacionals, conseqüències de la defensa nacional, esdevenen uns conceptes independents, amb entitat pròpia; es converteixen, en suma, en lloa simple, car no disposen d'una connexió amb la idea de les essències eternes de la nació i l'element central i fonamental que en justifica l'existència, com és l'ésser d'Espanya. Certament, els espanyols, el poble espanyol renova al llarg dels temps el seu patriotisme en les epopeies¹²⁹³. La centralitat del poble gironí ho pren tot. Malgrat la valoració positiva d'Álvarez i els oficials, aquests gloriosos personatges pogueren desplegar el seu heroisme gràcies al substrat popular que

1289. GRAHIT, 1881: 172-173.

1290. GRAHIT, 1897: 17.

1291. GRAHIT, 1897: 33.

1292. Com Gómez de Arceche, Grahit donà un gran importància al cos popular de la nació.

1293. PELLISTRANDI, 2004: 325.

sostenia la lluita per la nació. Sense el poble de Girona no hi hauria pogut haver un Álvarez de Castro. El governador, a diferència del que oferien d'altres historiadors o els literats dels setges, és inserit dins el context i la mecànica populars. El discurs històric sintètic de la Restauració en Emili Grahit perd tota la seva força per transformar-se en una senzilla lloa que entronitza el poble *gironí*, a fi de correspondre als gustos locals i a la pròpia autocomplaença ciutadana. Es recorden les gestes dels seus pares, els avantpassats directes que van renovar la seva adhesió patriòtica, de la mateixa manera que ho han de fer els descendents¹²⁹⁴. I això passa per relativitzar el paper d'Álvarez enfront del paper dels gironins i de perdre la noció de l'ésser d'espanya, massa vague per acontentar servituds locals.

En un altre ordre de coses, Grahit no maximitza i emfasitza grans esdeveniments concrets. El devessall d'informació que recopila li serveix per comprendre que cada moment, cada actuació i cada personatge eren una part del tot, d'un únic cos de lluita i heroisme que fou el setge de 1809 –principalment aquest setge. No es destaca ni la companyia de Santa Bàrbara, ni la Cruzada Gerundense, ni el 19 de setembre de 1809. Les petites històries no tenen l'entitat necessària per erigir-se autònomament de l'epopeia gironina de 1809. Finalment, l'enemic francès és omès i no se'l criminalitza.

Emili Grahit i la seva obra històrica són l'exemple del discurs històric de l'academicisme de la Restauració al món local: erudit, vinculat a algun dels partits dinàstics, amb càrrec públic, receptor dels productes historiogràfics de l'Acadèmia alfonsina, deutor dels lectors locals i simplificador de l'hermenèutica sintètica del pensament nacional transversal. Fou un home de la generació de 1868, inserit plenament a la *machina* del moment. Serví a la difusió simplista d'una representació nacional al món local¹²⁹⁵. Reproduïa la interpretació de la Guerra de la Independència, severament mutilada de la seva complexitat i profunditat conceptuals¹²⁹⁶. Fou un historiador fervorosament positivista i establí una revisió de la representació nacional liberal dels setges a partir de l'ús únic d'algunes fonts primàries. Tot extirpant la divisió que alguna d'aquestes fonts presentava en l'esdeveniment històric dels setges¹²⁹⁷, crea la unitat imaginada dels defensors enfront de l'ocupant¹²⁹⁸. Sorpren que en aquesta revisió historiogràfica Grahit ignori els historiadors coetanis com Bofarull

1294. Tot havent demostrat i explicat a bastament Gómez de Arce a la seva *Guerra* i al *Discurso en elogio* que Álvarez no havia mort enverinat, Grahit manté el tòpic (GRAHIT, 1896: 237).

1295. HOCQUELLET, 2008: CXX.

1296. JOVER, 1998: 341-344.

1297. És el cas, per exemple, de l'obra del P. Cúndaro.

1298. PELLISTRANDI, 2004: 297-298.

o Gómez de Arceche; en realitat, Grahit vol historiar tot sol, en vol la primàcia i el mèrit davant un públic lector gironí fidel. Mentre Grahit contribueix a difondre i a vulgaritzar la representació nacional restauracionista de la guerra en un món local, també contribueix a la seva desfiguració. Sota el mantell protector i clientelar de l'academicisme espanyol, Grahit confegí un producte historiogràfic primari, sense cap mena de connexió amb les elits intel·lectuals de l'àmbit nacional. El pòsit que roman: la lloa nacionalista que, sense la seva construcció analítica i conceptual, esdevé la lloa del pamflet, situada enmig del devessall de compilacions que Grahit afaïçona, tot creient que historiava i bastia el relat definitiu sobre els setges de Girona de 1808 i 1809.

L'APOLOGETA DE LA IMMORTAL GIRONA: ENRIC CLAUDI GIRBAL

L'altre historiador gironí del període fou Enric Claudi Girbal (1839-1896). No es convertí en un historiador especialitzat, com el seu amic i coetani Emili Grahit, en els setges de Girona, sinó que tractà moltes altres temàtiques ben diverses; sempre gironines, això sí. Nomenat membre corresponent de la Real Academia de la Historia i cronista oficial de la ciutat de Girona, ocupà durant tota la seva vida professional el càrrec d'arxiver de la Diputació de Girona i la secretaria de la Comisión Provincial de Monumentos de la dita institució. Igualment, fou un dels fundadors de l'Asociación Literaria de Gerona i el redactor en cap durant gairebé vint anys de la *Revista de Gerona*¹²⁹⁹. Per entre alguns temes que tractà destaquen el dels establiments d'ensenyament, el de la història dels jueus de Girona, el del títol de Príncep de Girona i, naturalment, el dels setges de Girona al 1808 i 1809¹³⁰⁰. Com hom ja ha vist, se sol emparellar Girbal amb Grahit sota la denominació de l'«Escola de Girona». Tanmateix, les diferències entre ambdòs personatges persisteixen, a despit de les construccions historiogràfiques. Grahit era advocat i s'havia format en uns ambients barcelonins en plena eclosió de la Renaixença; Girbal rebé una formació humanística al Seminari de Girona i fou marcat pel seu arrelament a la ciutat de Girona a una valor tradicional. Semblantment, no s'ha d'oblidar la faceta literària de Girbal, que cultivà la poesia sota el pseudònim de «Trobador de l'Onyar». Grahit i Girbal compartien un projecte històric i encarnaven a nivell local la figura de l'«erudit», que formava part de l'estructura orgànica de l'academicisme restauracionista en tant que intel·lectual de base, peça de combat. Girbal s'integrava dins la seva generació i participava de la *machina* sintètica idiosincràtica dels temps finiseculars vuitcentistes. Per contra, si la tasca historiogràfica de Grahit ja s'allunyava dels paràmetres del discurs històric

1299. MIRAMBELL, 1965: 30-31.

1300. MIRAMBELL, 1965: 32.

de l'Acadèmia de la Restauració, la de Girbal es trobava en clara contradicció amb alguns punts d'aquest discurs, especialment quant al mètode positivista, per tal com Girbal el criticà obertament: «Hemos de confesar, mal de nuestro grado, que los tiempos presentes lo son evidentemente de frio, egoista cálculo y de grosero, desencantador positivismo.»¹³⁰¹. Tot i no assumir els mètodes historiogràfics de la Restauració, Girbal sí que participava en la construcció de l'ésser d'Espanya i les seves eternes essències, especialment la religió i l'heroisme, amb la pervivència d'alguns conceptes fonamentals del pensament catòlic espanyol.

La figura d'Enric Claudi Girbal és mal coneguda i hom disposa de molt pocs estudis sobre ell. Aquest oblit ja es forjà poc després de la seva mort al 1896 i s'ha accentuat amb els anys. És per això que és fort difícil de confeir un perfil del personatge, i encara menys de conèixer d'altres aspectes de la seva vida, tal com hom ha fet amb Emili Grahit. Això no obstant, la lectura de les seves obres permet d'esbossar el seu pensament, almenys històric. Girbal no era un forjador de discurs històric, sinó un difusor, un historiador de batalla. Enaltí incondicionalment la «región gerundense» dins la nació espanyola i en defensà l'essència catòlica. Així, Girbal afirma que «[...] en tan pocos años ha menguado entre nosotros el sentimiento patriótico religioso que nos daba carácter propio y era admiración de los estraños, el ánimo se entrega á tristes consideraciones. El cambio acelerado de ideas y prácticas seculares, por principios y teorías que han amortiguado la fuerza poderosa de otros ideales y sentimientos, nos conduce á tristes augurios para los tiempos futuros, haciéndonos temer que lleguen para nuestros hijos dias de completa indiferencia. ¡Ay de ellos si, como todo induce á presentirlo, el sacrificio y el heroismo de nuestros padres concluyen por ser tachados de torpe ignorancia y grosero fanatismo, desconociendo que el lema de su bandera gloriosa era la salvación de los principios salvadores que dignifican al hombre, hacen grandes y poderosos á los pueblos y afianzan la sociedad sobre bases sólidas y permanentes!..»¹³⁰². En tant que discurs històric absorbit dins la síntesi de la representació nacional de la Restauració, aquest pensament nacional catòlic ben delimitat se situa en la línia de continuïtat del pensament del moviment catòlic espanyol. Encara que el trinomi tradicional hi és present, no té la centralitat que tenia en el cos d'obres de la representació nacional catòlica. L'element central en l'anàlisi de Girbal prefereix d'esmentar el sacrifici i l'heroisme dels gironins –espanyols– i el seu sentiment patriòtic-religiós: «Si los tiempos bíblicos nos ofrecen mujeres extraordinarias [...] poseídas por un valor heróico por la pátria [...]; los tiempos medios las catalanas de Tortosa que defendieron

1301. GIRBAL, 1889a: 161.

1302. GIRBAL, 1889a: 163.

contra el moro aquella ciudad [...]; Gerona puede ufanarse con su *Compañía de Santa Bárbara*, ejemplo de patriotismo mujeril de los tiempos modernos.»¹³⁰³. També: «Tales fueron las valerosas compañías que formaron la noble CRUZADA GERUNDENSE durante el famoso sitio cuya defensa alcanzó para Gerona el título merecido de ciudad Inmortal. [...] Y pues muchos de ellos sellaron con su sangre generosa el suelo bendito de la patria nativa y casi ya todos pagaron el comun tributo de la naturaleza, al consagrar ahora sobre sus modestas fosas una lágrima de ardiente amor filial, elevemos á un tiempo, al evocar su memoria, una plegaria para el descanso de sus almas en el Señor»¹³⁰⁴. I encara també: «¡Llor, pues, á Gerona y á sus ínclitos defensores que sellaron con sangre generosamente derramada el amor á la Pátria, al Rey y á la Religión de sus mayores, en la gloriosa lucha de la Independencia española; honor eterno á los ilustres nombres que Gerona guarda en sus anales! La ciudad que se ufana con el título de Inmortal, puede aun ostentarlo con orgullo, pues al depositar sobre la tumba de aquellos héroes coronas de laurel y siempre viva entre religiosas plegarias, muestra patentemente que todavía alientan los hijos de aquellos fieles y patrióticos ciudadanos que gustosos sacrificaron sus vidas y haciendas, en aras del sentimiento tres veces santo simbolizado en su bandera!»¹³⁰⁵. En aquest darrer fragment hi ha l'únic esment al trinomi de Déu, Rei i Pàtria, que ha de conviure amb el binomi de Girbal de Fe-Pàtria, que és canalitzat per l'heroisme, i un relat amb un marcat to laudatori. Fins i tot, tal com correspon a la representació nacional catòlica, hi ha una certa crítica vers el pensament liberal i les idees revolucionàries que encarnà a la Guerra de la Independència l'invasor francès. Aquesta pervivència tan idiosincràtica del pensament nacional catòlic no obsta de la participació d'aital discurs en la síntesi restauracionista; altrament, caldria excloure Menéndez Pelayo. L'accidentalisme conciliador del règim alfonsí mantingué aquesta contradicció, de la mateixa manera que el pensament catòlic es mantingué en convivència accidental amb el liberalisme, almenys els principals corrents, a excepció del pur extrem de l'integrisme i alguns corrents tradicionalistes.

Encara que la seva representació dels setges pertanyi a l'hermenèutica catòlica de la guerra, Girbal es bolcà en la lloa, preferentment, dels gironins, «[...] héroes y modestos patriotas, gloriosos defensores de la Independencia Nacional, [...]»¹³⁰⁶, vist que era el públic consumidor dels seus treballs. Més enllà d'aquest fet, l'anàlisi històrica i el seu discurs ideològic és molt vague i solament es pot concretar en la importància de l'essència catòlica en l'ésser d'Espanya, que, per

1303. GIRBAL, 1880b: 303.

1304. GIRBAL, 1880a: 194.

1305. GIRBAL, 1889b: 294.

1306. GIRBAL, 1889a: 161.

bé que s'intueix el retrat de la nació-subjecte, Girbal no arribà a conceptualitzar mai. L'apologia patriòtica i heroica domina. En conseqüència, la variabilitat i diversitat de temes tractats és molt escadussera. Pràcticament no hi ha cap anàlisi de la figura d'Álvarez, ni dels francesos, ni dels gironins¹³⁰⁷. Pren, això sí, alguns fets que serveixen de suport a la demostració de l'existència d'aquestes valors essencials gironines. És una mena de reivindicació del pensament i l'actuació dels defensors de Girona, en uns temps on, segons ell, ja no hi havia un «[...] generoso ardor de patriotismo verdadero y desinteresado.»¹³⁰⁸. Les obres de Girbal sobre els setges napoleònics foren —i són— obres menors, sense gaire importància historiogràfica, a nivell de les aportacions de dades novelles. Amb tot, serviren per divulgar al món local una representació propera i familiar, que no s'adequa plenament a la síntesi restauracionista, però que té una noció de l'ésser d'Espanya, la nació-subjecte que amb tanta dedicació l'academicisme difonia arreu de la geografia espanyola.

Tota la seva producció sobre els setges es troba a la *Revista de Gerona*. Els articles pròpiament històrics, amb una certa recerca bibliogràfica i de fonts documentals són «Cruzada Gerundense», de 1880, i «La Compañía de Santa Bárbara en la Guerra de la Independencia», també de 1880. Ambdós articles són unes recopilacions dels participants al cos de voluntaris de la Cruzada Gerundense i a la femenina Companyia de Santa Bàrbara. Per al primer article es basà en els papers de qui fou secretari de la Junta de Girona al 1808 i 1809, Francesc Puig i Dorca. Afirmar Girbal que també consultà d'altres fonts primàries, però no les indica¹³⁰⁹. Per al segon article emprà la *Historia del siti de Girona en 1809* de Cutchet (1868), la *Historia militar de Gerona* de Minali (1840), el *Journal des operations de l'armée de Catalogne en 1808 et 1809* de Saint-Cyr (1821)¹³¹⁰, la *Historia político-crítico-militar* de Cúndaro¹³¹¹, un article d'Adolf Blanc titulat «Un recuerdo á las heroínas catalanas en 1808», publicat al 1864, i els exemplars del *Diario de Gerona* de l'època amb els edictes referents a la Companyia. La confecció de les llistes, parcials, dels defensors de 1809 permet de concretar la vaguetat del concepte impersonal de *defensors*. Amb aquestes llistes aqueixos prenen nom i cos i humanitzen el fet. Amb tot, és una aportació historiogràfica que no té una afectació en l'epistemologia i l'hermenèutica dels setges. No es tracta de focalitzar en vides heroiques per humanitzar el relat de l'epopeia; es focalitza en vides anònimes per nodrir la representació nacio-

1307. Aquesta absència dels gironins al relat no és tal. Els defensors són assimilats permanentment als gironins, per la qual cosa tot el discurs de Girbal ja és dedicat al paper dels gironins a la guerra.

1308. GIRBAL, 1889a: 162.

1309. GIRBAL, 1880a: 177.

1310. El fill d'Enric Claudi Girbal, Ferran Girbal Jaume, féu una traducció de la part d'aquest diari dedicat al setge de Girona 1809 per a la *Revista de Gerona* al 1895. Vegeu la bibliografia per a la referència completa.

1311. Aquesta obra encara era inèdita al 1880, atès que no s'edità per primer cop fins al 1887.

nal a llinatges d'un present local.

En la resta d'articles posteriors, Girbal manté la seva representació nacional catòlica en termes eminentment laudatoris. En aquesta línia hi ha «El voto de ciudad del 20 de junio» (1884), que narra l'elevació de Sant Narcís a *Generalísimo de tierra y mar* després del primer setge de 1808; «La Nación en deuda con la inmortal Gerona» (1888), on es reclama l'aplicació d'una vegada per totes de les promeses que la Junta Central féu a la Girona exsangüe; «El 20 de junio de 1808. –Recuerdo glorioso» (1889), on, com hom ja ha vist, s'exalten les valors dels defensors dels setges en un present degenerat; «A la memoria de los ilustres defensores de Gerona en 1808 y 1809» (1889), on es reproduïx un discurs de Girbal de 1873 que pronuncià en la commemoració dels setges; «Monedas de Gerona de 1808 y 1809» (1892), on realitza un estudi de la numismàtica gironina durant els setges; i «Reliquias veneradas de la Guerra de la Independencia», on narra la troballa a València d'unes condecoracions militars establertes per algunes accions de 1808. A tots els articles, l'estructura és la mateixa: la presentació d'un fet puntual de la defensa de Girona que exemplifica l'epopeia en tant que culminació de l'heroisme espanyol¹³², en la defensa de la religió –almenys és l'única essència esmentada– i el record que mereix la gesta davant la degeneració dels temps moderns. S'exclou d'aquest grup «Bibliografía histórica de Gerona» (1881), que presenta la bibliografia a la qual l'historiador tenia accés per al coneixement de la història de Girona. És un bon exemple per conèixer les fonts que emprava Girbal per als seus treballs. No hi ha, tanmateix, cap font nova a les que hom ha esmentat fins ara; tampoc en realitzà una revisió crítica.

Enric Claudi Girbal fou un erudit local consagrat a la història, local també, que elaborà manetes recerques, per entre les quals els setges de Girona. La seva representació nacional dels setges pertany al moviment catòlic espanyol i la línia de continuïtat del pensament nacional catòlic. Amb tot, la incidència del fonament de causes de la Guerra de la Independència ha de conviure amb una certa idea de les essències eternes de la nació-subjecte, això és, de l'ésser d'Espanya, sense que cap d'ambdues prengui el seu protagonisme. No es pot considerar que es tracti d'un catòlic excentrat, o que la seva síntesi nacional restauracionista vagi ésser incompleta. Girbal va pertànyer a la xarxa clientelar de l'academicisme restauracionista i el seu nacionalisme espanyol s'hi integra correctament. D'una banda, hom no ha d'oblidar que Girbal fou un erudit local que havia de servir, també, els seus interessos locals; d'una altra, Girbal fou el reflex d'un model d'historiador de la Restauració que begué del discurs històric elaborat a Madrid, de les noves

132. En el cas de les monedes gironines de 1808 i 1809 és molt clar quan arriba a qualificar-les de «[...] monumentos parlantes de una época tan terrible como gloriosa para España i que, afianzó otra vez para Gerona el título de su innegable Inmortalidad en las páginas de la Historia.» (GIRBAL, 1892a: 168).

idees i intepretacions historiogràfiques que els grans historiadors de l'Acadèmia –i, concretament, de la Real Academia de la Historia– creaven. Girbal, de la mateixa manera que Grahit, fou un receptor, que, per l'afinitat generacional i epistemològica, assumí el nou discurs històric i el nou pensament nacional; emperò la seva assumpció no significà una substitució de tot el seu bagatge: hi haurà convivència. És per això que tot un membre del Partit Liberal com Grahit va poder adoptar el discurs històric sintètic de la Restauració, i tot un catòlic com Girbal va poder assumir la conciliació sintètica teòrica de Cánovas del Castillo i els acadèmics de la Restauració. Aquests historiadors locals foren la reproducció d'un pensament que provenia dels laboratoris nacionals de la història. És per això que Grahit assumeix el mètode positivista i Girbal no. Tampoc hom s'ha de sorprendre de trobar en un historiador de la Restauració, que pertany al seu academicisme, el rebuig del pensament i el discurs històric liberal. La conciliació i síntesi de pensament no significava pas una uniformització de les idees i els individus, tal com queda palès amb el plenament restauracionista i catòlic Menéndez Pelayo.

*

* * *

El ressò local gironí de la historiografia de la Restauració tingué una llarga trajectòria i existència en el seu món. Es lligà indissociablement a aquesta generació i a la intensa activitat finisecular de la ciutat. En els darrers trenta anys del Vuit-cents, la localitat treballà per concebre la representació nacional no solament transversal, ans total i omnipresent a tots els àmbits culturals i socials de Girona. A través de la ja esmentada Asociación Literaria de Gerona, els erudits locals vincularen tota l'activitat cultural de la ciutat que aquella generació bastí¹³¹³, tot tenint els setges de Girona com a punt central dels símbols culturals de la ciutat. L'Asociación Literaria de Gerona es lligà tan fortament als seus creadors que, al delà de la supervivència d'aquella generació, l'associació no pogué tenir vida. Si al moment fundacional de 1872 comptava amb 197 socis, al 1880 ja en tenia 370. Tanmateix, mentre aquesta generació expirava, el relleu generacional no arribava. Al 1901 el nombre de socis havia reculat fins als 146¹³¹⁴. Les noves generacions defugien l'entitat¹³¹⁵,

1313. Joan Viñas i Comas, fill de Narcís Viñas, cofundador de l'Asociación Literaria de Gerona, evoca a les seves *Memòries d'un gironí* de 1932 aquelles tertúlies a la rerebotiga de ca seva, la *Cova de Can Viñas*, que duraren tant com l'activitat d'aquella intel·lectualitat. Tot essent un infant, enumera alguns dels personatges que hi trobà: Manuel Almeda, Joaquim Botet i Sisó, Joan B. Ferrer, Enric C. Girbal (amb els seus fills Ferran i Eduard), Emili Grahit, Pere de Palol i Francesc Viñas (VINYAS, 2002: 16-23). Tots ells foren l'ànima del moviment cultural gironí dels temps finiseculars.

1314. CARMANU, 2001: 62.

1315. I defugien els setges. Un exemple molt clar es pot trobar a la família Palol. Pere de Palol, cofundador de l'associació, concebia els setges de Girona en la literatura de la faisço següent: «Girona heròica, la ciutat dels

que havia tingut entre els seus socis a Alsius i Torrent, Botet i Sisó, Fita, Girbal, Grahit, Pella i Forgas, Roca i Farreras i àdhuc Àngel Guimerà.

De l'Asociación Literaria de Gerona n'eixiren la *Revista de Gerona* i els Certamens de la Asociación Literaria de Gerona. El primer projecte es convertí en l'únic mitjà de comunicació cultural de la ciutat –i gairebé de la província– i tingué una gran influència posterior. A més, comptà amb col·laboracions de destacats escriptors i historiadors catalans. El segon projecte fou l'activitat insígnia de l'associació fins a la seva decadència en els primers anys del Nou-cents, quan fou substituït pels catalanistes Jocs Florals de Girona. Tanmateix, durant els decennis finiseculars vuitcentistes, els Certàmens foren la màxima expressió literària de Girona i la seva província. Fou justament en aquests Certàmens on es creà tota la literatura heroica sobre els setges de Girona. La idea principal que cohesionà tota aquesta literatura fou la noció d'immortalitat de la ciutat assetjada. La poesia fou el canal privilegiat d'aquesta representació nacional literària. Entre 1868 i 1902 apareguren quaranta-sis poesies dedicades als setges, la gran majoria d'elles guanyadores d'algun premi als successius Certamens. Vint-i-sis s'escriguren en català, disset en castellà i una en llatí. El món local fou per a la majoria d'elles –llevat per a «Lo Tretzè» de Frederic Soler «Pitarra» i una composició de Lorenzo Rojo¹³¹⁶– el substrat principal de publicació, a través de l'Asociación Literaria de Gerona. Dinou es publicaren als reculls dels Certamens anuals i dinou més a la *Revista de Gerona*. Àngel Guimerà i Frederic Soler foren els únics autors forans que hi participaren amb temàtiques heroiques, encara que les seves creacions no exemplificaven les valors que aquella generació difonia, ans al contrari¹³¹⁷. Són exemples aïllats, però que permeten d'establir una línia

màrtirs / os serva encara com garlanda bella / de llors y palmas que son front corona, / com ans' del César l'ardit front cenyia, / sagrat emblema d'immortals proesas / dignes tot temps d'altre poder de Roma» (PALOL, 1890: 55), mentre que el seu fill, Miquel de Palol, també recorria a la poesia per desmuntar i superar la lloa heroica del pare; i dels setges: «Passà la Glòria: mes avui no inclina / Ja els vells llorers dels teus jardins, en l'hora / De la tarda serena i capvespral; / Que és l'or del sol, que el teu redós patina; / Que és un frec d'ales en ta pau sonora; / Que és la Bellesa, que et fa ser immortal!» (Palol, 1985). Amb tot, Miquel de Palol s'havia expressat en termes distints en un poema publicat al 1897 a les pàgines de *Lo Geronès*, òrgan de premsa del Centre Catalanista de Girona, dedicat als voluntaris de la Guerra de Cuba, que comparava amb els defensors de Girona: «[...] inflamats d'un amor sant, / ardits per la santa causa, / ab lo pit fort y'l cor brau. / Defensant la llar dels pares, / ¡quin goig dona guerrear! / Donar la sanch per la patria, / res, en lo mon, es tan grat.» (PALOL, 1897)

1316. És interessant el llarg poema de Lorenzo Rojo (ROJO, 1879), similar en dimensions i completesa al romanç que afaiçonà Joan Baptista Ferrer (FERRER, 1874). No es pot descartar que, malgrat que l'obra de Rojo es publicà a Madrid, aquest autor tingués alguna vinculació amb Girona.

1317. Al poema «La Gloria», Guimerà critica l'heroisme i la glòria en tant que valors: «Es que l'orgull, ab mans de sanch humidat, / Ha cegat en las ánimas–la llum de la rahó. [...] Mireu, mireu los fills de la Victòria / Folls de plaher, avalotats de gloria / Passar ombres maléficas, –devall los archs triomfals; [...]». O també: «Est jorn caurà lo monstre de la guerra; / La pau del cel devallará á la terra, / Las perfeccions empírecas–tindrémne per trofeu; / Llavors, units ab fortas abressadas, / Los ulls del cor guiant nostras petjadas, / Podrém alsar las ánimas–per admirar á Dèu.» (GUIMERÀ, 1874: 29, 31), mentre que Soler a «Lo darrer gironí» ridiculitza el defensor de Girona, a partir del seu retrat grotesc, basat en les fotografies dels últims supervivents dels setges fetes al pel director de carreteres i

de continuïtat amb la reacció de la generació de 1898, els fills d'aquesta generació, com Prudenci Bertrana, Rafael Masó o Carles Rahola¹³¹⁸ que rebutjaren el bagatge dels seus pares¹³¹⁹. Aquest pas de l'èpica dels setges a la seva antièpica correspon a un canvi generacional i a un canvi de segle. A més, s'acompanyà d'un canvi epistemològic i de la identitat a la regió catalana que hom ja veurà al capítol corresponent.

Mentre l'antièpica es covava en la futura generació de 1898, els pares continuaren durant la Restauració el gran desplegament literari de la representació nacional dels setges en la localitat. La literatura, com quedà ben palès en l'obra de Benito Pérez Galdós dels *Episodios Nacionales* tingué una gran importància en la vulgarització i la difusió de la història representada nacionalment. És una difusió minimalista, que ateny a les qüestions més sentimentals i emotives. S'extreu justament l'èpica de la història i del fet històric per presentar-la a uns lectors que cerquen tal volta aquesta exaltació patriòtica. En el cas del món local gironí, aquest exercici fou d'impecable realització. La profusió de poesies dedicades als setges adés esmentades versaren sobre les més diverses temàtiques heroiques dels setges. Girona és el tema majoritari i privilegiat, l'eix de creació, per tal com és una ciutat *immortal* per les seves gestes¹³²⁰. Aquest fou el punt central de la creació poètica, que situa la ciutat en una atemporalitat i un no-lloc: «Jo vull cantar, Girona, la jornada / en que'l teu nom va prendre volada / fins á assolir l'hermosa-regió de l'inmortal»¹³²¹. En segon lloc es pot trobar la poesia factual, això és, dedicada als fets més destacats dels setges, tals com el Gran Dia de Girona, esdeveniment capital de la representació nacional, que s'associa preferentment amb el vessament de sang¹³²². En tercer lloc, la poesia se centra en els llocs de memòria físics dels setges, especialment les muralles i la fortalesa de Montjuïc¹³²³. En quart lloc es pot trobar la poesia dedi-

camins de la Diputació Esteve Muxach al 1866: «No mes la recordança / Nos resta de la guerra / Que plora ab dol la França / Y Girona remembra somniejant. / ¡Cap baix! ¡Genolls á terra! / ¡Tra yéus la barretina! / La rassa gironina / Es aquest vell que passa tremolant.» (SOLER, 1876: 253).

1318. El rebuig de Carles Rahola fou solament inicial. Vegeu VILALLONGA, 2007a per a un estudi aprofundit de l'evolució de Rahola.

1319. La seva activitat fou molt notable a través de les revistes regeneradores gironines *L'Enderroch* i *Uida*. El rebuig d'aquesta generació a l'obra dels seus pares no s'ha d'interpretar solament com un rebuig a la societat gironina tancada, espanyolista i centralista (PUIG, 2001: 65).

1320. Vegeu els poemes de AYUSO, 1895. DURAN, 1894. FRANQUESA, 1856. GIRBAL, 1883. HUGUET, 1896. NIEVA, 1894. PIFERRER, 1894. SANTIAGO, 1894.

1321. VIVER, 1902: 29.

1322. Vegeu TROVADOR DEL ONYAR, 1894 i VIÑAS, 1886. Trovador del Onyar és el pseudònim literari d'Enric Claudi Girbal.

1323. Vegeu CASADEMONT, 1889. LASSO, 1890. MATHEU, 1873. Quant a les muralles, lloc de memòria privilegiat dels intel·lectuals gironins, cal destacar que, en paral·lel a la seva tasca laudatòria, realitzaren una tasca política anti-tètica a la primera, això és, la negociació amb el Ministeri de la Guerra per enderrocar les muralles. El gran erudit gironí dels setges Emili Grahit fou qui encapçalà aquesta lluita, amb l'ajuda dels senadors i diputats gironins, que

cada als grans personatges de la gesta gironina, com Álvarez de Castro i Sant Narcís. En aquest grup la importància d'aquestes figures arriba a eclipsar la de Girona¹³²⁴. Els grans herois amb nom, comparteixen una part de l'espai poètic amb els herois anònims: artillers, banderers i dones de la Companyia de Santa Bàrbara¹³²⁵. Finalment, hi ha un cinquè grup temàtic particular: el de les poesies dedicades a les àligues imperials, símbol de Napoleó i la França imperial. Són el símbol de l'invasor, arrogant i segur de si mateix, que cau als peus de les muralles de Girona: Miràules, allà van, les àligues altives!... / les du la tempestat, sa trompa n'es lo trò; / dels bechs la sanch regala, la sanch de les captives!... / ses urpes de carn plenes, fressegen la del lleó. [...] Miràu! pels camps ja fugen disperses, espantades, les àligues primeres; del llamp les filles són! / les àligues segones, ahont? 'Esparracades / al peu de les muralles!...' la veu dels morts respon.»¹³²⁶. Amb aquest poema de 1860, Albert de Quintana establí un precedent imitat per altri durant els temps finiseculars vuitcentistes¹³²⁷.

La implicació de la intel·lectualitat gironina en la forja de la representació nacional dels setges a Girona no es reduí solament a la literatura. En realitat, no es podia reduir a una única expressió cultural: calia la totalitat per tal d'impregnar tota la societat de la representació nacional dels setges. És per això que la pintura i l'escultura tingueren un paper molt important en el desenvolupament de la imatge dels setges, de la seva visualització física. La literatura posava les pautes, les guies. I els artistes convertien aquells retrats de paper en una realitat concreta, visual i experimental, que eixia de l'erudició per atènyer un grup social més majoritari que es pogués visualitzar en l'espai públic. Encara que algunes de les iniciatives artístiques sobrepassen l'àmbit local gironí i el període de la Restauració, la seva màxima eclosió i difusió sí que coincidí amb el temps i l'espai susdits. Pel que fa a la pintura, el realista Ramon Martí Alsina en fou el principal exponent.

eren a l'ensem els benefactors de l'Asociación Literaria de Gerona (GRAHIT, 2003: 182-183). Una poesia dedicada a les muralles té una idiosincràsia curiosa dins aquest grup temàtic: la de Joaquim Botet i Sisó. S'inspira clarament en el quadre de Modest Urgell *Murallas de Gerona* i construeix al voltant de la figura simbòlica del lloer el discurs heroic de la gesta dels gironins, amb una certa melangia: «Y díu que cada volta que trau nova brancada, / Un nou recort de glòria Girona veu florir, / Que ab son fullatje esplèndit la testa coronada / Li vessan de sas venas sos fills la sanch preuada, / Lo sól fins á templir» (BOTET I SISÓ, 1884: 167).

1324. Vegeu per al General, ALCALDE, 1876 i FRANQUESA, 1856. Al 1880 amb la inauguració del nou mausoleu de les despulles d'Álvarez de Castro a la Capella de Sant Narcís de l'excanònica de Sant Feliu la Major de Girona aparegueren diverses composicions exaltadores del *Lçón de Gerona* a la *Revista de Gerona*. Vegeu GENÍS, 1880 i VIÑAS 1880. Per al sant patró, vegeu UBACH, 1896 i VIVER, 1899. La composició de Francesc Ubach titulada «Fé geronina» és interessant en tant que expressió d'un fort pensament nacional catòlic: «[...] La fé cristiana / que dels teus la consciència vigorisa, / com del roure potent l'arrel furganta / que del penyal per las esclexas ficas / fins al cor del terror, en sas entranyas / aferra de la patria y la familia.» (UBACH, 1896: 130)

1325. Vegeu BORI, 1895. GÜELL, 1898. UBACH, 1902.

1326. QUINTANA, 1917: 468-470.

1327. Vegeu GÜELL, 1898 i NIEVA, 1894.

Més enllà de la seva obra costumista i retratista molt abundosa, Martí Alsina fou l'artista que perseguí l'obra pictòrica total i perfecta del setge de Girona de 1809, concretament del Gran Dia de Girona. Començà aquesta tasca al 1865 amb un estudi titulat *El sitio de Gerona de 1809*¹³²⁸; s'hi fixa l'instant heroic preciós de la defensa gironina. La realització de la pintura definitiva en una tela de seixanta-quatre metres quadrats ocupà vint-i-sis anys de l'artista, de 1865 a 1891. Encara que romangué inacabat, *El Gran Día de Gerona*¹³²⁹ és l'encarnació del sentiment heroic que la literatura provà de plasmar amb lletres al llarg dels temps finiseculars del Vuit-cents. Al centre de la pintura, el xoc violent de dos cossos en lluita en una de les bretxes de la muralla. Al rerefons d'aquell escenari apoteòsic, la vista de la Girona monumental —amb el campanar de Sant Feliu la Major en primer pla— i una reproducció i continuïtat de lluites entre espanyols i napoleònics al llarg de les defenses de Girona; al capdamunt, Álvarez esguardant. El 19 de setembre de 1809 fou la fixació de Martí Alsina en la representació dels setges. A les teles *Las heroínas de Santa Bárbara* (1851)¹³³⁰ i *La Compañía de Santa Bárbara* (1891), a partir del retrat de l'actuació de les dones en la defensa de Girona, el pintor aprofita per oferir unes imatges semblants de l'epopeia gironina. El grup de defensors —defensores en aquests casos—, les muralles, la Girona monumental i Álvarez apareixen novament en aquestes composicions i esdevenen la forma d'imaginar i presentar els setges en imatges.

Comparteixen protagonisme en l'àmbit pictòric César Álvarez Dumont, Laureà Barrau i Modest Urgell. Álvarez Dumont ja era un pintor experimentat en pintura èpica —les seves obres dedicades al setge de Saragossa en són la prova—, quan féu *El Gran Día de Gerona* al 1890¹³³¹, obra que no plagué a l'erudició gironina¹³³². Barrau optà per recrear la capitulació gironina a *La capitulación de Gerona* (1888), un espectacle de derrota que, això no obstant, va plaure¹³³³. Per la seva banda, Urgell, deixeble de Martí Alsina, elaborà un quadre simbolista, amb ressonàncies d'Arnold Böcklin. En pintà tres còpies que es repartiren per la geografia nacional, dos al 1880, que es quedaren a Girona i un tercer al 1891 que s'envià a l'exposició de belles arts de Madrid d'aquell any. L'obra presenta les ruïnes de les muralles de Girona, amb els seus fossars plens d'enderrocs, on s'aixeca un jove llorer verdejant. Mentrestant, en un extrem de la pintura una àliga vola en

1328. Aquest esbós fou donat al Museu Provincial de Girona pel propi autor (GIRBAL, 1894a: 292)

1329. O *Las defensoras de Gerona*, segons Narcís-Jordi Aragó (ARAGÓ, 1993: 188).

1330. El senador i industrial gironí Ferran Puig comprà aquesta obra i la regalà a la Diputació provincial de Girona a fi que col·loqués el quadre al seu saló de sessions (GIRBAL, 1894a: 292. MIRAMBELL, 2007: 36).

1331. REYERO, 2008: 125.

1332. GIRBAL, 1894a: 293.

1333. MIQUEL, 1888: 62.

direcció contrària a les muralles. En tant que pintura simbolista, l'autor conjuga tres elements a fi de recrear la seva interpretació dels setges de Girona. La ciutat exsangüe –muralles–, ha obtingut la victòria –llorer– enfront dels napoleònics –àliga. Malgrat les subtilitats simbolistes, els crítics de la laudatòria intel·lectualitat gironina mostraren el seu entusiasme per l'obra¹³³⁴.

Pel que fa a l'escultura, tota la producció es restringí al món local. La Diputació provincial de Girona o el govern central oferiren el mecenatge necessari als artistes a fi d'afaiçonar les seves obres, a partir dels gustos temàtics de la intel·lectualitat gironina i les seves xarxes clientelars¹³³⁵. Miquel Blay, Joan Figueres i Antoni Parera foren els escultors més destacats en la producció de monuments dedicats a representar la memòria dels setges. L'otí Miquel Blay fou l'artista més conegut que es dedicà a concebre grups escultòrics de temàtica heroica gironina. Foren algunes de les seves primeres obres, de joventut; eren el requisit del gaudi de les beques de la Diputació provincial que li permeteren d'estudiar a París amb escultors de renom, per entre els quals Henri Chapu¹³³⁶. Cal esmentar l'alt relleu *Dulce et decorum est pro Patria mori* (1890)¹³³⁷, l'estàtua *Contra l'invasor* (1891)¹³³⁸ i el conjunt monumental *Girona 1809* (1893)¹³³⁹. Cap de les tres obres es realitzà en vida de Blay, malgrat l'interès dels cercles intel·lectuals i polítics locals¹³⁴⁰. Joan Figueras no

1334. AMETLLER, 1880: 432.

1335. S'ha interpretat aquest mecenatge com una mena d'imposició d'unes temàtiques alienes a l'autor (FERRÉS, 2000: 60; 2004: 115). La trajectòria de Blay desmenteix aquesta afirmació. L'escultor es mantingué sempre dins una temàtica patriòtica, monumentalista. Blay fou un academicista molt ben relacionat amb el poder polític madrileny de la Cort i tota la seva producció més rellevant, de plenitud artística, serví la representació de la nació espanyola. A més, la major part de les seves obres es realitzaren amb el mecenatge polític obtingut gràcies a una consolidada xarxa clientelar (VILALLONGA, 2008c: 2169-2172, 2179-2180).

1336. Henri-Michel-Antoine Chapu (1833-1891) fou escultor neoclàssic francès de reconegut prestigi. Presidí l'Académie des Beaux-Arts de París i elaborà els conjunts monumentals de les façanes principals dels edificis de la Gare du Nord, l'Hôtel de Ville, l'Opéra Garnier i el Palais de Justice, tots ells a París.

1337. Aquest alt relleu en guix fet a París pren el títol d'un vers d'una oda d'Horaci (*Carmina*, III, 2, 13) i immortalitza una dolorosa escena en la qual una mare amb una baioneta a la mà sosté un noi agonizant, a qui un sacerdot administra el viàtic. Al rerefons, un grup de gent planyent. És la representació de l'heroi-màrtir, sostingut amorosament per la bèl·lica mare que és Girona.

1338. El model en guix de l'estàtua *Contra l'invasor* que Blay féu a París (FERRÉS, 2000: 39) representa un «jove ardit i ferreny, abrandat de patriotisme, esgrimint amb fúria la seva llança contra els enemics de la pàtria» en paraules de Carles Rahola (RAHOLA, 1938: 116). Encara que l'obra fou un producte del mecenatge polític de la Diputació provincial i, per extensió, de les elits locals del règim de la Restauració, el seu significat i el seu simbolisme s'han mantingut al llarg dels temps, d'ençà la lloa entusiasta de Girbal i els intel·lectuals de la *Revista de Gerona* (ANONIM, 1893: 204 i GIRBAL, 1894a: 294), l'admiració «inaèctual» de Rahola (RAHOLA, 1938: 116) o el recel d'Aragó (ARAGÓ, 1993: 239, 241).

1339. Blay solament arribà a confegir alguns elements d'aquest conjunt monumental. La peça central, feta en guix a París, havia d'ésser la representació de Girona en forma de matrona, asseguda, que acull als seus peus un defensor ferit de mort i que amb els seus propis dits escriu en una taula «Girona 1809», el nom del conjunt. Un dels altres elements realitzats del conjunt fou una àliga imperial napoleònica que per entre les seves urpes subjecta un tros de muralla, gironina, se suposa. Blay i la Diputació provincial havien previst que el conjunt s'erigís al 1909 durant el centenari commemoratiu del setge de 1809 (FERRÉS, 2000: 41).

1340. Fins al 2009, cap de les obres de Blay s'havia executat. L'emblemàtic *Contra l'invasor* fou inaugurat a

fou un escultor tan conegut com Miquel Blay però aconseguí al 1880 de materialitzar una de les seves obres dedicades als setges en un espai públic¹³⁴¹. Figueras rebé l'encàrrec de realitzar el grup escultòric del monument funerari a Álvarez de Castro, situat a la Capella de Sant Narcís de l'excanònica de Sant Feliu la Major de Girona. El jove arquitecte gironí Manuel Almeda dissenyà el nou mausoleu d'Álvarez¹³⁴², que substituïa el que s'havia fet provisionalment de fusta al 1816. L'obra de Figueras és una matrona asseguda que sosté una corona de llores que disposa al damunt de la tomba del *León de Gerona*¹³⁴³. És possible que Blay s'inspirés en aquesta obra per a la seva matrona de *Girona 1809*. El monument s'inaugurà el 2 de maig de 1880 en una funció cívica, religiosa i militar que comptà amb la presència del Capità General de Catalunya. Mn. Luis Pardo Delgado, Ardiaca de Girona féu la vibrant oració fúnebre titulada *Verdadero patriotismo*¹³⁴⁴. Finalment el darrer escultor fruit del mecenatge de les elits locals de la Restauració és Antoni Parera, amb el grup escultòric *A los defensores de Gerona en 1808 y 1809* (1894). Fou el primer monument dels setges erigit a la via pública i el segon que lluí en un espai públic. S'inaugurà solemnement el 28 d'octubre de 1894, a la vigília de la solemnitat de Sant Narcís, patró de Girona i la seva diòcesi. A despit de totes les alegories escultòriques que s'havien projectat fins aleshores, fou una representació d'Álvarez de Castro —i no pas de la ciutat de Girona— la que acabà ensenyorint-se d'una plaça pública, la dedicada a la «Independència Nacional». L'erecció del monument fou possible gràcies a la intervenció del senador i industrial gironí Ferran Puig —mecenes de la intel·lectualitat gironina de la Restauració— que comprà l'obra, la regalà a la ciutat i pagà la seva instal·lació¹³⁴⁵. Parera havia realitzat l'escultura per encàrrec de l'Ajuntament de Saragossa i l'ardit general del conjunt representava a l'origen Palafox, defensor de la ciutat aragonesa. Pel que sembla, el consistori de Saragossa rebutjà l'obra i fou aleshores que Puig la comprà per a Girona, retocada convenientment.

Les elits culturals i polítics del món local gironí durant els temps finiseculars vuitcentistes assumiren la tasca de transportar la representació nacional dels setges de l'eteri món erudit de la

la fi del bicentenari dels setges de Girona, després d'una llarga i intensa campanya ciutadana (vegeu VILALLONGA, 2009a i 2009b)

1341. Al 1884 Figueras presentà a l'Exposició Nacional de Madrid l'obra *El grito de Independencia*, que guanyà una medalla de segona classe (GIRBAL, 1894a: 293).

1342. Els arquitectes Jeroni Suñol i Martí Sureda en dissenyaren l'urna i la peanya, respectivament.

1343. ALMEDA, 1880: 201.

1344. ÀNONIM, 1880: 203-204. Mn. Pardo era l'orador habitual en les funcions religioses commemoratives dels defensors de Girona (vegeu PARDO, 1880).

1345. BORRELL, 2006: 107. REYERO, 1999: 75, 374.

historiografia a d'altres àmbits culturals de més impacte i difusió que, alhora, suposaven el repte de concebre noves maneres de narrar la memòria èpica dels setges. La literatura, la pintura i l'escultura no podrien en elles mateixes culminar la representació sense la pràctica commemorant. La generació de 1868 fou la de les commemoracions¹³⁴⁶. Heretaren el model de commemoracions forjades durant l'etapa de 1814-1820, després de la fixació isabelina¹³⁴⁷. L'espai públic que les arts solament podien prendre parcialment, era completament conquerit per les commemoracions cíviques, religioses i militars. Tradicionalment, la commemoració dedicada als defensors dels setges s'establí al 5 de novembre, en l'Octava de Sant Narcís, festa assenyalada que cloïa no solament l'octava en si¹³⁴⁸, sinó també les festes patronals de la ciutat. La commemoració dels defensors de la ciutat es lligava, així, al culte a Sant Narcís, que havia estat declarat *Generalísimo de tierra y mar* després del primer setge de 1808. La funció religiosa del 5 de novembre es convertí en la principal celebració pública de la representació nacional dels setges, a despit del 19 de setembre¹³⁴⁹.

La litúrgia de la commemoració era preparada per representar en la geografia urbana la memòria dels setges. S'iniciava el 5 de novembre amb una processó cívica clerical i militar que sortia de l'Ajuntament de la ciutat fins a l'antiga canònica de Sant Feliu la Major, amb un traçat que cobria les artèries del centre de la ciutat. Encapçalava la comitiva el governador civil, les autoritats militars i eclesiàstiques, l'alcalde i el tinent d'alcalde¹³⁵⁰. Un cop a Sant Feliu la Major, les autoritats municipals i el governador civil¹³⁵¹, tenien el privilegi de seure al presbiteri de la Capella de Sant Narcís, on se celebrava la funció religiosa. Les oracions fúnebres dels predicadors palesaven l'expressió més abrandada i militant del pensament nacional catòlic espanyol, on s'evoca usualment

1346. Contràriament al criteri de Christian Demange (DEMANGE, 2004: 194-204), que extrapola les reserves de Cánovas del Castillo vers la Guerra de la Independència a l'actitud dels governs de la Restauració vers la memòria de la guerra. A tots els àmbits i nivells, hi hagué una vera febre commemorant, que havia de culminar al centenari de 1908-1914 (MORENO LUZÓN, 2007b: 26).

1347. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 3, *Orden de precedencia*. La commemoració s'instituí oficialment al 1817 per la Real Orden de 30 de septiembre.

1348. Fins a la simplificació de les rúbriques aprovada per Pius XII amb el decret *Cum hac nostra aetate* que suprimí la majoria de les octaves, les rúbriques generals del ritu romà preveïen que algunes festivitats pròpies tenien dret a la repetició dels oficis durant els vuit dies posteriors a la celebració. El vuitè dia –l'Octava, pròpiament– revestia d'una certa solemnitat en aquesta memòria –i repetició– dels oficis celebrats el dia de la festivitat. En el cas de Sant Narcís, patró principal de la ciutat de Girona i la seva diòcesi, es tractava d'una festa doble de primera classe amb octava comuna (*Duplex I classis cum Octava communi*). L'Octava era, doncs, una doble major –*duplex major*– i tenia una importància litúrgica notable (vegeu ANONIM, 1925: 165).

1349. L'oblit del 19 de setembre en tant que data privilegiada de la memòria dels setges sorprèn especialment per al període isabelí, en el qual es podia haver cercat una festa més secularitzada. Amb tot, es continuà la commemoració religiosa.

1350. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 3, *Orden de precedencia*. Les friccions per a la precedència de les autoritats en el protocol fou una font d'enfrontaments sistemàtics.

1351. Era considerat president nat de la Corporació.

el trinomi de Déu, Pàtria i Rei i s'atacava el liberalisme i la modernitat liberal¹³⁵². La representació de la nació espanyola en aquestes oracions entroncava amb l'hermenèutica més idiosincràtica del moviment catòlic espanyol, que s'inscriu aleshores dins el pensament nacional de la Restauració.

El desplegament de tots aquests mecanismes de representació en la localitat foren la millor expressió del discurs històric de la Restauració quant a la Guerra de la Independència, quant als setges. Certament, aquesta representació *total* no fou exclusiva de la síntesi nacional de la Restauració; emperò, la conciliació sintètica del pensament nacional espanyol afavorí l'eclosió de les grans construccions representatives. Sempre existiren els diferents mecanismes de representació i foren verament d'un gran interès per a l'etapa de 1814-1820 i per als decennis de 1850 i 1860. Tanmateix, durant la Restauració la seva multiplicació i arrelament en la localitat fou d'una importància molt remarcable per comprendre la vulgarització del discurs històric academicista; es tractava, a més, d'un exercici que rebé una atenció especial per part de l'oficialisme acadèmic i les seves xarxes clientelars. Amb les seves limitacions, amb el seu bagatge, el cas de Girona exemplifica aquesta política de la intel·lectualitat de la Restauració. Guanyada la transversalitat del pensament nacional, calia guanyar la seva totalitat en la societat, més enllà dels cercles acadèmics, polítics i intel·lectuals, dels quals mai arribà d'eixir plenament, per tal com la iniciativa fou sempre institucional o de les elits. L'Asociación Literaria de Gerona esdevé el millor exemple d'aquesta tasca per a la construcció d'una representació nacional *transversal* i *total* durant la Restauració, fins a la consumació del *Desastre* i l'adveniment d'una nova generació¹³⁵³.

1352. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 3, *Funciones cívico-religiosas, 1874-1886*. Foren famoses les predicacions de Mn. Luis Pardo Delgado en els anys 1876, 1878 i 1880 (MICHONNEAU, 2005: 203).

1353. El *Desastre* afectà de manera decisiva el desenvolupament del *gran moment* commemoratiu dels setges de Girona, la culminació de tota aquesta tasca: el centenari de 1909.

EL MONUMENT LITERARI
GERONA, EPISODIO NACIONAL

A nivell nacional, la Restauració disposà del major monument literari per a la representació de la Guerra de la Independència: la primera sèrie de novel·les de Benito Pérez Galdós, els *Episodios Nacionales*. Dins aquesta primera sèrie, Galdós dedicà tota una novel·la al setge de Girona de 1809. És el *Gerona*. Aquesta obra de 1874 es convertí ràpidament en el model literari canònic per a la defensa gironina durant el període de la Restauració, a més del major homenatge literari del Vuit-cents a la ciutat nordcatalana¹³⁵⁴. La literatura permetia d'explorar aquells indrets on no podia arribar una *ars historica* que tendia a una pràctica positivista. La producció literària es construïa a partir de l'emotivitat i de l'afecte i l'efecte que el relat literari podia desvetllar al lector. L'impacte i la difusió del *Gerona* sobrepassà la importància social dels productes historiogràfics de la Restauració; així, la novel·la de Galdós bastí un canó de la representació nacional dels setges socialment més efectiu que el de les grans històries nacionals, regionals i locals dedicades a l'epopeia gironina. El *Gerona* es convertí en l'essència de la producció literària¹³⁵⁵ i hom s'arriba a preguntar si hauria estat possible aital eclosió sense aquesta obra fonamental. A més, en tant que producció literària insígnia, fou repetidament *llegida*, sempre d'una manera única i monocolor, com si no hi hagués lloc per a cap altra lectura. És molt interessant no solament de comprovar que Galdós és la font de la majoria de produccions literàries, sinó també de detectar aquesta in-

1354. CANAL, 2008: 92.

1355. GARCÍA CÁRCEL, 2007: 162.

terpretació repetida a cada obra literària, sigui de l'estil o format diferent, o d'àmbits geogràfics diferents, fins a tant de recrear el cos nacional literari concebut per Galdós al *Gerona* en aquells àmbits geogràfics regional i local¹³⁵⁶.

La novel·la històrica nacional¹³⁵⁷ de Benito Pérez Galdós, *Gerona*, ensems amb *Zaragoza*, és l'obra més rellevant de la primera sèrie dels *Episodios Nacionales*¹³⁵⁸. Girona no necessitava el *Gerona* per incorporar-se a la geografia patriòtica espanyola. Això no obstant, el *Gerona* fou una porta, heroica, per a l'entrada de la ciutat de Girona en panteó de glòries nacionals que significava una fita en la construcció de la representació nacional dels setges, de la mateixa manera que ho era per a tota la Guerra de la Independència¹³⁵⁹. El fet històric representat es dotava d'una superedificació per a l'emotivitat i la ficció, per a la creació al del·là dels límits de la veritat i de la realitat. La nació eixia de la història per entrar en la ficció, no solament dels autors, ans dels lectors. La pàtria se socialitzava en la literatura i es commemorava. El *Gerona* de Benito Pérez Galdós fou la gran commemoració de la representació nacional dels setges en el Vuit-cents¹³⁶⁰. La patrimonialització comuna de la representació per part del cos nacional es consumava: es podia pensar que mai ningú podria dubtar de la centralitat nacional d'«aquel baluarte sacrosanto de nuestra nacionalidad»¹³⁶¹ que era Girona.

El *Gerona* eixí de la història, però procedia de la història. Galdós no podia partir de zero per crear el relat literari. És per això que emprà el relat històric que ja s'havia construït anteriorment. No hi ha una pura innocència al *Gerona*. Paradoxalment, després que el novel·lista fes sortir els setges de la història per dur-los a la literatura, tants historiadors finiseculars vuitcentistes portaren els setges a la història des de la literatura, des del *Gerona*. Quan evoquen Girona i la seva epopeia, evoquen no pas la representació del fet històric, sinó la imatge que ofereix l'episodi nacional galdosià. Naturalment, hom no es refereix a les grans històries de la Guerra de la Independència i els setges analitzades adés; emperò l'impacte del *Gerona* en la historiografia posterior menor, local s'ha de tenir ben present. La recreació literària ofereix un espai comú i popular per al coneix-

1356. ARCHILÉS, 2007: 139.

1357. És la tipologia emprada per Ferreras (FERRERAS, 1997: 224) que, malgrat la seva inconsistència conceptual, permet de situar aquesta obra de Galdós en un gènere d'origen francès (SUÁREZ CORTINA, 2006: 73) marcat no solament pel relat històric, ans pel decisiu factor nacionalista i la seva dimensió nacional. Amb tot, cal actuar amb prevenció en considerar la novel·la històrica nacional com un «relat històric» (DENDLE, 1992: 29-33).

1358. PINILLA, 2008: 215.

1359. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 145.

1360. MICHONNEAU, 2005: 201.

1361. Paraules de Galdós citades a CANAL, 2008: 92.

xement de la pròpia nacionalitat en la història. És un retrat viu en el present i permet de vincular una idea d'acció unitària de més fortalesa emotiva que no pas la de la història¹³⁶², que ja es troba massa professionalitzada.

Aquest captivament per l'essència popular de la història s'expressa en aquelles històries dels personatges de l'engranatge col·lectiu. La Restauració, com hom ja ha vist, visqué una gran fervor devers els herois quotidians i populars dels setges, al del·là de les grans figures. Els desconeguts defensors prenen la història, en tant que encarnació d'un heroisme a l'abast, socialment més proper. La historiografia gironina de la Restauració fou la que practicà —i la que ho podia fer millor, a causa de la proximitat de la localitat—, com hom ha vist, aquesta recuperació dels noms dels defensors; fins i tot la historiografia posterior del Nou-cents ho practicà¹³⁶³. En tots aquests productes historiogràfics no solament hi havia l'interès per a una representació popular del fet històric, sinó també l'emulació vana de Galdós plana en aquest producte literari. Doncs, es palesa la importància en el temps de l'*episodio nacional* que és *Gerona*, ja sigui en la literatura del període, ja sigui en alguna història dels setges de períodes posteriors.

La novel·la històrica nacional *Gerona* és el setè volum de la primera sèrie dels *Episodios Nacionales*. Publicada al 1874, formava part d'un grup de novel·les que pretenien de reflectir moments clau de la història espanyola recent. Galdós emprengué aquest projecte vers el 1870 i situà com a punt de partida dels *Episodios* la Batalla de Trafalgar de 1805. El seguiren *La corte de Carlos IV, El 19 de marzo y el 2 de mayo, Bailén, Napoleón en Chamartín, Zaragoza* i, després, *Gerona*. Totes elles s'escriguren entre 1873 i el 1874, a un ritme frenètic¹³⁶⁴. La novel·la històrica s'erigeix com la forma escollida per Galdós per crear els seus episodis. Igualment, escollia la història recent per tal que dins el relat hi poguessin entrar explicacions polítiques de l'actualitat de Galdós o la ideologia del propi escriptor sense que fos anacrònic. Alhora, era una temàtica dins la història nacional que permetia d'usar instruments del realisme (i el naturalisme) que practicava l'escriptor¹³⁶⁵. Galdós s'inscriví dins un corrent de novel·la històrica —amb la consideració de *nacional*— que era popular i abundosa uns anys ençà a l'Espanya isabelina —de la mateixa manera que ho estava

1362. PINILLA, 2008: 195, 199.

1363. Aquesta pràctica no fou exclusiva dels historiadors de la Restauració. El republicà Carles Rahola, al decenni de 1920, després d'haver estat un gran crític de la representació nacional espanyola dels setges i el seu component heroic, dedicà un breu relat de ficció a l'heroi popular Llucianet Ansió dins una obra que es volia de rigor històric positivista (vegeu RAHOLA, 1927: 19-23). Existeix una altra versió, revisada, d'aquest text dins una conferència inèdita de Rahola feta el 5 de novembre de 1931. Vegeu VILALLONGA, 2007a: 36-39. La font de la qual Rahola extreu aquest relat és la *Historia* de Toreno (QUEIPO DE LLANO, 2008: 465)

1364. CANAL, 2008: 93. Aquest ritme frenètic es palesa en la redacció del *Gerona*, que fou escrit en un sol mes.

1365. HINTERHÄUSER, 1963: 32.

essent a França¹³⁶⁶. Entre el decenni de 1830 i 1840 es publicaren mantes obres que també tractaven temàtiques de la Guerra de la Independència. Per exemple, *La Española misteriosa y el ilustre aventurero*, de Casilda Cañas de Cervantes de 1833 no solament s'ambientava a la dita guerra, sinó que tractava la batalla de Bailén i els setges de Saragossa i Girona. D'altres obres de Juan de Ariza, Lino Pisado Franco de Yagüe, Patricio de la Escosura, etc. formarien el gruix d'aquest precedent dels *Episodios Nacionales*. Les afinitats entre aquest subgènere circumscrit als decennis de 1830 i 1840 amb el de Galdós són ben paleses. Semblantment, hi ha el precedent dels *Ecos Nacionales* de Ventura Ruiz Aguilera de les edicions de 1846 (primera) a 1873 (sisena). En suma, a les obres anteriors hi ha coincidència temàtica i, més important encara, la coincidència estilística¹³⁶⁷.

La nomenclatura usada per Galdós en la concepció dels *episodios* vol respondre a la caracterització d'un relat breu, realista i històric, sense que en cap moment sigui un producte historiogràfic. Galdós no volia escriure novel·les, sinó que volia escriure «fragments característics de la realitat vital històrica»¹³⁶⁸, això és, explicar la història popular, la història viscuda. Per a fer-ho possible, cada episodi es basava en una obra històrica que utilitzava com a font principal. El relat literari se supeditava al relat històric. La representació del fet històric depenia orgànicament de la historiografia, a partir de la qual Galdós fabulava. Hom sap que per a *Zaragoza* Galdós emprà la *Historia de los dos sitios que pusieron a Zaragoza en los años de 1808 y 1809 las tropas de Napoleón*, d'Agustín Alcaide Ibieca publicat a Madrid al 1830¹³⁶⁹. Per a *Gerona*, segons Carles Bastons, Galdós se serví de dues obres històriques. Així, el *Manifiesto* de Satué i la *Historia militar* de Minali serien les dues obres a la base de la narració de *Gerona* segons Bastons¹³⁷⁰. En realitat, és força improbable que l'escriptor emprés únicament aquestes dues obres com a fonts principals de la seva novel·la. És segur –i l'estructura del *Gerona* i els referents anecdòtics emprats ho corroboren– que recorregué generosament a la *Historia* de Toreno¹³⁷¹, que, com ja s'ha vist al llarg del present estudi– fou el principal relat dels setges durant tot el període isabelí. Això no obsta que Galdós pogués utilitzar les obres d'uns autors que també havien estat actors de la defensa de Girona. En la llista que ofereix Bastons, caldria afegir-hi el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego, la presència del qual a

1366. PINILLA, 2008: 193.

1367. HINTERHÄUSER, 1963: 35.

1368. HINTERHÄUSER, 1963: 47-48.

1369. BATAILLON, 1921. HINTERHÄUSER, 1963: 57.

1370. BASTONS, 2004: 47.

1371. Hinterhäuser (HINTERHÄUSER, 1963: 63) afirma que Galdós emprà la *Historia* de Toreno, però l'obra no apareix al catàleg de la biblioteca de l'escriptor que féu Berkowitz (vegeu BERKOWITZ, 1951). Això no obstant, és segur que Galdós consultà l'obra de l'asturià, per tal com el relat torenià és permanentment present al *Gerona*.

la novel·la de Galdós és assegurada, sobretot quant a la descripció de la Girona famèlica, malalta i moribunda.

Deixant de banda les cròniques dels actors dels setges i l'ús omnipresent de la *Historia* de Toreno, Galdós tenia una predilecció per les fonts orals, atès que el tractament de la història recent li permetia d'abordar els testimonis i actors dels esdeveniments. En el cas de *Gerona*, l'única font oral coneguda és Manuel Almeda, a qui Galdós trobà a Madrid com a estudiant d'arquitectura¹³⁷². Almeda li proporcionà informació sobre l'urbanisme de la ciutat i li arribà a confeccionar un mapa del barri vell de Girona. En realitat, l'escriptor havia trepitjat Girona al 1868 quan retornava de París¹³⁷³. Féu una breu estada a la ciutat que li permeté de conèixer superficialment la geografia viària i de tenir una idea primària de l'essència de Girona. Pel que sembla, Almeda fou l'única font oral de Galdós per a l'*episodio nacional* dedicat a Girona. Això no obstant, s'ha de tenir en compte que Galdós va recórrer a les cròniques d'alguns dels defensors, per la qual cosa es palesa la seva voluntat de traslladar el record dels protagonistes dels setges al present de l'escriptor. Això entroncaria amb la seva idea de construir una èpica popular, basada en els actors quotidians, més que no pas en els grans esdeveniments i els grans personatges, encara que això no va a despit d'un tractament privilegiat d'Álvarez de Castro. Les cròniques dels primers anys de la postguerra eren la font ideal, per bé que la font principal era la *Historia* de Toreno i el discurs històric liberal. Tanmateix, el *Gerona* no fou un producte literari del discurs històric liberal, tot i el pensament de l'escriptor, sinó que es convertí en el monument literari a la síntesi nacional restauracionista, en la seva caracterització liberal¹³⁷⁴.

Pel que fa a la novel·la en si, hom ja desenvoluparà més llargament alguns punts rellevants a analitzar més endavant. Amb tot, és necessari de fer una situació del text a fi d'establir un marc d'estudi primari dins el qual hom pugui desplegar anàlisis amb profunditat. Al *Gerona*, Galdós prescindeix del protagonista habitual de la primera sèrie dels *Episodios Nacionales*, Gabriel Araceli, per una qüestió espacial i temporal: si Araceli havia participat als setges de Saragossa, no podia haver estat a la defensa de Girona. Per consegüent, l'escriptor crea un mirall d'Araceli que

1372. HINTERHÄUSER, 1963: 89-90. BASTONS, 2004: 48. RIBAS, 1974: 152, 165. Manuel Almeda, membre de la generació de gironins fills dels defensors, fou un destacat arquitecte gironí de la segona meitat del segle XIX que ocupà el càrrec d'arquitecte municipal i s'encarregà de compaginar l'eixample i les mesures higièniques necessàries als estrets i atapeïts carrers d'una ciutat emmurallada i sense capacitat d'expansió amb la conservació dels monuments del centre històric de Girona. Igualment, construí algunes obres notables a la ciutat, tals com el pont de les Peixateries Velles (1876-1877) i l'església del Sagrat Cor (1886-1901) (BIRULÉS, 1996: 95. GANAU, 1993: 262-263.).

1373. CANAL, 2008: 92-93.

1374. Cal destacar que Galdós retrata a la seva obra el present que viu i el *Gerona* ofereix un retrat de la inestabilitat provocada pel Sexenni (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 571. CANAL, 2008: 96).

li permeti de situar un personatge d'identiques característiques dins les muralles de Girona. Serà Andrés Marijuán qui portarà el pes del relat en primera persona. Al seu voltant s'edifica tota la trama humana del *Gerona*. És el nexa més evident, no solament amb el lector, sinó també amb el fet històric, si bé tots els personatges, reals i fíctics, de l'obra tenen una unió quasi perfecta amb els setges. Això no obstant, Marijuán és el soldat, el qui és obligat a la defensa i qui acompanya el General Mariano Álvarez de Castro cap al captiveri, alhora que és el gironí d'adopció, qui conviu amb els gironins i qui n'esdevé un més a força de sofriments compartits. A diferència del *Zaragoza*, *Gerona* no es desenvolupa als grans exteriors lluminosos, sinó als petits interiors foscos. Tot pren un caràcter *menys* heroic i més novel·lesc¹³⁷⁵ en aparença, per tal com el *leitmotiv* constant serà d'arrel purament heroica.

En paral·lel a la història dels setges de 1809, Galdós edifica una història humana de gran complexitat. Apareix el doctor Pablo Nomdedeu i la seva filla malalta, Josefina. Al seu costat els orfes Siseta, Badoret, Manalet i Gasparó. I l'heroïna, la ferma lluitadora que és la senyora Sumta. Les conseqüències dels setges, especial i principalment la fam, guien l'existència d'aquests personatges tothora. Àdhuc arriben a eclipsar aparentment la presència dels setges. La seva lluita per la supervivència, l'egoisme que se'n desprèn i l'heroisme mecànic que s'erigeix com a evasió dels problemes derivats de la supervivència i la fam componen els grans trets definidors de la història humana, amb una gran entitat pròpia que s'acaba unint a la monumental defensa de Girona. I, a banda, mes omnipresent, la figura *de bronze* d'Álvarez, fred, cruel i temut. Primer heroi i després màrtir, es tracta d'un personatge poc actiu i que no disposa de mants diàlegs. El seu caràcter és transmès al lector a través dels altres personatges, que el revesteixen d'omnipresència i omnipotència. Els personatges que el retraten l'envolten de l'aura heroica i cruel que emfasitzen la poca humanitat d'aquesta règia i austera figura.

La tragèdia humana embolicada i lligada a la tragèdia històrica acaba narrant els esdeveniments i batega en un únic pols que porta a un final històric —que el lector ja ha de conèixer i així ho pressuposa Galdós— i a un final humà, aspre i ambivalent, que no es pot considerar dramàtic ni tràgic, ja que combina elements de gran duresa i emotivitat i elements que l'endolceixen, a part d'evitar un final tràgic previsible, com a *Zaragoza*¹³⁷⁶. En el fons, com la vida, els setges i les literàries vides dels personatges de Galdós ofereixen una versemblança i immersió dins el relat im-

1375. FERRERAS, 1997: 109. El crític utilitza la transformació dels exèrcits napoleònics en un exèrcit de rates per demostrar que a *Gerona* Galdós optà per un escenari més literari i fantasiós que històric i heroic.

1376. FERRERAS, 1997: 110.

portants que col·loquen els setges dins l'atemporalitat que les generacions que no visqueren el fet històric necessitaven. No són imatges d'un temps; són escenes atemporals que situen el lector dins el relat i que transmeten la força dels fets. És la ficció vertadera en la qual el lector se submergeix i que, lletra a lletra, mot a mot, pàgina a pàgina, esdevé més real i *veritable* que les representacions històriques, fins a tant d'usurpar socialment el paper de la història *de debò*¹³⁷⁷.

Tal volta la problemàtica més important de *Gerona* es troba al missatge que se'n desprèn. La interpretació d'aquest missatge és l'aspecte més central de la novel·la, que va al del·là de tots els aspectes narratius i històrics que presenta Galdós. El setge que es retrata té una finalitat intrínseca. No és un retrat imparcial, sinó que l'escriptor pot encaminar el lector vers unes vies concretes. La història humana que conviu amb el fet històric dels setges tampoc és gratuïta. Tot respon a la voluntat més ideològica que literària de Galdós. No es tracta d'un art per l'art, sinó que les qualitats narratives de l'autor s'empren per a la fi ideològica. Aquesta fi ideològica és d'origen liberal i edifica un trinomi complex: humanisme, patriotisme i heroisme en un esforç nacional sintètic, restauracionista. Tanmateix, les valors arquetípiques no funcionen en Galdós. Triviños¹³⁷⁸ demostra a bastament que *Gerona* no és ni una novel·la de dualismes, ni una novel·la de conceptes canonitzats ni tipificats. L'estrany trinomi desemboca en l'actitud més purament humana allunyada de l'ideal: l'inconscient heroic.

L'inconscient heroic serveix d'antuvi per acabar amb la idea d'una èpica lineal al *Gerona*. L'obra de Galdós no és una epopeia típica; és una narració de les passions humanes que ha expulsat la claredat de les accions, això és, els personatges ben delimitats i lliures d'ambigüitats. Al *Gerona* no hi ha cap personatge que tingui una definició que permeti d'oposar-li un antagonista. La dualitat tan acostumada a l'èpica desapareix. Doncs, no hi ha ni herois ni antiherois. Tampoc, en el fons, hi ha bons i dolents¹³⁷⁹. Les disjuntives deixen pas a la *vida* complexa i plena de matisos i ambivalències. El codi heroic –honor, deure i glòria– és qüestionat a la novel·la, com les col·lectivitats –pàtria– que exigeixen el sacrifici, de la mateixa manera que l'honor i la glòria es fonen enfront de les veus de l'individu i la humanitat dels protagonistes dels setges, per bé que en cap moment Galdós es manifesti contra l'honor, la glòria i la pàtria. És l'absorció en el tot per part del poble-potència¹³⁸⁰, el gran engranatge heroic i ambivalent. La supervivència i la necessitat de vida acaben per superar les grans gestes. Aquestes es redueixen a l'inconscient heroic. Aquest

1377. CANAL, 2008: 94-95.

1378. TRIVIÑOS, 1987: 134.

1379. TRIVIÑOS, 1987: 135-137.

1380. PINILLA, 2008: 214.

és el punt que articula el discurs heroic de la novel·la, no pas per enaltir-lo, sinó per convertir-lo en una mena d'absurd:

«Saliendo con mi fusil al hombro a donde el tambor me llamaba, corrí por las calles. estaba ciego y no veía nada ni a nadie. Mi cuerpo desfallecido apenas podía sostenerse; pero lo cierto es que andaba, andaba sin cesar. Hablando febrilmente conmigo, me decía: '¿Pero estoy loco?... ¿pero estoy vivo acaso?' ¡Terrible situación de cuerpo y espíritu! Fui a la muralla de Alemanes, hice fuego, me batí con desesperación contra los franceses que venían al asalto, gritaba como los demás y me movía como los demás. Era la rueda de una máquina, y me dejaba llevar engranado a mis compañeros. No era yo quien hacía todo aquello: era una fuerza superior, colectiva: un todo formidable que no paraba jamás. Lo mismo era para mí morir que vivir. Este es el heroísmo. Es a veces un impulso deliberado y activo; a veces un ciego empuje, un abandono a la general corriente, una fuerza pasiva, el mareo de las cabezas, el mecánico arranque de la musculatura, el frenético y desbocado andar del corazón que no sabe a dónde va, el hervor de la sangre, que, dilatándose, anhela encontrar heridas por donde salirse.

»Este heroísmo lo tuve, sin que trate ahora de alabarme por ello. Lo mismo que yo hicieron otros muchos también medio muertos de hambre, y su exaltación no se admiraba porque no había tiempo para admirar. Yo opino que nadie se bate mejor que los moribundos.»¹³⁸¹

Aquest és l'heroisme de *Gerona*: una força mecànica que empeny els individus a la lluita. La lectura d'aquest fragment capital a l'obra de Galdós no és lliure d'interpretacions. Mentre que Bastons –com tants d'altres– no dubta a assenyalar-ho com un exemple de patriotisme, Triviños en fa una lectura molt més original i hi troba un esperit que nega el discurs èpic i de la guerra. Per completar aquesta lectura, Triviños emprà el passatge de la batalla que Andrés Marijuán manté contra l'exèrcit de rates, al qual assimila a l'exèrcit francès que assetja la ciutat. Fins i tot personifica Napoleó en la rata més grossa de la munió¹³⁸². Aquesta transformació dels homes en animals pot ser vist com un recurs paròdic. L'ús del discurs humà i militar aplicat a les rates aconsegueix l'efecte de mostrar un ridícul de les accions dels homes, que es poden assimilar amb facilitat a les accions animals. L'epopeia aplicada als animals fa caure el vel de la grandiositat de l'èpica de les

1381. PÉREZ GALDÓS, 2004: 233-234.

1382. TRIVIÑOS, 1987: 145. PÉREZ GALDÓS, 2004: 207-212, 223-227. L'emprament d'animals en accions humanes ja és testimoni a d'altres obres espanyoles del segle XIX, tals com la *Batrociomomaquia*, *La Gatomaquia* o *La mosquea*, on es narren les gestes militars de granotes, gats i mosques (TRIVIÑOS, 1987: 144).

accions humanes¹³⁸³. És per això que hom pot extreure la conclusió que *Gerona* presenta un discurs aparentment heroic que pot amagar un missatge crític contra la guerra¹³⁸⁴, sense que hi hagi una oposició, per tal com el patriotisme en si no és qüestionat¹³⁸⁵. El llenguatge, l'artifici literari és la superficialitat d'una idea profunda, amagada, closa i, en el fons, ambivalent; tan ambivalent com el sentiment de Galdós.

Quan les guerres dels homes esdevenen guerres de les rates, l'inconscient heroic pot aparèixer com la bogeria. La successió dels elements narratius predisposen el lector cap a la convicció que els personatges pateixen una demència bèl·lica que anul·la l'individu, la seva humanitat i àdhuc el seu esperit supervivent. Un setge no és una opció que sigui propícia a la supervivència pragmàtica. L'encarament a la mort tampoc. Semblantment, el General Álvarez de Castro, el gran heroi de bronze, apareix com el gran dement, sense que això hagi d'ésser un demèrit del General. Amb tot, Álvarez perd la simplicitat de l'heroi absolut, del personatge unívoc. En conseqüència, fóra *Gerona* la primera obra de desconstrucció de la figura d'Álvarez, abans i tot de la publicació de *La locura de Álvarez de Castro* al 1910¹³⁸⁶? Fóra un atac al més gran heroi –i més tard màrtir– i patriota de Girona? La narrativa de Galdós és prou complexa per deixar en l'ambigüitat aquesta qüestió. El maquillatge de la glòria i l'honor que Álvarez es guanya amb el seu heroisme¹³⁸⁷ amaga un duet de conceptes: egoisme-altruisme i bogeria-raó. Aquests quatre conceptes compliquen encara més el trinomi d'humanisme, patriotisme i heroisme. I encara és pitjor si hom hi afegeix l'inconscient heroic. La complexitat de l'anàlisi de *Gerona* es palesa.

No es pot afirmar que cada personatge de la novel·la encarni un concepte dels expressats adés. Tots tenen una barreja de conceptes. Malgrat això, hom pot destriar quins personatges poden

1383. La final identificació confessada d'Andrés Marijuán amb les rates és una bona demostració de la fi de la humanitat dels defensors de Girona, empesos per la fam i l'inconscient heroic: «Todo lo noble y hermoso que enaltece al hombre había desaparecido, y el brutal instinto sustituía a las generosas potencias eclipsadas. Sí señores: yo era tan despreciable, tan bajo como aquellos inmundos animales que poco antes había visto despedazando a sus propios hermanos para comérselos.» (PÉREZ GALDÓS, 2004: 230). És també l'habitual oposició galdosiana entre *vulgo* i *pueblo* (CANAL, 2008: 96).

1384. TRIVIÑOS, 1987: 145.

1385. CANAL, 2008: 96.

1386. RUIZ; BERTRANA, 2007: 280-281. PÉREZ GALDÓS, 2004: 165, 234. L'«héroe sádico» de Ruiz i de Bertrana no s'allunya molt de l'«aguijón que el inflexible Gobernador nos clavaba en la espalda», això és: «Sepan los que ocupan los primeros puestos, que los que están detrás tienen orden de hacer fuego sobre todo el que retroceda.» O també el sentiment dels defensors, que es veien «moralmente aprisionados entre las garras de acero de su carácter [...]». En suma, le teníamos más miedo que a todos los ejércitos franceses juntos.» Emprant aquestes mateixes cites, Stéphane Michonneau argumenta que són un exemple del prototip d'heroi romàntic. Tanmateix, caldria incloure els matisos que Galdós atribueix a aquest heroi, la qual cosa defuig el prototip romàntic (MICHONNEAU, 2007c: 361-362).

1387. PÉREZ GALDÓS, 2004: 280.

tenir una major inclinació a la bogeria, a la raó, a l'egoisme o a l'altruisme. Possiblement, el doctor Nomdedeu és el més complex i el que unifica la bogeria, la raó, l'egoisme i l'altruisme. D'una banda, és l'amable metge que se sacrifica pel bé de la seva filla i que atén i cura els ferits; d'una altra, és l'obsessiu pare que no dubta a intentar de matar per poder alimentar la seva filla. Igualment, té la seva dosi d'humanisme, patriotisme i, si es vol, heroisme. L'altruista es pot convertir fàcilment en egoista. En aquesta mateixa línia hom pot tractar Álvarez de Castro: és altruista, atès que se sacrifica pel bé de la pàtria ideal; però no dubta a atènyer l'honor i la glòria que el seu sacrifici pot portar-li¹³⁸⁸. Semblantment, la seva actitud ferma, *de bronze*, inflexible, immutable i cega per l'heroisme consumat li confereix més bogeria que raó, de la mateixa manera que té un manifest desequilibri entre patriotisme i heroisme i humanisme. Verament, no hi ha cap mena d'humanitat en l'Álvarez galdosià. És tot glòria i inconscient heroic. Aquesta embriaguesa extrema el duu a atemorir els seus propis homes i a practicar un pur sadisme. És el discurs més íntim i subterrani de Galdós. És el discurs antièpic, que presenta les gestes espanyoles durant la Guerra de la Independència dins el realisme, sense caure en l'elogi desmesurat i el nacionalisme desbocat¹³⁸⁹, per bé que el discurs nacional és manifestament present al *Gerona*, de la mateixa manera que la resta de la primera sèrie dels *Episodios Nacionales*. La resistència dels gironins es forjà a cops d'amenaçes i de pors davant l'home de bronze, l'estàtua vivent d'Álvarez, si hom atén una part d'aquest discurs de Galdós. Els herois de Galdós són massa complicats, massa humans. La pàtria incondicional es dilueix entre els matisos dels individus que cerquen el seu espai vital. Aquest és, en el fons, el pensament nacional de Galdós que roman; no és una invenció de les lectures possibles. És, certament, una lectura possible, mes present al text, com si l'autor necessités les grans construccions literàries per inserir, camuflada, la seva pròpia complexitat, la seva viva ambivalència.

La clau per entendre tots els conceptes i valors presents a la novel·la és el nexa de l'inconscient heroic. Aquest fenomen pertany al terreny de la irracionalitat de l'instint. És una pulsio brutal i violenta que mena a l'èpica heroica de la gesta humana. Amb tot, aquesta gesta no es nodrirà de la racionalitat i valors intel·lectuals, sinó de la violència instintiva mecanitzada. No pot quedar més clar i palès que a l'obra de Galdós, quan Andrés Marijuán, creient haver estrangulat el doctor Nomdedeu, es llença a la lluita ferotge i suïcida a la muralla dels Alemanys. La lluita, que tan heroica podia quedar retratada i immortalitzada en la simplicitat de la narrativa enaltidora de la pàtria ideal, perd tota la seva natura positiva i esdevé l'infern. I no és altre infern que l'infern

1388. TRIVIÑOS, 1987: 135-136.

1389. HINTERHÄUSER, 1963: 165.

mecànic, de la inèrcia del domini dels instints. No hi ha la consciència de l'heroïcitat, sinó la inconsciència de l'heroi-pulsió que s'incorpora a una màquina de matar —el poble-potència—, d'automatismes que disparen fusells i que, obviant la resta de pulsions instintives com el cansament i la fam, s'immobilitzen a la roda de la guerra. La maquinària col·lectiva anul·la l'individu. No hi ha individu. Hi ha l'engranatge de la màquina. És un instint col·lectiu, sense aturador i control, que es beneficia de la passivitat de l'individu incorporat dins la maquinària, que ha sotmès l'esperit atordit per la feixuga càrrega d'un cos famèlic i exhaust que ara ja no domina. Tot és impuls i ritme frenètic que crea un ambient que pot fregar la irrealitat. D'altra banda, l'inconscient heroic és un sentiment que ateny totes les classes, totes les edats i tots els sexes. L'inconscient heroic pot prendre el més petit —Badoret—, el més gran —Nomdedeu—, la dona fins aleshores rancada a la cuina —Sumta—, el soldat —Andrés— o el general —Álvarez. No hi ha restriccions per entrar dins l'engranatge. Tampoc en els lectors. El *Gerona* és una novel·la per a tothom, per tal com l'inconscient heroic habita per entre els instints de cadascú. La lectura de *Gerona* no s'ha de cenyir a la burgesia¹³⁹⁰, sinó que s'ha d'obrir a tota la societat espanyola finisecular. Tal com hom ha dit, el *Gerona* és una representació de l'èpica popular, la que predominà en la síntesi restauracionista de la representació nacional de la Guerra de la Independència. Tota classe social podia llegir *Gerona*, car el seu llenguatge i els seus missatges eren comprensibles per qualsevol; tothom restava implicat socialment en la narrativa galdosiana del *Gerona* i l'inconscient heroic. Hom diu missatges perquè, encara que Galdós vagi poder pensar en un missatge concret, la realitat creà d'altres missatges en una recomposició de l'*episodio nacional*.

Gràcies a la interpretació de Triviños hom pot acostar-se a la complexitat del missatge galdosià, més enllà de la lectura habitual de la novel·la en uns paràmetres heroics i patriòtics simplificats. Tanmateix, la lectura bàsica i simplificadora del *Gerona* fou la més difosa. Hom la pot trobar formulada de dues maneres: explícita, això és, que un autor presenta el missatge de *Gerona* directament, tot exposant-lo analíticament; o implícita, és a dir, que un autor empra el suposat missatge galdosià de la novel·la a la seva creació literària, o no tan literària. No s'ha pogut documentar cap referència explícita del missatge de *Gerona*. Hom no té prou elements que permetin de corroborar l'existència vuitcentista d'aquest missatge explícit. Que quedi com a hipòtesi a comprovar. Tanmateix, sí que hi ha referències posteriors, al segle xx, per entre les quals hom n'empra alguna. Quant al missatge bàsic i simplificat de *Gerona* implícit a obres literàries, hom

1390. DOMÍNGUEZ, 1977: 153. Ja al 1868 Riera i Bertran escrigué una *Historia del siti de Girona en l'any 1809, endereçada a les classes populars*. El missatge dels setges és interclassista.

creu trobar-lo a l'essència de cada obra que es confegí després de la publicació al 1874 de la novel·la de Galdós. En algunes obres és més difícil de trobar aquest missatge simplificat implícit, si bé que el resultat creatiu és evident, per tal com es presenten les característiques principals de la representació nacional restauracionista dels setges

Una caracterització a part mereix l'obra de Carles Rahola. Aquest autor gironí del primer terç del segle XX té el missatge implícit galdosià molt viu. Emperò, el missatge que prengué del *Gerona* era un ambivalent retrat d'aquesta narrativa complexa. A més, Rahola era un historiador, però no dubtà a emprendre una tasca amarada de l'esperit literari i l'emulació de Galdós. Els seus textos, presentats com a textos d'estudis històrics són, en algun cas, marcadament literaris. No solament és així, sinó que l'obra històrica de Rahola presenta la visió literària dels setges. És a dir, la font principal per al coneixement dels setges no foren les obres d'història anteriors; fou el *Gerona*. L'obra raholiana *Visions històriques* n'és el gran exponent. Es tracta de relats breus, pensats per a la divulgació històrica, més literaris que històrics. El llenguatge es vol acostar, amb més o menys imitació, al de Galdós i el seu *Gerona*. Rahola arribà a confessar la seva voluntat d'imitar la literatura galdosiana en una conferència pronunciada el 5 de novembre de 1931, mantinguda inèdita en unes quartilles mecanografiades i amb correccions manuscrites i conservada a l'arxiu de la família fins avui.

A banda del cas idiosincràtic de Rahola, les obres que analitzen el *Gerona* o que n'imiten l'estil i les valors sempre tendeixen a presentar l'obra *només* com una epopeia i una culminació d'èpica nacional. És molt remarcable que aquesta lectura¹³⁹¹ fou –i és encara– la que cultivà el major èxit i difusió. *Gerona* sempre és presentat dins la simfonia de l'heroisme patriòtic i l'èpica nacional. La complexitat del relat literari de Galdós no arribà a emergir per entre els seus contemporanis i tot el període d'esplendor vuitcentista finisecular visqué sota la influència d'aquesta interpretació única, que esdevingué estàtica amb els anys. L'aparició de *Gerona* al 1874 marcà de ple una intel·lectualitat –local, regional o nacional– que necessitava no solament aquella novel·la sobre els setges de Girona, sinó també de veure-hi reflectit el que ells pensaven sobre els setges. La complexitat narrativa de Galdós ho permeté. El *Gerona* fou el model: era el millor candidat per ésser-ho. En uns paràmetres molt semblants succeeix aquest procés amb *Zaragoza* i els setges de la capital aragonesa¹³⁹². La contribució, doncs, del *Gerona* fou decisiva¹³⁹³. Hom desconeix la

1391. Michonneau (MICHONNEAU, 2005: 202; 2007: 361) presenta un *Gerona* arquetípic i no realitza una anàlisi del missatge implícit de l'obra.

1392. Per a un estudi aprofundit del *Zaragoza* de Galdós, vegeu ESTERÁN, 2001.

1393. GARCÍA CÁRCEL, 2007: 162.

voluntat de Galdós. En la voluntat literària sempre hi ha la intenció inconfessable que una obra pugui convertir-se en el cànon sobre la qüestió que tracta o sobre l'estil narratiu emprat. Galdós, en la narració del setge de 1809 era conscient que estava construint un cànon que ultrapassava els límits de la literatura i que podia acabar unint-se a l'hermenèutica de la representació nacional restauracionista. La conseqüència final: de tota la producció literària sobre els setges de Girona, el *Gerona*, el major homenatge literari a la ciutat de Girona, és l'únic produït recordat, que ha aconseguit de vèncer l'oblit. El *Gerona* ha pogut adaptar-se més o menys bé a totes les situacions. La qualitat literària l'ha salvat, finalment, davant l'anorreament de la representació nacional dels setges.

Al 1943, Rafael Alberti realitzà algunes conferències a l'exili sobre temàtiques diverses. Per entre aquestes, hom en troba una de dedicada al *Gerona*. Alberti enfoca el tractament i estudi de la novel·la des d'un punt de vista sentimental, amb la qual s'hi lliga a través de les emocions. No és una actitud nova en la manera de relacionar-se amb els setges i la seva representació: Carles Rahola ja s'expressava en aquests termes al 1931¹³⁹⁴. La lectura d'Alberti confon voluntàriament fets bèl·lics, en el seu exercici nacionalista. El 1809 s'uneix al 1936 per portar una comparació entre dues guerres¹³⁹⁵. I al mig, Girona i *Gerona* com a testimonis d'una lluita immortal:

«Para los que por desgracia y fortuna hemos vivido el sitio de una ciudad, durante todas sus fases, en medio de una guerra profundamente popular y de independencia como lo fue también la que sostuvimos los republicanos de España desde julio de 1936 hasta marzo del 39, los *Episodios Nacionales* de Galdós –sobre todo los diez primeros, y de ellos *El 2 de mayo*, *Zaragoza*, y más aún este de *Gerona* que nos ocupa– tenían que volver con ímpetu a nosotros, después de ciertos años de descenso de la obra galdosiana, como alimento necesario, como espejo donde reconocernos y sacar fuerza de nuestra propia imagen.

»[...] Y es que Galdós, por una de esas raras y difíciles inspiraciones, hizo obra popular, permanente, viva, en la que tanto aquel patriota del año 36, campesino, obrero, artesano, estudiante, hombre cualquiera de la calle, podría mirarse aún, sentirse todavía héroe del 2 de mayo, sino que ahora manejando un cañón contra el Cuartel de la Montaña; soldado de Bailén, sino que ahora guerrillero por las sierras y campos andaluces; miliciano

1394. «Aquella festa [els setges] ha d'ésser jutjada sobretot baix un aspecte... –¿què us dire?– sentimental i emotiu.» (RAHOLA, 1931: 1).

1395. Vegeu l'anàlisi de Núñez Seixas sobre els nacionalismes durant la Guerra Civil i la comparativa que els bàndols enfrontats elaboraren de la Guerra Civil amb la Guerra de la Independència (NÚÑEZ SEIXAS, 2006b). Per al cas de la comparativa de la guerra, concretament dels setges de Saragossa, amb el front d'Aragó durant la Guerra Civil, vegeu PEIRÓ, 2008: 1171-125.

de la Libertad corriendo España toda para limpiarla de enemigos —¡ay!, como entonces, de dentro y de fuera—. Y así recuerdo que una tarde bombardeada de Madrid, relejendo 'Gerona', yo me encontré de súbito en Madrid, yo me vi en la defensa de nuestra capital, adquiriendo conciencia de su grandeza simple, de sus fatigas, de su bravura, de su gracia tocada de desdén hacia los que nunca pudieron conquistarla, de su largo, sostenido martirio. ¿No he conocido acaso yo entre nuestros antirranquistas, chicos a veces de diecisiete años, a este Andresillo Marijuan, derribando franceses con las piedras enormes de las murallas de Gerona? ¿No he visto yo quizás por nuestras calles y plazuelas levantadas a cañonazos y bombas llovidas de la nubes, a Badoret y Manalet, los valerosos niños huérfanos del cerrajero Mongat, tirados en la tierra construyendo miunúsculas ciudades con adoquines de la barricadas [...]? ¿No he presenciado también la llegada, la obra lenta del hambre [...]?»¹³⁹⁶

L'impacte d'aquesta visió particular de *Gerona* i dels setges gironins és forta. Colpeixen les similituds establertes entre la Guerra de la Independència i la Guerra Civil Espanyola. Alberti porta al seu present els fets històrics d'antany i els reviu a través de la seva experiència a la guerra que feia quatre anys que havia acabat. La novel·la de Galdós i el que ell n'extreu es porten al present per donar una ensenyança, això és, una lliçó d'història, una història que torna i es repeteix. Mentre Alberti ofereix la seva particular interpretació sobre *Gerona* i els setges, també l'està oferint de la història d'Espanya. Més enllà de presentar Galdós com un «historiador del futur»¹³⁹⁷, la història d'Alberti és una història del poble, d'aquelles classes populars patriòtiques que lluiten per una nació de llibertat, en contra dels enemics interiors —francesats i feixistes— i exteriors —francesos i alemanys i italians— que neguen aital llibertat. És a dir, la susdita èpica popular que, justament, ja predominava en la historiografia de la Restauració, inclosa la de l'*extrem pur* republicà. Segons Alberti, la defensa enaltida, heroica, de Girona al 1809 i de Madrid al 1936 són legítimes perquè responen als alts ideals d'un poble volent de llibertat, amb un torrent de vida i heroisme que es porta fins a l'extrem de la glòria i de la victòria, encara que es consumi en la derrota i la destrucció materials, atès que és el poble qui encarna la defensa d'aquesta pàtria ideal invicta¹³⁹⁸. La lectura d'Alberti és èpica, és heroica, però també és profundament popular. Encara que prengui el missatge més simplificat de l'epopeia nacional, aquesta es tenyeix d'un poble lliure que vol salvar la

1396. ALBERTI, 1979: 370-371.

1397. ALBERTI, 1979: 378.

1398. ALBERTI, 1979: 377.

nació perquè vol salvaguardar la seva pròpia llibertat. S'acosta a bastament a la visió de Rahola, si bé que Rahola tenia un sentiment ambivalent i Alberti no. Amb tot, és una lectura molt interessant i interessada del *Gerona*.

Així s'erigeix *Gerona*, complex, ambivalent i humà. És el passaport de la Girona històrica, de la Girona assetjada cap a la immortalitat literària, ben conscient ja al 1874. Aquest monument llegit d'una manera concreta esdevingué el monument artístic que la ciutat necessitava, que aquells patriotes de la Restauració, fills dels protagonistes dels setges necessitaven per sentir la realització del seu inconscient heroic. El *Gerona* fou, a més, un dels productes més representatius de la síntesi nacional i nacionalista de la Restauració: partint del bagatge liberal de Galdós, el *Gerona* se sotmeté a la *ideologia transversal de la nació* i abandonà la dialèctica de pensaments nacionals oposats. El *Gerona* adoptà el caràcter de la lluita patriòtica popular i heroica de la Guerra de la Independència que la historiografia academicista de la Restauració va promoure i que, en el fons, pertanyia a la *machina* d'aleshores, que compartia tota aquella generació de 1868.

EL ROMANENT LIBERAL DE LA RESTAURACIÓ

Els historiadors liberals Toreno i Lafuente marcaren respectivament l'inici i la culminació del discurs històric liberal espanyol, especialment quant a la Guerra de la Independència. Amb tot, com hom ha dit més amunt¹³⁹⁹, la historiografia liberal es dotà massa tard de la seva obra culminant. Amb la *Historia* del Comte de Toreno es confegí el cànon de la representació nacional liberal de la guerra; i amb la *Historia General* de Modesto Lafuente es consolidà. Tanmateix, la consolidació arribà massa tard. La generació de 1808 agonitzava aleshores i es preparava el terreny per a la generació de 1868. La *machina*, per tant, també canvià amb l'arribada de la nova generació. Ja es podia percebre durant el decenni de 1860 la transformació que s'havia d'operar durant el Sexenni i que havia de consumir-se amb la Restauració. L'obra definitiva del discurs històric liberal espanyol fixava, sense modificar-lo, el discurs històric liberal de la Guerra de la Independència que Toreno havia confegit. En el moment en el qual Lafuente escrigué la part de la seva *Historia General* dedicada a la guerra —entre 1861 i 1862, a part del capítol del seu «discurs preliminar» de 1850—, ja es podia percebre al camp historiogràfic un cert canvi de l'enfocament historiogràfic i una lenta modificació de la representació nacional de la guerra; i Lafuente encara reproduïa fidelment el relat de Toreno. A més, les tendències i les metodologies historiogràfiques canviaven i el discurs històric liberal no sabé ni incorporar-les ni emprar-les; en restà al marge¹⁴⁰⁰.

1399. Vegeu el capítol dedicat a la representació de la nació liberal.

1400. JOVER, 1984: 9-10. 1991: 156.

Així, en la síntesi i conciliació de pensaments nacionals que la Restauració significà, el discurs històric liberal no es trobava preparat per encarar els nous reptes historiogràfics plantejats per la nova generació dominant, amb la seva *machina*. L'ecclèctic discurs històric que Lafuente havia afaïçonat a la seva *Historia General* ja participava de l'esperit de la nova generació. El particular discurs liberal lafontinià, amb un sistema epistemològic i hermenèutic molt idiosincràtic permeté la continuïtat de la vigència de la seva obra durant la Restauració¹⁴⁰¹ i d'un discurs històric liberal que aviat quedà absorbit per l'academicisme historiogràfic restauracionista i la seva xarxa acadèmica arreu del territori nacional¹⁴⁰². La *Historia General* eixí sempre del control que aquest academicisme exercia al dessorre de tots els mecanismes de producció i difusió del discurs històric i del pensament nacional. Amb tot, la *Historia General* de Lafuente no era, en la seva generalitat, una obra que xoqués amb les representacions nacionals de la història d'Espanya que la intel·lectualitat de la Restauració construï. La *Historia General* solament preservà un discurs històric liberal *pur* en la representació nacional de la Guerra de la Independència. Davant l'hermenèutica més pròpiament liberal del discurs històric de Lafuente, la *ideologia transversal de la nació* present en les exaltacions patriòtiques del text possibilitava una inserció dins el discurs històric alfonsí. D'altra banda, el sistema essencialista de la nació-subjecte, de l'ésser d'Espanya, que Lafuente ideà, enllaça perfectament amb la noció de nació que la historiografia de la Restauració afaïçonà. La inserció d'un discurs històric essencialista dins el pensament nacional transversal de la Restauració no era complicada. D'aquesta manera es pot explicar la continuïtat de la *Historia General* en el si d'un públic erudit finisecular.

Tanmateix, les parts liberals del discurs històric lafontinià no tingueren cap mena de continuïtat dins aquesta historiografia finisecular; en realitat, tampoc fou majoritària per entre el susdit públic erudit de la Restauració. Si bé que l'hermenèutica havia eixit del pensament nacional liberal, el sistema epistemològic era encara eminentment liberal. Aquesta epistemologia del discurs històric de Lafuente fou un anacronisme historiogràfic que no encaixava dins el discurs històric nacional de la Restauració, en aquell pensament nacional sintètic i transversal que mar-

1401. Vegeu les aportacions dels diferents historiadors que han constatat aquesta pervivència de la *Historia General* de Lafuente durant la Restauració. López-Vela certifica la superació acadèmica de l'obra, però el manteniment d'un gran prestigi fora d'aquests ambients, la qual cosa és corroborat per Jover i Pellistrandi (JOVER, 1984: 9. LÓPEZ-VELA, 2004: 201. PELLISTRANDI, 1997: 140). Pérez Bustamante va molt més enllà i assevera que la *Historia General* fou un dels llibres més llegits al llarg de tot el període de la Restauració (PÉREZ BUSTAMANTE, 1967: 7).

1402. Fou la «República de les Lletres» de la Restauració, basada en la seva jerarquització, sotmesa a un fort control i d'una gran erudició (PEIRÓ, 2006: 193). Això fou possible gràcies a unes precises regles del joc, que es combinaren amb les xarxes clientelars que dominaren la política de la Restauració. Aquestes xarxes també dominaren la cultura restauracionista a partir del fonament academicista que es potencià.

cava la *machina* i la generació de 1868. La síntesi entre el pensament liberal i el pensament catòlic exclouïa de l'academicisme del règim –i àdhuc de la generalitat epistemològica d'aquella generació– la puresa liberal, aquell bagatge epistemològic que no encaixava en la representació nacional transversal de la Restauració. Per exemple, de la *Historia General* de Lafuente es preservaren en la pervivència historiogràfica totes aquelles parts en harmonia amb el pensament nacional sintètic de la Restauració. Incorporava aquell bagatge liberal en la conciliació amb la tradició catòlica i la seva línia de continuïtat vuitcentista de pensament nacional. Tot el que eixís d'aquella centralitat passava a nodrir un cos marginal, que no podia ésser acceptat en aquella «República de les Lletres» finisecular. Aquesta construcció d'un model historiogràfic partia d'una doble via, la liberal i la catòlica, que acabaren convergint en una història sense categories conceptuals, elaborades des de la manca absoluta de canonicitat de teleològica parcialitat i amb el suport únic de la identitat nacional de l'ésser d'Espanya. Com s'ha dit adés, l'academicisme tendí a reconèixer una sola ideologia, això és, la *ideologia transversal de la nació*, que, al delà d'una simple reproducció d'un discurs oficial, significà una obertura de la nació a ella mateixa, a la creació de la seva pròpia hermenèutica, que no requeria d'una subjecció política o de faccions ideològiques i teleològiques; sens perjudici del treball que alguns autors des de les respectives faccions del pensament nacional, ja unitari, es fes en pro d'un discurs nacional particular. Emperò, aquest treball sempre s'emmarcà dins una síntesi i una unitat amb el pensament nacional dominant de la generació i de la *machina*.

Al defora de la síntesi restauracionista hom pot trobar dos grans discursos marginals. D'una banda, l'integrisme, separat de la majoria catòlica per no acceptar l'accidentalisme lleoní i la conciliació sintètica proposada per la Restauració en la construcció d'una idea nacional unitària, de convivència. D'una altra, el republicanisme, la versió més radical del liberalisme, que negava al moviment catòlic la seva capacitat de participar del cos nacional i que fonamentà la seva idea de nació en la construcció d'una nova realitat social que rupturés el present a partir d'una factura revolucionària. És d'un gran interès d'analitzar el pur extrem republicà durant la Restauració. Encarnat per la Institución Libre de Enseñanza i els seus intel·lectuals, servà un «romanent liberal» canònic i pur, sense gairebé cap obertura aparent a la *machina* del moment. El pensament nacional del republicanisme en temps de la Restauració preservà el caràcter més *purament* liberal del discurs històric de Lafuente. Per al cas d'estudi de la Guerra de la Independència, de la mateixa manera que Lafuente només reproduí el relat de la *Historia* de Toreno, també el republicanisme finisecular vuitcentista el reproduí fidelment. Amb tot, el pensament nacional d'aquest romanent liberal no pogué viure d'esquena al caràcter de la *machina* a la qual pertanyia. És per això que

assumí alguns dels fonaments del discurs històric transversal de la Restauració i, en una anàlisi de la guerra de crítica ambivalència, incorporà alguns dels plantejaments propis del sistema epistemològic i hermenèutic de l'academicisme historiogràfic de la Restauració, que eren d'una notable rellevància a la representació nacional afaiçonada. Així, tot preservant un pensament nacional de radical liberalisme, s'incorporà a la dinàmica de la *machina* pròpia de la seva generació, per molt que s'allunyés del pensament nacional de síntesi i unitat que era majoritari. En el fons, els purs extrems del període formaven part plenament de la *machina*: eren part d'aquella actualitat vuitcentista finisecular, tant l'extrem integrista, com l'extrem republicà, al del·là de maximitzacions teleològiques de la historiografia progressista noucentista.

La transformació del republicanisme en l'ortodòxia nacionalista liberal finisecular palesa fins a quin punt aquesta facció participava del pensament nacional liberal i de la seva manca d'obertura a fi de servir un cànon fix i estàtic. Aquesta voluntat es manifesta, per exemple, en l'obra de Joaquín Costa *Història crítica de la Revolució Espanyola* escrita al 1874 per a *La Il·lustración* —que rebutjà el treball— i que reutilitzà per a la seva tesi doctoral. Costa preserva la representació nacional liberal de la Guerra de la Independència fixada pel cànon de Toreno. El propi autor ho explicita¹⁴⁰³. Tanmateix, en aquest exercici conservacionista Costa simplifica a bastament el relat de Toreno, tal com ja havien fet els historiadors liberals isabelins. Per als setges de Girona, es perpetua una representació bàsica i molt simplista: només Álvarez de Castro i un intens sentiment patriòtic —que s'ha transformat en un nacionalisme essencialista— subsisteixen en aquest relat derivat del de Toreno. I Costa hi afegeix un altre element, que no extreu de Toreno i que fou incorporat plenament en la representació nacional liberal republicana: la participació popular en l'aixecament nacional i la defensa d'Espanya¹⁴⁰⁴. Aquest esquema esbossat per Costa per als setges de Girona és la base de la qual parteix el pensament nacional republicà. L'exercici d'un altre republicà com Vicente Blasco Ibáñez no difereix del de Costa. Blasco copia el capítol de la *Història* de Toreno dedicat al setge de Girona de 1809 en la seva obra *Història de la revolució espanyola* de 1891-1892. No solament reproduïx quasi literalment el relat de Toreno, sinó que hi afegeix diàlegs extrets del *Gerona* de Galdós¹⁴⁰⁵. El republicà valencià fixà una fusió del relat històric amb el relat literari. Des d'aquest punt, les concepcions antitètiques apareixen. La família republicana espanyola era

1403. COSTA, 1992: 151.

1404. COSTA, 1992: 152-153.

1405. BLASCO IBÁÑEZ, 1891: 460-481. Tal com assevera Ferran Archilés (ARCHILÉS, 2006b: 179) es palesa en aquesta reproducció del relat històric de Toreno retocat a partir del relat literari de Galdós un gust per la representació local de la nació espanyola, per tal com aquesta adquireix una major corporeïtat i proximitat.

diversa: incorporava vells republicans i liberals progressistes com Ruiz Zorrilla¹⁴⁰⁶, fins al sector de republicans catalans que se separaven o ja s'havien separat del pensament nacional espanyol comú i feien la seva transició a una regió catalana que es nacionalitzava.

Alguns dels autors republicans que tractaren els setges de Girona de 1808 i 1809, són, d'una banda, els federals de la vella escola¹⁴⁰⁷: Francesc Pi i Margall amb la seva *Historia de España en el siglo XIX*—escrita amb el seu fill Francesc Pi i Arsuaga i publicada pòstumament al 1902— i Enrique Rodríguez Solís, amb *Los guerrilleros de 1808: historia popular de la Guerra de la Independencia*, de 1887, i *El sitio de Gerona: narración histórica* de 1898. D'una altra, hi ha Josep-Narcís Roca i Farreras, que evolucionà vers posicions catalanistes radicals i que confegí al 1888 una sèrie d'articles titulats «La Inmortal Ciudad. Recuerdos de la historia y los monumentos de Gerona». I, finalment, Miguel Morayta, republicà situat en l'espectre moderat del possibilisme, que dedicà algunes pàgines als setges de Girona en la seva *Historia general de España desde los tiempos antehistóricos hasta nuestros días* publicada entre 1886 i 1896. Tots partien del substrat liberal de la seva representació nacional; a partir d'ací, s'estableixen les distincions entre ells, ja sigui a nivell epistemològic, ja sigui a nivell hermenèutic. Amb tot, el discurs històric emprat sempre és liberal. En realitat, és la puresa extrema del seu pensament nacional liberal la que estableix les diferències, llevat del cas de Roca i Farreras, que és l'adscripció nacional, en el seu desplaçament a una regió catalana que esdevé nació. Així, la participació en la *machina* de la generació de 1868 per part d'aquests autors condiciona la representació afaiçonada dels setges de Girona i, per extensió, de la Guerra de la Independència.

Francesc Pi i Margall (1824-1901) figura senyera del republicanisme espanyol, del qual n'era el pare fundacional, tant al camp ideològic, com al camp organitzatiu, és un dels autors republicans que ofereix una hermenèutica particular de la Guerra de la Independència i, concretament, dels setges de Girona. La complexitat polifacètica de Pi exclou un retrat exhaustiu del personatge, que no correspon al present estudi de realitzar. Pi no solament fou el gran teòric del federalisme republicà espanyol durant el Vuit-cents espanyol—algunes de les seves obres cabdals i més influents foren *La reacción y la revolución* (1855) o *Las nacionalidades* (1877)—, sinó que en fou el seu constructor pràctic, fins a tant d'arribar a ocupar la presidència de la Primera República Espanyola de juny a juliol de 1873. Fou un dels personatges clau en l'oposició de projectes i de purs extrems

1406. GABRIEL, 2001: 32, 34.

1407. S'entén per republicans de la vella escola aquells qui mantingueren els principis teòrics del federalisme, deixant de banda la seva pròpia evolució en tant que línia de continuïtat del moviment republicà del Sexenni.

que marcà el Sexenni. Amb tot, malgrat el seu prestigi dins el món republicà i la seva autoritat com a màxim teòric federal, la seva capacitat organitzativa dins la família republicana minvava moderadament durant la Restauració. Pi i Margall havia rebut una educació clerical al seminari menor. Posteriorment, estudià dret a la Universitat de Barcelona, on es llicencià, i es doctorà a la Universitat Central de Madrid. A banda de la seva activitat com escriptor, periodista i, d'ençà 1849, polític, Pi exercí d'advocat a Madrid d'ençà 1859. Això no obstant, durant la primera etapa de Pi la seva dedicació principal fou la d'escriptor i periodista. Fins a la seva afiliació al Partit Demòcrata en la fundació d'aquest al 1849, l'activitat intel·lectual de Pi era marcada per una producció literària clarament romàntica i de tendència liberal progressista¹⁴⁰⁸ —s'han d'esmentar *La España Píntoresca* (1841) o els censurats *Estudios de la Edad Media* (1851). Ja s'ha vist adés la seva participació en la finalització de l'obra de Pau Pífferrer *Recuerdos y bellezas de España* en el segon volum dedicat a Catalunya i que es publicà al 1847. També ja s'ha explicat la importància que tingué aquesta participació del republicà en l'obra de Pi, per tal com alguns historiadors republicans com Narcís Roca i Farreras i, ja en el Noucents, Carles Rahola atribuïren bona part de les idees expressades sobre els setges de Girona a l'obra de Pífferrer a la ploma de Pi i Margall¹⁴⁰⁹.

El treball en el qual hi ha el millor retrat del pensament de Pi i Margall sobre els setges de Girona es troba a la *Historia de España en el siglo XIX* de 1902. Publicada en vuit volums un any després de la mort de Pi i Margall per part del seu fill Francesc Pi Arsuaga, l'obra és la interpretació que el polític insígnia del republicanisme espanyol ofereix sobre la història del Vuitcents espanyol. En aquesta ressenya d'història nacional sota l'òptica republicana, hom comprova que hi ha una absoluta línia de continuïtat amb el bagatge liberal vuitcentista, fins a tant que l'apartat dedicat a la Guerra de la Independència és una reescriptura fidel de l'apartat homòleg a la *Historia* de Toreno. El republicanisme servava en la representació nacional de la guerra un discurs històric liberal canònic i purista a partir de la seva còpia i reproducció simplificades¹⁴¹⁰. Amb tot, aquesta pervivència del bagatge liberal sobre els setges no significa que hi incorpori l'evolució de l'anàlisi històrica i les noves tesis afaïçonades a partir de la recerca; tampoc hi incorpora d'altres fonts primàries que Toreno no emprà. El relat històric se circumscriu dins la *Historia* de Toreno i solament hi ha espai per a la pròpia lectura de Pi i Margall, el seu afegitò hermenèutic al desobre

1408. VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 417. HINA, 1986: 155.

1409. Vegeu el capítol dedicat als historiadors liberals catalans.

1410. DUARTE, 2001, II. Aquesta afirmació és aplicable en aquest cas concret i hom no vol, ni molt menys, generalitzar. Amb tot, el propi Duarte reconeix que l'obra dels Pi no s'escapava dels paràmetres de la historiografia liberal espanyola de l'època.

d'un quasi inconfessat calc del relat torenià. Pel que fa a la representació nacional dels setges, com que la tasca dels Pi es redueix al resum de les pàgines de Toreno, la narració, focalitzada en el setge de 1809, no incorpora cap canvi respecte al cànon i no es destaca cap fet: ni la captura de la fortalesa de Montjuïc, ni el 19 de setembre. Per contra, la capitulació de la plaça rep més atenció, per tal com els Pi reproduïxen el text original, extret del copiat Toreno i orfe de tota anàlisi o comentari. Això no obstant, sí que hi ha un esdeveniment que mereix l'atenció de Pi i Margall: la declaració de Sant Narcís de *Generalísimo de tierra y mar*. Aprofitant el comentari de Toreno¹⁴¹¹ sobre la manca d'unanimitat en aquesta decisió, Pi assenyala «[...] la divergencia, en honor á la cultura de muchos gerundenses.»¹⁴¹², que és tota una declaració antireligiosa. S'observa que el text, tal com ha afirmat Àngel Duarte és un producte ideològic, que ha de crear un discurs polític a través del relat intencionat de la història nacional expressada a partir d'anècdotes particulars¹⁴¹³. No sorprèn de veure que, tot subsistint un discurs històric nacional espanyol al rerefons del text, no sigui una temàtica abordada al llarg de la narració. No significa que sigui una obra desnacionalitzada; és una obra que no focalitza en un sentiment nacional patriòtic, per tal com no és el seu objectiu. Hi ha, tanmateix, una impregnació de nacionalització espanyola, subtil mes present. Tal volta l'absència d'aquest patriotisme d'origen liberal que existia per entre les diferents faccions republicanes es causi del que Duarte anomena «[...] ascética lucidez [de Pi i Margall] frente a la ola de patriotismo y quimérico heroísmo que acompañó el desastre de 1898 [...]»¹⁴¹⁴. No s'ha de treure del seu context l'obra: la importància de la crisi nacional de 1898 tingué els seus efectes sobre el vell Pi i Margall i el republicanisme federal català, que accentuà la línia catalanista de Vallès i Ribot en el si del moviment. L'exemple que Duarte utilitza per demostrar aquesta actitud de Pi i Margall procedeix justament del fragment de la *Historia de España en el siglo XIX*. Es tracta d'un ferotge atac de tints dramàtics de la figura d'Álvarez de Castro¹⁴¹⁵:

«Alvarez era un hombre de indiscutible temple; pero ¿habremos de alabar por eso una terquedad ya inútil que consentia que los niños murieran desesperados tirando del seno

1411. QUEIPO DE LLANO, 2008: 462.

1412. PI I MARGALL; PI ARSUAGA, 1902: 524. Com hom ha vist, Toreno té una posició ambivalent davant aquesta declaració. La qüestiona i lloa els «[...] varones cuerdos que desaprobaban semejante determinación, temiendo el influjo de vanas y perniciosas supersticiones». Malgrat tot, assevera encertada la decisió, enfront d'uns moments crítics en els quals cal l'ús del que anomena «añejas costumbres y preocupaciones». Emperò, a la fi no deixa de presentar el que això significa: una «[...] ridícula y singular resolución hija de grosera ignorancia». Toreno rebutja aquest emprament de les pulsions religioses de la pietat popular, però la tolera per a un moment de risc com el d'aleshores (QUEIPO DE LLANO, 2008: 462).

1413. DUARTE, 2001: 11-12.

1414. DUARTE, 2007: 180.

1415. Fidel a Toreno, els Pi afirmen l'assassinat (sic) del general (PI I MARGALL, PI ARSUAGA, 1902: 533-534).

escuálido de sus desfallecidas madres?

»¿Y para qué? Para tener al fin que ceder.

»El heroísmo, un heroísmo insensato podría pedir eso. La razón y la humanidad reclamaban una conducta más cuerda.

»¡Pobres pueblos, sujetos por su propia ignorancia á la terquedad de un solo hombre, tan héroe como se quiera, pero á todas luces inhumano y bárbaro!

»Consigne en hora buena la historia su admiración al héroe y llene su tumba de flores y encrespe el orgullo de sus descendientes; nosotros admiramos las pruebas de entereza y de valor, las vanas locuras.

»No nos parece que valga la pena de que se sacrifiquen pueblos enteros el que la historia conserve un nombre, un nombre solo, cuando el de tantos miles de víctimas de orgullo ajeno, ignorado y sin premio quedará por los siglos de los siglos.

»Cara hizo pagar Alvarez su soberbia al pueblo gerundense.»¹⁴¹⁶

Vuit anys abans que els gironins i també republicans Diego Ruiz i Prudenci Bertrana publicassin *La locura de Álvarez de Castro*, el vell líder republicà féu la primera gran crítica contra Álvarez de Castro. Ací romp amb el discurs històric nacional liberal i el relat de Toreno. L'heroi desapareix en pro d'un poble, que és alhora heroi i víctima. Nogensmenys, fou una crítica inadvertida, que no tingué cap ressò més enllà d'aquesta obra. La censura d'Álvarez que féu Pi i Margall hauria pogut ésser aprofitada pels susdits Ruiz i Bertrana i els seus defensors durant la polèmica local que acompanyà la publicació del seu pamflet contra el governador de Girona al 1809¹⁴¹⁷. La pervivència de la representació nacional liberal no fou absoluta i completa, sinó que Pi la modificà per poder sostreure del relat de Toreno la figura del *León de Gerona*. D'aquesta manera desplaçava el protagonisme positiu de la defensa de la plaça devers el poble de Girona. Fou una lluita legítima, patriòtica i enarborada per la llibertat; emperò no podia anar més enllà de les fronteres d'una suposada racionalitat progressista, a despit del pensament nacional liberal d'extrema puresa dins el qual s'inseria Pi. És probable que aquesta extrema puresa causés l'anorreament de l'heroi. Amb la racionalització de la lluita dins un fenomen de violència que el relat canònic de Toreno asseverava impossible de racionalitzar dins uns patrons normals imposa unes barreres morals a la lluita que no s'adeqüen a les realitats del fet històric. El seu desig de desistir a la resistència

1416. PI I MARGALL; PI ARUSAGA, 1902: 531.

1417. En aquest cas, és molt significativa l'absència de les valoracions de Pi en l'obra de Carles Rahola, que n'era un profund admirador. Quedarà per establir la causa d'aquest desconeixement en una obligada revisió de Carles Rahola. Vegeu RAHOLA, 1910*a* i 1910*b*.

després del 19 de setembre i en ple bloqueig francès és una extrapolació del present postbèl·lic espanyol novosecular noucentista. A la fi, el discurs polític força l'anàlisi històrica. Presentisme i reproducció simplificada del cànon liberal de Toreno marca l'obra dels Pi i estableix una fita en la construcció d'una representació nacional de la guerra basada en l'epistemologia i l'hermenèutica del pensament liberal, però que la puresa ideològica dels seus constructors en causa una modificació i una adequació teleològica per al present de la seva generació i de la seva *machina*.

Enrique Rodríguez Solís (1844-1923) fou un personatge polifacètic del món republicà federal: activista, propagandista, periodista, aficionat dramaturg i historiador. Dirigí òrgans de premsa federals d'importància, tals com *La Ilustración Federal* o *La Ilustración Republicana Federal*. Es dedicà a la història, ja fos marginal –amb una *Historia de la prostitución en España y América* de 1888–, ja fos nacional focalitzada a la Guerra de la Independència, com en *Los guerrilleros de 1808: historia popular de la Guerra de la Independencia* de 1887¹⁴¹⁸. Les obres de Rodríguez Solís tenen la voluntat de difondre per entre un gran públic d'extracció popular i republicana un discurs històric nacional liberal de republicana puresa¹⁴¹⁹. Certament, la seva tasca a *La Ilustración Republicana Federal* durant els anys 1871 i 1872 serví per exposar a les seves pàgines no solament una interpretació dels esdeveniments històrics nacionals d'Espanya, sinó també un cos vulgaritzat de la Guerra de la Independència –en tant que gran referent nacional– i, en el cas ací tractat, els setges napoleònics de Girona, als quals Rodríguez Solís donà força importància. Al 1887, l'activista federal publicà *Los guerrilleros de 1808: historia popular de la Guerra de la Independencia*. Es tracta d'una història de la Guerra de la Independència narrada –més que no pas analitzada– des d'una suposada mirada popular; això és, l'autor remarca especialment les gestes eixides de l'esforç del poble. És per això que emfasitza el paper dels guerrillers, que ell atribueix únicament a l'extracció popular. En aquesta història de la Guerra de la Independència, Rodríguez Solís dedica un bon nombre de pàgines a explicar l'heroisme dels defensors –populars– de Girona. L'altra obra que hom troba d'aquest autor és *El sitio de Gerona* de 1898. En un petit opuscle de quaranta pàgines d'una col·lecció popular de «lecturas patrióticas» dedicades a les «Glorias de España», el propagandista republicà difon una versió literaturitzada del setge de 1809, farcida de diàlegs. Finalment, caldria afegir a aquesta llista una breu biografia d'Álvarez de Castro publicada a *La Ilustración Republicana Federal* al 1871.

1418. FERNÁNDEZ-CORDERO, 1990: 124-126.

1419. Duarte emprà l'anàlisi del relat d'Enrique Rodríguez Solís per construir un perfil del relat republicà per a la Guerra de la Independència (DUARTE, 2007: 176-179, 181).

A *Los guerrilleros de 1808* Rodríguez Solís empra com a fonts principals la *Historia* de Toreno i la *Historia crítica* de Bofarull. Hom ha de tenir en consideració que l'obra de Bofarull acabava de publicar-se i podia ésser d'una gran utilitat a Rodríguez Solís; i és que, si emprava solament la *Historia* de Toreno, no podia centrar el seu discurs històric en els guerrillers, per tal com Toreno no presentava prou dades. Per al teatre d'operacions català, Bofarull sí que oferia informació sobre els guerrillers Clarós i Rovira, els quals reben una atenció especial en aquesta obra i que són incorporats, per al cas del setge de 1809 dins el relat del fet històric: «Los guerrilleros, esos heroicos campeones de la independencia patria, se habían encontrado desde los comienzos del sitio en su puesto de honor, y al relatar sus hechos se ha visto que no escasearon su generosa sangre en la defensa de la ciudad [...]»¹⁴²⁰. En focalitzar l'acció fora de les muralles de Girona i al dessorre de les expedicions guerrilleres contra els francesos a les rodalies de Girona, l'autor aconsegueix l'efecte de maximitzar el paper de les guerrilles, per bé que la lectura que ofereix Rodríguez Solís d'Álvarez i la resta d'oficials és absolutament apologetica, de la mateixa manera que el poble de Girona: «[...] los hechos admirables de sus habitantes, el imponderable valor de las tropas que la defendían, el heroísmo de don Mariano Álvarez de Castro, esparcido por toda la nación, habían logrado que en España [...] no se hablase de otra cosa.»¹⁴²¹. Amb tot, el principal fet bèl·lic destacat al llarg de tota la narració és el paper de les guerrilles al defora de la ciutat, la qual cosa és una novetat en comparació amb la resta d'històries sobre els setges, fins i tot amb els models que el republicà pren per a la redacció de la seva obra¹⁴²².

En el fons, la narració del setge de 1809, partint del sistema epistemològic del discurs liberal, hom arriba a l'epistemologia de la historiografia academicista de la Restauració. Ja no es tracta de matisos que hom ha d'incorporar al relat de Toreno, sinó que es tracta de la transformació del cànon del discurs històric nacional liberal que Rodríguez Solís afaïçona i que ateny, voluntàriament o involuntària, l'epistemologia del discurs històric nacional sintètic i transversal de la Restauració. Verament, el pensament nacional liberal és present, mes aquest nacionalisme no s'expressa segons els paràmetres de puresa extrema ideal, en una concepció de lluita per la llibertat en la defensa de Girona: tota la clau de comprensió de la representació nacional se situa en el poble —el de Girona, en aquest cas— i l'heroisme no es restringeix als personatges destacats, com Álvarez¹⁴²³. La voluntat

1420. RODRÍGUEZ SOLÍS, 1930: 54.

1421. RODRÍGUEZ SOLÍS, 1930: 54.

1422. En aquesta obra de desigual focalització dels elements de l'esdeveniment històric els francesos són un actor que no rep cap tractament.

1423. Ben rellevant és l'exercici d'enumerar els personatges més destacats dels setges, ja siguin llegendaris

de Rodríguez Solís de confegir una història i un relat populars, acaba coincidint amb el discurs històric nacional de l'oficialisme de la Restauració. La importància que pren dins aquest discurs d'un republicà com Rodríguez Solís palesa la inserció del pur extrem dins la *machina* de la Restauració, tot i el manteniment d'un bagatge eminentment liberal. Semblantment, Rodríguez Solís perservera en aquest relat popular amb la lloa heroica de la figura d'Álvarez¹⁴²⁴. La superació del relat de la *Historia* de Toreno com a referència principal –hom recorda la referència a Bofarull– en tant que produït historiogràfic sobre la Guerra de la Independència pogué menar un republicà a convergir en una idea històrica, en un discurs històric compartit amb la historiografia sintètica i unitària de l'academicisme de la Restauració. Verament, hom ha vist que Pi i Margall no sortí del marc liberal de Toreno i, per tant, no abandonà el pensament nacional liberal del pur extrem. El discurs idiosincràtic de Rodríguez Solís es manté entre la reproducció del cànon de Toreno i la representació nacional transversal de la *machina* de la generació de 1868. Per bé que Rodríguez Solís centra la seva representació nacional de la Guerra de la Independència en el seu caràcter popular, la noció de llibertat desapareix del seu relat, la qual cosa el separa de la resta d'autors republicans. El romanent liberal de Rodríguez Solís s'obre més a la *machina* del seu temps i participa d'un discurs històric que, almenys en la seva epistemologia, s'apropa del de la Restauració.

L'opuscle sobre el setge de 1809 s'insereix absolutament dins aquesta línia esbossada adés. Deixant de banda el relat literari que l'autor hi incorpora¹⁴²⁵. Consisteix en una adaptació del text publicat al 1887 a *Los guerrilleros de 1808*. El discurs històric és el mateix, si bé que s'ha afaïçonat a fi de fer-lo més amè a una lectura estrictament popular, per la voluntat de l'activista republicà i de la col·lecció en la qual es publicà. En aquesta vulgarització del cos històric, Rodríguez Solís simplifica el seu relat i es constata que el seu discurs històric estableix mantes coincidències amb el de l'academicisme restauracionista. La representació nacional és plenament heroica i nacionalista, amb la figura d'Álvarez omnipresent arreu del relat. No hi ha cap petja d'una epistemologia liberal; àdhuc d'una hermenèutica. Tot el text és apologia de l'heroisme d'un poble patriòtic en un moment fonamental de la història nacional. És, en el fons, una fervor nacionalista: «[...] el invicto caudillo de Gerona D. Mariano Alvarez de Castro, benemérito militar, héroe inmortal, honor del

(Ansió), ja siguin militars (Bolívar, per exemple), ja siguin populars (Cúndaro) (RODRÍGUEZ SOLÍS, 1930: 67-68).

1424. RODRÍGUEZ SOLÍS, 1871: 250-252. 1898: 1-6, 34-40. 1930: 69-72. Com la resta d'històries que beuen de Toreno, s'explica amb detall l'enverinament d'Álvarez.

1425. Tota la narració sobre el setge de 1809 ix del record que evoca el darrer defensor de Girona que retroba –de manera fictícia– Rodríguez Solís en un viatge a Girona.

nombre español.»¹⁴²⁶. El republicà Rodríguez Solís havia eixit de la reproducció del cànon liberal i de la puresa discursiva de la historiografia del romanent liberal finisecular vuitcentista. Aquell propagandista republicà havia albirat i havia incorporat la ideologia transversal de la nació i, per consegüent, participava d'alguna manera del discurs històric sintètic de la Restauració.

Situats fora de l'espectre republicà federal, però per entre aquells qui n'havien evolucionat, hom troba Josep-Narcís Roca i Farreras (1830-1891). Fou un metge, periodista i escriptor format en els ambients federals de Catalunya i que participà en el segon moment del romanticisme català, això és el moviment de la Renaixença. Col·laborà a *La Renaixença* i a la premsa republicana (*El Federalista*, *Lq Publicidad* i *El Diluvio*). Eixia dels ambients federals de Catalunya i derivà vers posicions netament nacionalistes catalanes, fins i tot més nacionalistes catalanes que les de Valentí Almirall, que procedia també d'aquest republicanisme federal¹⁴²⁷. Encara que la deriva catalanista d'una part del federalisme era una realitat, sobretot per la seva sensibilitat vers les «regions històriques» (llegiu «nacions»), Roca i Farreras superà el marc nacional espanyol i, després d'un accentuat i radical desplaçament de la nació a la regió, teoritzà un separatisme català i forjà un catalanisme militantment anticonservador¹⁴²⁸. Amb tot, cal no menystenir en cap moment el seu bagatge federal, condicionant d'aquest nacionalisme extrem. Roca i Farreras concep la seva ideologia, poc elaborada quant al pensament social, com un catalanisme progressiu o progressista¹⁴²⁹. Aquesta ideologia determina a bastament la seva concepció de la història de Catalunya. Per a Roca i Farreras, la història catalana és una història de rebel·lions i lluites per la llibertat del poble. Quan el poble català s'ha vist assetjat, s'ha defensat i ha lluitat per recuperar la llibertat. Planteja que la història de Catalunya és progressiva, progressista. Igualment, Roca i Farreras equipara Catalunya a la resta de pobles-nació europeus i, per consegüent, Roca reclamà el dret de Catalunya a tenir un Estat propi. Es tracta d'un independentisme incipient, que no tingué una continuïtat política en el temps, atès que el catalanisme d'esquerres dels primers decennis del Nou-cents procedia del bagatge federal de Vallès i Ribot i la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR).

Les aportacions de Roca i Farreras a la representació de la Guerra de la Independència a Catalunya i, concretament els setges, tenen una sòlida entitat i podien haver constituït la visió que

1426. RODRÍGUEZ SOLÍS, 1898: 1.

1427. Cal distingir, però, entre el federalisme *social* i popular de Pi i Margall i el federalisme *reformista* i interclassista d'Almirall. Per la seva banda, Roca proposà el seu *catalanisme progressiu*, del qual hom parla al cos del text.

1428. Sobre l'adscripció separatista de Roca i Farreras, hom troba l'afirmació de Fèlix Cucurull, que considera que *sempre* tingué el personatge la independència de Catalunya com a objectiu principal, fins i tot durant la seva adscripció al republicanisme federal de Pi i Margall (CUCURULL, 1980: 16).

1429. GABRIEL, 2000: 74

l'esquerra catalanista d'origen federal podia tenir dels setges de 1808 i 1809 si haguessin tingut alguna influència, que, a la pràctica, fou nul·la. Les seves aportacions sobre els setges se circumscriuen a la sèrie d'articles «La Inmortal Ciudad. Recuerdos de la historia y los monumentos de Gerona» publicats a la *Revista de Gerona* al llarg de l'any 1888. Es tracta d'una autèntica història global de Girona, en el si d'una Catalunya lluitant per la seva llibertat, una llibertat abstracta. Usà fonts primàries i fonts bibliogràfiques per a la redacció de l'article dedicat als setges de Girona. D'una banda, hom hi troba una referència isolada a Grahit, sense especificar l'obra. Tanmateix, hom creu que deu fer referència a la sèrie d'articles de la *Revista de Gerona* titulats «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria», publicats al 1880 i 1881. D'una altra, hi ha l'emprament d'un ampli cos bibliogràfic: la *Historia* de Toreno, el *Barcelona cautiva* del P. Ferrer, el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego, la *Historia del siti* de Cutchet i la *Historia del Consulado y del Imperio*, de Thiers. Finalment, hi ha una referència a l'obra epigràfica de Jaume Rodoreda *In perpetuam memoriam...*, escrita en llatí al 1813. Llevat de les obres de Ferrer i de Nieto Samaniego —usades per a accedir a les fonts primàries que compilen—, la majoria de les obres consultades ofereixen un discurs històric liberal que palesa la tendència de Roca i Farreras. La presència de Grahit ha d'ésser vista en la proximitat temporal, atès que els seus articles s'havien acabat de publicar al 1881 en un mitjà en el qual Roca col·laborava.

Roca centra el seu discurs històric en els conceptes de «llibertat» i «independència» aplicats a la nació catalana. L'autor adapta la representació nacional liberal al seu catalanisme. Així, vincula els setges de Girona i la voluntat de llibertat per part d'un poble específicament català, que ix del pensament nacional espanyol de la historiografia finisecular republicana. Aquesta idea de Roca fou recuperada anys més tard per Carles Rahola¹⁴³⁰. La seva amalgama discursiva aïllada dins el pur extrem republicà de la Restauració fou precursora del discurs polític i historiogràfic que s'emprà quant als setges durant els temps novoseculars noucentistes per entre ambients republicans catalanistes, sense que aquests tinguessin constància de l'existència dels textos de Roca i Farreras. Ben relacionat amb aquesta aportació és la lectura dels setges en si, que no es pot separar de la lectura que Roca i Farreras fa de la Guerra de la Independència: «Al cerrar con profunda emoción el libro de la gran historia de Gerona [...] queda embargado el ánimo por la lectura de su postrer capítulo, el homérico sitio. Pregúntase el alma independiente, porque la inmortal ciudad, su hermana en gloria Zaragoza y alguna otra población de la Corona aragonesa se han resistido más á

1430. Vegeu RAHOLA, 1931. 1938.

los franceses defendiendo la independencia nacional de España [...]»¹⁴³¹. I encara hi afegeix alguna consideració política: «España [...] reconoce que los defensores de Gerona solo han podido contar consigo mismos. Cataluña autónoma les socorrió en el segundo sitio: en el tercero, Cataluña centralizada no puede acudir á socorrerles hasta que es inútil ya el socorro.»¹⁴³². En conseqüència, creia Roca que la lluita de la Guerra de la Independència era una lluita per les llibertats oprimides de les nacionalitats. Aquestes nacionalitats no solament lluitaven pel seu propi alliberament, sinó també per l'alliberament d'Espanya, per molt que aquella Espanya fos castellana, borbònica i afrancesada¹⁴³³, això és, aliena als interessos dels antics regnes de la Corona d'Aragó. A més, defensa la idea que l'autonomia de les nacionalitats, que la recuperació de la llibertat i el seu ple exercici afavoria l'acció de la defensa. Empra la qüestió de la impossibilitat de l'auxili militar en el tercer setge per atacar una Junta Superior de Catalunya centralitzada i suposadament dominada per la Junta Central. Sembla com si dibuixés una Catalunya més eficient amb autonomia i amb llibertat que subordinada –o coordinada– des de Castella. I el mateix esquema l'aplica per a les altres ciutats de l'antiga Corona d'Aragó: «A los pueblos de la Corona de Aragón quitábales las libertades la España castellana, compatriota suya, dejábales la independencia nacional española, quitábales un bien del cual, por cuanto poseían los siglos, hacían menos caso de lo que merecía. [...] Pero á los pueblos de toda España les quiere ahora arrebatár la independencia nacional un conquistador extranjero [Napoleó], les quiere arrebatár lo único que tienen y esto en el momento en que tratan de establecerlo como base de un bien que anhelan y no gozan todavía, una reforma, una renovación en la cual esperan.»¹⁴³⁴. La lluita dels pobles per la seva llibertat i per la llibertat nacional espanyola s'entronca amb la representació nacional liberal canònica, amb l'hermenèutica catalanista pròpia de l'autor.

Quant a la resta de qüestions, Roca no s'oblida ni dels gironins, ni dels francesos, ni d'Álvarez. Sí que ignora els fets destacats i no n'esmenta cap. Els gironins són els defensors, els qui desitgen la lluita perquè no volen una dominació francesa. Són els «[...] héroes de la independencia española y del libre albedrío de Cataluña.»¹⁴³⁵. Roca lliga aquest rebuig amb anteriors atacs francesos al llarg de la història. Pensa que els francesos són la gran amenaça a les llibertats catalanes. Per exemple, si Castella els oprimeix és perquè és borbònica i afrancesada. França, a més, fou deslleial durant

1431. ROCA I FARRERAS, 1888a: 91-92.

1432. ROCA I FARRERAS, 1888a: 91.

1433. ROCA I FARRERAS, 1888a: 94.

1434. ROCA I FARRERAS, 1888a: 94.

1435. ROCA I FARRERAS, 1888b: 356.

la que Roca anomena «República dels consellers» eixida de la revolució catalana de 1640. Doncs, el francès és l'enemic més funest i terrible que assola Catalunya, sempre. Els gironins refusen la capitulació, car els lliura a mans dels seus enemics seculars. Els militars que la consumaren són, per a Roca, uns traïdors. En aquest aspecte, no és una traïció vers el General Álvarez de Castro. Álvarez és un servidor del poble de Girona que «[...] como hombre de honor, no pudo hacer otra cosa ni menos de lo que hizo.» I no s'està de recordar que «sín él había resistido Gerona dos sitios victoriosamente.»¹⁴³⁶. No capitulava perquè era digne, tenia honor i sabia interpretar els desitjos dels gironins. Roca pondera la importància d'Álvarez i el presenta com un militar competent que féu el que havia de fer, per al poble de Girona, al qual servia; i si no ho pogué culminar al tercer setge fou a causa de la traïció d'alguns militars a la ciutat de Girona¹⁴³⁷. Traeixen Girona, no pas Álvarez. Les opcions del poble eren la victòria o la mort. I les d'Álvarez també.

Per acabar, Roca i Farreras ofereix una síntesi de tot el seu pensament i de la seva idea de Girona i els setges: «¡Sea la libertad y autonomía el porvenir de la inmortal ciudad, como es de ilustración y progreso su presente y de gloria su pasado! Gerona municipio libre en Cataluña nacionalidad libre, progreso intelectual y moral creciente del pueblo y del hombre, el más poderoso vuelo del derecho filosófico y el resplandor más puro del derecho histórico allí se anhelan y se sienten íntima, viva, profundamente [...]»¹⁴³⁸. Roca i Farreras té l'entusiasme de qui creu en una història d'una Catalunya progressiva, que ha lluitat i lluita per la llibertat, com a més alta valor d'un poble. I és aquesta llibertat la que guia Catalunya vers un avenir de progrés.

El darrer autor republicà a estudiar és Miguel Morayta (1834-1917). Catedràtic d'història a la Universidad Central de Madrid, diputat a Corts durant diverses legislatures i periodista, Morayta fou un dels grans representants del republicanisme universitari i intel·lectual del Vuit-cents. Republicà possibilista, fervorós anticlerical –fundà i presidí al 1911 la Liga Anticlerical Española– i francmaçó reconegut –fou el Gran Mestre del Grande Oriente Español– mantingué una llarga i fructífera amistat amb Castelar i Canalejas, antics companys d'estudis universitaris. Fundà i dirigí els periòdics *La Reforma*, *La República Ibérica*, *El Republicano Nacional* i *El Republicano*, a més de col·laborar regularment a *La Publicidad*. Algunes de les seves obres més destacades són *La Commune de París. Ensayo histórico, político, social* (1872), *la Historia de la Grecia antigua* (1878) i *la Historia general de España desde los tiempos antehistóricos hasta nuestros días* (1886-1896). La

1436. ROCA I FARRERAS, 1888a: 92.

1437. Roca reproduïx la idea de la Girona traïda que tant explotà el P. Cúndaro, per bé que sembla que Roca no consultà mai la *Historia* del franciscà.

1438. ROCA I FARRERAS, 1888b: 363.

seva *Historia general de España* inclou, per descomptat, una succinta síntesi sobre els setges. Al llarg de les escasses quatre pàgines que hi dedica Morayta, s'afaiçona una notícia explicativa molt superficial. Com a l'obra dels Pi, la font principal i única és Toreno i la seva *Historia*, però encara més retallada i resumida. No és possible, per consegüent, de confegir una anàlisi del text, atès que aquest no aporta absolutament res, no elabora cap lectura i no tracta cap fet, cap col·lectiu ni cap personatge implicat al setge de 1809. És comprensible dins una obra tan àmplia que no es pugui desenvolupar aquest fet històric concret; però també és molt simptomàtic de constatar novament la reproducció en els temps finiseculars vuitcentistes d'un cànon liberal que pertanyia a la *mac-hina* de la generació de 1808. És, en suma, una pervivència d'una cultura liberal excentrada¹⁴³⁹. I, àdhuc, a voltes és incapaç de construir el seu propi discurs. Quant als setges de Girona, hom observa que no hi hagué aquesta capacitat generadora de discurs per entre aquells republicans significats –Pi i Margall i el propi Morayta–; s'aprofita la simplificada representació nacional liberal construïda per Toreno a la seva *Historia*. A diferència de Roca i Farreras i de Rodríguez Solís, que són uns casos peculiars, els republicans seguiren aquesta tònica. Pel que fa a Morayta i les seves quatre pàgines sobre el setge de 1809, l'únic discurs al defora de la gèlida descripció-resum de l'obra de Toreno és el que se situa a l'òrbita de la lloa. Es lloa Girona, mes es lloa en gran manera Álvarez de Castro a qui es compara amb els herois homèrics i amb qui és «nada más imposible que excederle en entereza y patriotismo»¹⁴⁴⁰. L'oblit del poble de Girona sorprèn en un autor amb un discurs històric liberal. És una demostració de la descurança de l'autor vers aquesta qüestió. Semblantment als Pi, el poble és invisible; és encara més invisible que a l'obra dels Pi. Fins i tot en el tractament del Dos de Maig els herois de la diada fan ombra al *poble en armes*¹⁴⁴¹.

*

* * *

L'extrem pur liberal republicà fou limitat en la seva construcció d'una representació nacional de la Guerra de la Independència i dels setges de Girona. Reproduí i simplificà el cànon liberal que havia confeccionat el Comte de Toreno en la seva *Historia*. A partir d'aquí, la idiosincràsia personal dels diferents autors republicans introduí canvis en la representació original: Pi i Margall rebutjà la figura heroica d'Álvarez de Castro; Rodríguez Solís potencià una representació nacional fonamentada en una lluita popular, que connectava amb la representació nacional de la

1439. DUARTE, 2007: 175.

1440. MORAYTA, 1886-1896: 173. Fidel a Toreno, Álvarez també morirà enverinat a les pàgines de Morayta.

1441. MORAYTA, 1886-1896: 54-57.

guerra que l'academicisme de la Restauració havia edificat; Roca i Farreras desplaçà el subjecte de la nació espanyola a una regió catalana que es transformava en nació i reproduïa un cànon liberal espanyol per a la Guerra de la Independència a partir de la inserció de la noció de llibertat i independència dels pobles, en la línia teòrica que havia obert una part del republicanisme federal català; finalment, Morayta –i Costa i Blasco Ibáñez– preservaren un simplificat relat de Toreno, basat en la seva reproducció i còpia, la qual cosa perpetuava un pensament nacional que no pertanyia a la *machina* de la generació de 1868, la de la Restauració. En suma, el pur extrem republicà visqué en la seva base fonamental epistemològica i hermenèutica en un discurs històric liberal que establí una continuïtat amb una reproducció de la representació de Toreno sobre la guerra que pervisqué mitjançant la còpia i la imitació al llarg de tot el període isabelí; i que durant la Restauració els republicans servaren semblantment. Així, la seva tasca copista i simplificadora d'un relat quasi anacrònic, transportà un discurs històric vuitcentista de l'esclat liberal espanyol dels temps de la Revolució als temps novells del Nou-cents.

VI

L'ANTÍTESI

DE LA NACIÓ A LA REGIÓ; DE REGIÓ A NACIÓ.
TRANSICIÓ I RUPTURA

La representació nacional de la Guerra de la Independència, dels setges de Girona de 1808 i 1809, féu un llarg camí d'ençà els seus inicis, entre la vivència i la història, la seva construcció, doble, en la nació liberal i en la nació catòlica, fins a la síntesi transversal d'ambdues construccions. Al llarg del Vuit-cents, la representació no eixí mai d'una nació, l'espanyola, per a la qual ofería una imatge de si mateixa en la història i en el seu present. En aquest sentit, tal com hom ha vist en el present estudi, les elits intel·lectuals catalanes vuitcentistes participaren decisivament en el projecte nacional espanyol: foren presents en els inicis, en les construccions i en la síntesi transversal de la representació nacional de la Guerra de la Independència. En la representació específica dels setges de Girona la intel·lectualitat catalana trobà el gloriós lligam heroic entre una expressió d'identitat regional catalana i una altra d'identitat nacional espanyola. La defensa de Girona fou una glòria catalana d'Espanya i, durant tot el Vuit-cents, la representació del fet històric per part de la dita intel·lectualitat catalana es mantingué unànimament lligada a un pensament nacional espanyol i espanyolista. Encara que els catalans poguessin participar en construccions distintes de la representació nacional, la seva militància nacionalista espanyola fou palesa. El llenguatge del «doble patriotisme» no afectà en la participació decidida d'aquestes elits en els projectes nacionals espanyols. En el fons, el «doble patriotisme» era una expressió d'espanyolisme en el Vuit-cents català. Era la inserció del provincialisme romàntic i *renaixentista* en l'estructura nacional espanyola, a la qual serví en tot moment. La representació nacional dels setges fou un dels projectes intel·lectuals reeixits d'aquesta participació catalana en la general representació de la nació espanyola. En la presentació del pensament nacional dels intel·lectuals espanyols més rellevants del Vuit-cents, hom ha pogut resseguir la trajectòria paral·lela dels intel·lectuals catalans amb els intel·lectuals espanyols. I no solament això: els intel·lectuals catalans ocuparen una posició desta-

cada i, en alguns casos, capdavantera en el projecte nacional espanyol contemporani.

La síntesi unitària i conciliadora de les diferents construccions nacionals del Vuit-cents que s'afaiçonà en la Restauració obrí una nova època per al pensament nacional espanyol i per a l'articulació de les representacions nacionals que fins aleshores havien viscut una doble confecció i existència en les nacions liberal i catòlica. Emperò, en aquesta síntesi i unitat del pensament nacional espanyol, en una certa superació de les divisions faccionalistes ideològiques quant a aquest pensament nacional i en l'assumpció d'una ideologia transversal de nació —un nacionalisme espanyol justificat en si mateix—, es produí un fenomen de separació eminent. La nova època que la Restauració significava per al pensament nacional espanyol hagué de sofrir la separació d'una part del seu cos nacional de les estructures d'identitat nacional espanyola que s'havien bastit al llarg del Vuit-cents. Fou més dolorós encara de constatar que aquesta separació es consumà en aquella part de la nació que més s'havia significat en els projectes nacionals espanyols. La desafecció catalana suposava, en principi, el col·lapse d'un model de «doble patriotisme» i d'una forma de participació en la construcció nacional espanyola. Aquest col·lapse no es produí en una ruptura immediata; per bé que s'acabà produint una ruptura, existí una transició d'una Catalunya espanyolista a una Catalunya catalanista. En aquest procés, el model de «doble patriotisme» sofrí una transformació. La intel·lectualitat catalana —especialment la catòlica i conservadora— provà de construir en els temps finiseculars vuitcentistes una regeneració política, social, cultural, moral i nacional a partir d'una focalització preeminent de la regió catalana¹⁴⁴². Partia d'un substrat *renixentista* i d'una activa participació en els projectes nacionals espanyols, ja fos en la forma balme­siana, ja fos en la forma provincialista. Tanmateix, la focalització de la regió i la construcció d'un regionalisme regeneratiu d'accentuat «doble patriotisme» desbordà el primer marc hermenèutic finisecular vuitcentista.

La transició no hauria superat el projecte de construir una societat regenerada i articulada per una identitat regional forta si la regió hagués estat conceptualitzada diferentment. La regió adoptà el concepte de nació que aleshores estava essent teoritzat pel pensament nacional sintètic i conciliador de la Restauració, que es basava en una configuració essencialista de la nació i la seva consegüent subjectivització. Hom ja ha analitzat el procés d'aquesta noció de nació al llarg del present estudi, tant en Lafuente per al període isabelí, com en Gómez de Arce per al període alfonsí. La intel·lectualitat catalana finisecular vuitcentista concebé una regió-subjecte catalana

1442. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 600. Enric Ucelay-Da Cal considera que aquesta regeneració, com tot projecte catalanista, estava amarat d'intencions imperialistes, en aquest cas amb clares reminiscències al Sacre Imperi Romanogermànic, que l'historiador anomena el «neoperi tradicional» (UCELAY-DA CAL, 2003: 137-139).

amb les mateixes característiques essencialistes que la nació-subjecte espanyola. Encara que la regió no es conceptualitzava al defora del cos nacional espanyol, ni en contra seu, la fortalesa i entitat de la identitat de la regió-subjecte essencialista suposava una amenaça a la nació-subjecte espanyola. En aquest sentit, es pot comprendre que en un moment de debilitat de la nació espanyola la regió catalana passés de regió a nació. El desplaçament de la nació a la regió havia permès de construir una noció d'una Catalunya regional molt forta i moderadament autònoma del projecte nacional espanyol. Es tractava d'una autonomia conceptual dins un marc nacional que encara era espanyol. Amb tot, el *Desastre* obrí la porta a la ruptura i a la transformació de la regió catalana a nació catalana¹⁴⁴³. L'autonomia del pensament regional català es convertí en la independència del pensament nacional català. Així i tot, aquesta ruptura no causà una abrupta desaparició ni del «doble patriotisme», ni de la participació en els projectes nacionals espanyols, ni de la idea de regió-subjecte: causà, més aviat, la pèrdua de l'hegemonia intel·lectual dels projectes nacionals espanyols en l'àmbit català i la consolidació d'una noció de Catalunya basada en un essencialisme subjectivitzat que es manifestà en un catalanisme d'arrel nacionalista, encara que es pogués explicitar sota la noció de regió. En el fons, es tractava d'un canvi de generació i un consegüent canvi de *machina*: es creà una epistemologia i una hermenèutica pròpies que establien una independència del cos nacional espanyol. El nacionalisme català, el de la nova generació, la de 1898-1909, pugnava amb el nacionalisme espanyol en la conquesta de Catalunya.

Tal com hom recordava en el prefaci del present estudi, en la ruptura de la regió catalana amb la nació espanyola, la representació nacional de la Guerra de la Independència fou anorreada a Catalunya. Com si d'una novel·la es tractés, el relat conclou amb l'apunyament de la representació, especialment d'aquelles parts genuïnament catalanes com el Bruc, la conspiració de l'Ascensió o els setges de Girona. Tanmateix, aquest anorreament de la representació nacional de la Guerra de la Independència a Catalunya no es produí pas durant la transició de la nació-subjecte a la regió-subjecte, sinó que arribà amb la ruptura i els temps novoseculars noucentistes, notablement durant les commemoracions del centenari de la guerra. El desplaçament d'una memòria nacional catalana natural i tradicional en el Vuit-cents no fou immediat. Calgué la separació del projecte regional català del projecte nacional espanyol. Semblantment a aquesta separació, s'hagué de produir una desnaturalització de la representació de la Guerra de la Independència a Catalunya; és a dir, el procés d'alienació d'un fet històric capital en la història contemporània catalana que fins

¹⁴⁴³. En l'àmbit polític això significà l'adopció del que Borja de Riquer ha anomenat la «via catalana» (RIQUER, 2001: 176).

aleshores havia estat el símbol de les glòries catalanes... d'Espanya. La representació fou alienada per tal com es considerà que no hi podia haver un procés que revertís l'adscripció nacional espanyola dels susdits fets d'armes catalans. En suma, s'arribà a la conclusió que la representació de la guerra no es podia catalanitzar nacionalment. Per contra, la representació de la guerra rebé una atenció preferent i notable per part d'aquells personatges, membres de la generació i de la *machina* de 1868, que, abans de la ruptura, maldaren per construir la regió-subjecte catalana.

Hom troba dos autors destacats en aquesta transició regionalista catalana de la representació nacional de la Guerra de la Independència: Josep Torras i Bages i Antoni Aulèstia. La figura del Venerable Torras, Bisbe de Vic, fou, a més, la més important en la conformació de la regió-subjecte catalana. La seva obra *La tradició catalana* de 1892¹⁴⁴⁴ és el màxim exponent de la conceptualització d'un subjecte essencialista català de base regional. Aquesta regió-subjecte fou concebuda en clara oposició a *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall i el seu catalanisme d'arrel republicana i progressista¹⁴⁴⁵. Torras i Bages partia de la noció de Restauració que impregnava la generació de 1868 i el règim canovista vigent aleshores. Per a Torras, la Restauració significava una reconstrucció d'un ordre natural que la revolució havia atacat i que es basava en Jesucrist i l'Església per ell instituïda¹⁴⁴⁶. Davant la contaminació nacional de revolució, Torras explicità un desplaçament vers la regió a fi de retrobar en ella les essències perdudes de la pàtria, especialment el cristianisme¹⁴⁴⁷. En aquesta cerca de la puresa, Catalunya aparegué com la reserva espiritual d'Espanya, de les seves essències més autènticament espanyoles, catòliques i tradicionals¹⁴⁴⁸. Hom no pot aprofundir com voldria en aquesta anàlisi del pensament del Bisbe de Vic, la qual cosa suposaria l'elaboració d'una tesi paral·lela al present estudi. Tanmateix, el sintètic resum prece-

1444. La publicació de 1892 reunia les sèries d'articles de Torras publicats entre 1886 i 1888 principalment a *La Veu de Montserrat*. La publicació de l'obra de l'aleshores sacerdot coincidí amb la formulació de les Bases de Manresa i la definició d'un pensament regionalista i catalanista conservador, tradicional i catòlic, en clara oposició a les tesis d'Almirall i del progressisme catalanista, a més del moviment modernista (VALENTÍ FIOU, 1973: 244).

1445. UCELAY-DA CAL, 2003: 136-137.

1446. I en aquest ordre natural el gran enemic a combatre era la revolució i els seus agents. Solament una restauració moral del model ideal de la Cristianitat en la regió podia salvar la nació espanyola (BONET, 1984: 617. BONET; MARTÍ, 1990: 605-610).

1447. HINA, 1986: 186. En aquest desplaçament regionalista militantment catòlic, Fradera valora la importància del viganisme i la influència de l'obra de Balmaes en la seva formulació (FRADERA, 1985: 42-44).

1448. Prat de la Riba rebé una gran influència del pensament de Torras (HINA, 1986: 187). En realitat, partí del projecte teòric del prelat en la seva definició d'una política catalanista estructurada en el partit de la Lliga Regionalista. Tanmateix, minimitzà la importància central de la Fe catòlica en el seu projecte polític a fi d'arribar a *tota* la societat civil catalana. És el que Ucelay anomena la «unitat cultural de la nació catalana», en la construcció d'un projecte transversal (UCELAY-DA CAL, 2003: 144, 383-387), que, segons l'autor suposava la creació d'una unitat cultural que eixís dels paràmetres estrictament catòlics (UCELAY-DA CAL, 2003: 146). Amb tot, la Lliga també aconseguí de captar sectors del carlisme i fins i tot de l'integrisme català en els primers anys del Nou-cents (RIQUER, 1977: 208-211).

dent del pensament de Torras permet de comprendre l'abast del desplaçament regionalista que ell teoritzà i practicà¹⁴⁴⁹. La regeneració d'Espanya havia d'ésser regional¹⁴⁵⁰ i havia de procedir de Catalunya, atès que era la millor peça del cos nacional, on la regió-subjecte tenia una espanyolitat superior a la resta de regions. És un pensament que recorda al de Jaume Balmes, per bé que el darrer mai donà el pes que Torras donà a la regió¹⁴⁵¹. A més, Torras i Bages desenvolupà el seu pensament a l'empara del magisteri pontifici de Lleó XIII¹⁴⁵². En realitat, el Bisbe de Vic sempre cregué justificat el seu sistema regionalista en la teoria i la pràctica lleonines¹⁴⁵³.

Torras i Bages fou sempre fidel a la seva regió-subjecte; fou fidel, en suma, a la seva generació i no eixí mai del cos nacional espanyol. El prelat perseguia la regeneració d'Espanya a partir de la seva millor part que era Catalunya. Per consegüent, les glòries catalanes d'Espanya tenien un lloc en la seva representació nacional, especialment la de la Guerra de la Independència. Al 1908, el Venerable Torras redactà la carta pastoral *La victòria del Bruc*, preparatòria de les commemoracions del centenari del Bruc. Dirigí la pastoral a les ciutats de Manresa i Igualada, de la mateixa manera que als pobles veïns, per tal com formaven part de la diòcesi de Vic. En aquesta obra es palesa la influència balmesiana sobre Torras. El Bisbe de Vic fou el major i millor representant del pensament balmesià a Catalunya, en una certa evolució regionalista, adaptada a la generació de Torras, que ja estava perdent el predomini enfront de la generació de 1898-1909. La pastoral sobre els fets del Bruc de 1808 ofereix una hermenèutica sobre la representació nacional de la Guerra de la Independència pròpia de la variant catòlica de la síntesi transversal nacional de la Restauració, amb l'especificitat regionalista catalana. Per al prelat vigatà, la batalla del Bruc fou una defensa dels catalans «[...] de la dignitat i santedat del seu país i de la seva família, la llibertat de la pàtria

1449. Vegeu una breu caracterització del pensament regionalista de Torras i Bages a COLOMER, 1991: 82-91.

1450. Eudald Forment identifica aquest regeneracionisme regionalista d'Espanya de Torras i Bages amb la importància del neotomisme promogut per Lleó XIII i amb el tradicional pensament tomista arrelat a Catalunya (FORMENT, 1998a: 121-134). En aquest sentit, fou Torras qui introduí al tomisme el filòsof Llorens i Barba, mestre del prelat (CALDAS, 1987: 19-24).

1451. Jaume Vicens Vives assevera molt encertadament que Torras i Bages fou «[...] la conseqüència directa de l'impacte de les idees de Balmes en el si del catolicisme català.» (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 297). La línia de continuïtat de Balmes a Torras és clara i directa: el Bisbe de Vic fou, sense haver conegut mai personalment el filòsof vigatà, el millor dels seus deixebles.

1452. Així, ensems amb el seu balmesianisme, Torras i Bages fou la culminació de la síntesi, la unitat i la conciliació del cos nacional, a partir de la regió i sense que això obstés un combat contra l'esperit de la modernitat liberal. Semblantment, maldà per aconseguir la unitat dels catòlics, amb pugnes importants amb l'integrisme català, al qual volia incorporar dins el seu sistema regionalista tradicional (BONET, 1984: 18-19).

1453. Ucelay assumeix que Lleó XIII defensava un projecte polític d'«imperialisme catòlic» en una reconquesta política i espiritual d'Europa basada en el magisteri de l'accidentalisme i la conciliació amb els règims europeus (UCELAY-DA CAL, 2003: 380).

i de la religió»¹⁴⁵⁴. Les causes de l'aixecament català al Bruc contra l'invasor francès es basen en el trinomi habitual de la representació nacional catòlica de la guerra, però no és el trinomi: manca el rei, el tron. Torras i Bages substitueix el rei per la família. No és, en si, una novetat conceptual: el *catolicisme de combat* i la historiografia catòlica ja havien remarcat la defensa que la lluita espanyola contra l'invasor féu de la família tradicional. Tanmateix, en Torras i Bages adquireix un nou significat. Es tracta d'un sistema d'escala de valors morals¹⁴⁵⁵, que es basa en el seu sistema exposat a *La tradició catalana*: la família és la primera valor, el primer graó. És la unitat bàsica en la qual s'insereix la persona, la seva primera comunitat; seguidament, la pàtria, que és la regió catalana, la segona comunitat de la persona i que en el pensament de Torras es confon sempre amb la nació espanyola; finalment, la religió, l'Església, que és la darrera comunitat en la qual s'insereix la persona i que és la comunitat universal, global, general. Són tres valors, tres escales espacials. La més complexa i interessant és la segona, vista la manca de distinció que el Bisbe de Vic sol fer del terme pàtria: tant la regió com la nació són la pàtria, però la primàcia recau en la primera, ja que és l'únic accés al cos nacional i, en si, la millor expressió del cos nacional.

A diferència del pensament balmesià del qual Torras procedia, la causa primera de la lluita catalana de 1808 al Bruc fou l'«Esperit de Déu»¹⁴⁵⁶, que es canalitzava a partir de l'ordre de l'amor dels catalans: l'amor primer del català és per a la seva religió, per a Déu, després la pàtria i finalment la família¹⁴⁵⁷. L'acció dels defensors del trinomi particular de Torras i Bages procedia, en darrer lloc, de l'Esperit de Déu. La lluita prenia, doncs, un caràcter divinal ben idiosincràtic en el pensament catòlic finisecular vuitcentista del prelat vigatà. En el fons, la Guerra de la Independència arreu d'Espanya fou el combat de la tradició, de les essències de la nació servades de manera eminent en la regió, contra la dissolució moderna de la revolució, el liberalisme i la irreligió¹⁴⁵⁸. El Bruc, de la mateixa manera que la resta d'aixecaments catalans i espanyols en la Guerra de la Independència fou l'afirmació de la família, de la pàtria i de la religió per a la seva supervivència, manifestada de manera heroica en la defensa d'aitals valors. És per això que, segons Torras i Bages, cal commemorar el Bruc en tant que esperit de la lluita de la família, Catalunya i l'Església. Concretament per al Bruc, el Bisbe de Vic concep un lligam indissociable entre el fet històric i la santa muntanya de Montserrat, des d'on governa la *Regina Cataloniae*. L'elaboració de

1454. TORRAS I BAGES, 1936: 143.

1455. HINA, 1986: 185.

1456. TORRAS I BAGES, 1936: 149.

1457. TORRAS I BAGES, 1936: 148.

1458. TORRAS I BAGES, 1936: 152-153.

la representació nacional de la guerra a Catalunya per part de Torras i Bages requeriria un estudi en profunditat, de la mateixa manera que una anàlisi sobre el cànon que el prelat donà a la dita representació i el paper que aquesta tenia dins el seu pensament catalanista. En la configuració de la transició de la nació espanyola a la regió catalana ja es constata l'existència d'una certa antítesi, però no existia encara la voluntat de separar-se del cos nacional: es tractava simplement d'un desplaçament del centre neuràlgic de la identitat d'una llunyana nació a una propera regió, sense que aquesta trenqués la seva vinculació orgànica i identitària amb la nació¹⁴⁵⁹.

Un pensament i discurs semblants als de Torras es poden trobar en la *Història de Catalunya* (1889) de l'escriptor i historiador Antoni Aulèstia (1849-1908). Aulèstia participà activament en el moviment de la *Renaixença* i en els Jocs Florals, de la mateixa manera que fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, a més de militant i cofundador de la Jove Catalunya. Fou un personatge model de la transició regionalista que afaiçonaren els membres de la generació de 1868. En la seva obra històrica, notablement la seva *Història de Catalunya*, es pot resseguir la construcció d'un discurs històric regional d'una gran fortalesa i que consagra el desplaçament regionalista a nivell historiogràfic. Per al cas de la representació nacional de la Guerra de la Independència, per a Aulèstia la guerra «[...] representa pera Espanya la entrada á la vida moderna, [i] significa pera Catalunya lo darrer jorn de sa existencia política peculiar, y 'l primer de son camí cap á las reivindicacions.»¹⁴⁶⁰. En la guerra, Aulèstia observa que Catalunya manifestà la seva personalitat i la voluntat de les llibertats antigues, per tal de recuperar l'antiga «regió política»¹⁴⁶¹. La invasió francesa comportà la dissolució de la nació i l'autoorganització de les regions, que exerciren «llur inmanent soberania» i obraren amb independència política¹⁴⁶². En el cas concret de Catalunya, era l'esperit de la pàtria el qui menà a un sentiment de restauració regional en tant que regeneració nacional¹⁴⁶³. L'historiador extrapolava el sentiment de la seva actualitat finisecular als temps novoseculars vuitcentistes. Així, els setges de Girona apareixen com un exemple de la voluntat dels catalans. I en la gloriosa epopeia dels setges de Girona es materialitzà aquell esperit de la pàtria, un esperit regionalista, que conduïa a albirar una llibertat i independència polítiques

1459. Aquesta vinculació es pot constatar en algunes de les obres del Canonge Collell, en les quals exalta l'epopeia gironina de 1808 i 1809 des d'un regionalisme català que encara se situa dins el discurs històric nacional espanyol: la lluita gironina fou per a la unitat i la independència nacionals des de la regió catalana, el millor bastió d'Espanya (Vegeu els exemples que s'ofereixen de l'hermenèutica de Collell sobre els setges de Girona a FRADERA, 1985: 31 i MICHONNEAU, 2008: 84).

1460. AULÈSTIA, 1889: 506.

1461. AULÈSTIA, 1889: 506.

1462. AULÈSTIA, 1889: 511.

1463. AULÈSTIA, 1889: 512.

obtingudes en la lluita contra l'invasor¹⁴⁶⁴. Aulèstia no presentà cap mena de causes de la guerra en l'hermenèutica pròpia del discurs històric restauracionista, sinó que se centrà exclusivament en l'enaltiment de la regió i el seu propi combat per a l'existència de la regió-subjecte en la història.

La transformació regionalista de la representació de la guerra fou concebuda per aquells membres de la generació de 1868 que desplaçaven el centre del subjecte identitari de la nació a la regió, amb un sentit catalanista que no s'oposava a la nació espanyola i a la participació catalana en els projectes nacionals espanyols. Existia, més aviat, la idea de regenerar la nació des de la regió. Tanmateix, a partir del *Desastre* i de l'adveniment d'una nova generació —i la consegüent *machina*—, la transició regionalista es convertí en ruptura nacionalista, catalana. Aquests dos factors tingueren una importància capital en la percepció que es tingué des de Catalunya de la representació de la Guerra de la Independència. Les glòries catalanes d'Espanya passaren a ésser unes glòries incòmodes, uns fets històrics tenyits d'una participació en un projecte nacional que era aliè, per tal com no era per a la nació catalana, ans per a la nació espanyola. Es considerà que la vinculació essencial dels principals fets de la Guerra de la Independència a Catalunya, amb la representació de la nació espanyola, inhabilitava aquests fets per participar en la representació de la nació catalana i, per tant, havien d'ésser esborrats del discurs històric nacional català. Així es consumà l'anorreament de la representació nacional dels setges de Girona. Es va rupturar tot el cos de representacions de fets històrics catalans, a fi de depurar-lo de representacions espanyolistes, de representacions que havien col·laborat amb la identitat espanyola. En el fons, era la ruptura del sistema del «doble patriotisme» i la sortida de la identitat regional catalana del cos nacional espanyol, almenys en una part molt notable de la intel·lectualitat catalana novosecular noucentista. Es construí l'antítesi catalanista de la síntesi nacional transversal espanyolista de la Restauració.

Aquest anorreament de la representació dels setges arribà justament en el moment en el qual s'havia de culminar l'existència d'aquesta representació¹⁴⁶⁵: el centenari dels setges de Girona per al 1908 i, sobretot, per al 1909. Durant el centenari la historiografia espanyola sobre la Guerra de la Independència rebé un impuls notable. Les commemoracions de 1908-1914 despertaren tota una història local i regional sobre la gran representació nacional de la guerra en les seves concrecions locals¹⁴⁶⁶, segons els paràmetres de l'academicisme historiogràfic de la Restauració i el model que ofería l'obra de Gómez de Arce. Tanmateix, als escenaris local gironí i regional català,

1464. AULÈSTIA, 1889: 516-518.

1465. I així fou per al cas de Saragossa (PEIRÓ, 2008: 12).

1466. HOCQUELLET, 2008: CXX-CXXI.

aquesta tesi no funcionà. En realitat, el centenari de la guerra a nivell nacional restà circumscrit a un cos historiogràfic local de poca entitat. La principal aportació historiogràfica fou la celebració del primer *Congreso Histórico Internacional*¹⁴⁶⁷ sobre la guerra, celebrat a Saragossa l'octubre de 1908. L'estructura de les commemoracions entronitzà Saragossa com la principal referència de la Guerra de la Independència, amb el Dos de Mayo¹⁴⁶⁸ com a commemoració secundària. La fragmentació localista de les històries sobre la Guerra de la Independència comportà l'aparició d'innombrables obres sobre fets històrics puntuals. Per esmentar-ne algunes, hom troba *El dos de mayo de 1808 en Madrid. Relación histórica documentada* (1908) de l'acadèmic de la RAH Juan Pérez de Guzmán, *Extremadura en la Guerra de la Independencia Española. Memoria Histórica y Colección Diplomática* (1908) de Román Gómez Villafranca o *Los sitios de Zaragoza según la narración del oficial sitiador Barón Lejeune* (1908) de Carlos Riba García, catedràtic de la Universitat de València. S'explotà a bastament tota temàtica relacionada amb la Guerra de la Independència des d'un món local que prengué la historiografia academicista de la Restauració, un cop aquesta ja havia establert el discurs a seguir.

Girona no seguí la dinàmica adés esbossada. D'una banda, Girona ja havia viscut la seva eclòsió de *microhistòria nacional* molt abans del centenari. D'una altra, la ruptura nacionalista catalana combaté fermament la representació dels setges en el seu centenari¹⁴⁶⁹. La generació de 1898-1909 assumí els ressorts de predomini social, polític i cultural a Catalunya i especialment a Girona. La generació de 1868 havia perdut el poder. La nova generació encarnava un accentuat esperit de ruptura i lluitava per expulsar la generació precedent, els seus pares. A nivell local gironí, un envellit Grahit encara gosava al 1905 de publicar un article sobre els setges que titulava «Recuerdos del Sitio de Gerona. La última salida». I, en efecte, fou la darrera sortida de l'advocat, polític i historiador per als setges. Pel que fa al cronista oficial de la ciutat, Enric Claudi Girbal, aquest havia expirat ja al 1896 i s'havia endut cap a la tomba la *Revista de Gerona*¹⁴⁷⁰, que tant havia contribuït a difondre la representació nacional dels setges de Girona des de totes les vessants: la històrica, la literària i l'artística. Les úniques obres que s'arribaren a publicar foren notablement menors i seguien el model de l'academicisme restauracionista. Hom troba una obra de Ramos Masnata sobre l'artilleria als setges de Girona, publicada a Madrid al 1909, o l'edició de la correspondència inèdita d'Álvarez, feta per Castroviejo a la revista *Cultura Española* l'any 1908. A Girona veié la

1467. Vegeu la bibliografia per a la referència completa.

1468. Aquesta commemoració rebé el suport del rei Alfons XII, a despit de l'opinió de Maura.

1469. Vegeu-ne alguns exemples a MICHONNEAU, 2007a: 138-140.

1470. MIRAMBELL, 1965: 31.

llum una obra de divulgació del Comandant d'Infanteria Césareo Huecas, destinat a Girona: *Efemérides o fechas más memorables de los sitios de Gerona en 1808 y 1809*, publicada al 1909. És un petit llibre fet per a les commemoracions, que vol presentar al gran públic les dates assenyalades dels setges, sense cap pretensió històrica; només «satisfacer su patriótica curiosidad»¹⁴⁷¹, això és, la del lector. Una altra producció històrica, també menor, fou la de l'escriptor gironí Prudenci Bertrana. Inexplicablement, al 1909 emprengué la redacció de tres fascicles sobre el setge de 1809, segons el discurs històric nacional de la Restauració, al qual el personatge era completament aliè, per tal com participava del pensament republicà catalanista. És una obra incomprensible, que no encaixa a la trajectòria de l'autor que, l'any següent, publicà amb Diego Ruiz *La locura de Álvarez de Castro*, on es féu el primer atac contra el fet històric dels setges de Girona. Sigui com sigui, Bertrana publicà aqueixos tres fascicles, encara que n'hagueren de suspendre la publicació per manca de lectors. Finalment, una altra obra referenciada sobre els setges fou el *Diario del Sitio de Gerona en el año de 1809* de Pedro Espraeckmans. Es tracta de l'edició del diari d'un tinent coronel que participà al setge de 1809 que Mn. Pere Valls el publicà a Olot el 1909.

Així, el centenari dels setges de Girona, el *gran moment* d'aquella generació de 1868 significà la manifestació més palesa de l'anorreament de la representació nacional. Les commemoracions, com la historiografia, també sofrí els efectes de la ruptura catalanista i d'un aconjuntura governamental desfavorable. D'antuvi, calgué comptar amb l'animadversió política que la Lliga Regionalista orquestrà amb el forçat acord amb Antonio Maura, President del Consell de Ministres, per tal de silenciar les commemoracions del centenari de la Guerra de la Independència a canvi del seu suport parlamentari¹⁴⁷². Així, el nacionalisme català preferí de celebrar la conquesta de Mallorca per part de Jaume I¹⁴⁷³. En segon lloc, tal com hom ha explicat més amunt, al 1907 el govern decidí que cap altra commemoració rebria suport governamental¹⁴⁷⁴ al delà del Dos de Mayo de Madrid i Saragossa. Això deixà fora del centenari indrets tan destacats com Astorga, Bailén, el Bruc, Ciudad Rodrigo, Girona, Tarragona, etc. Semblantment, no es pot negligir les opinions que hi havia en aquella època que posaven en dubte el patriotisme de les masses¹⁴⁷⁵. Finalment,

1471. HUECAS, 1909: 5.

1472. MORENO LUZÓN, 2004, 42. MORENO LUZÓN, 2007a: 78. En realitat, Maura mostrava un ver desinterès vers tot el centenari de la Guerra de la Independència.

1473. MICHONNEAU, 2005: 208. MORENO LUZÓN, 2007a: 78.

1474. DEMANGE, 2007: 113-114. MICHONNEAU, 2005: 208. MORENO LUZÓN, 2007a: 75. MORENO LUZÓN, 2007b: 30. PEIRÓ, 2008: 29-31. Maura mantingué les iniciatives de l'anterior govern, liberal, després d'haver-ne retallat el pressupost. Saragossa es convertí en el punt neuràlgic de la nació espanyola i la seva representació nacional: fou «el alma de España» en el vocabulari de l'època.

1475. DEMANGE, 2007: 112. L'autor recull unes declaracions en aquesta línia de Benito Pérez Galdós.

hom ha de tenir en compte les pobres economies municipals de Girona i els xocs polítics que es produïen a propòsit de la celebració del centenari¹⁴⁷⁶. Tradicionalment, l'Ajuntament de Girona no gaudí d'unes economies sanejades i, a la vigília del centenari, continuava amb els escassos recursos de sempre¹⁴⁷⁷. Igualment, les forces regionalistes havien entrat al consistori, fins a tant que dels alcaldes que hagueren d'organitzar el centenari (Francesc de Ciurana, Francesc Montsalvatge i Artur Vallès), dos eren catalanistes de la Lliga¹⁴⁷⁸.

Davant aquesta situació complexa de ruptura catalanista en la localitat i la regió i la manca de suport institucional nacional, és comprensible que les institucions militars prenguessin el relleu de les institucions civils per salvar el centenari dels setges de Girona¹⁴⁷⁹. Gràcies a ells, el centenari no fou un fracàs rotund¹⁴⁸⁰, no fou un anorreament absolut de la representació i es pogué realitzar una agenda commemorativa que anava més enllà de la tradicional *función cívico-religiosa*. Amb tot, hom ha de remarcar la llibertat i suposada autonomia amb la qual els militars actuaren pel centenari. I és que la iniciativa militar prescindí, *en aparença*, de les autoritats civils. El Coronel d'Infanteria Jaime Bosch, cap del Regiment «Àsia» i el Comandant d'Infanteria Cesáreo Huecas foren els animadors de la Junta del Centenario de los Sitios de Gerona, que presidí el General Eduardo Danís. Les gestions d'ambdós militars amb el govern, aconseguiren que aital Junta fos oficialitzada per una Reial Ordre¹⁴⁸¹. Aquesta Junta, que la historiografia ha considerat que era amarada de militarisme francòfob¹⁴⁸², salvà la celebració del centenari dels setges i el revestí d'un fort contingut nacional espanyol, que no hauria tingut si hagués depès únicament del municipi,

1476. ROCA, 1909: 4. MICHONNEAU, 2005: 208. No deixa de sorprendre que el contemporani del centenari identifiqui exclusivament el consistori i els gironins com els causants del «fracàs» del centenari.

1477. El 20 d'abril de 1904 es creà una efímera comissió que havia d'organitzar els actes del centenari que s'acabà liquidant davant la manca de recursos.

1478. CLARA, 1983: 178. Solament Francesc de Ciurana procedia dels partits dinàstics. Montsalvatge i Vallès pertanyien a la Lliga (PUIGBERT, 1995: 64). Aquesta filiació pot permetre d'entendre per què la voluntat política de l'Ajuntament durant el centenari fou tan dèbil, sobretot si es té en compte que Ciurana ocupà només poc més d'un més l'alcaldia.

1479. En realitat, l'exèrcit fou un dels principals elements nacionalitzadors, la institució que preservava la memòria de la Guerra de la Independència i màxim organitzador de les commemoracions locals (DEMANGE, 2007: 121), la qual cosa conferia el rang de *nacional* a la celebració i el fet històric associat –si bé que per a Girona no calia.

1480. Contràriament al que diu Clara (CLARA, 2008: 103).

1481. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 7, *Carta de Alejo Sanz al Sr. Dn. Cesáreo Huecas*, 21 de setembre de 1908. Inclou un retall de diari, que és l'article «El centenario de Gerona», aparegut aquell mateix mes de setembre al diari *El Ejército Español*.

1482. Aquestes apreciacions de Michonneau (MICHONNEAU, 2005: 208-209) són absolutament indemostrables amb la documentació sobre el centenari. Si bé que la francofòbia fou una amenaça present durant tot el centenari, no hi hagué pas, finalment, cap demostració antifrancesa, ni a Saragossa (MORENO LUZÓN, 2004: 63-67), ni a Girona.

incapaç d'assumir la despesa d'unes celebracions extraordinàries i sense prou voluntat política¹⁴⁸³, això és, sense una participació eminent d'aquell projecte nacional espanyol. Amb la creació de la Junta al 1908, es posà en marxa la subscripció nacional per a l'erecció del susdit monument *El Ejército a los héroes de 1808 i 1809*, construït al llarg de 1909 al damunt de les restes del Baluard de Sant Francesc, als terrenys del Parc d'Artilleria de la ciutat. El projecte d'aquest monument de grans dimensions era tot un desafiament, per tal com desajustava la planificació d'eixample urbànic de la ciutat d'Eugeni Campllonch, presentat al 1897 i aprovat justament per Real Decreto el 12 de desembre de 1909, que preveia l'enderroc a mitjà termini del baluard —que teòricament el Ministeri de la Guerra havia d'acabar cedint a precari a la ciutat per la Llei de 7 de maig de 1895 de cessió de les muralles a la ciutat—, tal com ocorregué a l'adveniment de la 11 República. El monument, en una versió provisional feta amb materials peribles, s'inaugurà el 7 de novembre de 1909. Aquella inauguració fou el punt culminant del programa d'actes del centenari al 1909, que comptà amb la participació de Sometents d'arreu de Catalunya. Aquests, ensems amb el Regiment d'Infanteria «Asia», una brigada d'enginyers, una secció del 9^è Regiment d'Artilleria Muntada, un esquadró de cavalleria del Regiment «Alcántara» i les corresponents bandes militars, feren una desfilada, amb totes les autoritats presents¹⁴⁸⁴, de la Plaça de la Constitució fins al Parc d'Artilleria, on s'erigí el monument. S'instal·là al peu del monument una grada i un altar provisionals. Els actes començaren a les nou del matí i acabaren a un quart de dues del migdia. La premsa en destacà l'absència de públic civil i la mala organització de l'acte¹⁴⁸⁵. Unes setmanes més tard, el 19 de desembre, l'Ajuntament organitzà una «Velada necrològica» al Teatre Municipal amb un eclèctic programa, amb lectures de poesies heroiques locals, de fragments de la *Reseña* de Grahit i de la capitulació del 10 de desembre¹⁴⁸⁶. La darrera celebració fou la que dins el món militar s'organitzà el 22 de gener de 1910 al castell de Sant Ferran de Figueres, en record del centenari de la mort d'Álvarez de Castro en aquell indret. Amb la presència del General Weyler, s'organitzà un acte discret i gens publicitat en un ambient estriçtament militar, que clogué les commemoracions del centenari¹⁴⁸⁷.

Hom no ressenyaria cap altre aspecte més del centenari, si no fos que el dia 11 de novembre de

1483. AZNAR NAVARRO, 1909: 1.

1484. Per entre les autoritats, s'hi comptaven una representació del rei Alfons XIII, el General Rivera, el General Danís, el governador civil, tot el consistori gironí, la Diputació Provincial i els representants eclesiàstics. Cal dir que el gruix de les autoritats era poc lluit, a excepció de les de procedència local, totes presents.

1485. ANÒNIM, 1909b: 7-9.

1486. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 7, *Velada necrològica*.

1487. MICHONNEAU, 2005: 209-210.

1909 el ple de l'Ajuntament acordà de demanar al govern la creació d'una medalla commemorativa del centenari dels setges¹⁴⁸⁸, tal com s'havia fet a Saragossa i al Bruc¹⁴⁸⁹. Aquesta carta, enviada el dia 4 de gener de 1910, tingué una ràpida resposta del President del Consell de Ministres del moment, el liberal Segismundo Moret, que el 28 de gener elaborà el Reial Decret conduent a la creació de la medalla commemorativa del centenari, en or, plata o bronze. Amb caràcter retroactiu, reberen la medalla tots els participants als actes del centenari, a més dels patrocinadors econòmics. Igualment, un gran nombre de personalitats polítiques i militars foren habilitats a tenir-la per dret. Finalment, es donava la possibilitat que els descendents dels defensors de Girona al 1808 i 1809 rebessin la medalla de plata, sense tenir gaire dificultats en la concessió, prescindint absolutament de les proves documentals¹⁴⁹⁰. La demanda fou tan alta que encara es rebien peticions a l'Ajuntament a la tardana data de 1959¹⁴⁹¹.

El centenari de la Guerra de la Independència a Catalunya, concretament a Girona, fou la manifestació de la clausura d'una etapa vital de la representació d'aquesta a la regió catalana. La transició regionalista que en els temps finiseculars vuitcentistes apuntava a un desplaçament i reconfiguració de la representació de la guerra i dels setges es convertí en un rebuig i el consegüent anorreament de la representació per part d'una nova generació i la seva *machina* que superaven tots el marcs epistemològics i hermenèutics que havien existit durant el Vuit-cents. Fou una ruptura que no significà la mort de la representació, sinó que significà la seva minorització en el seu substrat regional català. Romangué closa en els marges de la intel·lectualitat catalana; i la intel·lectualitat espanyola es desinteressà moderadament devers aquella glòria catalana d'Espanya. A banda cal deixar l'intent realitzat en els decennis de 1920 i 1930 per part de l'historiador gironí Carles Rahola de representar el fet històric dels setges de Girona en un discurs històric nacional català i de tendència liberal republicana, a partir d'una certa línia de continuïtat servada pel romanent historiogràfic liberal d'adscripció republicana de l'època de la Restauració.

1488. Durant tot el centenari de la Guerra de la Independència hi hagué una autèntica *medallitis aguda* arreu del territori nacional: totes les ciutats, viles i pobles volien crear –i crearen la majoria– una medalla commemorativa del fet històric local. El pas obligat era el d'obtenir l'autorització del govern central, no solament per tal que la medalla existís, sinó també per tal que la medalla tingués la valor de condecoració oficial. L'existència d'una medalla commemorativa associada al fet històric local li atorgava el rang de *nacional*, la qual cosa era summament desitjable (DEMANGE, 2007: 113).

1489. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 7, *Carta al Excmo. Presidente del Consejo de Ministros*, 4 de gener de 1910.

1490. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 7, *Real Decreto creando la Medalla Comemorativa del Centenario*, 28 de gener de 1910.

1491. AMG, VI.2.2, Lligall núm. 7. Es conserven la majoria de les cartes d'aquests peticionaris excentrats. Com que el decret era molt generós en l'atorgament de la medalla, hi hagué peticions d'allò més extravagants, com la del cònsol de Panamà en la zona mediterrànea, que l'exigí pel sol fet d'ésser un escriptor hispanoamericà.

El Nou-cents suposà l'adveniment d'una *machina* i una generació a Catalunya que clogueren la participació catalana en els projectes nacionals espanyols tal com havia estat duta a terme durant el Vuit-cents. El desplaçament vers una regió catalana convertida en nació catalana obrí un nou camí per a la identitat catalana i Catalunya que preparava un avenir marcat per la distinció radical amb el passat recent, fins a tant d'obrir una nova pàgina de la història que havia de rupturar i esborrar l'*engagement* de dues generacions de catalans amb el projecte nacional d'«Espanya».

*

* *

I arribem a la fi de la narració, a la fi d'aquest petit relat sobre la representació de la nació espanyola a Catalunya en la memòria i la història del Vuit-cents. Les cinc preguntes que ens havíem formulat al prefaci del present estudi han obtingut l'esbós d'una resposta, segons la *machina* de la nostra generació. No pot ésser de cap altra manera. En tenim plena llibertat i consciència que és així, que la nostra *ars historica* es confegeix així. Justament el present estudi s'ha convertit en un mirador i un obrador sobre com es construeix l'artefacte històric: al llarg de les pàgines d'aquesta peça artesanal historiogràfica hem pogut observar i analitzar la construcció de la representació en la nació del fet històric dels setges de Girona de 1808 i 1809. Hem resseguit els seus inicis, la seva construcció doble en el pensament liberal i en el pensament catòlic, la seva posterior unificació i síntesi transversal nacionalista fins a l'antítesi catalana i catalanista que es desenvolupà quasi paral·lelament a la síntesi i que, si bé que en un primer moment fou un desplaçament regionalista, més endavant, en els temps novoseculars noucentistes significà tota una ruptura amb el cos nacional espanyol i un anorreament de la representació del fet històric dels setges. En suma, el protagonista de la novel·la, del nostre relat, acaba morint apunyalat en la seva plenitud de la vida, després d'un llarg i madurat creixement durant tot el Vuit-cents.

El nostre protagonista, aqueixa representació nacional del fet històric dels setges de Girona veié la llum del món poc després de la finalització dels fets d'armes, de la mà de les cròniques immediates dels personatges que hi havien participat, tal com Cabanes i Nieto Samaniego, en un intent de fixar el record d'una vivència per part d'aquella llarga generació de 1808 i la seva *machina*. Seguidament, un cop la Guerra de la Independència es va haver acabat, es desvetllà la necessitat d'historiar la vivència, en un format que ja es volia aproximar al de la història pròpiament, amb un afegit, en alguns casos, d'ús polític. Així, trobem Satué i la seva persistent fabricació de l'heroi Álvarez de Castro, i les obres de Minali i de Haro. Aquesta darrera oferia, a més, la primera construcció epistemològica i hermenèutica de la representació liberal. Això no obstant, el

ver inici historiogràfic fou el de les cròniques institucionals-clericals, desenvolupades a l'emparedament de les institucions del règim de Ferran VII i confegides per eclesiàstics. La representació nacional dels setges assolí el seu primer discurs històric amb una epistemologia i hermenèutica afaïçonades de la mà dels PP. Ferrer i Cúndaro. Fou, d'altra banda, un sistema eixit d'un pensament nacional catòlic i conservador, en clara oposició al pensament nacional liberal. A més, aquest pensament nacional manifestava la seva actualitat en tant que projecte nacional, la mateixa que podia tenir el projecte liberal. En els inicis historiogràfics s'apuntaven les dues grans construccions de la nació espanyola que dominaren els decennis centrals del Vuit-cents, els del període isabelí.

A partir de la Revolució i de l'establiment del règim liberal a Espanya, la construcció de dues representacions nacionals de la Guerra de la Independència i, per extensió, dels setges, s'acomplí plenament. Ambdues construccions eren la manifestació de dos projectes nacionals per a Espanya, de dos discursos històrics nacionals en pugna, de dos usos polítics del fet històric. Totes dues construccions encarnaven, en el fons, els dos projectes de l'actualitat vuitcentista: la modernitat liberal i la tradició catòlica. El Comte de Toreno fou el gran constructor del cànon liberal de la representació nacional de la guerra i dels setges. El seu discurs històric nacional i la seva epistemologia i hermenèutica foren dominants en la historiografia isabelina, inclosa la catòlica, almenys pel que fa al bagatge epistemològic del cànon de Toreno. La fixació d'un cànon comportà la reproducció, còpia i imitació compulsives de la representació de Toreno en la historiografia liberal posterior, fins a tant que es refrenà tota evolució o adopció de les noves metodologies i tendències historiogràfiques que es desenvoluparen a partir del decenni de 1860. Així, els historiadors liberals del període isabelí empraren a bastament el cànon torenià en historiar la Guerra de la Independència i els setges de Girona, àdhuc Lafuente i els historiadors liberals catalans. Semblantment, malgrat que tots aquests historiadors partien d'un substrat indubtablement liberal, la susdita reproducció, còpia i imitació del cànon de Toreno menà a una desnaturalització de la representació, que es convertia en una simplificació de la de Toreno i tendia a un *no-cànon*, en una lloa de la nació per la nació. A més, cal sumar a aquest fet la importància de l'adscripció romàntica d'aquests historiadors liberals, tant espanyols com catalans, i la seva deriva eclèctica, culminada per Lafuente i la seva magna obra. D'altra banda, aquesta construcció liberal permet de constatar la important i decidida participació de la regió catalana, en aquest cas, dels liberals catalans del primer moviment romàntic i del segon moviment, el de la *Renixença*: Balaguer, Piferrer, Cortada, Patxot, Cutchet i Riera foren alguns dels historiadors catalans liberals i romàntics que participaren en aquesta construcció de la nació liberal durant el període isabelí, amb tot el seu

eclecticisme i idiosincràsia personal.

En paral·lel a aquesta construcció de la nació liberal, trobem la construcció de la nació catòlica, l'altre projecte de l'actualitat del Vuit-cents. Era una forma de *New Catholicism*, en la configuració de tot un moviment catòlic espanyol comparable a la força de l'ultramuntanisme francès. En cap moment retratem només la contrarrevolució carlina; el projecte nacional catòlic anà al del·là d'aquesta facció política i es constituí en moviment de gran entitat i dinamisme, capaç d'elaborar tota una alternativa catòlica a la modernitat liberal, tal com ocorregué a d'altres països que hem presentat a l'estudi. S'afaiçonà un discurs històric catòlic que entroncava amb la línia de continuïtat del pensament nacional catòlic que havia estat formulat, en el cas del present estudi, pels PP. Ferrer i Cúndaro. El desenvolupament del pensament nacional catòlic es féu en un ambient advers, en el qual predominava el pensament nacional liberal. Amb tot, l'alternativa catòlica, aquest *New Catholicism*, pogué desenvolupar-se i oferí un discurs històric nacional propi per a la representació de la Guerra de la Independència i dels setges de Girona. Com hem dit, partí d'un bagatge epistemològic liberal, per tal com no bastí el seu propi cos epistemològic de la guerra. Així i tot, historiadors conservadors i catòlics catalans com Blanch i Gebhardt oferiren una interpretació historiogràfica dels setges. Aquesta hermenèutica dels setges i, en darrer terme, de la guerra, s'edificà gràcies a l'impuls clau de Balmes, el pensador catòlic més important de tot el Vuit-cents espanyol, que definí i sistematitzà les línies del moviment catòlic espanyol –la versió espanyola del *New Catholicism*– i que influí decisivament a Espanya en la construcció d'una alternativa catòlica, d'un pensament nacional catòlic contemporani en la línia de continuïtat adés esmentada. La construcció activa d'una alternativa catòlica –de predomini aclaparadorament català– no obstava de la proposta balmesiana de conciliació dels projectes de l'actualitat vuitcentista en pro d'una síntesi i una unitat regides per una ideologia transversal de nació, això és, un nacionalisme que superés tot el faccionalisme polític. Tanmateix, la seva proposta passava per una restauració catòlica i de la tradició a Espanya.

Ja al decenni de 1860 es podia palesar que la idea de Balmes de la conciliació de les dues construccions nacionals s'apropava. Calgué la gran confrontació del Sexenni perquè eixís una restauració, la Restauració de la síntesi, la unitat i la conciliació balmesianes. Era l'esperit d'una nova generació i, per consegüent, d'una nova *machina*: la de 1868. Havia expirat aquella llarga generació de 1808, ensems amb la seva *machina*. Les dues nacions, la liberal i la catòlica se sintetitzaren en aquella Restauració, en una vera ideologia transversal de la nació. El discurs històric que se'n derivà fou l'encarnació plena d'aquesta síntesi entre el bagatge liberal i la tradició catòlica.

Emfasitzà la lloa de la nació per la nació, sense que això signifiqués una renúncia a articular un discurs històric. L'academicisme restauracionista hi contribuí a bastament, sobretot la figura de Cánovas del Castillo, historiador i demiürg de la Restauració. Cánovas estructurà no solament el règim sinó també tota l'acadèmia espanyola finisecular, al delà de la pròpia acadèmia històrica. Quant a la història, la metodologia positivista suposà una important innovació en historiar. El positivisme historiogràfic possibilità la consumació del nou discurs històric nacional transversal que incorporà una anàlisi crítica, que féu una important revisió de les fonts i de la bibliografia existents. Aquest impuls acadèmic es reproduí ràpidament arreu del territori nacional gràcies a l'organització jeràrquica que l'academicisme oficial establí per mitjà de xarxes clientelars. Aquesta jerarquia canalitzava la importància de la regió i la localitat en la construcció de les representacions nacionals i de la pròpia nació. La regió catalana passava a tenir un nou paper en el projecte nacional espanyol. La seva participació es mantenia, rellevant, notable, principal; però la jerarquia recloïa aquesta participació en una segona línia: Catalunya i els catalans ja no eren els capdavanters de la construcció nacional espanyola. Per consegüent, en la representació nacional de la guerra i, per extensió, dels setges Gómez de Arce liderava la historiografia restauracionista finisecular, seguit de la revisió crítica de Bofarull i dels autors locals gironins Grahit i Girbal. Aquesta historiografia restauracionista s'acompanyà d'una eclosió literària, artística i commemorativa de gran abast en la localitat gironina. I d'un gran monument literari com el *Gerona* de Benito Pérez Galdós, que fou alhora el gran monument de la representació nacional espanyola dels setges de Girona. A banda quedà un romanent liberal, un grup d'historiadors, d'adscripció republicana, que servaren un anacrònic discurs històric liberal que reproduïa, copiava i imitava el cànon liberal de Toreno. Pi i Margall, Blasco Ibáñez, Rodríguez Solís, Roca i Farreras i Morayta foren alguns dels autors republicans que perpetuaren la representació nacional liberal de la guerra i dels setges.

I de la síntesi de la Restauració a l'antítesi catalanista. La representació dels setges sofrí un desplaçament: de la nació espanyola passà a la regió catalana. La regió adoptà una centralitat, usurpà una centralitat que solament corresponia a la nació. No era encara una nació, però havia adquirit la seva corporeïtat i entitat. Que potser el paper que la jerarquia establerta per la Restauració dins el cos nacional molestava les elits catalanes? Que potser aquestes elits desitjaven de tornar a liderar el projecte nacional espanyol, en la seva participació preeminent i decidida que l'havia caracteritzada durant el Vuit-cents? Quin problema existia en l'encaix de la Catalunya regional dins l'Espanya nacional de la Restauració? Existia un problema; altrament el desplaçament regionalista i catalanista no s'hauria produït. L'objectiu declarat dels teòrics d'aquest desplaçament

regionalista fou el de la regeneració d'Espanya. Es tractava d'un nou projecte nacional espanyol que s'havia de llançar des de Catalunya, la Catalunya catòlica i tradicional, convertida en un renovat i regenerat motor d'Espanya. Torras i Bages, eminent deixeble balmesià que mai conegué Balmes, en fou l'artífex. En aquest sentit, la representació nacional dels setges es convertia en un excel·lent punt de partida: una glòria catalana d'Espanya, que recordava el lideratge català que havia de venir. Hi havia una certa noció de transició en aquesta regeneració des d'una regió amb entitat. Nogensmenys, el projecte es va tòrcer en colpir el *Desastre* guanyat a Cuba. S'albirà en aquella guerra d'ultramar l'extinció de la preeminent participació catalana en els projectes nacionals espanyols. I s'albirà la ruptura. La regeneració regionalista mutà en regeneració nacionalista. La regió catalana que havia adquirit corporeïtat i entitat es transformà en la nació catalana, rica i quasi plena, que disposava de tot el que una nació havia de tenir, llevat d'un Estat. Una nova generació arribava sota el signe del *Desastre*; s'acompanyava de la seva *machina*. Aquesta generació construï la nació catalana. La Guerra de la Independència s'identificava massa amb *l'altra* nació: n'era un moment culminant de la seva història. Per tant, les glòries catalanes d'Espanya com els setges de Girona de 1808 i 1809 no podien ésser una representació nacional catalana; no es podien catalanitzar nacionalment. Solament quedava una sortida: l'anorreament. I la representació nacional dels setges fou anorreada a les portes del seu centenari, el que havia d'ésser la seva màxima manifestació esplendorosa.

En aquest punt del relat es clou la nostra novel·la. S'acaba un volum, que és el present estudi de la representació de la nació espanyola en la història i la memòria de la Catalunya vuitcentista. En aquest final obert s'intueix un nou relat. En tant que novel·la-riu, tan pròpia del nostre estimat Vuit-cents, pot ser que continuï, almenys per poder explicar detalladament com morí aquella representació nacional del fet històric dels setges de Girona de 1808 i 1809. Si és que morí verament.

VII

FONTS

ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA (AMG)

Fons de l'Ajuntament de Girona, Manual d'Acords de 1815.

Fons de l'Ajuntament de Girona, Secció VI. «Festes i celebracions», 2.2, Lligall núm. 3, *Commemoracions setges de Girona, 1822-1886*.

Fons de l'Ajuntament de Girona, Secció VI. «Festes i celebracions», 2.2, Lligall núm. 7, *Centenari dels setges*.

VIII

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM (1877), «Acta de la sesión regia del domingo 29 de junio de 1879», a *Boletín de la Real Academia de la Historia*, I, pp. 304-311.
- ANÒNIM (1880), «Ceremonial de la función cívico-religiosa...», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 203-204.
- ANÒNIM (1885), «Dictámen de la comisión permanente de actas», a *Diario de las sesiones de Cortes. Senado*, 123/15 (16 de maig), p. 1.
- ANÒNIM (1893), «El escultor Blay», a *Revista de Gerona*, XVII, pp. 203-206.
- ANÒNIM (1909a), «Por los héroes», a *La Lucha*, 9.851 (6 de novembre), p. 1.
- ANÒNIM (1909b), «Crónica general», a *Diario de Gerona*, 255 (9 de novembre), p. 7-9.
- ANÒNIM (1925), *Officia Propria Sanctorum quae in Ecclesiastica Provincia Tarraconensi scilicet in ipsa Archidiaecesi Tarraconensi et in Diaecesibus Barcinonensi, Caelsonensi, Derthusensi, Gerundensi, Ilerdensi, Urgellensi et Vicensi ex concessione apostolica recitantur. Pars autumnalis*. Barcelona: Foment de Pietat Catalana.
- ABAD, FRANCISCO (1990), «Positivism y nacionalismo: Cánovas, Menéndez Pidal, Pérez Galdós», dins *Estudios históricos. Homenaje a los profesores José M.ª Fover Zamora y Vicente Palacio Atard*, vol. I. Madrid: Universidad Complutense, pp. 151-168.
- ABELLÁN, JOSÉ L. (1984), *Historia crítica del pensamiento español*, vol. IV. Madrid: Espasa-Calpe.
- AGULLÓ, FERRAN (1911), *El somatent de Girona (Quadre dramàtic en un acte i en prosa)*. Barcelona: Bartomeu Baxarias.
- AGUSTÍ D'HIPONA (1995), *De Doctrina Christiana* (GREEN, R. P. H., ed.). New York, Oxford: Oxford University Press.

- (2005), *Confesiones* (VEGA, Ángel C., ed.). Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- AIRIAU, Paul (2002), *L'antisémitisme catholique en France aux XIXe et XXe siècles*. Paris: Berg.
- ALBERT MAGNE (1951), *De Bono* (KÜHLE, Heinrich, ed.). Monasterii Westfalorum: Aschendorff.
- ALBERTI, Rafael (1979), «Un episodio nacional: Gerona», dins ROGERS, Douglass (ed.), M., *Benito Pérez Galdós*. Madrid: Taurus, pp. 367-378.
- ALCALÁ GALIANO, Antonio (1955), «Historia del levantamiento, guerra y revolución de España, por el conde de Toreno», dins *Obras escogidas*, vol. II. Madrid: Atlas, pp. 446-457.
- ALCALDE VALLADARES, Antonio (1876), «A D. Mariano Álvarez de Castro, (defensor de Gerona en 1809)», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1875*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 183-200.
- ALMEDA, Manuel (1880), «El monumento al general Álvarez de Castro», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 198-202.
- ALONSO, Gregorio (2007), «Ciudadanía católica y ciudadanía laica en la experiencia liberal», dins PÉREZ LEDESMA, Manuel (dir.), *De súbditos a ciudadanos. Una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 165-192.
- (2008), «Del altar una barricada, del santuario una fortaleza: 1808 y la nación católica», dins ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (ed.), *La Guerra de la Independencia en la cultura española*. Madrid: Siglo XXI, pp. 75-103.
- ALSINA, José M. (1985), *El tradicionalismo filosófico en España: su génesis en la generación romántica catalana*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias.
- ALVAR, Manuel (1970), «Novela y teatro en Galdós», a *Prohemio*, I, pp. 158-202.
- ALVARADO, Francisco (1824), *Cartas críticas que escribió Fr. Francisco Alvarado ó sea el Filósofo Rancio*, vol. I. Madrid: Impr. de E. Aguado.
- ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (2008), «Revolución española, 'Guerra de la Independencia' y 'Dos de Mayo' en las primeras formulaciones historiográficas», dins ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (ed.), *La Guerra de la Independencia en la cultura española*. Madrid: Siglo XXI, pp. 239-267.
- ÁLVAREZ DE MORALES, Antonio (1998), «La difusión del derecho natural y de gentes europeo en la universidad española durante los siglos XVIII y XIX», dins RUIZ TORRES, Pedro; PESET, Mariano; ALBIÑANA, Salvador, *Doctores y escolares: II Congreso Internacional de historia de las universidades hispánicas: Valencia, 1995*, vol. I. València: Universitat de València, pp.

- 49-60.
- ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (1994a), «Ciencias sociales e historia en los Estados Unidos: El nacionalismo como tema central», a *Ayer*, 14, pp. 63-80.
- (1994b), «La invención de la Guerra de la Independencia», a *Studia Historica*, 12, pp. 75-99.
- (1995), «Élites y nacionalismo español», a *Política y sociedad*, 18, pp. 93-106.
- (1996a), «The Nation-Building Process in Nineteenth Century Spain», dins MAR-MOLINERO, Claire; SMITH, Angel (eds.), *Nationalism and the Nation in the Iberian Peninsula. Completing and Conflicting Identities*. Oxford: Berg, pp. 89-106.
- (1996b), «Hobsbawm sobre nacionalismo», a *Historia social*, 25, pp. 179-187.
- (1997a), «L'eclosió d'estudis sobre el nacionalisme (1)», a *L'Avenç*, 215, pp. 66-69.
- (1997b), «L'eclosió d'estudis sobre el nacionalisme (2)», a *L'Avenç*, 26, pp. 60-65.
- (1997c), «El nacionalismo español como mito movilizador. Cuatro guerras», dins CRUZ, Rafael; PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.), *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Madrid: Alianza, pp. 35-67.
- (1998), «La nación en duda», dins PAN-MONTOJO, Juan (coord.), *Más se perdió en Cuba. España, 1898 y la crisis de fin de siglo*. Madrid: Alianza, pp. 405-475.
- (1999), «Identidad heredada y construcción nacional. Algunas propuestas sobre el caso español, del Antiguo Régimen a la Revolución Liberal», a *Historia y Política*, 2, pp. 123-146.
- (2001), *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus.
- ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ; BERAMENDI, JUSTO; REQUEJO, Ferran (2005), *El nombre de la cosa: debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- AMERIO, Romano (2003), *Iota Unum. Estudio sobre las transformaciones de la Iglesia Católica en el siglo XX*. Madrid: Criterio.
- AMETLLER, Josep (1880), «Exposición de bellas artes», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 430-434.
- ANDERSON, Benedict (1983), *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- ANDERSON, Margaret L. (1995), «The Limits of Secularisation: On the Problem of the Catholic Revival in Nineteenth-Century Germany», a *Historical Journal*, 38, pp. 647-670.
- ANDRÉS-GALLEGO, José (1975), *La política religiosa en España, 1889-1913*. Madrid: Editora Naci-

onal.

— (1990), «Ventura, Donoso, Balmes», a *Hispania Sacra*, XLII(86), pp. 493-502.

— (1995), «La historia religiosa en España», a *Anuario de historia de la Iglesia*, 4, pp. 259-270.

— (2009), «De la guerra de la Independencia a las guerras de independencia (América y España): Estado de la cuestión», dins MARTÍNEZ RODA, Federico (dir.), *Actas del Congreso internacional sobre la guerra de la Independencia y los cambios institucionales*. Valencia: Diputación de Valencia, pp. 237-278.

ANDRÉS-GALLEGO, José; PAZOS, Antón M. (1999), *La Iglesia en la España contemporánea*, vol. I. Madrid: Ediciones Encuentro.

ANGELÓN, Manuel (1861), *¡Atrás el extranjero! Novela histórica del tiempo de la Guerra de la Independencia*. Barcelona: López Bernagosi.

ANGLÈS, Misericòrdia (1992), *Els criteris de veritat en Jaume Balmes*. Barcelona: Balmes.

ARAGÓ, Narcís-Jordi (1993), *Un museu a contrallum. Anvers i revers de 60 peces del MD'A*. Girona: Museu d'Art.

ARCHILÉS, Ferran (2002), «Una nacionalización no tan débil: patriotismo local y republicanismismo en Castellón (1891-1910)», a *Ayer*, 48, pp. 283-312.

— (2004), «¿Quién necesita la nación débil? La débil nacionalización española y los historiadores», dins FORCADELL, Carlos *et alii* (eds.), *Uso de la Historia y políticas de la memoria*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, pp. 187-208.

— (2006a), «'Hacer región es hacer patria'. La región en el imaginario de la nación española de la Restauración», a *Ayer*, 64, pp. 121-147.

— (2006b), «La novela y la nación en la literatura española de la Restauración: región y provincia en el imaginario nacional», dins FORCADELL, Carlos; ROMEO, M. Cruz (eds.), *Provincia y nación. Los territorios del liberalismo*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, pp. 161-190.

— (2007), «¿Experiencias de nación? Nacionalización e identidades en la España restauracionista (1898-c.1920)», dins MORENO LUZÓN, Javier (ed.), *Construir España. Nacionalismo español y procesos de nacionalización*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 127-151.

ARMSTRONG, John A. (1982), *Nations before Nationalism*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

- AUBERT, Roger (1974), *Pío ix y su época*. Valencia: Edicep.
- AULÈSTIA, Antoni (1889), *Història de Catalunya*, vol. II. Barcelona: Imp. La Renaixensa.
- AYUSO, Julio (1895), «Episodio del último sitio de Gerona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1894*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 209-211.
- AZNAR NAVARRO, F. (1909), «Deber patriótico. Ayudemos á Gerona», a *La Lucha*, 9.653 (22 de gener), p. 1.
- B. i R., J. (1868), *Girona: historia del glorios siti, que per espay de set mesos y contra l'exèrcit francés sostingué aquesta immortal ciutat: any 1809*. Barcelona: Tip. Narcís Ramírez.
- BALAGUER, Víctor (1863), *Historia de Cataluña y de la corona de Aragón*, vol. v. Barcelona: Librería de Salvador Manero.
- «Los últimos días de Álvarez de Castro», a *Revista de Estudios históricos y políticos*, pp. 239-254.
- BALART, Ramon (1894), «Immortali et heroicae Gerundae in ejusdem oppugnationis ab exercitu gallorum», a *Revista de Gerona*, XVIII, pp. 313-314.
- BALCELLS, Albert (2008), *Llocs de memòria dels catalans*. Barcelona: Proa.
- BALLESTER, Mateo (2008), *Por su fe, por su nación y por su rey: la identidad española en la Edad Moderna (1556-1665)*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, tesi inèdita.
- BALMES, Jaume (1925a), «El protestantismo comparado con el catolicismo en sus relaciones con la civilización europea», dins *Obras completas* (vol. VIII). Barcelona: Biblioteca Balmes.
- (1925b), «El catalán montañés», dins *Obras completas* (vol. XIII). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 13-32.
- (1925c), «Cataluña», dins *Obras completas* (vol. XIII). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 69-134.
- (1925d), «Barcelona», dins *Obras completas* (vol. XIII). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 135-236.
- (1925e), «Pensamientos sobre literatura, filosofía, política y religión», dins *Obras completas* (vol. XIV). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 199-234.
- (1925f), «Filosofía fundamental (t. 1)», dins *Obras completas* (vol. XVI). Barcelona: Biblioteca Balmes.
- (1925g), «Consideraciones políticas sobre la situación de España», dins *Obras completas* (vol. XXIII). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 25-154.
- (1925h), «La religiosidad de la nación española», dins *Obras completas* (vol. XXIV). Barce-

- lona: Biblioteca Balmes, pp. 11-42.
- (1926a), «La Monarquía y la unidad gubernativa en la sociedad española», dins *Obras completas* (vol. xxv). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 105-121.
- (1926b), «La nación y los gobiernos», dins *Obras completas* (vol. xxviii). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 23-35.
- (1926c), «La unión y el dos de mayo», dins *Obras completas* (vol. xxxi). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 9-20.
- (1926d), «Reflexiones sueltas», dins *Obras completas* (vol. xxxii). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 23-51.
- (1926e), «El monumento de Bailén», dins *Obras completas* (vol. xxxii). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 119-123.
- (1926f), «Pío IX», dins *Obras completas* (vol. xxxii). Barcelona: Biblioteca Balmes, pp. 245-350.
- BARTRINA, Francesc (1880), «Un recort á Gerona», a *Revista de Gerona*, iv, pp. 173-174.
- BASTONS, Carles (2004), «Introducción», dins PÉREZ GALDÓS, Benito, *Gerona*. Madrid: Castalia, pp. 25-51.
- BATAILLON, M. (1921), «Les sources historiques de Zaragoza», a *Bulletin Hispanique*, xxiii.
- BATLLE I PRATS, Lluís (1950), «Introducción», dins Cúndaro, Manuel, *Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona en los sitios de 1808 y 1809*. Girona: Instituto de Estudios Gerundenses.
- BATLLORI, Miquel (1959), *Balmes i Casanovas*. Barcelona: Balmes.
- (1999), *Del Vuit-cents al Nou-cents: Balmes, Ehrle, Costa i Llobera, Casanovas*. València: Tres i Quatre.
- BAUCELLS, Ramon (1940), *Balmes y el nacionalismo español. Conferencia leída en la sesión que la ciudad de Vich dedica todos los años a su preclaro hijo, el día 9 de julio de 1940, organizada por su Excmo. Ayuntamiento*. Vic: Tipografía Portavella.
- BAUDRILLARD, Jean (1984), *Las estrategias fatales*. Barcelona: Anagrama.
- BELMAS, Jacques (1836), *Journaux des sièges faits ou soutenus par les Français dans la péninsule de 1807 à 1814*. Paris: Firmin-Didot frères.
- BERAMENDI, Justo (2007), «Algunos aspectos del *nation-building* español en la Galicia del siglo XIX», dins MORENO LUZÓN, Javier (ed.), *Construir España. Nacionalismo español y procesos de nacionalización*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 25-57.

- BERGSON, Henri (1907), *L'évolution créatrice*. Paris: Félix Alcan.
- BERKOWITZ, H. Chonon (1951), *La biblioteca de Benito Pérez Galdós*. Madrid: Museo Canario & Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- BERLIN, Isaiah (1981), *Against the Current. Essays in the History of Ideas*. Oxford: Clarendon Press.
- (2000), *Three Critics of the Enlightenment. Vico, Hamann, Herder*. Princeton: Princeton University Press.
- (2006), *Political Ideas in the Romantic Age. Their Rise and Influence on Modern Thought*. Princeton: Princeton University Press.
- BERTRAN SOLER, Tomàs (1858), *Cuchilladas á la capilla de Fray Gerundio*. Valencia: Imprenta de la Regeneración Tipográfica.
- BERTRANA, Prudenci (1909), *Sitio de Gerona en 1809* (3 vols.). Gerona: Dalmau Carles Pla.
- BERTRAND, Isidore (1903), *La franc-maçonnerie, secte juive*. Paris: Librairie Bloud et Cie.
- BIERNACKI, Richard (1999), «Method and Metaphor after the New Cultural History», dins BONNELL, Victoria E.; HUNT, Lynn (eds.), *Beyond the Cultural Turn*. Berkeley: University of California Press, pp. 62-92.
- BILLAUD, Auguste (1977), *La guerre de Vendée*. Fontenay-le-Comte: Lussaud.
- BIRULÉS, Josep M. (coord.) (1996), *Guia d'arquitectura. Girona ciutat: segles XI-XX*. Girona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona.
- BLACKBOURN, David (1991), «The Catholic Church in Europe Since the French Revolution», a *Comparative Studies in Society and History*, 33, pp. 778-790.
- BLANCH, Adolf (1861a), *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo Principado*, vol. I. Barcelona: Impr. y Libr. Politécnica de T. Gorchs.
- (1861b), *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo Principado*, vol. II. Barcelona: Impr. y Libr. Politécnica de T. Gorchs.
- (1864), «Un recuerdo á las heroínas catalanas en 1808», a *Almanaque del Ateneo Catalán*.
- BLAS, Andrés de (1989), *Sobre el nacionalismo español*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- (1994), *Nacionalismos y naciones en Europa*. Madrid: Alianza.
- BLASCHKE, Olaf (2000), «Das 19. Jahrhundert: Ein Zweites Konfessionelles Zeitalter?», a *Geschichte und Gesellschaft*, 26, pp. 38-75.

- BLASCO IBÁÑEZ, Vicente (1891), *Historia de la revolución española (Desde la Guerra de la Independencia á la Restauración en Sagunto): 1808-1874*, vol. 1. Barcelona: La Enciclopedia Democrática.
- BOECI (2000), *De Consolatione Philosophiæ* (MORESCHINI, Claudio, ed.). Monachii: K. G. Saur.
- BOFARULL, Antoni de (1886), *Historia crítica de la Guerra de la Independencia en Cataluña* (vol. 1). Barcelona: F. Nacente.
- BONET, Joan (1984), *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BONET, JOAN; MARTÍ, Casimir (1990), *L'integrisme a Catalunya. Les Grans Polèmiques: 1881-1888*. Barcelona: Vicens Vives & Fundació Caixa de Barcelona.
- BORI, Antoni (1895), «L'artiller de Girona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1894*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 205-206.
- BORRELL, Miquel (2006), *Les terres gironines. Escultures a la via pública*, vol. 1. Girona: Diputació de Girona.
- BOTET I SISÓ, Joaquim (1884), «Lo lloer», a *Revista de Gerona*, VIII, p. 167.
- BOTTI, Alfonso (2005), «Algo más sobre el nacionalcatolicismo», dins CUEVA MERINO, Julio de la; LÓPEZ VILLAVARDE, Ángel Luis (coords.), *Clericalismo y asociacionismo católico en España: de la restauración a la transición*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, pp. 195-212.
- (2008), «Religión e identidades nacionales en la España contemporánea. Ideas para una aproximación», dins BERAMENDI, Justo (ed.), *Identidades y memoria imaginada*. València: Universitat de València, pp. 263-275.
- BOYD, Carolyn P. (2000), *Historia patria. Política, historia e identidad nacional en España: 1875-1975*. Barcelona: Pomares-Corredor.
- (2004), «Un lugar de memoria olvidado: el panteón de Hombres Ilustres en Madrid», a *Historia y Política*, II, pp. 15-40.
- (2006), «Covadonga y el regionalismo asturiano», a *Ayer*, 64, pp. 149-178.
- BRANDMÜLLER, Walter; VALIANTE, Francesco M. (2010), «Fede e ragione nel pontificato di Mastai Ferretti», a *L'Osservatore Romano*, 45.546, p. 8.
- BRUCE, Steve (ed.) (1992), *Religion and modernisation. Sociologists and Historians Debate the Secularization Thesis*. Oxford: Clarendon Press.

- BRUGADA, Josep (1982), «Joaquim Riera i Bertran, un gironí de 'La Renaixença'», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, xxvi, pp. 459-476.
- BUCHER, A. W. (1814), *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* (MIRANDA, Pablo, trad.). Madrid: Imprenta de la Compañía, por Juan Josef Siguenza y Vera.
- BURDIEL, Isabel (2010), *Isabel II o el laberinto del poder*. Madrid: Taurus.
- BUX, Nicola (2009), *La reforma de Benedicto XVI. La liturgia entre la innovación y la tradición*. Madrid: Ciudadela.
- CABANES, Francesc X. (1815), *Historia de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de la usurpacion, campaña primera*. Barcelona: Imprenta de Brusi.
- CABANYES, M. (1894), «Sitios de Gerona en 1808», a *Memorial de Artillería*, 1, pp. 120-130; 268-273.
- CABRERA, Miguel A. (2001), *Historia, lenguaje y teoría de la sociedad*. Madrid: Cátedra.
- CÁDIZ, Diego José de (1793), *El soldado católico en la guerra de Religión. Carta instructiva ascético-histórico-política, en que se propone a un Soldado Católico la necesidad de prepararse, el modo con que lo ha de hacer, y con que debe manejarse en la actual guerra contra el impío partido de la infiel, sediciosa y regicida Asamblea de la Francia*. Cádiz: Benito Daza.
- CALDAS, Àngel (1987), *Torras i Bages, pastor de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CALLAHAN, William J. (2002), *La Iglesia católica en España (1875-2002)*. Barcelona: Crítica.
- CALVO SERER, Rafael (1952), *Teoría de la Restauración*. Madrid: Rialp.
- CAMPRODON, Francesc (1868), «Al dos de mayo», a *La Crónica de Gerona*, 13 (8 de maig).
- CANAL, Jordi (2000), *El carlismo*. Madrid: Alianza Editorial.
- (2001), «La longue survivance du Carlisme en Espagne: proposition pour une interprétation», dins Martin, Jean-Clément (dir.), *La Contre-Révolution en Europe. XVIIIe-XIXe siècles. Réalités politiques et sociales, résonances culturelles et idéologiques*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- (2002), «Admoniciones, mitos y crisis. Reflexiones sobre la influencia francesa en la historiografía contemporánea española a finales del siglo XX», dins PELLISTRANDI, Benoît (ed.), *La historiografía francesa del siglo XX y su acogida en España*. Madrid: Casa de Velázquez.
- (2004), «Guerra civil y contrarrevolución en la Europa del sur en el siglo XIX: reflexiones

- a partir del caso español», a *Ayer*, 55, pp. 37-60.
- (2006), *Banderas blancas, boinas rojas. Una historia política del carlismo, 1876-1939*. Madrid: Marcial Pons.
- (2008), «Homenatge a Girona: Pérez Galdós, *Gerona* i els setges», a *Revista de Girona*, 251, pp. 92-98.
- CANAL, Jordi; MORENO LUZÓN, Javier (eds.) (2009), *Historia cultural de la política contemporánea*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- CANALS, FRANCISCO (1985), «Prólogo», dins ALSINA, José M. (1985), *El tradicionalismo filosófico en España: su génesis en la generación romántica catalana*. Barcelona: Promociones Publicaciones Universitarias, pp. IX-XXIII.
- (1995), *La Tradición catalana en el siglo XVIII. Ante el Absolutismo y la Ilustración*. Madrid: Fundación Elías de Tejada y Erasmo Percopo.
- (2006), *Catalanismo y Tradición catalana*. Barcelona: Scire.
- CÁNOVAS DEL CASTILLO, Antonio (1884a), *Problemas contemporáneos*, vol. I. Madrid: Colección Escritores Castellanos.
- (1884b), *Problemas contemporáneos*, vol. II. Madrid: Colección Escritores Castellanos.
- (1992), *Historia de la decadencia de España. Desde el advenimiento de Felipe III al trobo, hasta la muerte de Carlos II*. Málaga: Algazara.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente (dir.) (1979), *Historia de la Iglesia en España. vol. V. La Iglesia en la España contemporánea (1808-1975)*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- CARETA, Antoni (1884), «A la immortal Girona», a *Revista de Gerona*, VIII, p. 172.
- CARMANIU, Xavier (2001), «El Certamen Literario i els Jocs Florals: una perspectiva social», a *Revista de Girona*, 205, pp. 61-64.
- CARRERAS, Juan J.; FORCADELL, Carlos (2003), «Introducción. Historia y política: los usos», dins CARRERAS, Juan J.; FORCADELL, Carlos (eds.), *Usos públicos de la Historia*. Madrid: Marcial Pons & Prensas Universitarias de Zaragoza, pp. II-45.
- CARROL, Michael, P. (1986), *The Cult of the Virgin Mary. Psychological Origins*. Princeton: Princeton University Press.
- (1989), *Catholic Cults and Devotions. A Psychological Inquiry*. London: McGill-Queen's University Press.
- CARRUTHERS, Mary (2002), *Machina memorialis. Méditation, rhétorique et fabrication des images au Moyen Âge*. Paris: Gallimard.

- CASADEMONT, Joan Manel (1889), «En los muros de Girona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1888*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 81-82.
- CASANOVAS, Ignasi (1942), *Balmes. Su vida, sus obras y su tiempo* (vol. I i II). Barcelona: Balmes.
- CASASSAS, Jordi (2004), «La historiografía del positivisme», dins BALCELLS, Albert (ed.), *Historia de la historiografía catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 161-186.
- CASTROVIEJO, A. (1908), «El valor de Álvarez de Castro según su correspondencia inédita», a *Cultura Española*, pp. 903-913.
- CASULA, Francesco C. (1994), *La Storia di Sardegna*, vol. III. Sassari: Carlo Delfino.
- CATTINI, Giovanni C. (2007), *Historiografía i catalanisme. Josep Coroleu i Inglada (1839-1895)*. Catarroja, Barcelona: Afers.
- CENTLIVRES, Pierre; FABRE, Daniel; ZONABEND, Françoise (1998), «Introduction», dins CENTLIVRES, Pierre; FABRE, Daniel; ZONABEND, Françoise (dirs.), *La fabrique des héros*. Paris: Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- CERTEAU, Michel de (1975), *L'écriture de l'histoire*. Paris: Gallimard.
- CHABAUTY, Emmanuel (1881), *Les Francs-Maçons et les Juifs. Sixième Age de l'Eglise d'après l'Apocalypse*. Paris, Bruxelles, Genève: Société Générale de Librairie Catholique.
- CHAO, Eduardo (1851), *Historia general de España la compuesta, enmendada i añadida por el Padre Mariana ; con la continuacion de Miniana ; completada con todos los sucesos que comprende el escrito clásico sobre el reinado de Carlos III por el Conde de Floridablanca, la historia de su levantamiento, guerra y revolucion, por el Conde de Toreno y la de nuestros dias por Eduardo Chao ; enriquecida con notas históricas y críticas, biografías*, vol. v. Madrid: Libr. de Gaspar y Roig.
- CHARTIER, Roger (1992), *El mundo como representación. Historia cultural: entre práctica y representación*. Barcelona: Gedisa.
- (1998), *Au bord de la falaise. L'histoire entre certitudes et inquiétude*. Paris: Albin Michel.
- CHAUNU, Pierre (1975), *Le temps des Réformes. Histoire religieuse et système de civilisation*. Paris: Fayard.
- CIRUJANO, Paloma; ELORRIAGA, Teresa; PÉREZ GARZÓN, Juan S. (1985), *Historiografía y nacionalismo español, 1834-1868*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- CLARA, Josep (1983), *Introducció a la història de Girona*. Salt: Edicions del Pèl.
- (2008), *La clau del regne. Girona, setges i mites*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- CLARK, Christopher (2003), «The New Catholicism and the European culture wars», dins

- CLARK, Christopher; KAISER, Wolfram (eds.), *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 11-46.
- COLL, Josep M. (1959a), «El Maestro en Teología Fr. Narciso Puig y Rexach, defensor de la ciudad de Gerona y profesor de Filosofía en la Universidad de Cervera (1792-1865)», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XIII, pp. 181-202.
- (1959b), «El P. Tomás Juan Serra, O. P., predicador en los sitios de 1808», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XIII, pp. 271-274.
- COLOM, Francisco (2006a), «El hispanismo reaccionario. Catolicismo y nacionalismo en la tradición antiliberal española», dins COLOM, Francisco; RIVERO, Ángel (eds.), *El altar y el trono. Ensayos sobre el catolicismo político iberoamericano*. Rubí, Bogotá: Anthropos & Universidad Nacional de Colombia, pp. 43-82.
- (2006b), «Narrar la nación», a *Arbor*, CLXXXII (722), pp. 741-750.
- COLOM, Francisco; RIVERO, Ángel (2006), «Introducción», dins COLOM, Francisco; RIVERO, Ángel (eds.), *El altar y el trono. Ensayos sobre el catolicismo político iberoamericano*. Rubí, Bogotá: Anthropos & Universidad Nacional de Colombia, pp. 7-16.
- COMELLAS, José L. (1962), «Las Cortes de Cádiz y la Constitución de 1812», a *Revista de Estudios Políticos*, 126, pp. 69-112.
- COLOMER, Oriol (1991), *El pensament de Torras i Bages*. Barcelona: Claret.
- CONFINO, Alon (2006), «Lo local, una esencia de toda nación», a *Ayer*, 64, pp. 19-31.
- CONGRESO HISTÓRICO NACIONAL (1909), *Publicaciones del Congreso Histórico Internacional de la guerra de la Independencia y su época (1807-1815). Celebrado en Zaragoza durante los días 14 á 20 de Octubre de 1908.*(5 vol.) Zaragoza: Tip. E. Casañal.
- COPPA, Frank J. (1979), *Pope Pius IX: Crusader in a Secular Age*. Boston: Twayne.
- COROLEU INGLADA, Josep (1888), *Noticias históricas sobre los muros de Gerona*. Girona.
- CORTADA, Joan (1842), *Historia de España: desde los tiempos más remotos hasta 1839*, vol. III. Barcelona: Imprenta de A. Brusi.
- (1845), *Lecciones de historia de España*. Barcelona: Impr. de Antonio Brusi.
- (1860), *Cataluña y los catalanes*. S. Gervasio: Imp. de Miguel Blanxart.
- (1864), *Compendio de historia universal y particular de España*. Barcelona: Imp. y Librería de Tomás Gorchs.
- (1873), *Historia de España dedicada a la juventud* (BORAO, Jerónimo de, ed.). Barcelona: Juan Bastinos e Hijo.

- CORTS, Ramon (1982), «Fèlix Amat de Palou i Pont (1750-1824) i Fèlix Torres i Amat (1722-1847), dos bisbes catalans acusats de jansenisme», a *Revista catalana de teologia*, 7(1-2), pp. 235-278.
- (1992), *L'Arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya.
- COSTA, Joaquín (1992), *Historia crítica de la Revolución Española*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- COVA, Alberto (1993), «Nuevas orientaciones de los estudios italianos sobre historia del Movimiento Católico», dins ANDRÉS-GALLEGO, José (dir.), *New History, Nouvelle Histoire: hacia una Nueva Historia*. Madrid: Actas, pp. 205-219
- CRANSTON, Ruth (1988), *The Miracle of Lourdes*. New York: Image/Doubleday.
- CUCURULL, Fèlix (1980), *El Fet nacional català a través de la història*. Barcelona: La Magrana.
- CUENCA TORIBIO, José M. (1974), «La Iglesia española en tiempos de Pío IX», dins AUBERT, Roger, *Pío ix y su época*. Valencia: Edicep, pp. 568-591.
- (2002), «Algunas notas sobre el nacionalismo español (1812-1936)», a *Hispania Sacra*, LIV(110), pp. 473-484.
- CUESTA BUSTILLO, Josefina (1993), *Historia del presente*. Madrid: Eudema.
- CUEVA, Julio de la (2001), «Inventing Catholic Identities in Twentieth-Century Spain: The Virgin Bien-Aparecida, 1904-1910», dins *The Catholic Historical Review*, 87 (4), pp. 624-642.
- (2003), «The assault on the city of the Levites: Spain», dins CLARK, Christopher; KAISER, Wolfram (eds.), *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 181-201.
- CÚNDARO, Manuel (1808), *Oracion fúnebre que en las solemnes exéquias, que la muy ilustre Junta General de la ciudad de Gerona, hizo celebrár en 26 de agosto de 1808, en honor, y sufrágio de los valerosos guerreros, que murieron en los ataques del 20 de junio, y 16 de agosto del mismo año, que sostuvo dicha ciudad*. Girona: Agustín Figaró.
- (1823), *Oracion eucarística, que en la solemne funcion y oficio que se celebró en la iglesia catedral de Gerona el dia 14 de octubre de 1823, en accion de gracias por la libertad de nuestro católico monarca Don Fernando VII y su restablecimiento á la usurpada soberanía, que se verificaron en 27 de setiembre y completaron en 1º de octubre del mismo año*. Girona: Agustín Figaró.

- (1887), «Historia político-crítico-militar de la plaza de Gerona durante la guerra de la independencia», a *Revista de Ciencias Históricas*, v, pp. 101-121; 242-264; 393-404.
- (1950), *Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona en los sitios de 1808 y 1809*. Girona: Instituto de Estudios Gerundenses.
- CUTCHET, Lluís (1868), *Historia del siti de Girona en 1809*. Barcelona: Aleix Sierra.
- DEMANGE, Christian (2004), *El Dos de Mayo: mito y fiesta nacional (1808-1958)*. Madrid: Marcial Pons, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (2007), «La construcción nacional vista desde las conmemoraciones del primer centenario de la Guerra de la Independencia», dins DEMANGE, Christian; GÉAL, Pierre; HOCQUELLET, Richard; MICHONNEAU, Stéphane; SALGUES, Marie (eds.), *Sombras de mayo. Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez, pp. 111-134.
- DENDLE, Brian J. (1992), *Galdós y la novela histórica*. Ottawa: Dovehouse Editions.
- DENZINGER, Henricus (1942), *Enchiridion Symbolorum. Definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Friburgi Brisgovia: Herder & Co.
- DERISI, Octavio (1958a), «Ontología de la historia: determinación y ubicación metafísica del ser del hombre», a *Sapientia*, XIII, pp. 8-22.
- (1958b), «Epistemología del conocimiento de la historia», a *Sapientia*, XIII, 89-110.
- DERRIDA, Jacques (1995), *Mal d'archive: une impression freudienne*. Paris: Galilée.
- DEUTSCH, Karl W. (1953), *Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundations of Nationality*. Cambridge: MIT Press.
- DEUTSCH, Karl W.; FOLTZ, William J. (1966). *Nation-Building*. New York: Atherton Press.
- DÍAZ DE BAEZA, Juan (1843), *Historia de la guerra de España contra el Emperador Napoleón*. Madrid: I. Boix.
- DIEGO, Javier de (2007), «Ciudadanía católica y ciudadanía laica (II): de la tolerancia a la libertad religiosa», dins PÉREZ LEDESMA, Manuel (dir.), *De súbditos a ciudadanos. Una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 251-276.
- DÍEZ DEL CORRAL, Luis (1945), *El Liberalismo doctrinario*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos.
- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE GERONA (MIRAMBELL, Enric, coord.) (1976), *Repertorio de índices. 1876-1975*. Gerona: Diputación Provincial de Gerona.

- DOMÍNGUEZ, Josefina (1977), «Gerona Episodio Nacional y Gerona Drama», dins *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Galdosianos*. Madrid: Editora Nacional, pp. 152-163.
- DOSSE, François (2010a), *L'histoire*. Paris: Armand Colin.
- (2010b), *Renaissance de l'événement. Un défi pour l'historien: entre Spinx et Phénix*. Paris: Presses Universitaires de France.
- (2010c), *L'histoire en miettes. Des Annales à la « nouvelle histoire »*. Paris: La Découverte.
- DUARTE, Àngel (2001), «Historias de federales, historia republicana», a *Historia y política*, 6, pp. 7-29.
- (2007), «El pueblo indómito. La Guerra de la Independencia en la memoria del republicanismo español» dins DEMANGE, Christian; GÉAL, Pierre; HOCQUELLET, Richard; MICHONNEAU, Stéphane; SALGUES, Marie (eds.), *Sombras de mayo. Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez, pp. 169-185.
- DURAN, Andreu (1894), «A Gerona», a *Revista de Gerona*, XVIII, pp. 300-303.
- ESPRAECKMANS, Pedro (1909), *Diario del Sitio de Gerona en el año de 1809 por el 7º cuerpo del ejército Frances*. Olot: Tip. de N. Pladevall.
- ESTEBAN DE VEGA, Mariano (2003), «La Historia de España de Romey y su recepción en la historiografía española», dins AYMES, Jean-René; ESTEBAN DE VEGA, Mariano (eds.), *Francia en España, España en Francia: la historia en la relación cultural hispano-francesa (siglos XIX-XX)*. Salamanca: Universidad de Salamanca, pp. 93-125.
- (2005), «Castilla y España en la *Historia general* de Modesto Lafuente», dins MORALES MOYA, Antonio; ESTEBAN DE VEGA, Mariano (eds.), *¿Alma de España? Castilla en las interpretaciones del pasado español*. Madrid: Marcial Pons, pp. 87-140.
- (2006), «Castilla y España en los historiadores generales de la época isabelina», dins FORCADELL, Carlos; ROMEO, M. Cruz (eds.), *Provincia y nación. Los territorios del liberalismo*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, pp. 273-296.
- ESTERÁN, Pilar (2001), *Zaragoza de Benito Pérez Galdós. Edición y estudio críticos*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- FELIU, Gaspar (1972), *La clerecia catalana durant el trienni liberal*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor (1951), *Cánovas. Su vida y su política*. Madrid: Ambos Mundos.

- FERNÁNDEZ-CORDERO, Concepción (1990), «Aproximación a Enrique Rodríguez-Solís», dins *Estudios históricos: Homenaje a los profesores José Mª Fover Zamora y Vicente Palacio Atard*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, pp. 123-135.
- FERNÁNDEZ SAN ROMÁN, Eduardo (1868), «Prólogo», dins GÓMEZ DE ARTECHE, José, *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814*. Madrid: Imp. del Crédito Comercial.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (2007), «Levantamiento, guerra y revolución. El peso de los orígenes en el liberalismo español», dins DEMANGE, Christian; GÉAL, Pierre; HOCQUELLET, Richard; MICHONNEAU, Stéphane; SALGUES, Marie (eds.), *Sombras de mayo. Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez, pp. 187-219.
- FERRER, A. (1888), «Adiós Girona. Oda», a *La Nueva Lucha*, 531 (28 de setembre).
- FERRER, Joan Baptista (1874), «Lo siti de Girona. Romans novament tret sobre'l qu'esta immortal ciutat sufri dels francesos l'any 1809», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1873*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 41-49.
- FERRER, Josep M. de (1888), «Organización de las asambleas regionales de Cataluña durante la Guerra de la Independencia», a *Revista de Gerona*, XII, p. 193.
- FERRER, Ramon (1814), *Relación de lo ocurrido en la gloriosa muerte que el dia tres de junio del año 1809 sufrieron en Barcelona baxo la tiranía francesa los cinco héroes*. Barcelona: en la oficina de Antonio Brusí.
- (1815), *Barcelona cautiva* (vol. I). Barcelona: en la oficina de Brusí.
- (1817), *Barcelona cautiva* (vol. IV). Barcelona: en la oficina de Brusí.
- (1821), *Barcelona cautiva* (vol. VII). Barcelona: en la oficina de Brusí.
- FERRER BENIMELI, José A. (1980), *Masonería española contemporánea*, vol. I. Madrid: Siglo XXI.
- FERRERAS, Juan I. (1998), *Benito Perez Galdós y la invención de la novela histórica nacional*. Madrid: Endymion.
- FERRÉS, Pilar (2000), *Miquel Blay. L'escultura del sentiment*. Girona: Fundació Caixa de Girona.
- (2004), *Miquel Blay i Fàbrega (1866-1936) Itinerari artístic*. Olot: Llibres de Batet.
- FOGEL, Robert W. (1966), «The New Economic History. Its Findings and Methods», a *The Economic History Review*, 19(3), pp. 642-656.

- FONTANA, Josep (1999), *Historia: análisis del pasado y proyecto social*. Barcelona: Crítica.
- FORMENT, Eudaldo (1986), «En torno al tomismo y la modernidad», a *Anuario Filosófico*, 19(2), pp. 133-142.
- (1992), *Lecciones de Metafísica*. Madrid: Rialp.
- (1997), «Balmes y el criterio para filosofar», a *Anuario Filosófico*, 30, pp. 531-560.
- (1998a), «Neoescolástica y 98: otra 'lectura' de la crisis de fin de siglo», a *Anuario filosófico*, 31, pp. 109-146.
- (1998b), «Nacionalismo y hecho religioso: una aproximación doctrinal», a *Anales de la Fundación Elías de Tejada y Erasmo Percopo*, 4, pp. 117-152.
- FOUCAULT, Michel (1966), *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*. Paris: Gallimard.
- (1969), *L'archéologie du savoir*. Paris: Gallimard.
- FOX, Inman (1997), *La invención de España*. Madrid: Cátedra.
- FRADERA, Josep M. (1985), «El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)», dins RAMISA, Maties, *Els orígens del catalanisme conservador i «La Veu de Montserrat» 1878-1900*. Vic: Eumo, pp. 17-52.
- (1996), *Faume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica*. Vic: Eumo.
- (2003), *Cultura nacional en una sociedad dividida. Cataluña, 1838-1868*. Madrid: Marcial Pons.
- (2009), *La pàtria dels catalans. Història, política, cultura*. Barcelona: La Magrana.
- FRANQUESA, Francesc de P. (1856), *Flores de amistad*. Barcelona: Administración del Plus Ultra.
- FRANQUET, Josep (1895), «L'Assalt de Santa Llucia», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1894*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 215-221.
- FUKUYAMA, Francis (1992), *The end of history and the last man*. New York: Free Press.
- FURET, François (1982), *L'atelier de l'histoire*. Paris: Flammarion.
- (1983), «Beyond the *Annales*», a *Journal of Modern History*, 55(3), pp. 389-410.
- (1995), *Le passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au xxe siècle*. Paris: Laffont-Calmann-Lévy.
- FURLONG, Guillermo (1954), «Rousseau y Escoiquiz en la Revolución de Mayo», a *Revista de estudios hispánicos*, 1, pp. 11-23.
- FUSI, Juan Pablo (1990), «Revisionismo crítico e historia nacionalista: a propósito de un artículo de Borja de Riquer», a *Historia Social*, 7, pp. 127-136.

- (2000), *España. La evolución de la identidad nacional*. Madrid: Temas de Hoy.
- FUSI, Juan Pablo; PALAFOX, Jordi (1997), *España: 1808-1996. El Desafío de la Modernidad*. Madrid: Espasa Calpe.
- GABBERT, Mark A. (1978), «The Limits of French Catholic Liberalism: Mgr Sibour and the Question of Ecclesiology», a *French Historical Studies*, 10 (4), pp. 641-663.
- GABRIEL, Pere (2000), «Las bases políticas e ideológicas del catalanismo de izquierdas del siglo XX», a *Espacio, tiempo y forma. Serie U, Historia contemporánea*, 13, pp. 73-104.
- (2001), «Republicanos y federalismos en la España del siglo XIX. El federalismo catalán», a *Historia y Política*, 6, pp. 31-56.
- GANAU, Joan (1993), «La reforma interior i l'inici de la conservació del centre històric a Girona», dins *Estudi General*, 13, pp. 259-273.
- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo; FONTANA, Josep *et alii* (1985), «La Història de les Mentalitats: una polèmica oberta», a *Manuscrits*, 2, pp. 31-55.
- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo (1994), «La manipulación de la memoria histórica en el nacionalismo español», a *Manuscrits*, 12, pp. 175-181.
- (2002), «Los caminos hacia la modernidad son múltiples», a *Butlletí de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives*, 2, pp. 7-9.
- (2004), «Introducción», dins GARCÍA CÁRCEL, Ricardo (coord.), *La construcción de las Historias de España*. Madrid: Marcial Pons i Fundación Carolina.
- (2007), *El sueño de la nación indomable. Los mitos de la guerra de la Independencia*. Madrid: Temas de Hoy.
- (2008a), «La desmemoria histórica», a *ABC* (27 de març), p. 3.
- (2008b), «Los mitos de la guerra de la Independencia», a *Revista de Occidente*, 326-327, pp. 25-45.
- (2008c), «Saragossa i Girona», a *Revista de Girona*, 251, pp. 74-79.
- GARCÍA PACHECO, Francisco; CANDELA, Luis (1918), *El Sitio de Gerona: juguete cómico en tres actos, en prosa*. Madrid: Impr. Moderna.
- GARCÍA PRADO DEL BUSTO, Justiniano (1955), *Historia del alzamiento, guerra y revolución de Asturias (1808-1814)*. Oviedo: Diputación Provincial de Oviedo.
- GARGANTA, José M. de (1959), «Los dominicos de Gerona en la Guerra de la Independencia», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XIII, pp. 49-70.
- GARRIGOU-LAGRANGE, Réginald (1946), *La synthèse thomiste*. Paris: Desclée de Brouwer.

- (1980), *El sentido común. La filosofía del ser y las fórmulas dogmáticas*. Madrid: Palabra.
- GEBHARDT, VÍCTOR (1863), *Historia general de España y de sus Indias desde los tiempos más remotos hasta nuestros días : tomada de los principales anales, crónicas e historias que acerca de los sucesos ocurridos en nuestra patria se han escrito* (vol. VI). Madrid: Librería Española.
- (1868), *Lo siti de Girona en l'any 1809*. Barcelona: Imp. d'en Celestí Verdaguer.
- GELLNER, ERNEST (1983), *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell.
- GENÍS, SALVADOR (1880), «A Álvarez de Castro en la inauguración de su monumento fúnebre», a *Revista de Gerona*, IV, p. 197.
- (1886), «El héroe y el artista», a *Revista de Gerona*, X, pp. 306-307.
- GHANIME, ALBERT (1995), *Joan Cortada: Catalunya i els catalans al segle XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2004), «Pensament polític i acció revolucionària de Tomàs Bertran i Soler, 1835-1840», a *Barcelona Quaderns d'Història*, 10, pp. 121-136.
- GIDDENS, ANTHONY (1990), *The consequences of modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- GIL, JAVIER (2009), «Sobre la noción actual de hecho histórico: entre contingencia y construcción», a *Revista de Occidente*, 332, pp. 64-86.
- (2010), «Sobre los límites de la representación», a *Arbor*, CLXXXVI(743), pp. 461-465.
- GILLIS, JOHN R. (ed.) (1994), *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press.
- GILSON, ÉTIENNE (1986), *Réalisme thomiste et critique de la connaissance*. Paris: Vrin.
- (2007), *Introduction à la philosophie chrétienne*. Paris: Vrin.
- GIMÉNEZ FERNÁNDEZ, MANUEL (1946), «Las ideas populistas en la independencia de Hispanoamérica», a *Anuario de estudios hispanoamericanos*, 3, pp. 517-666.
- GINER, SALVADOR (2008), *Historia del pensamiento social*. Barcelona: Ariel.
- GINZBURG, CARLO (1993), «Préface», dins VALLA, LORENZO, *La Donation de Constantin (Sur la Donation de Constantin, à lui faussement attribuée et mensongère)*. Paris: Les Belles Lettres.
- GIRARDET, RAOUL (1972), *L'idée coloniale en France*. Paris: Hachette.
- (1983), «Du concept de génération à la notion de contemporanéité», a *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 30, pp. 257-270.
- GIRBAL, ENRIC C. (1880a), «Cruzada gerundense», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 175-194.
- (1880b), «La Compañía de Santa Bárbara en la Guerra de la Independencia», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 253-264, 294-303.

- (1881), «Bibliografía histórica de Gerona», a *Revista de Gerona*, v, pp. 121-135.
- (1883), «A Girona, corrandas patrióticas», a *Revista de Gerona*, vii, pp. 304-305.
- (1884), «El voto de ciudad del 20 de junio», a *Revista de Gerona*, viii, pp. 161-166.
- (1888), «La Nación en deuda con la inmortal Gerona», a *Revista de Gerona*, xii, pp. 129-133.
- (1889a), «El 20 de junio de 1808. —Recuerdo glorioso», a *Revista de Gerona*, xiii, pp. 161-163.
- (1889b), «A la memoria de los ilustres defensores de Gerona en 1808 y 1809», a *Revista de Gerona*, xiii, pp. 289-294.
- (1892a), «Monedas de Gerona de 1808 y 1809», a *Revista de Gerona*, xvi, pp. 161-168.
- (1892b), «Reliquias veneradas de la Guerra de la Independencia», a *Revista de Gerona*, xvi, pp. 353-355.
- (1893), «Gerona en el teatro (apuntes bibliográficos)», a *Revista de Gerona*, xvii, pp. 257-260.
- (1894a), «La defensa de Gerona en la Guerra de la Independencia (notas artísticas)», a *Revista de Gerona*, xviii, pp. 291-294.
- (1894b), «A la inmortal Ciudad», a *Revista de Gerona*, xviii, p. 307.

GODECHOT, Jacques (1984), *La Contre-Révolution 1789-1804. Doctrine et action*. Paris: Presses Universitaires de France.

GÓMEZ DE ARTECHE, José (1868), *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814* (vol. i). Madrid: Imp. del Crédito Comercial.

— (1875), *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814* (vol. ii). Madrid: Imp. y Lit. del Depósito de la Guerra.

— (1880), *Discurso en elogio del teniente general don Mariano Álvarez de Castro*. Madrid: Imprenta y Estereotipia de Aribau y Ca.

— (1891), *Guerra de la Independencia. Historia militar de España de 1808 á 1814* (vol. vii). Madrid: Imp. y Lit. del Depósito de Guerra.

GÓMEZ VILAFRANCA, Román (1908), *Extremadura en al Guerra de la Independencia Española. Memoria Histórica y Colección Diplomática*. Badajoz: Talleres de Tip., Lit. y Encuad. de Uceda Hermanos.

GÓNZALEZ CUEVAS, Pedro C. (2000), *Historia de las derechas españolas. De la Ilustración a nuestros días*. Madrid: Biblioteca Nueva.

- GOUVION-SAINT-CYR, Laurent de (1895), «Páginas históricas del Sitio de Gerona en 1809» (GIRBAL JAUME, Ferran trad.), a *Revista de Gerona*, XIX, pp. 120-127, 147-159, 187-191, 212-223, 246-255, 273-287, 302-315, 337-346.
- GRAFTON, Anthony (2001), *Falsarios y críticos. Creatividad e impostura en la tradición occidental*. Barcelona: Crítica.
- GRAHIT I PAPELL, Emili (1872), «Recuerdos del sitio de Gerona de 1809», a *La Lucha*, 402-403.
 — (1876), «La capitulación de Gerona en 1809», a *Revista Histórica*, XXVIII.
 — (1876-1877), «Paso de la Reina de Etruria por la ciudad de Gerona en 1808», a *Revista de Gerona*, I, p. 352.
 — (1878), «La Gazette de Gironne», a *Revista de Gerona*, II (1878), p. 297.
 — (1880), «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 47-54, 85-93, 135-140, 165-172, 215-224, 336-245, 381-388, 445-455.
 — (1881), «Del levantamiento de Gerona, en 1808 á favor de la independencia patria», a *Revista de Gerona*, V, pp. 24-34, 96-103, 143-148, 165-.
 — (1889a), «Las murallas de Gerona», a *Revista de Gerona*, XIII, p. 149-154.
 — (1889b), «La plaza de Gerona en 1794», a *Revista de Gerona*, XIII, p. 301-310.
 — (1890), «El general Don Blas de Fournás y su Diario del sitio de Gerona en 1809», a *Revista de Gerona*, XIV, pp. 21-30, 50-61, 80-91, 102-115, 139-151, 177-184, 208-215.
 — (1894), *Reseña histórica de los sitios de Gerona en 1808 y 1809* (vol. I i II). Gerona: Imp. y librería de Paciano Torres.
 — (1896), *Historia de los sitios de Gerona en 1808 y 1809*. Gerona: Imp. y librería de Paciano Torres.
 — (1897), «Discurso del Señor Presidente del Jurado», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1896*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 17-33.
 — (1902), «La Junta de Gerona en sus relaciones con la Cataluña en 1808 y 1809», a *Revista de la Asociación Artístico Arqueológico Barcelonesa*, III.
 — (1905), «Recuerdos del Sitio de Gerona. La última salida», a *Armonia*.
 — (1959), «Principales defensores y sitiadores de Gerona en 1808 y 1809», dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIII, pp. 249-270.
 — (2003), *Memorias de un ex-alcalde gerundense* (NADAL, Joaquim, ed.). Girona: Institut d'Estudis Gironins.
- GREENFELD, Liah (1992), *Nationalism. Five road to modernity*. Cambridge: Harvard Univer-

- sity Press.
- GREGORY, Brad S. (2008), «No Room for God? History, Science, Metaphysics and the Study of Religion», a *History and Theory*, 47, pp. 495-519.
- (2009), «Can We 'See Things Their Way'? Should We Try?», dins CHAPMAN, Alister; COFFEY, John; GREGORY, Brad (eds.), *Seeing Things Their Way: Intellectual History and the Return of Religion*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- GÜELL, Joan Baptista (1898), «Á las donas de Girona en lo siti de 1809», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1897*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 163-165.
- GUERRA, François-Xavier (1992), *Modernidad e independencias. Ensayos sobre las revoluciones hispánicas*. Madrid: MAPFRE.
- (1995), *Revoluciones hispánicas : independencias americanas y liberalismo español*. Madrid: Complutense.
- GUERRA, François-Xavier; QUIJADA, Mónica (coords.) (1994), *Imaginar la nación*. Münster: Lit.
- GUIMERA, Àngel (1873), «Álvarez de Castro», a *La Renaixensa*, 4, pp. 45-46.
- (1874), «La Gloria», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1873*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 29-31.
- GUY, Alain (1985), *Historia de la filosofía española*. Barcelona: Anthropos.
- HACKING, Ian (2004), *Historical Ontology*. Cambridge: Harvard University Press.
- HALBWACHS, Maurice (1994), *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris: Albin Michel.
- HARO, Miguel de (1820), *Relación histórica de las defensas de Gerona en 1808 y 1809*. Madrid: Imprenta de Nuñez.
- HARTOG, François (2003), *Régimes d'historicité. Présentisme et expériences du temps*. Paris: Seuil.
- (2005), *Évidence de l'histoire. Ce que voient les historiens*. Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales.
- HARTOG, François; REVEL, Jacques (2001), «Note de conjoncture historiographique», dins HARTOG, François; REVEL, Jacques (dirs.), *Les usages politiques du passé*. Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, pp. 13-24.
- HASTINGS, Adrian (1997), *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAYES, Carlton J. H. (1926), *Essays on nationalism*. New York: MacMillan.

- (1931), *Historical evolution of modern nationalism*. New York: MacMillan.
- HEIDEGGER, Martin (2005), *Ser y tiempo*. Santiago de Chile: Universitaria.
- HENNEGAN, Alison, «Aspects of Literature and Life in England», dins TEICH, Mikuláš; PORTER, Roy (eds.), *Fin de siècle and its legacy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, pp. 170-214.
- HERF, Jeffrey (1984), *Reactionary Modernism. Technology, Culture and Politics in Weimar and the Third Reich*. New York: Cambridge University Press.
- HERRERO, Javier (1988), *Los orígenes del pensamiento reaccionario español*. Madrid: Alianza.
- HINA, Horst (1986), *Castilla y Cataluña en el debate cultural. 1714-1939*. Barcelona: Península.
- HINTERHÄUSER, Hans (1963), *Los «Episodios Nacionales» de Benito Pérez Galdós*. Madrid: Gredos.
- HOBBSAWM, Eric J.; RANGER, Terence (eds.) (1983), *Invention of tradition*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- HOBBSAWM, Eric J. (1990), *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- HOCQUELLET, Richard (2008), «Relato, Representación e Historia», dins QUEIPO DE LLANO, José María, CONDE DE TORENO, *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*. Pamplona: Uargoiti Editores.
- (2009), «Intermediarios de la modernidad?: Compromiso y mediación política a comienzos de la revolución española», a *Jerónimo Zurita revista de historia*, 83, pp. 11-28.
- HUECAS, Cesáreo (1909), *Efemérides o fechas más memorables de lo sitios de Gerona en 1808 y 1809*. Gerona: Imp. Franquet.
- HUG DE SANT VÍCTOR (1991), *Didascalicon* (LEMOINE, Michel, ed.). Paris: Cerf.
- HUGUET, Pere (1889), «Gerona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1888*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 101-107.
- HUTCHINSON, John (1994), *Modern Nationalism*. London: Fontana Press.
- HUTTON, Patrick H. (1993), *History as an Art o Memory*. Hanover: University Press of New England.
- IGGERS, Georg G. (2009), «A Search for a Post-modern Theory of History», a *History and Theory*, 48, pp. 122-128.
- JOVER, José M. (1969), «Edad contemporánea», dins UBIETO, Antonio; REGLÀ, Joan; JOVER, José M.; SECO SERRANO, Carlos (1969), *Introducción a la historia de España*. Barcelona:

Teide, pp. 507-928.

— (1981), «Centralismo y nacionalismo. Sobre la idea de España en la época de los nacionalismos europeos», dins *Historia de España. La España Isabelina y el Sexenio Democrático (1834-1874)*, vol. XXXIV. Madrid: Espasa-Calpe.

— (1991), *La civilización española a mediados del siglo XIX*. Madrid: Espasa-Calpe.

— (1984), «Caracteres del nacionalismo español, 1854-1874», a *Zona Abierta*, 31, pp. 1-22.

— (1998), «Restauración y conciencia histórica», dins REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *España. Reflexiones sobre el ser de España*. Madrid: Real Academia de la Historia, pp. 331-363.

JOVER, José M.; GÓMEZ-FERRER, Guadalupe (2001), «Sociedad, civilización y cultura», dins JOVER, José M.; GÓMEZ-FERRER, Guadalupe; FUSI, Juan P., *España: sociedad, política y civilización (siglos XIX y XX)*. Madrid: Debate.

JOYCE, Patrick (1995), «The End of Social History», a *Social History*, 20(1), pp. 73-91.

JUBANY, Narcís (1977), *L'Església i les diverses formes polítiques. Anotacions a l'opuscle «Pío IX» de Jaume Balmes*. Vic: Ajuntament de Vic.

JUBERT, Joaquim (2007), *Diego Ruiz, Prudenci Bertrana i La locura de Álvarez de Castro*. Girona: CCG.

KAMEN, Henry (2008), *Imagining Spain. Historical myth and national identity*. New Haven: Yale University Press.

KAUKUA, Jari; LÄHTEENMÄKI, Vili (2010), «Subjectivity as a Non-Textual Standard of Interpretation in the History of Philosophical Psychology», *History and Theory*, 49, pp. 21-37.

KEDOURIE, Elie (1966), *Nationalism*. London: Hutchinson.

KELLNER, Hans (1980), «A Bedrock of Order: Hayden White's Linguistic Humanism», a *History and Theory*, 19, pp. 1-29.

KOHN, Hans (1944), *Idea of nationalism, a study in its origins and background*. New York: MacMillan.

KOSELLECK, Reinhart (1959), *Kritik und Krise. Eine Beitrag zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*. München: Alber.

— (1990), *Le Futur passé. Contribution à la sémantique des temps historiques*. Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales.

— (2002), *The Practice of Conceptual History: Timing, History, Spacing Concepts (Cultural Memory in the Present)*. Stanford: Stanford University Press.

- LA ORDEN, Ernesto (1942), *Faime Balmes político*. Barcelona: Labor.
- LABOA, Juan M. (1994), *La Iglesia del siglo XIX. Entre la Restauración y la Revolución*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas.
- LAFAILLE, G. (1826), *Memoire sur la campagne du Corps Armées des Pyrenées Orientales commandes par le General Autresme en 1808, suivi d'un préces des campagnes de Catalogne de 1808 à 1814, et de notes historiques sur les sièges de Barcelone et de Gérone*. Paris: Archelin et Pochard.
- LAFOZ, Herminio (1996), *La Guerra de la Independencia en Aragón. Del motín de Aranjuez a la capitulación de Zaragoza*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- LAFUENTE, Modesto (1861), *Historia General de España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días*, t. XXIV. Madrid: Establ. Tip. de Mellado.
- (2002), *Historia General de España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días. Discurso preliminar*. Pamplona: Urgoiti.
- LANGLOIS, Claude (1992), «Catholiques et laïcs», dins NORA, Pierre (dir.), *Les lieux de mémoire: III. Les France. I. Conflits et partages*. Paris: Gallimard, pp. 141-184.
- LAPLANA, Josep de C. (1978), *L'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*. Montserrat: Publicacions de l'Abadía de Montserrat.
- LARKIN, Emmet (1972), «The Devotional Revolution in Ireland, 1850-1875», a *American Historical Review*, 77, pp. 625-652.
- LIASSO DE LA VEGA, Ángel (1890), «Á las murallas de Gerona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1889*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 59-63.
- LE GOFF, Jacques; NORA, Pierre (1974), «Présentation», dins LE GOFF, Jacques; NORA, Pierre (dirs.), *Faire de l'histoire*. Paris: Gallimard.
- LE ROY LADURIE, Emmanuel (1973), *Le territoire de l'historien*. Paris: Gallimard.
- (1997), *L'historien, le chiffre et le texte*. Paris: Fayard.
- LEDUC, Jean (1999), *Les historiens et le temps. Conceptions, problématiques, écritures*. Paris: Seuil.
- LINZ, Juan J. (1973), «Early Nation-Building and late Peripheral Nationalisms against the State: The Case of Spain», dins EISENSTADT, S. N.; ROKKAN, Stein (eds.), *Building States and Nations*. Beverly Hills: Sage.
- LLORENS, Vicente (2006), *Liberales y románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*. Madrid: Castalia.
- LÓPEZ-VELA, Roberto (2004), «De Numancia a Zaragoza. La construcción del pasado naci-

- onal en las historias de España del ochocientos», dins GARCÍA CÁRCEL, Ricardo (coord.), *La construcción de las Historias de España*. Madrid: Marcial Pons i Fundación Carolina, pp. 195-298.
- LORTZ, Joseph (1982), *Historia de la Iglesia. En la perspectiva de la historia del pensamiento*, vol. II. Madrid: Cristiandad.
- LOUZAQ, Joseba (2008), «La recomposición religiosa en la modernidad: un marco conceptual para comprender el enfrentamiento entre laicidad y confesionalidad en la España contemporánea», a *Hispania Sacra*, LX(121), pp. 331-354.
- LYOTARD, Jean-François (1984), *La condición postmoderna*. Madrid: Cátedra.
- M., A. (1894), «Á Gerona», a *Revista de Gerona*, XVIII, pp. 315-316.
- MAGAZ, José M. (1990), *La Unión Católica (1881-1885)*. Roma: Iglesia Nacional Española.
- MALI, Joseph (2003), *Mythistory. The Making of a Modern Historiography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MANSERGH, Nicolas (1975), *The Irish Question, 1840-1914*. Toronto: Toronto University Press.
- MARAVALL, José Antonio (1972), «Sobre orígenes y sentido del catolicismo liberal en España», dins *Homenaje a Aranguren*. Madrid: Revista de Occidente, pp. 229-266.
- MARCILHACY, David (2007), «Cristóbal Colón, un héroe hispanizado. Controversia en torno a su patria de origen y homenajes monumentales», dins MORENO LUZÓN, Javier (ed.), *Construir España. Nacionalismo español y procesos de nacionalización*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 153-181.
- MARENBO, John (2003), *Boethius*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- (2005), *Le temps, l'éternité et la prescience de Boèce à Thomas d'Aquin*. Paris: Vrin.
- MARFANY, Joan-Lluís (1995), *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*. Barcelona: Empúries.
- MARITAIN, Jacques (1932), *Distinguer pour unir ou les degrés du savoir*. Paris: Desclée de Brouwer.
- (1967), *El campesino del Garona*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- (1985), «Pour une philosophie de l'histoire», dins *Œuvres complètes*, vol. x. Fribourg, Paris: Éditions Universitaires & Éditions Saint-Paul
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M. (1959), «La Iglesia de Gerona en la defensa de la ciudad durante los sitios de 1808 y 1809», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XIII, pp. 205-356.

- MARTÍ, Manuel; ARCHILÉS, Ferran (1999), «La construcción de la Nación española durante el siglo XIX: logros y límites de la asimilación en el caso valenciano», a *Ayer*, 35, pp. 171-190.
- MARTIN, Jean-Clément (1989), *La Vendée de la mémoire, 1800-1980*. Paris: Seuil.
- (1998), *Contre-Révolution, Révolution et nation en France, 1789-1799*. Paris: Seuil.
- (2001), *La Contre-révolution en Europe, XVIIIe-XIXe siècles. Réalités politiques et sociales, résonances culturelles et idéologiques*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- (2006), *Violence et Révolution. Essai sur la naissance d'un mythe national*. Paris: Seuil.
- (2007), *La Vendée et la Révolution. Accepter la mémoire pour écrire l'histoire*. Paris: Perrin.
- MARTÍN POZUELO, Luis (2008), «Muchos relatos que contar, muchas maneras de contarlos: mitos y héroes de la Guerra de la Independencia», dins ÀLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (ed.), *La Guerra de la Independencia en la cultura española*. Madrid: Siglo XXI, pp. 1-21.
- MARTÍN TEJEDOR, Jesús (1990), «La presencia de Ventura Raulica en el catolicismo liberal español», a *Hispania Sacra*, XLII(86), pp. 503-529.
- MARTINA, Giacomo (1968), «Nuovi documenti sulla genesi del Sillabo», a *Archivum Historiae Pontificiae*, 6, pp. 319-369.
- (1986), *Pio IX (1851-1866)*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana.
- MARTÍNEZ, Manuel (1935), «Prólogo», dins AHUMADA, Fernando, *Gerona, la Inmortal (1808-1809). Estudio histórico, con dos apéndices documentales, dieciséis planos, dos retratos y doce fotografías varias*. Madrid: Colección Bibliográfica Militar, pp. 7-12.
- MARTÍNEZ MARTÍN, Jesús (1991), *Lecturas y lectores en el Madrid del siglo XIX*. Madrid: Centro Superior de Investigaciones Científicas.
- MARTÍNEZ PORCELL, Juan (2008), *Metafísica de la persona*. Barcelona: Balmes.
- MATHEU, Francesc (1873), «Montjuhich», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1872*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 53-55.
- MCLEOD, Hugh (1990), «Secularisation and Revival in the 19th century city», a *Hispania Sacra*, XLII(86), pp. 391-404.
- (2000), *Secularization in Western Europe, 1848-1914*. New York: Saint Martin's.
- MCLEOD, Hugh; USTORF, Werner (eds.) (2003), *The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MENÉNDEZ PELAYO, Marcelino (1881), *Historia de los heterodoxos españoles*, vol. III. Madrid: Librería Católica de San José.

- (1956), *Estudios sobre la prosa del siglo XIX*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- MEURIN, LÉON (1893), *La franc-maçonnerie, synagogue de Satan*. Paris: V. Retaux.
- MICHONNEAU, Stéphane (1999), «Políticas de memoria en Barcelona al final del siglo XIX», a *Ayer*, 35, pp. 101-120.
- (2002), *Barcelona: memòria i identitat. Monuments, commemoracions i mites*. Vic: Eumo.
- (2004), «La política del olvido de la dictadura de Primo de Rivera: el caso barcelonés», a *Historia y Política*, 12, pp. 115-140.
- (2005), «Gerona, baluarte de España. La conmemoración de los sitios de Gerona en los siglos XIX y XX», a *Historia y política*, 11, pp. 191-218.
- (2007a), *Barcelone. Mémoire et identité, 1830-1930*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- (2007b), «Introducción», dins DEMANGE, Christian; GÉAL, Pierre; HOCQUELLET, Richard; MICHONNEAU, Stéphane; SALGUES, Marie (eds.), *Sombras de mayo. Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez, pp. XI-XIX.
- (2007c), «Álvarez de Castro. La fábrica de héroe», dins DEMANGE, Christian; GÉAL, Pierre; HOCQUELLET, Richard; MICHONNEAU, Stéphane; SALGUES, Marie (eds.), *Sombras de mayo. Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez, pp. 345-368.
- (2008), «La memòria dels setges de Girona als segles XIX i XX», a *Revista de Girona*, 251, pp. 80-91.
- MILBANK, John (1997), «Postmodern Critical Augustinianism: A Short *Summa* in Forty-two Responses to Unasked Questions», dins WARD, Graham (ed.), *The Postmodern God: A Theological Reader*. Malden, Oxford: Blackwell.
- MILBANK, John; PICKSTOCK, Catherine (2001), *Truth in Aquinas*. New York: Routledge.
- MILLÁN-PUELLES, Antonio (2002), *Léxico filosófico*. Madrid: Rialp.
- MINALI, Guillermo (1840), *Historia militar de Gerona, que comprende particularmente los dos sitios de 1808 y 1809*. Gerona: A. Figaró.
- MIQUEL I BADIA, Francesc (1888), «La capitulación de Gerona. Cuadro de Laureano Barrau», a *Revista de Gerona*, XII, pp. 60-63

- MIRALLES, Enrique (2001), «Gerona, episodio y drama de Galdós, a la luz de diversos materiales bibliográficos», dins *Anales Galdosianos*, pp. 189-202.
- MIRAMBELL, Enric (1965), «Enrique Claudio Girbal Nadal», a *Revista de Gerona*, 32, pp. 30-32.
- (2007), «Els setges en el nomenclàtor urbà», a *Diari de Girona* (27 de maig), p. 36.
- MITROVIĆ, Branko (2009), «Intentionalism, Intentionality and Reporting Beliefs», a *History and Theory*, 48, pp. 180-198.
- MOLGOSA VALLS, Josep O. (1994), *El Sitio de Gerona : drama histórico-patriótico en 3 actos y un prólogo*. Valencia: Librerías Paris-Valencia. Servicio de Reproducción de Libros.
- MOLINA APARICIO, Fernando (2005a), *La tierra del martirio español. El País Vasco y España en el siglo del nacionalismo*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (2005b), «Modernidad e identidad nacional. El nacionalismo español del siglo XIX y su historiografía», a *Historia Social*, 52, pp. 147-171.
- (2006), «España no era tan diferente. Regionalismo e identidad nacional en el País Vasco (1868-1898)», a *Ayer*, pp. 179-200.
- MOLINER, Antonio (2001), «Félix Sardá y Salvany, escritor y propagandista católico», a *Hispania Sacra*, LIII(107), pp. 91-109.
- MOLINS, Antoni (1889), «A la inmortal Girona», a *Revista de Gerona*, XIII, pp. 299-300.
- MONTERO, Feliciano (2007), «Las derechas y el catolicismo español: del integrista al social-cristianismo», a *Historia y Política*, 18, pp. 101-128.
- MONTZEY, C. de (1882), «Sitio de Gerona. Ejército de Cataluña 1809» (GIRBAL, Enric C. trad.), a *Revista de Gerona*, VI, pp. 9-22, 73-82.
- MORALES MOYA, Antonio (1992), «Historia y postmodernidad», a *Ayer*, 6, pp. 15-38.
- (2008), *En el espacio público. Ensayos historiográficos*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- MORÁN ORTI, Manuel (1990), «Conciencia y revolución liberal: actitudes políticas de los eclesiásticos en las Cortes de Cadiz», a *Hispania Sacra*, XLII(86), pp. 485-492.
- MORAYTA, Miguel (1886-1896), *Historia general de España: desde los tiempos antehistóricos hasta nuestros días* (vol. VI). Madrid: Felipe González Rojas.
- MORAZÉ, Charles (1967), *La logique de l'Histoire*. Paris: Gallimard.
- MORENO ALONSO, Manuel (1979), *Historiografía romántica española. Introducción al estudio de la Historia en el siglo XIX*. Sevilla: Universidad de Sevilla.

- MORENO LUZÓN, Javier (2003), «Memoria de la nación liberal: el primer centenario de las Cortes de Cádiz», a *Ayer*, 52, pp. 207-235.
- (2004), «Entre el progreso y la virgen del Pilar. La pugna por la memoria en el centenario de la Guerra de la Independencia», a *Historia y Política*, 12, pp. 41-78.
- (2007a), «Fighting for the National Memory. The Commemoration of the Spanish 'War of Independence' in 1908-1912», a *History & Memory*, 19 (1), pp. 68-94.
- (2007b), «Mitos de la España inmortal. Conmemoraciones y nacionalismo español en el siglo XX», a *Claves de razón práctica*, 174, pp. 26-35.
- MORET (1895), «A las murallas de Gerona. Soneto», a *El Independiente*, 41 (7 d'abril).
- MULTON, Hilaire (2002), «Catholicisme intransigent et culture prophétique : l'apport des archives du Saint-Office et de l'Index», a *Revue historique*, 621, pp. 109-137.
- MUÑOZ MALDONADO, José (1833), *Historia política y militar de la Guerra de la Independencia de España contra Napoleón Bonaparte desde 1808 á 1814*, vol. II. Madrid: Impr. de D. José Palacios.
- NADAL, Joaquim (2003), «Introducció», dins GRAHIT I PAPELL, Emili, *Memorias de un ex-alcalde gerundense*. Girona: Institut d'Estudis Gironins.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís (1927), *Resum de literatura catalana*. Barcelona: Barcino.
- NIETO DE MONTAOS, Miguel (1880), *Ramira o el sitio de Gerona (Drama histórico en cuatro actos)*. Gerona: Imprenta Manuel Llach.
- NIETO SAMANIEGO, Andrés (1810), *Memorial histórico de los sucesos más notables de armas y estado de la salud pública durante el último sitio de Gerona*. Tarragona: Imprenta de Brusi.
- (1891), «Estado de la plaza de Gerona en el día 29 del mes de noviembre de 1809, séptimo mes de su memorable sitio», a *Revista de Gerona*, xv, pp. 340-346.
- NIEVA, Juan José (1894), «En las ruinas de Gerona», a *Revista de Gerona*, a xviii, pp. 308-311.
- NOETHER, Emiliana P., (1968), «Vatican Council I: Its Political and Religious Setting», a *The Journal of Modern History*, 40 (2), pp. 218-233.
- NOLAN, Mary L.; NOLAN, Sydney (1989), *Christian Pilgrimage in Modern Western Europe*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- NORA, Pierre (dir.) (1984), *Les lieux de mémoire: I. La République*. Paris: Gallimard.
- (1986a), *Les lieux de mémoire: II. La Nation**. Paris: Gallimard.
- (1986b), *Les lieux de mémoire: II. La Nation****. Paris: Gallimard.
- (1998), «La aventura de les lieux de mémoire», a *Ayer*, 32, 17-34.

- NÚÑEZ SEIXAS, Xosé M. (2001), «The Region as Essence of the Fatherland: Regionalist Variants of Spanish Nationalism (1840-1936)», a *European History Quarterly*, 31 (4), pp. 483-518.
- (2006a), «Provincia, región y nación en la España contemporánea: una (re)interpretación global en perspectiva comparativa», dins FORCADELL, Carlos; ROMEO, M. Cruz (eds.), *Provincia y nación. Los territorios del liberalismo*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, pp. 297-312.
- (2006b), *¡Fuera el invasor! Nacionalismos y movilización bélica durante la Guerra Civil española (1936-1939)*. Madrid: Marcial Pons.
- (2007), «La questione nazionale in Spagna: note sul recente dibattito storiografico», a *Mondo Contemporaneo. Rivista di Storia*, 2, pp. 105-127.
- O'CONNELL, Marvin R. (1984), «Ultramontanism and Dupanloup: The Compromise of 1865», a *Church History*, 53 (2), pp. 200-217.
- OLÁBARRI, Ignacio (1993), «La Nueva Historia, una estructura de larga duración», dins ANDRÉS-GALLEGO, José (dir.), *New History, Nouvelle Histoire: hacia una Nueva Historia*. Madrid: Actas, pp. 29-81.
- ORLANDIS, Ramón (2000), *Pensamientos y ocurrencias*. Barcelona: Balmes.
- ORTEGA Y GASSET, José (1981a), *El tema de nuestro tiempo*. Madrid: Revista de Occidente.
- (1981b), *En torno a Galileo*. Madrid: Revista de Occidente.
- (1981c), *¿Qué es filosofía?*. Madrid: Espasa-Calpe.
- ORTIZ ESTRADA, Luis (1950), «Donoso, Veuillot y el *Syllabus*», a *Reconquista*, 1, pp. 15-36.
- OTTAVIANI, Alfredo (1966), «Epistula ad venerabiles præsules conferentiarum episcopaliū», a *Acta Apostolicae Sedis*, 58, pp. 659-661.
- PALOL, Pere de (1890), «Á las murallas de Girona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1889*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 51-55.
- PALOL, Miquel de (1897), «Marxa del voluntari a Cuba», a *L'Geronès*, 179 (19 de setembre).
- (1985), «Girona (sonet que pertany a *Poemes de Tarda* de 1922)», dins *Obra poètica*. Barcelona: Columna.
- PANOFSKY, Erwin (1967), *Architècture gothique et pensée scolastique*. Paris: Minuit.
- PARDO DELGADO, Luis (1880), *Verdadero patriotismo. Discursos pronunciados por D. L. Pardo Delgado, Arcediano de Gerona en varias funciones cívico-religiosas dedicadas a la memoria de Álvarez de Castro y sus compañeros de 1809*. Gerona: Imp. de T. Carreras.
- PASAMAR, Gonzalo (2003), «Los historiadores y el 'uso público de la historia': viejo problema y

desafío reciente», a *Ayer*, 49, pp. 221-248.

— (2010), *Apologia and Criticism. Historians and the History of Spain, 1500-2000*. Bern: Peter Lang.

PASTELLS, Andreu (1868), «Epitafi al invictissim Sr. D. Mariano Alvarez de Castro», dins *Lo Fluvioler del Ter*. Girona: Imprenta de Pere Corominas, pp. 148-149.

PATXOT, Ferran (1854), *Lqs Glorias Nacionales*, vol. vi. Madrid: Librería de la Publicidad.

— (1857), *Anales de España desde sus orígenes hasta el tiempo presente*, vol. i. Barcelona, Madrid: Librería de D. José Cuesta, Imp. de Cervantes.

— (1859), *Anales de España desde sus orígenes hasta el tiempo presente*, vol. x. Barcelona, Madrid: Librería de D. José Cuesta, Imp. de Cervantes.

PAUL, Herman (2011), «Performing History: How Historical Scholarship is Shaped by Epistemic Virtues», a *History and Theory*, 50, pp. 1-19.

PAYNE, Stanley G. (2006), *El catolicismo español*. Barcelona: Planeta.

PEIRÓ, Ignacio (2004), «La consagración de la memoria: una mirada panorámica a la historiografía contemporánea», a *Ayer*, 53, pp. 179-205.

— (2006), *Los guardianes de la historia. La historiografía académica de la Restauración*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.

— (2008), *La Guerra de la Independencia y sus conmemoraciones (1908, 1958 y 2008)*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.

PELLETIER, Denis (2002), *La crise catholique. Religion, société, politique en France (1965-1978)*. Paris: Payot.

PELLISTRANDI, Benoît (1997), «Escribir la historia de la nación española: proyectos y herencia de la historiografía de Modesto Lafuente y Rafael Altamira», a *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, 17, pp. 137-160.

— (2004), *Un discours national? La Real Academia de la Historia entre science et politique (1847-1897)*. Madrid: Casa de Velázquez.

— (2005), «El papel de Castilla en la historia nacional según los historiadores del siglo XIX», dins MORALES MOYA, ANTONIO; ESTEBAN DE VEGA, MARIANO (eds.), *¿Alma de España? Castilla en las interpretaciones del pasado español*. Madrid: Marcial Pons, pp. 57-85.

PÉREZ BUSTAMANTE, Ciriaco (1967), *Don Modesto Lafuente y su Historia General de España*. Madrid: Instituto de España.

PÉREZ DE GUZMÁN, Juan (1908), *El dos de mayo de 1808 en Madrid: relación histórica docu-*

- mentada*. Madrid: Tip. Sucesores de Rivadeneyra.
- PÉREZ GALDÓS, Benito (1967), *Zaragoza*. Madrid: Librería y casa editorial Hernando.
- (1990), «Gerona. Drama en cuatro actos, en prosa», dins *Obras completas. Cuentos y teatro*. Madrid: Aguilar.
- (2004), *Gerona* (BASTONS, Carles ed.). Madrid: Castàlia.
- PÉREZ GARZÓN, Juan S. (1998), «Espanoleando con la historia de la Academia», a *El País* (9 de desembre), p. 16.
- (1999a), «Paranys i obliats del nacionalisme espanyol», a *L'Espill*, 3, pp. 39-48.
- (1999b), «El nacionalismo español en sus orígenes: factores de configuración», a *Ayer*, 35, pp. 53-86.
- (1999c), «El debate nacional en España: ataduras y ataderos del romanticismo medievallizante», a *Ayer*, 36, pp. 157-176.
- (2002), «Modesto Lafuente, artífice de la historia de España», dins LAFUENTE, Modesto, *Historia General de España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días. Discurso preliminar*. Pamplona: Urgoiti.
- (2003), «Los historiadores en la política española», dins CARRERAS, Juan J.; FORCADELL, Carlos (eds.), *Usos públicos de la Historia*. Madrid: Marcial Pons & Premsas Universitarias de Zaragoza.
- PERRY, Nicholas; ECHEVARRIA, Loreto (1988), *Under the Heel of Mary*. London: Routledge.
- PI DE CABANYES, Oriol (1984), *Apunts d'història de la Renaixença*. Barcelona: Edicions del Mall.
- PI I MARGALL, Francesc; PI ARSUAGA, Francesc (1902), *Historia de España en el siglo XIX* (vol. 1). Barcelona: Miguel Seguí.
- PIDAL Y MON, Alejandro (1887), «Balmes y Donoso Cortés. Orígenes y causas del ultramontanismo», dins Montejo, Tomás (coord.), *La España del siglo XIX*. Madrid: Librería de Don Antonio San Martín.
- PIFERRER, Juli (1894), «Girona», a *Revista de Gerona*, XVIII, pp. 304-306.
- PIFERRER I FÀBREGAS, Pau; PI I MARGALL, Francesc (AULÈSTIA, Antoni, ed.) (1884), *Cataluña*, vol. II. Barcelona: Daniel Cortezo.
- PINILLA, Scheherezade (2008), «El mágico momento. Relato y mito del pueblo en los *Episodios Nacionales* de Benito Pérez Galdós», dins ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (ed.), *La Guerra de la Independencia en la cultura española*. Madrid: Siglo XXI, pp. 191-222.

- PIQUERAS, José A. (2008), *Cánovas y la derecha española: del magnicidio a los neocon*. Barcelona: Península.
- PIQUET, Jaume (1879), *El sitio de la inmortal Gerona o la independencia de Cataluña* (Drama en seis actos). Barcelona: Ed. Sucesores de N. Ramírez y Cía..
- POMIAN, Krzysztof (1984), *L'ordre du temps*. Paris: Gallimard.
— (1999), *Sur l'histoire*. Paris: Gallimard.
- POPPER, Karl (1973), *La miseria del historicismo*. Madrid: Alianza.
- PORTILLO, José M. (2007), «De la monarquía católica a la nación de los católicos», a *Historia y Política*, 17, pp. 17-35.
- PRÍNCIPE, Manuel A. (1846), *Guerra de la Independencia. Narración histórica de los acontecimientos de aquella época*, vol. II. Madrid: Imp. del Siglo á cargo de Ivo Biosca.
- PROCHASSON, Christophe (2008), *L'empire des émotions. Les historiens dans la mêlée*. Paris: Demopolis
- PUIG, Carme (2001), «Els primers anys dels Jocs Florals de Girona i els seus precedents immediats», a *Revista de Girona*, 205, pp. 65-70.
- PUIG, Lluís M. de (1976), «La guerra del francès i la 'Revista de Gerona'», a *Revista de Girona*, 75, pp. 171-176.
— (2007), *Girona, guerra i absolutisme. Resistència al francès i defensa de l'antic règim (1793-1833)*. Girona: Diputació de Girona i Ajuntament de Girona.
- PUIGBERT, Joan (1995), *La Girona de la Restauració: Girona, 1874-1923*. Girona: Diputació de Girona i Ajuntament de Girona.
- QUEIPO DE LLANO, José María, CONDE DE TORENO (2008), *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*. Pamplona: Urgoiti Editores.
- QUINTANA I COMBIS, Albert de (1917), «Les àligues de l'any vuit (Una llàgrima a Girona)», dins *Lectura popular*, 155. Barcelona: Estampa La Renaixença.
- RAGUER, Hilari (1983), «El catalanisme de Balma», dins MANENT, Albert *et alii*, *Contribució a la història de l'Església catalana: homenatge a mossèn Joan Bonet i Baltà*. Barcelona: Abadía de Montserrat.
- RAHOLA, Carles (1910a), «1808-1809 a una nueva luz», a *El Autonomista* (18 de juny).
— (1910b), «Álvarez de Castro», a *Ciudadanía*, 19 (25 d'agost), p. 1.
— (1929), *La ciutat de Girona*, vol. II. Barcelona: Editorial Barcino.
— (1931), «La gesta dels nostres avis», a *El Autonomista*, 9.221 (6 de novembre), p. 1.

- (1932), *Vides heroiques*. Girona: Casa d'Assistència i Ensenyament.
- (1938), *Estudis napoleònics*. Girona.
- RAMIÈRE, Henri (2009), *El reino de Jesucristo en la historia. Curso de Teología de la Historia*. Madrid: Tradere.
- RAMISA, Maties (2008), *Políticos i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs & Diputació de Lleida.
- RAMOS MASNATA, J. (1909), *La artillería en los sitios de Gerona en 1808 y 1809*. Madrid: Publicaciones del Memorial de Artillería.
- REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA (1998), *España. Reflexiones sobre el ser de España*. Madrid: Real Academia de la Historia.
- (2000), *España como nación*. Barcelona: Planeta.
- RÉMOND, René (1992), «La fille aînée de l'Église», dins NORA, Pierre (dir.), *Les lieux de mémoire: III. Les France. 3. De l'archive à l'emblème*. Paris: Gallimard, pp. 541-581.
- (1998), *Religion et société en Europe. Essai sur la sécularisation des sociétés européennes aux XIXe et XXe siècles, 1789-1998*. Paris: Seuil.
- REVEL, Jacques (1996), «Présentation», dins REVEL, Jacques (ed.), *Jeux d'échelles. La microanalyse à l'expérience*. Paris: Gallimard & Seuil.
- (2006), *Un parcours critique. Douze exercices d'histoire sociale*. Paris: Galaade.
- REYERO, Carlos (1999), *La escultura conmemorativa en España. La edad de oro del monumento público, 1820-1914*. Madrid: Cátedra.
- (2008), «Visiones de la nación en lucha. Escenarios y acciones del pueblo y los héroes de 1808», dins ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín (ed.), *La Guerra de la Independencia en la cultura española*. Madrid: Siglo XXI, pp. 105-129.
- RIBA GARCÍA, Carlos (1908), *Los sitios de Zaragoza según la narración del oficial sitiador Barón Lejeune*. Zaragoza: M. Escar.
- RIBAS, José M. (1974), «El Episodio Nacional Gerona visto por un gerundense», dins *Anales Galdosianos*, pp. 151-165.
- RIERA I BERTRAN, Joaquim (1868), *Historia del siti de Girona en l'any 1809, endereçada a les classes populars*. Barcelona: Celestí Verdguer.
- RICŒUR, Paul (2000), *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Seuil.
- RIQUER, Borja de (1977), *Lliga Regionalista: la burguesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*. Barcelona: Edicions 62.

- (1990), «Sobre el lugar de los nacionalismos-regionalismos en la historia contemporánea española», a *Historia Social*, 7, pp. 105-126.
- (1993), «Reflexions entorn de la dèbil nacionalització espanyola del segle XIX», a *L'Avenç*, 170, pp. 8-15.
- (1994), «La débil nacionalización española del siglo XIX», a *Historia Social*, 20, pp. 97-114.
- (1996), «Nacionalidades y regiones. Problemas y líneas de investigación en torno a la débil nacionalización», dins MORALES MOYA, ANTONIO; ESTEBAN DE LA VEGA, MARIANO (eds.), *La Historia contemporánea de España*. Salamanca: Universidad de Salamanca, pp. 73-89.
- (1998), «Un debate sobre el estado de la nacionalización», a *Spagna Contemporanea*, 14, pp. 139-148.
- (2000), *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*. Vic: Eumo.
- (2001), *Escolta Espanya. La cuestión catalana en la época liberal*. Madrid: Marcial Pons.
- ROBIN, Régine (2003), *La mémoire saturée*. Paris: Stock.
- ROCA, José (1909), «Del centenario. Último toque», a *Diario de Gerona*, 80 (10 d'abril), pp. 4-5.
- ROCA I FARRERAS, Josep N. (1885), «La Inmortal Ciudad. Recuerdos de la historia y de los monumentos de Gerona», a *Revista de Gerona*, IX, pp. 341-348, 367-373.
- (1888a), «La Inmortal Ciudad. Recuerdos de la historia y de los monumentos de Gerona», a *Revista de Gerona*, XII, pp. 78-94.
- (1888b), «Los monumentos modernos de Gerona», a *Revista de Gerona*, XII, pp. 353-363.
- RODOREDA, Jaume (1813), *In perpetuam memoriam hasce inscriptiones ubique locorum insculpendas ut Gerundae praeclara facta exteris sint nota orbi pateant posterisque maneat posuit nutu comitiorum regni*. Palmae Balear: impensá. auctoris: excudebat. Antonius Brusius.
- RODRÍGUEZ SOLÍS, Enrique (1871), «Álvarez de Castro», a *La Ilustración Republicana Federal* (1 d'octubre), pp. 250-252.
- (1898), *El sitio de Gerona: narración histórica*. Madrid: La Última Moda.
- (1930), *Los guerrilleros de 1808: Historia popular de la Guerra de la Independencia*. Madrid: Editorial Estampa.
- ROGALLA VON BIEBERSTEIN, Johannes (1976), *ie These von der Verschwörung 1776-1945*. Phi-

- losophen, Freimaurer, Juden, Liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung*. Frankfurt am Main: Lang.
- ROJO, Lorenzo (1879), *Glorias de Cataluña. Descripción de los principales acontecimientos durante el último sitio de Gerona por los ejércitos franceses en 1809. Apuntes para un poema*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta.
- ROMEO, M. CRUZ (2005), «Discursos de nación y discursos de ciudadanía en el liberalismo del siglo XIX», dins SABIO, Alberto; FORCADELL, Carlos (coords.), *Las escalas del pasado. IV Congreso de Historia Local de Aragón (Barbastro, 3-5 de julio de 2003)*. Huesca, Barbastro: Instituto de Estudios Altoaragoneses & Universidad Nacional de Educación a Distancia, pp. 27-44.
- RORTY, Richard (1984), «Habermas and Lyotard on Postmodernity», a *Praxis International*, 4(1), pp. 32-44.
- ROSELL, Cayetano (1841-1843), *Historia de España*. Madrid: Oficina del Establecimiento Central.
- RUIZ, Diego; BERTRANA, Prudenci (2007), «La locura de Álvarez de Castro», dins JUBERT, Joaquim, *Diego Ruiz, Prudenci Bertrana i La locura de Álvarez de Castro*. Girona: CCG, pp. 237-282.
- RÜSEN, Jörn (1993), «La historia, entre modernidad y postmodernidad», dins ANDRÉS-GALLEGO, José (dir.), *New History, Nouvelle Histoire: hacia una Nueva Historia*. Madrid: Actas, pp. 119-153.
- (2006), «Introduction: What does 'Making sense of history' mean?», dins RÜSEN, Jörn (ed.), *Meaning and Representation in History*. New York: Berghahn Books, pp. 1-6.
- SALDAÑA, José (2007), «Autobiografía y mito. La Guerra de la Independencia entre el recuerdo individual y la reconstrucción colectiva», dins DEMANGE, Christian; GÉAL, Pierre; HOCQUELLET, Richard; MICHONNEAU, Stéphane; SALGUES, Marie (eds.), *Sombras de mayo. Mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España (1808-1908)*. Madrid: Casa de Velázquez, pp. 289-319.
- SAMUEL, Raphael (ed.) (1989), *Patriotism. The Making and Unmaking of British National Identity*. London: Routledge & Kegan Paul.
- SÁNCHEZ, Miguel (1862), *El Papa y los gobiernos populares*. Madrid: Imp. de la Compañía de impresores y libreros.
- SÁNCHEZ AGESTA, Luis (1953), *El pensamiento político del despotismo ilustrado*. Madrid: Instituto

de Estudios Políticos.

SÁNCHEZ ALONSO, Benito (1952), *Fuentes de la historia española e hispanoamericana*, vol. 1. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

SÁNCHEZ PRIETO, Juan M. (2004), «Mémoire de l'Histoire et identité politique dans l'Espagne contemporaine», a *Politeia. Cahiers de l'Association Française des Auditeurs de l'Académie Internationale de Droit Constitutionnel*, 6, pp. 339-356.

SANTIAGO, Guillem F. de (1894), «A la inmortal Gerona», a *Revista de Gerona*, XVIII, pp. 295-298.

SARABIA, Bernabé; ZARCO, Juan (1997), «La idea de generación en Ortega y Gasset», dins DOMÍNGUEZ, Atilano; MUÑOZ, Jacobo; SALAS, Jaime de (coords.), *El primado de la vida (Cultura, estética y política en Ortega y Gasset)*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Departamento de Filosofía IV de la Universidad Complutense de Madrid, pp. 197-206.

SARANYANA, Josep-Ignasi (1986), «Jaime Balmes (1810-1848) y el Catolicismo Liberal», a *Espiritu. Cuadernos del Instituto Filosófico de Balmesiana*, XXXV (94), pp. 127-143.

SARDÁ Y SALVANY, Félix (1885), *El Apostolado seglar, o, Manual del propagandista católico en nuestros días*. Barcelona: Libr. y Tip. Católica.

SARRAZIN, Jean (1814), *Histoire de la guerre d'Espagne et de Portugal*. Paris: J. G. Dentu.

SATUÉ, Francisco (1816a), *Relacion de la pompa funebre, que en virtud de Real Orden de S. M. se ha efectuado en esta capital a los restos del Excmo. señor don Mariano Alvarez de Castro, gobernador que fue de la plaza de Gerona / la dá al público, por disposicion del Excmo. señor general gobernador D. Andres Perez de Herrañti*. Barcelona: en la oficina de Garriga y Aguasvivas.

— (1816b), *Manifiesto de quanto sucedió, al excelentísimo señor teniente general D. Mariano Alvarez de Castro, gobernador de la plaza de Gerona, desde que quedó prisionero de guerra en ella, hasta su fallecimiento en el castillo de S. Fernando de Figueras : con un compendio de la vida de S. E., relacion de sus distinguidos servicios, y noticia de lo practicado para el desentierro de sus restos, y honrar la memoria de su heroismo, con arreglo á lo que á este efecto S. M. se ha dignado disponer*. Barcelona: en la oficina de Garriga y Aguasvivas.

SCHPELER, Andreas von (1829), *Histoire de la révolution d'Espagne et de Portugal : ainsi que de la guerre qui en resulta*. Liège: J. Desoer.

SECO SERRANO, Carlos (1984), *Militarismo y civilismo en la España contemporánea*. Madrid:

- Instituto de Estudios Económicos.
- (2000), *Historia del conservadurismo español. Una línea política integradora en el siglo XIX*. Madrid: Temas de Hoy.
- SERRANO, Carlos (1998), *El nacimiento de Carmen. Símbolos, mitos y nación*. Madrid: Taurus.
- SETON-WATSON, Hugh (1977), *Nations and States*. Boulder: Westview Press.
- SMITH, Anthony D. (1988), *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
- (2002), *La nació en la història*. València: Afers, Universitat de València.
- SOLER, Frederic (1875), «Lo tertzè», dins *Poesias catalanas*. Barcelona: Imprempta de Espasa Germans y Salvat.
- (1876), «Lo darrer gironí», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1875*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 251-253.
- (1907), *Las claus de Girona: drama en tres actes y en vers*. Barcelona: Impr. de S. Bonavía.
- STOETZER, Carlos (1979), *The Scholastic roots of the Spanish American Revolution*. New York: Fordham University Press.
- STONE, Lawrence (1991), «History and Post-Modernism», a *Past and Present*, 135, pp. 217-218.
- STORM, Eric (1999), «El tercer centenario del *Don Quijote* en 1905 y el nacionalismo español», a *Hispania*, 58, pp. 625-654.
- (2003), «Regionalism in History, 1890-1945: The Cultural Approach», a *European History Quarterly*, 33 (2), pp. 251-265.
- (2004), «Las conmemoraciones de héroes nacionales en la España de la Restauración. El centenario de El Greco de 1914», a *Historia y Política*, 12, pp. 79-104.
- SUÁREZ CORTINA, Manuel (2006), *La sombra del pasado. Novela e historia en Galdós, Unamuno y Valle-Inclán*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- (2008), «Catolicismo, identidad nacional y libertad religiosa en la España liberal», dins BERAMENDI, Justo (ed.), *Identidades y memoria imaginada*. València: Universitat de València, pp. 223-261.
- SUÁREZ VERDAGUER, Federico (1962), «Sobre las raíces de las reformas de las Cortes de Cádiz», a *Revista de Estudios Políticos*, 126, pp. 31-68.
- (1963), «Génesis del Concordato de 1851», a *Ius Canonicum*, 3, pp. 62-250.
- (1988), *La crisis política del Antiguo Régimen en España*. Madrid: Rialp.
- SUNYER, Magí (2006), *Els mites nacionals catalans*. Vic: Eumo.
- SWATOS, William H.; OLSON, Daniel V. A. (eds.) (2000), *The Secularization Debate*. Oxford:

Rowman and Littlefield.

- TAYLOR, Charles (1999), «A Catholic Modernity?», dins HEFT, James L. (ed.), *A Catholic Modernity? Charles Taylor's Marianiist Award Lecture*. New York: Oxford University Press, pp. 13-38.
- THIERS, Adolphe (1858), *Historia del Consulado y del Imperio* (FERRER DEL RÍO, Antonio, trad.). Madrid: Tip. F. de P. Mellado.
- THIESSE, Anne-Marie (2001), *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XXe siècle*. Paris: Seuil.
- (2006), «Centralismo estatal y nacionalismo regionalizado. Las paradojas del caso francés», a *Ayer*, 64, pp. 33-64.
- TIERNO GALVÁN, Enrique (1962), *Tradición y modernismo*. Madrid: Tecnos.
- TILLOY, Anselme (1897), *Le Péril judéo-maçonnique, le mal—le remède*. Paris: Librairie antisémite.
- TILLY, Charles (1975), *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- TOLEDANO, Luis F. (2007), «La Guerra de la Independencia como mito fundador de la memoria y de la historia nacional española», dins MOLINER, Antoni (ed.), *La Guerra de la Independencia en España (1808-1814)*. Alella: Nabla, pp. 543-574.
- TOMÀS D'AQUINO (1880), *Summa Theologica* (PERUJO, Niceto A., ed.). Valentia: Edetanorum: Tip. Federico Domenech.
- (1996), *De Veritate* (GIANNINI, Humberto; VELÁSQUEZ, Óscar, eds.). Santiago de Chile: Universitaria.
- TORRAS, Jaume (1967), *La Guerra de los agraviados*. Barcelona: Publicaciones de la Cátedra de Historia General de España.
- TORRAS I BAGES, Josep (1935a), «La Tradició catalana-I», dins *Obres completes*, vol. VI. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- (1935b), «La Tradició catalana-II», dins *Obres completes*, vol. VII. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- (1936), «La victòria del Bruch», dins *Obres completes*, vol. XX. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- TORRE, Angelo (1995), «Percorsi della pratica, 1966-1995», a *Quaderni Storici*, 90, pp. 799-829.
- (2007), «Recorridos de la práctica», a *Historia, Antropología y Fuentes Orales*, 38, pp.

23-28.

- TORRES, Pedro A. (1894), «Un nombre glorioso. Soneto», a *Revista de Gerona*, XVIII, p. 312.
- TOYNBEE, Arnold J. (1935), *A study of history*. London: Oxford University Press.
- TRAVERSO, ENZO (2001), *La Historia desgarrada: ensayo sobre Auschwitz y los intelectuales*. Barcelona: Herder.
- TRIVIÑOS, Gilberto (1987), *Benito Pérez Galdós en la jaula de la epopeya. Héroes y monstruos en la Primera Serie de Episodios Nacionales*. Barcelona: Edicions del Mall.
- TROVADOR DEL ONYAR (1894), «1809 (19 de septiembre). Sonet», a *Revista de Gerona*, XVIII, p. 299.
- TURCHIN, Peter (2008), «Arise 'cliodynamics'», a *Nature*, 454, pp. 34-35.
- TURCHIN, Peter; NEFEDOV, Segey (2009), *Secular Cycles*. Princeton: Princeton University Press.
- UBACH I VINYETA, Francesc (1874), «Per la Patria», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1873*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 35-38.
- (1880), «A la inmortal Girona», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 163-164.
- (1896), «Fé geronina», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1895*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 129-131.
- (1902), «Lo Banderer», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1901*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 33-36.
- UBIETO, Antonio; REGLÀ, Joan; JOVER, José M.; SECO SERRANO, Carlos (1969), *Introducción a la historia de España*. Barcelona: Teide.
- UCELAY-DA CAL, Enric (2003), *El imperialismo catalán. Prat de la Ribba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa.
- (2005), «Ser y no ser: la visión del españolismo desde la perspectiva catalanista, o lo que se puede aprender escuchando», a *Historia y Política*, 14, pp. 11-44.
- URIGÜEN, Begoña (1986), *Orígenes y evolución de la derecha española: el neo-catolicismo*. Madrid: Centro de Estudios Históricos CSIC.
- VACANI, Camillo (1827), *Storia delle campagne e degli assedj degl'italiani in Spagna dal MDCCC-VIII al MDCCCXIII*. Firenze: Antonio Carboni.
- VALENTÍ FIOL, Eduard (1973), *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*. Barcelona: Ariel.
- VALLA, Lorenzo (1967), *De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio*. Milano: A. Giuffrè.

- VARELA SUANZES, Joaquín (1983), *Tradición y liberalismo en Martínez Marina*. Oviedo: Caja Rural Provincial de Asturias.
- (1988), «Estudio preliminar», dins BALMES, Jaume, *Política y constitución*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- (1995), «El pensamiento constitucional español en el exilio: el abandono del modelo doceañista», a *Revista de Estudios Políticos*, 88, pp. 63-90.
- (2005), *El conde de Toreno (1786-1843). Biografía de un liberal*. Madrid: Marcial Pons.
- (2009a), *La Constitución de 1876*. Madrid: Iustel.
- (2009b), «Estudio preliminar sobre José María Queipo de Llano, VII Conde de Toreno», dins Queipo de Llano, José M., *Apuntes sacados de la historia de la guerra de España*, vol. I. Oviedo: Junta General del Principado de Asturias, pp. XXIX-CXI.
- VATTIMO, Gianni (1987), *El fin de la modernidad. Nihilismo y hermenéutica en la cultura posmoderna*. Barcelona: Gedisa.
- VEYNE, Paul (1971), *Comment on écrit l'histoire*. Paris: Seuil.
- VIAENE, Vincent (2002), «The Roman Question. Catholic Mobilisation and Papal Diplomacy during the Pontificate of Pius IX (1846-1878)», dins LAMBERTS, Emiel (ed.), *The Black International / L'Internationale noire, 1870-1878. The Holy See and Militant Catholicism in Europe / Le Saint-Siège et le Catholicisme*. Leuven: Leuven University Press.
- VICENS VIVES, Jaume (1967), «Memorias de un defensor de Gerona», dins *Obra dispersa*. Barcelona: Vicens Vives.
- (1984), *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62 i Destino.
- VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat, (1991), *Industrials i polítics*. Barcelona: Vicens Vives.
- VIDART SCHUCH, Luis (1894), «Utilidad de las monografías para el cabal conocimiento de la Historia de España», a *Discursos leídos ante la Real Academia de la Historia el día 10 de junio de 1894*. Madrid: Tip. de San Francisco de Sales, pp. 4-32.
- VILALLONGA, Borja (2007a), «Carles Rahola i el mite dels setges de Girona al 1808 i 1809», a *L'Avenç*, 327, pp. 36-39.
- (2007b), «Mite nacional», a *Diari de Girona*, 20.512 (19 de setembre), p. 50.
- (2008a), «La historiografía gironina de la Restauració», a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLIX, 619-641.
- (2008b), «Historiografía y mito nacional: Los Sitios de Gerona durante la Restauración»,

- a *Ferónimo Zurita*, 83, pp. 139-158.
- (2008c), «Mecenazgo político y estatuaria monumental: Miquel Blay y su obra en Panamá», a *Diálogos. Revista electrónica de historia*, número especial, pp. 2156-2178.
- (2008d), «Unes consideracions sobre les representacions nacionals dels setges», a *Revista de Girona*, 251, pp. 66-73.
- (2009a), «No eren, però, dels nostres», a *Diari de Girona*, 21.319 (10 de desembre), p. 6.
- (2009b), «El noble gironí de 1809, dempeus», a *Diari de Girona*, 21.328 (19 de desembre), p. 9.
- (2010), «Les representacions del 'Gran Dia de Girona' en el setge de 1809 durant el Vuitcents», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI, 501-517.
- VILCHES, Jorge (2008), *Liberales de 1808*. Madrid: Fundación para el análisis y los estudios sociales.
- VILLACAÑAS, José L. (2005), «La nación católica. El problema del poder constituyente en las Cortes de Cádiz», dins COLOM, Francisco (ed.), *Relatos de nación. La construcción de las identidades nacionales en el mundo hispánico*. Madrid, Frankfurt: Iberoamericana & Vervuert, pp. 159-178.
- VILLACORTA, FRANCISCO (1985), *El Ateneo Científico, Literario y Artístico de Madrid (1885-1912)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- VINYAS I COMAS, Joan (2002), *Memòries d'un gironí* (COSTA, Lluís, ed.). Girona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, Demarcació de Girona.
- VIÑAS I SERRA, Francesc (1880), «Al mausoleo de Álvarez», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 195-196.
- VIÑAS I SERRA, Narcís (1880), «Últimos momentos de Álvarez», a *Revista de Gerona*, IV, pp. 265-266.
- (1886), «El 19 de Setiembre de 1809», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1885*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 83-87.
- VIVER, Antoni (1899), «Á Sant Narcis patró de Gerona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1898*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 137-138.
- (1902), «Á Girona», dins *Certamen de la Asociación Literaria de Gerona 1901*. Gerona: Imprenta de Paciano Torres, pp. 29-31.
- VIVES, Joan Lluís (1992), *De Anima et Vita*. València: Ajuntament de València.
- WALICKI, Andrei (1982), *Philosophy and Romantic Nationalism. The case of Poland*. Oxford: Clarendon Press.

- WEBER, Eugen (1976), *Peasants into Frenchmen. The Modernization of Rural France, 1880-1914*. Stanford: Stanford University Press.
- (1986), *France, Fin de Siècle*. Cambridge: Harvard University Press.
- (1991), *My France. Politics, culture, myth*. Cambridge: Harvard University Press.
- WHITE, Hayden (1973), *Metahistory. The historical imagination in nineteenth century Europe*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- (2003), *El texto histórico como artefacto literario y otros escritos*. Barcelona: Paidós, Universitat Autònoma de Barcelona.
- WOODMAN, Harold D. (1972), «Review: Economic History and Economic Theory: The New Economic History in America», a *Journal of Interdisciplinary History*, 3(2), pp. 323-350.
- WULFF, Fernando (2003), *Las esencias patrias. Historiografía e Historia antigua en la construcción de la identidad española (siglos XVI-XX)*. Barcelona: Crítica.
- YATES, Frances A. (1975), *L'art de la mémoire*. Paris: Gallimard.
- YLLÁN, Esperenza (1985), *Cánovas del Castillo. Entre la Historia y la Política*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- (1990), «Historia y nación en Cánovas del Castillo», dins *Estudios históricos. Homenaje a los profesores José M.ª Jover Zamora y Vicente Palacio Atard*, vol. I. Madrid: Universidad Complutense, pp. 137-150.

APÈNDIX

A continuació hom ofereix una relació de les fonts primàries emprades pel P. Ramon Ferrer en l'elaboració dels capítols del seu Barcelona cautiva dedicats als setges de Girona. Hom ha cregut convenient de presentar la còpia integral del sisè apèndix del quart volum del Barcelona cautiva per la seva importància, la seva completesa i pel seu interès, atès que pot servir de selecció de fonts primàries de l'esdeveniment històric dels setges.

Aquest apèndix confeït per l'oratorià combina fonts ben diverses. Probablement, és la selecció del P. Ferrer de les fonts més representatives que va consultar per elaborar els capítols del Barcelona cautiva dedicats als setges de Girona. Exceptuant el gruix de la premsa, hom creu que hi ha gairebé la totalitat de les fonts consultades. L'apèndix es divideix en tres parts. La primera és una col·lecció de textos oficials sobre el setge de 1809; la segona una compilació dels premis i elogis tributats a Girona; i la tercera els textos honorífics o commemoratius sobre Álvarez de Castro. La primera conté trenta-vuit documents, la segona vint-i-cinc, i la tercera tretze.

APÉNDICE SEXTO

COLECCION DE PIEZAS OFICIALES Y CURIOSAS RELATIVAS AL ÚLTIMO Y MEMORABLE SITIO DE GERONA EN EL AÑO DE 1809

- 1 Expresion de agradecimiento de la Ciudad de Gerona al publicar el plan propuesto por Don Enrique O-Donell, para la formacion de la Compañía de *Reserva Patricia* de la misma Ciudad.
- 2 Aportacion del indicado Plan y creacion de la *Cruzada Gerundense*.
- 3 Pastoral del Ilustrísimo Señor Obispo de Gerona, apobando la preinserta Cruzada, y convidando á los Eclésiasticos á alistarse á la misma.
- 4 Pormenores de la evacuacion de las torres de San Daniel y San Luis, *extra-muros* de Gerona, executada por los Españoles.
- 5 Parte del Gobernador de Gerona Don Mariano Alvarez, al Excmo. Señor Marques de Coupigny, General en Gefé interino del Exército de Cataluña, sobre el asalto que dieron los franceses al Monjuich de Gerona.
- 6 Extracto ó resumen muy compendiado del sitio, ataques y defensa de la plaza de Gerona y castillo de Monjuich, segun los partes de oficio, observaciones, y cómputos hechos por el Real Cuerpo de Artillería de su guarnicion hasta el 13 de Julio de 1809.
- 7 Decreto para la formacion en Gerona de la Compañía de Mugerres, titulada de *Santa Bárbara*; con el reglamento dispuesto al efecto por Don Mariano Alvarez, Governador de la plaza.
- 8 Exposicion del Gobernador de Gerona Don Mariano Alvarez, á la Junta Suprema Central,

- del estado de Gerona, á mediados de Julio de 1809.
- 9 Representacion de la Junta Superior de Cataluña, á la Suprema Central, á favor de la plaza de Gerona.
 - 10 Otra Representacion de la misma Junta Superior á la Central sobre el mismo objeto.
 - 11 Decreto de la Junta Superior de Cataluña, copiando otro de la Central, que aprobaba la *Cruzada Gerundense*.
 - 12 Decreto del General Marques de Coupigny, trasladando otro de la Junta Suprema Central, con el que, vista la fidelidad y patriotismo de Cataluña, hace extensiva á toda la Provincia [sic] la gracia del *Personal*, concedida anteriormente á solo los Gerundenses.
 - 13 Representacion de la Junta Superior de Cataluña á la Suprema Central sobre el estado critico de la Plaza de Gerona en el mes de Agosto de 1809.
 - 14 Decreto de la Junta Suprema Central á favor de Gerona.
 - 15 Relaciones oficiales publicadas por el Supremo Gobierno de España, en el Suplemento á la Gazeta de Sevilla de 7 de octubre de 1809, sobre la introduccion del comboy en Gerona, á 1º de Setiembre de dicho año.
 - 16 Trozos pintorescos de la gloriosa accion ocurrida en Gerona el 19 de Setiembre de 1809 al asaltarla los franceses.
Trozo sacado del *Memorial Histórico* del sitio de la misma plaza escrito por Don Francisco Nieto Samaniego testigo ocular.
Otro trozo sacado de la Oracion fúnebre que en las honras que se hicieron á los restos del Gobernador Don Mariano Alvarez; dixo el Leñtor Jubilado Cúndaro testigo ocular de la funcion del 19.
 - 17 Oficio del Gobernador de Gerona Don Mariano Alvarez, exponiendo al Capitan General del Ejército de Cataluña el estado de aquella plaza, despues de la entrada del comboy en el 1º de Setiembre.
 - 18 Oficio del mismo Don Mariano Alvarez á la Junta Superior de Cataluña, instruyéndola de lo mismo que ofició al Capitan General de la Provincia.
 - 19 Oficios de la Junta Suprema Central comunicados por Don Mariano Alvarez, Gobernador de Gerona á la Junta de la misma Ciudad.
 - 20 Piezas oficiales relativas á la gloriosa accion ocurrida en Gerona el dia 19 de Setiembre de 1809.
 - 21 Representacion de la Junta de Gobierno de Gerona á la Superior del Principado, sobre el

- estado de aquella Plaza á primeros de Setiembre de 1809.
- 22 Canciones Reales en honor de la brava defensa de Gerona en su ultimo sitio, publicadas en la misma ciudad, en los dias de sus mayores apúros. [tres poemas, en castellà]
 - 23 Exposicion de la Junta Superior de Cataluña á Don Tomás de Verí, representante de la Junta Central en dicha Provincia, del estado crítico de la Plaza de Gerona por el mes de Setiembre de 1809.
 - 24 Felicitacion de un verdadero Patriota á D. Mariano Alvarez, por su promocion á teniente General de los Reales Exércitos. [poema en castellà]
 - 25 Diçtamen del Doçtor Don Joseph Antonio Viader Consultor de Medicina, y primer medico de los Hospitales de Gerona, sobre el uso de las carnes de caballo; publicado por Don Mariano Alvarez Gobernador de la Plaza.
 - 26 Oficio del mismo Don Joseph Antonio Viader al Excmo. Sr. D. Mariano Alvarez, sobre la salubridad de las carnes de caballo y de otros animales.
 - 27 Otro oficio del mismo Viader al expresado Gobernador Alvarez sobre la misma materia.
 - 28 Breve persuasiva de Don Juan Nieto Samaniego contra el pernicioso escrúpulo de comer carne de caballo u de otros animales.
 - 29 Relacion oficial del estado de Gerona por el mes de Noviembre de 1809, presentada por Samaniego al General Alvarez, quien la remitió á la Central del Reyno.
 - 30 Bando de Don Mariano Alvarez para arreglar los precios á que debian venderse en Gerona los víveres, en los últimos meses de su sitio.
 - 31 Bando del mismo Don Mariano Alvarez, insertando las Reales gracias expedidas á favor de los habitantes de Zaragoza, extendidas por la Junta Central á favor de los de Gerona.
 - 32 Sueño poético del estado de Gerona en el mes de Noviembre de 1809 publicado en el Diario de la misma Ciudad del 24 del dicho mes. [poema en castellà]
 - 33 Representacion de la Junta Superio de Cataluña al General en Gefè de la misma Provincia Don Joaquin Blake, sobre el estado crítico de Gerona en el mes de Noviembre de 1809.
 - 34 Real Decreto de la Junta Suprema Central, con el qual confiere la Gran Cruz de Cárlos III, al Ilmo. Señor Obispo de Gerona, por su heróica permanencia en los apuros del sitio.
 - 35 Diçtámen de los Facultativos Don Joseph Antonio Viader, y Don Juan Nieto Samaniego, sobre el fatal estado de la enfermedad de Don Mariano Alvarez, Gobernador de Gerona en Diciembre de 1809.
 - 36 Capitulacion de la plaza de Gerona al rendirse por hambre á los franceses á los 11 de Dici-

embre de 1809.

- 37 Relacion de lo ocurrido á Don Mariano Alvarez, Gobernador de Gerona, desde luego despues de recibido el sagrado Viático, hasta que llegó prisionero de guerra á Narbona. [extraete del *Manifiesto* de Satué]
- 38 Oficio de la Junta Superior de Cataluña á la Suprema Central del Reyno, comunicándole la rendicion de Gerona.

PREMIOS Y ELOGIOS TRIBUTADOS Á LA HERÓICA CONSTANCIA DE LOS DEFENSORES DE GERONA, DESPUES DE VERIFICADA SU RENDICION, HASTA EL AÑO DE 1817

Premios

- I Decreto de la Suprema Junta de España é Indias á favor de Gerona al anunciar su rendicion.
- II Oficio de la Junta Superior del Principado de Cataluña, a la Junta Corregimental de Gerona, incluyéndole otro de la Central sobre la eleccion de Diputados para las Cortes de España.
- III Confirmacion que la Regencia de España dió de los empleos, grados, premios y viudedades concedidas á los defensores de Gerona por su Gobernador Don Mariano Alvarez.
- IV Decreto de la Regencia de España á favor de los defensores de Gerona, concediéndoles una Cruz de distincion.
- V Decreto de las Cortes Generales y Extraordinarias sobre la preferencia en la provision de prebendas eclesiasticas, empleos civiles &c, concedida á los defensores de Zaragoza, Gerona, Ciudad-Rodrigo y Astorga.
- VI Decreto de las mismas Cortes Generales, mandando inscribir con letras de oro en la sala de Cortes el nombre del Gobernador de Gerona, Don Mariano Alvarez, y erigir un monumento en la plaza de aquella Ciudad, en memoria de su heróica defensa.
- VII Decreto de S. M. el Señor Don Fernando VII, á favor de Doña Francisca Artigas, otra de las Mugerres de la Compañía de Santa Bárbara, levantada en Gerona.
- VIII Otro Decreto de S. M. el Señor Don Fernando VII, á favor de la misma Doña Francisca Artigas, para que pudiese usar de los escudos de distincion adquiridos en Gerona y otras partes por su heroísmo.
- IX Decreto de S. M. el Señor Don Fernando VII, confirmando á los Gerundenses la gracia de esencion de tributos por diez años, que la concedió la Junta Central en 3 de Enero de 1810.
- X Decreto de S. M. el Señor Don Fernando VII, á favor de varios individuos que fueron de la

Cruzada Gerundense.

- XI Decreto de S. M. Don Fernando VII, para que todos los años se celebre en Gerona un solemne aniversario (con asistencia de ambos Cabildos), en sufragio de los que murieron en la defensa de la plaza de Gerona, en esta última guerra.
- XII Decreto de S. M. Don Fernando VII, á favor de Doña María Josepha Jonama, otra de las individuos de la Compañía de Santa Bárbara en Gerona.

Elogios

- I En la *Gazeta Militar y Política de Cataluña* del 24 de Diciembre de 1809, al anunciar la Junta Superior del Principado la pérdida de Gerona, lo hizo con las honoríficas siguientes expresiones.
- II En la *Gazeta de Valencia* de 29 de Diciembre de 1809, se continuaba el siguiente elogio de Gerona, al anunciar su rendicion.
- III En el *Suplemento á la Gazeta del Gobierno de España* publicado en Sevilla á 6 de Enero de 1810, se leían los siguientes elogios de Gerona, al anunciar su pérdida y s capitulacion.
- IV En la *Gazeta del Gobierno de España* publicada en Sevilla, á 18 de Enero de 1810, se insertaba la siguiente brillante relacion del heroísmo de Gerona, pintado por Don Cárlos Beramendi, Ministro de Hacienda de la misma plaza.
- V En la Proclama que la Junta Superior de Cádiz dirigió á 28 de Febrero de 1810, á los Pueblos de la América, les decia entre otras cosas lo que sigue.
- VI En el *Observador Político y Militar de España* núm VI, impreso en Valencia, se leía lo siguiente. [amb un poema]
- VII En la Sesion de las Cortes de España de 1º de Marzo de 1811, al presentar el Ministro de la Guerra Don Joseph Heredia, el estado de los Exércitos de España, añadió con relacion á Gerona, lo siguiente.
- VIII En la Sesion de las dichas Cprtes de 29 de Marzo de 1811, dixo el Señor Don Domingo Dueñas, Vocal por Aragon, á favor de Gerona, lo que sigue.
- IX En la Sesion de las mismas Cortes del 5 de Enero de 1812, hizo el Señor Don Juan de Balle, Vocal por Cataluña, la siguiente exposicion sobre el relevante mérito de Gerona.
- X Inscripciones latinas en honor de la resistencia heróica de Gerona en su último sitio en el año de 1809. [Nota al peu: «Estas inscripciones son entresacadas del Quaderno en fóleo que publicó en 1813, sobre la defensa de Gerona en sus tres sitios en los años de 1808 y 1809, Don Jayme Rodoreda y de Gispert, Barcelonés, siendo Contador de la Real Casa de la Moneda

en Palma de Mallorca, dese donde las dedicó á las Cortes, las quales aceptaron la Dedicatoria, previas las siguientes diligencias, copiadas literales del Diario de las Discusiones y actas de las dichas Cortes Generales.»]

- XI Mr. Sarrasin en la página 99 de su obra, *Histoire de la Guerre d'Espagne et de Portugal*, impresa en Paris, año 1814, dice así relativamente al último sitio de Gerona.
- XII El Teniente General de los Reales Ejércitos de S. M., Marques de Casa-Cagigal, en la página 181 de las *Fábulas y Romances Militares*, impresa en Barcelona en 1817, dice así en elogio de la misma Ciuda de Gerona. [amb un poema]
- XIII Inscripciones colocadas en el túmulo levantado en Gerona, para el Aniversario, que de órden de S. M. se celebró en la misma Ciudad á los 14 de Noviembre de 1817, en sufragio de las almas de los valientes defensores de aquella plaza en sus últimos sitios.

HONORES FUNEBRES TRIBUTADOS Á LOS HUESOS DEL TENIENTE GENERAL DON MARIANO ALVAREZ, GOBERNADOR DE GERONA, MUERTO VIOLENTAMENTE POR LOS FRANCESES Á LOS 22 DE ENERO DE 1810, EN EL CASTILLO DE SAN FERNANDO DE FIGUERAS

- I Relacion de Don Francisco Satué, Ayudante de Campo de S. E. el General Don Mariano Alvarez, sobre la violenta muerte de S. E.
- II Oficio del Comandante General interino del Ejército y Principado de Cataluña Baron de Eroles, al Gobernador de Figueras para verificar el desentierro del cadáver del General Alvarez.
- III Auto del desentierro del cadáver de S. E. con la justificacion de su identidad.
- IV Auto de traslacion de los restos del General Alvarez, desde el cementerio de la Villa de Figueres, á la Capilla del castillo de San Fernando de la misma Villa.
- V Oficio del Excmo. Señor Don Francisco Xavier de Castaños, Capitan General de los Reales Ejércitos, y en Gefre del Principado de Cataluña, y Ejército de la derecha, al Muy Ilustre Ayuntamiento de la Ciudad de Gerona, para eternizar la memoria de Don Mariano Alvarez. [amb la inscripció de la placa instal·lada al castell de Sant Ferran]
- VI Contextacion del Muy Ilustre Ayuntamiento de Gerona á S. E.
- VII Honores fúnebres hechos en Figueras á los restos del General Alvarez, antes de partir para Gerona, de tránsito para Barcelona.
- VIII Bando del Gobernador de Gerona, sobre los honores que debian tributarse á las cenizas de Don Mariano Alvarez, al pasar por Gerona á Barcelona, á hacerle los fúnebres y pom-

posos obsequios.

- ix Inscripcion de la lápida que cierra el sepulcro de Dom Mariano Alvarez, colocado en la Capilla de San Narciso de Gerona.
- x Aviso publicado en el Diario de Barcelona del 25 de Octubre de 1816, con motivo del recibimiento de los restos del General Alvarez, y de los honores que debian tributársele, en dicha Capital.
- xi Himno patriótico. En el funeral que se hizo en Barcelona á los huesos de Don Mariano Alvarez de Castro, heróico defensor de Gerona.
- xii Décima Real en elogio del mismo Alvarez.
- xiii Epitafio para el sepulcro del General Alvarez de Castro.

AQUEST VOLUM DE «REPRESENTAR LA NACIÓ. HIS-
TÒRIA I MEMÒRIA D'ESPANYA EN LA CATALUNYA
VUITCENTISTA» S'ACABÀ D'IMPRIMIR EL DIA
5 DE D'ABRIL DE 2011, EN LA FESTA DE
SANT VICENÇ FERRER, ALS TALLERS
DE LA IMPREMTA PALAHÍ
DE GIRONA

LAUS DEO VIRGINIQUE MATRI